

**ORTAÖĞRETİM TARİH DERS KİTAPLARINDA HARİTA-METİN
İLİŞKİSİ VE SINIF İÇİ ÖĞRETMEN UYGULAMALARI**

Ahmed Fatih Göktan

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

EYLÜL, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren yirmi dört (24) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Ahmed Fatih
Soyadı : Gökten
Bölümü : Tarih Eğitimi Bilim Dalı
İmza :
Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: : Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Harita-Metin İlişkisi ve Sınıf İçi Öğretmen Uygulamaları
İngilizce Adı: : The Correlation Between Map and Text in Secondary Education History Course Books and in-Class Teacher Practices

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Ahmed Fatih Göktan

İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

Ahmed Fatih Göktan tarafından hazırlanan “Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Harita-Metin İlişkisi ve Sınıf İçi Öğretmen Uygulamaları” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

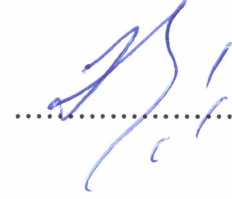
Danışman: Prof. Dr. Bahri ATA

Tarih Eğitimi, Gazi Üniversitesi

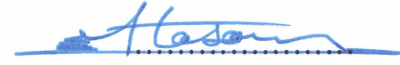
Üye (Başkan): Doç. Dr. Bahadır KILCAN

Sosyal Bilimler Eğitimi, Gazi Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Hasan IŞIK

Genel Türk Tarihi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 27.09.2019

Bu tezin Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Dr. Hüseyin DAĞTEKİN Hocamızın Anısına...

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın yürütülmesi esnasında desteğini esirgemeyen ve akademik olarak önemli yönlendirmelerde bulunan başta saygıdeğer tez danışmanım Prof. Dr. Bahri ATA'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisans eğitimimde ders ve tez dönemimde bana yol gösteren, değerli düşünceleri ve önerileri ile çalışmama katkıda bulunan ve her daim beni teşvik eden değerli hocalarım Doç. Dr. Bülent AKBABA'ya, Doç. Dr. Togay Seçkin BİRBUDAK'a ve Doç. Dr. Bahadır KILCAN'a teşekkür ederim.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bana yol gösteren değerli hocalarım Doç. Dr. Ufuk KARAKUŞ'a, Doç. Dr. Bülent AKSOY'a, Doç. Dr. Cemil Cahit YEŞİLBURSA'ya, Dr. Öğr. Üyesi Selman ABLAK'a ve Öğr. Gör. Dr. Gökçe KILIÇOĞLU'na teşekkür ederim.

Çalışmamı yürütürken yardımlarını esirgemeyen teyzem Melek BAYRAKDAR ve hem kuzenim hem de öğretmenim olan Sevgi GÖKTAN ULUSOY başta olmak üzere değerli öğretmenim Ayfer CANBOLAT'a ayrıca Sayın Ahmet DURMAZ'a teşekkür ederim.

Maddi manevi her zaman yanımda olan, üzerimde sonsuz emeği olan kıymetli babam Özcan GÖKTAN'a ve kıymetli annem Zeliha GÖKTAN'a teşekkür ederim.

Son olarak ders ve tez dönemimde fikir istişarelerinde bulunduğum değerli dostlarım Canan IRMAK'a, Tuğçe DURMAZ'a, Ali TUNÇEL'e, Abdussamed GÜLSÜN'e, Burak AKDAĞ'a ve Medine Nur KILINÇ'a teşekkür ederim.

Ahmed Fatih GÖKTAN

Eylül, 2019

**ORTAÖĞRETİM TARİH DERS KİTAPLARINDA HARİTA-METİN
İLİŞKİSİ VE SINIF İÇİ ÖĞRETMEN UYGULAMALARI**
(Yüksek Lisans Tezi)

Ahmed Fatih Gökten
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Eylül, 2019

ÖZ

Bu çalışmada tarih ders kitaplarında yer alan haritalar incelenmiştir ve inceleme doğrultusunda öğretmenlerin fikirlerine başvurulmuştur. İki ayrı safhadan oluşan bu çalışmanın her safhasında ayrı araştırma teknikleri uygulanmıştır. İlk aşamada veri toplama aracı olarak 2018-2019 eğitim öğretim yılında okullarda okutulan tarih ders kitapları kullanılmıştır. Bu kitaplarda yer alan haritalar ise çalışma grubunu oluşturmuştur. Haritalardaki veriler doküman analizi ile incelenerek haritaların nitelikleri ve konu anlatımı ile olan ilişkileri ortaya çıkarılıp değerlendirilmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında ise Ankara ili merkezinde random yöntemi ile belirlenen okullarda tarih öğretmenleri ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerin ders kitaplarındaki haritalarla alakalı görüşleri alınarak onların tarih öğretmeni tiplerine ilişkin görüşleri alınmış ve Ronald W. Evans'ın oluşturduğu tarih öğretmeni tipolojisi dâhilinde mensup oldukları tipler belirlenmiştir. Son olarak, uygulanan betimsel analiz ile birlikte tarih öğretmenlerinin harita kullanım yöntemleri ile mensup oldukları tarih öğretmeni tipolojisi arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, daha önce yapılan benzer çalışmalara paralel olarak tarih ders kitaplarında yer alan haritaların yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Yeni okutulan tarih ders kitapları hazırlanırken geçmiş yıllarda olduğu gibi haritalarla alakalı ortaya konulan akademik çalışmaların göz ardı edildiği anlaşılmıştır. Öğretmenlerin mensup oldukları tarih öğretmeni tipolojileri ile harita kullanım becerileri arasında somut manada veriler elde edilemese de bir takım ilişkiler ortaya konulmuştur. Yapılan çalışma sonucunda tarih öğretmenlerinin harita kullanımına yönelik görüşleri, derslerinde harita kullanımına yönelik belirledikleri öğretim yöntem ve teknikleri incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular neticesinde tarih ders kitaplarında yer alan haritaların yeniden gözden geçirilmesi gerektiği, tarih derslerinde animasyon destekli dijital haritalar hazırlanarak, bu hazırlanan haritaların kullanımının teşvik edilmesi gerektiği,

mevcut sistemdeki öğretmenlere gerekli eğitimler verilerek hem bilişim teknolojisi alt yapısını daha etkin kullanmaları hem de harita kullanım becerilerinin geliştirilmesi gerektiği, üniversitelerde lisans ve lisansüstü anlamda alan eğitimi veren bölümlerde uygulamalı temel harita bilgisi derslerinin verilmesi gerektiği düşünülmüştür.

Anahtar kelimeler : Tarih eğitimi, harita, öğretmen tipolojisi, ders kitabı, nitel araştırma, doküman analizi, betimsel analiz, görüşme yöntemi
Sayfa Adedi : 253
Danışman : Prof. Dr. Bahri ATA

**THE CORRELATION BETWEEN MAP AND TEXT IN
SECONDARY EDUCATION HISTORY COURSE BOOKS AND IN-
CLASS TEACHER PRACTICES
(Master's Thesis)**

Ahmed Fatih Gökten

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

September, 2019

ABSTRACT

In this study, the maps in the history textbooks have been analyzed and the teachers have been consulted for their ideas under the scope of the study. In this study, which consists of two separate parts, separate research techniques were applied in each stage. In the first stage, history textbooks taught in schools in 2018-2019 academic year were used as data collection tools. The maps included in these books constituted the study group. The data in the maps were examined by document analysis and their qualities and their relationship with the subject expression were clarified and evaluated. In the second stage of the study, semi structured interviews were conducted with history teachers in schools determined by random method in Ankara city center. The teachers' opinions about the maps in the textbooks were taken and their views on the types of history teachers were taken and the types they belonged to within the typology of history teachers formed by Ronald W. Evans were identified. Finally, with the descriptive analysis method, the relationship between history teachers' map usage methods and the history teacher typology they belong to was compared. When the results of the research were evaluated as a whole, it was concluded that the maps in the history textbooks were insufficient in parallel with similar studies. In the preparation of the history textbooks, it was understood that the academic studies related to the maps were ignored as in the previous years. Although concrete data cannot be obtained between the typology of history teachers and map usage skills of the teachers, some relations have been put forward. As a result of this study, the views of history teachers about the use of maps and the teaching methods and techniques were identified in correspondence with the actual use of maps in their courses. As a result of the findings obtained in the research, it is

necessary to revise the maps in the history textbooks, to prepare digital maps with animation support in history lessons, to encourage the use of these prepared maps, to provide the necessary trainings to the teachers in the current system and to use the information technology infrastructure more effectively. Relevant skills should be developed and applied basic map knowledge courses should be given in departments providing undergraduate and postgraduate field education in universities.

Key Words : History education, map, teacher typology, textbook, qualitative research,
document analysis, descriptive analysis, interview method
Total Pages : 253
Supervisor : Prof. Dr. Bahri ATA

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xxiv
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Problem Cümlesi.....	5
1.3. Alt Problemler	5
1.4. Varsayımlar	6
1.5. Sınırlılıklar.....	6
1.6. Tanımlar	6
1.7. Araştırmanın Önemi.....	7

BÖLÜM II.....	9
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1. Tarih Eğitiminde Harita.....	9
2.2. Tarih Öğretmeni Tipolojisi	10
2.2.1. Hikâye Anlatan Tarih Öğretmeni Tipi.....	12
2.2.2. Bilimsel Tarihçi Tarih Öğretmeni Tipi	12
2.2.3. Rölativist-Reformcu Tarih Öğretmeni Tipi.....	13
2.2.4. Kozmik Tarih Öğretmeni Tipi	13
2.2.5. Eklektik Tarih Öğretmeni Tipi	13
2.3. İlgili Araştırmalar	14
BÖLÜM III	17
YÖNTEM.....	17
3.1. Araştırma Modeli.....	17
3.2 Çalışma Grubu	17
3.3. Veri Toplama Araçları	18
3.4. Verilerin Toplanması.....	18
3.5. Verilerin Analizi.....	19
BÖLÜM IV	21
BULGULAR ve YORUM.....	21
4.1. Ortaöğretim Tarih Derslerinde Bir Öğretim Aracı Olarak Harita İle İlgili Sorunlar Nelerdir?	21
4.1.1. Ortaöğretim Tarih Dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Öğretim Programında Harita ve Kullanımına Ne Ölçüde Yer Verilmiştir?	21
4.1.2. Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Yer Alan Haritaların Ünitelere/Konulara Göre Dağılımı Nasıldır?	33

4.1.3. Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Yer Alan Haritalar, Haritalarda Yer alması Gereken Temel Kriterleri Ne Ölçüde Taşımaktadır?	37
4. 1. 4. Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Yer Alan Haritaların Metin İle İlişkisi Nasıldır?.....	49
4.2. Tarih Öğretmenlerinin Ronald Evans'ın Tipolojisine Uygunluğu İle Haritalardan Yararlanmaları Arasında Nasıl Bir İlişki Vardır?	189
4.2.1. Çalışma Grubundaki Tarih Öğretmenleri Ronald Evans'ın Tarih Öğretmeni Tipolojisine Göre Hangi Tipe Girmektedir?	190
4.2.2. Çalışma Grubundaki Tarih Öğretmenlerinin Tarih Ders Kitaplarındaki Haritalarla İlgili Görüşleri Nelerdir?	194
4.2.3. Çalışma Grubundaki Tarih Öğretmenleri Tarihi Haritaları Sınıf İçerisinde Hangi Yöntem ve Tekniklerle Kullanmaktadırlar?	197
4.2.4. Çalışma Grubundaki Tarih Öğretmenlerinin Mensup Olduğu Tipoloji İle Harita Kullanımları Arasında Nasıl Bir İlişki Vardır?	201
BÖLÜM V	205
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	205
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	205
5.2. Öneriler	210
KAYNAKLAR.....	213
EKLER.....	218
EK 1: Araştırmanın Uygulanması İçin Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden Alınan Elektronik İmzalı İzin Belgesi.....	219
EK 2. Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri Ölçeği Kullanım İzin Belgesi.....	220
EK 3. Öğretmen Görüşme Formu Örneği.....	221
EK 3.1. Birinci Sayfa.....	221
EK 3.2. İkinci Sayfa	222

EK 4. Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri Ölçeği	
Örneği	223
EK 4.1. Birinci Sayfa.....	223
EK 4.2. İkinci Sayfa	224
EK 4.3. Üçüncü Sayfa	225

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Tarih Öğretmeni Tiplerinin Genel Özellikleri</i>	14
Tablo 2. <i>Tarih Öğretmeni Tiplerine Göre Madde Dağılımı</i>	19
Tablo 3. <i>Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Ünitelere Göre Dağılımı</i>	34
Tablo 4. <i>Ortaöğretim Tarih 10 Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Ünitelere Göre Dağılımı</i>	34
Tablo 5. <i>Ortaöğretim Tarih 11 Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Ünitelere Göre Dağılımı</i>	35
Tablo 6. <i>Ortaöğretim Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi 11 Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Ünitelere Göre Dağılımı</i>	35
Tablo 7. <i>Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Ünitelere Göre Dağılımı</i>	36
Tablo 8. <i>Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Ünitelere Göre Dağılımı</i>	36
Tablo 9. <i>Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabının “İnsanlığın İlk Dönemleri” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar</i>	37
Tablo 10. <i>Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabının “Orta Çağ’da Dünya” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar</i>	38
Tablo 11. <i>Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabının “İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar</i>	38
Tablo 12. <i>Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabının “İslam Medeniyetinin Doğuşu” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar</i>	39

Tablo 13. Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabının “Türklerin İslamiyet’i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar	39
Tablo 14. Ortaöğretim Tarih 10 Ders Kitabının “Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiyesi” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar	40
Tablo 15. Ortaöğretim Tarih 10 Ders Kitabının “Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar	40
Tablo 16. Ortaöğretim Tarih 10 Ders Kitabının “Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar	40
Tablo 17. Ortaöğretim Tarih 11 Ders Kitabının “Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti (1595-1774)” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar	41
Tablo 18.Ortaöğretim Tarih 11 Ders Kitabının “Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi (1774-1914)” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar	41
Tablo 19. Ortaöğretim Tarih 11 Ders Kitabının “Devrimler Çağında Değişen Devlet-Toplum İlişkileri” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar	42
Tablo 20. Ortaöğretim Tarih 11 Ders Kitabının “Sermaye ve Emek” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar	42
Tablo 21. Ortaöğretim Tarih 11 Ders Kitabının “XIX. ve XX. Yüzyılda Değişen Gündelik Hayat” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar	42
Tablo 22.Ortaöğretim Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi 11 Ders Kitabının “Türklerde Devlet Teşkilatı” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar	43
Tablo 23. Ortaöğretim Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi 11 Ders Kitabının “Türklerde Ekonomi” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar	43
Tablo 24. Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabının “XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti ve Dünya” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar	43
Tablo 25. Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabının “Milli Mücadele” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar	44

Tablo 26. <i>Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabının “Atatürkçülük ve Türk İnkılabı” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar</i>	45
Tablo 27. <i>Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabının “İki Savaş Arasındaki Dönemde Türkiye ve Dünya” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar</i>	45
Tablo 28. <i>Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabının “II. Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye ve Dünya” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar</i>	45
Tablo 29. <i>Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabının “Toplumsal Devrim Çağında Dünya ve Türkiye” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar</i>	46
Tablo 30. <i>Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabının “XXI. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye ve Dünya” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar</i>	46
Tablo 31. <i>Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 Ders Kitabının “İki Küresel Savaş Arasında Dünya” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar</i>	46
Tablo 32. <i>Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 Ders Kitabının “II. Dünya Savaşı” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar</i>	47
Tablo 33. <i>Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 Ders Kitabının “Soğuk Savaş Dönemi” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar</i>	47
Tablo 34. <i>Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 Ders Kitabının “Yumuşama Dönemi ve Sonrası” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar</i>	47
Tablo 35. <i>Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 Ders Kitabının “Küreselleşen Dünya” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar</i>	49
Tablo 36. <i>Orta Asya’dan Türk Göçleri.....</i>	67
Tablo 37. <i>Çalışma Grubu Öğretmenlerinin Mensup Oldukları Öğretmen Tipleri.....</i>	193

ŞEKİLLER LİSTESİ

<i>Şekil 1.</i> Harita 2.1 Bereketli Hilal	50
<i>Şekil 2.</i> Harita 2.2 İlk Çağ'da İran, Hint ve Çin medeniyetleri.	51
<i>Şekil 3.</i> Harita 2.3 İlk Çağ'da Mezopotamya medeniyetleri.....	52
<i>Şekil 4.</i> Harita 2.4 Yunan, Anadolu, Mısır ve Doğu Akdeniz medeniyetleri.	53
<i>Şekil 5.</i> Harita 2.5 İlk Çağ'da ticari kolonizasyon toplulukları.	55
<i>Şekil 6.</i> Harita 2.6 Büyük İskender İmparatorluğu.	56
<i>Şekil 7.</i> Harita 2.7 Roma İmparatorluğu	57
<i>Şekil 8.</i> Harita 3.1 Orta Çağ'da kurulan başlıca devletler	58
<i>Şekil 9.</i> Harita 3.2 Sasaniler	59
<i>Şekil 10.</i> Harita 3.3 Moğol İmparatorluğu	59
<i>Şekil 11.</i> Harita 3.4 Kral Yolu.....	60
<i>Şekil 12.</i> Harita 3.5 İlk ve Orta Çağ'ın ticaret yolları.....	61
<i>Şekil 13.</i> Harita 4.1 Orta Asya kültür merkezleri.....	62
<i>Şekil 14.</i> Harita 4.2 İlk Türk devletleri	63
<i>Şekil 15.</i> Harita 4.3 Asya Hun Devleti.....	64
<i>Şekil 16.</i> Harita 4.4 I. ve II. Kök Türk Devletleri	65
<i>Şekil 17.</i> Harita 4.5 Uygur Devleti.....	66
<i>Şekil 18.</i> Harita 4.6 Orta Asya'dan Türk göçleri	66
<i>Şekil 19.</i> Harita 4.7 Kavimler Göçü öncesi Avrupa (362)	68
<i>Şekil 20.</i> Harita 4.8 Kavimler Göçü sonrası Avrupa (451)	69

Şekil 21. Harita 4.9 Diğer Türk devlet ve toplulukları.....	70
Şekil 22. Harita 4.10 İlk Türk devletlerinin komşuları	71
Şekil 23. Harita 5.1 İlk dönem İslam seferleri	72
Şekil 24. Harita 5.2 VII. yüzyılda Arap Yarımadası ve çevresi.....	73
Şekil 25. Harita 5.3 İslamiyet'in doğduğu dönemde Arap Yarımadası ve çevresi.....	73
Şekil 26. Harita 5.4 Hz. Muhammed'in seferleri.....	74
Şekil 27. Harita 5.5 Emevi Devleti.....	75
Şekil 28. Harita 5.6 Abbasi ve Endülüs Emevi Devletleri	76
Şekil 29. Harita 5.7 İslam kültür havzaları.....	77
Şekil 30. Harita 6.1 İlk Türk İslam Devletleri ve başlıca siyasi gelişmeler	78
Şekil 31. Harita 6.2 Karahanlılar.....	78
Şekil 32. Harita 6.3 Gazneliler	79
Şekil 33. Harita 6.4 Büyük Selçuklu Devleti	80
Şekil 34. Harita 1.1 1072-1178 yılları arasında Anadolu.....	81
Şekil 35. Harita 1.2 XI ve XII. yüzyıllarda siyasi gelişmeler	81
Şekil 36. Harita 1.3 1189-1308 yılları arasında Anadolu.....	82
Şekil 37. Harita 1.4 XII-XIV. yüzyıllarda siyasi gelişmeler	83
Şekil 38. Harita 1.5 İlk Türk beylikleri	83
Şekil 39. Harita 1.6 Haçlı Seferleri	84
Şekil 40. Harita 1.7 İkinci Beylikler Dönemi.....	85
Şekil 41. Harita 2.1 1302-1448 yılları arası siyasi gelişmeler.....	86
Şekil 42. Harita 2.2 Bitinya Bölgesi.....	87
Şekil 43. Harita 2.3 Osman ve Orhan Bey dönemlerinde Osmanlı Devleti.....	87
Şekil 44. Harita 2.4 Rumeli'deki gelişmeler.....	88
Şekil 45. Harita 5.1 1453-1520 yılları arası siyasi gelişmeler.....	89
Şekil 46. Harita 5.2 İstanbul Kuşatması	89

<i>Şekil 47.</i> Harita 5.3 Fatih ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı Devleti.....	90
<i>Şekil 48.</i> Harita 5.4 Yavuz Dönemi Osmanlı Devleti.	91
<i>Şekil 49.</i> Harita 5.5 XVI. yüzyıl siyasi gelişmeleri.....	91
<i>Şekil 50.</i> Harita 5.6 XVI. yüzyıl siyasi gelişmeleri.....	92
<i>Şekil 51.</i> Harita 5.7 Kanuni Dönemi Osmanlı Devleti.....	93
<i>Şekil 52.</i> Harita 5.8 XVI. yüzyıl başında Avrupa ve Osmanlı Devleti	94
<i>Şekil 53.</i> Harita 5.9 XVI. yüzyılda Akdeniz'de Osmanlı hâkimiyeti.	95
<i>Şekil 54.</i> Harita 1.1 XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti	96
<i>Şekil 55.</i> Harita 1.2: XVII. yüzyılda Safevi Devleti	97
<i>Şekil 56.</i> Harita 1.3 XVII. yüzyılda Lehistan Devleti	98
<i>Şekil 57.</i> Harita 1.4: XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti ve Venedik.....	98
<i>Şekil 58.</i> Harita 1.5 XVII. yüzyılda Rus Çarlığı	99
<i>Şekil 59.</i> Harita 1.6 Karlofça Antlaşması ile değişen Osmanlı Devleti sınırları (1699)	100
<i>Şekil 60.</i> Harita 1.7 XVII. yüzyıl başlarında açık sularda güç mücadelesi	101
<i>Şekil 61.</i> Harita 1.8 XVII. yüzyılda İber Yarımadası.....	102
<i>Şekil 62.</i> Harita 1.9 XVIII. yüzyılda Karadeniz.....	103
<i>Şekil 63.</i> Harita 1.10 Ümit Burnu.....	103
<i>Şekil 64.</i> Harita 1.11 XVI ve XVII. yüzyıllarda Garp Ocakları.....	104
<i>Şekil 65.</i> Harita 1.12 XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti.	105
<i>Şekil 66.</i> Harita 1.13 XVIII. yüzyılda Mora Yarımadası.	106
<i>Şekil 67.</i> Harita 1.14 Pasarofça Antlaşması'na göre Osmanlı Devleti sınırları (1718)	107
<i>Şekil 68.</i> Harita 1.15 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşını gösteren harita.....	108
<i>Şekil 69.</i> Harita 3.1 XVIII. yüzyıldan XX. yüzyıla Avrupa ve Osmanlı Devleti.....	109
<i>Şekil 70.</i> Harita 3.2 XVIII. yüzyıldan XX. yüzyıla Avrupa ve Osmanlı Devleti.....	109
<i>Şekil 71.</i> Harita 3.3 XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti ve Avrupa siyasi haritası.....	110
<i>Şekil 72.</i> Harita 3.4 Kırım Savaşı haritası (1853-1856).....	112

<i>Şekil 73.</i> Harita 3.5 Berlin Antlaşması'na göre Osmanlı sınırları (1878)	113
<i>Şekil 74.</i> Harita 3.6 İlk Çağ'dan günümüze Makedonya haritası.	114
<i>Şekil 75.</i> Harita 3.7 XIX ve XX. yüzyılda İtalya birliğinin kuruluşu.	115
<i>Şekil 76.</i> Harita 3.8 XIX ve XX. yüzyılda Üçlü İtilaf ve Üçlü İttifak	116
<i>Şekil 77.</i> Harita 3.9 XX. yüzyılda Balkan Savaşları öncesi Osmanlı Devleti.....	117
<i>Şekil 78.</i> Harita 3.10 I. Balkan Savaşı (1912)	118
<i>Şekil 79.</i> Harita 3.11 II. Balkan Savaşı (1913).....	119
<i>Şekil 80.</i> Harita 4.1 XX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti.	120
<i>Şekil 81.</i> Harita 5.1 XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti sanayi kuruluşları.....	121
<i>Şekil 82.</i> Harita 6.1 1815 Avrupa siyasi yapısı.	122
<i>Şekil 83.</i> Harita 1.1 İlk Müslüman Türk devletleri.	123
<i>Şekil 84.</i> Harita 1.2 Osmanlı'da idari birimler.	124
<i>Şekil 85.</i> Harita 4.1 Tarihi Kürk ve İpek yolları.	125
<i>Şekil 86.</i> Harita 4.2 Selçuklular Dönemi'nde Anadolu'daki başlıca ticaret yolları	126
<i>Şekil 87.</i> Harita 1.1 Trablusgarp Savaşı haritası	127
<i>Şekil 88.</i> Harita 1.2 Balkan Savaşları öncesi Osmanlı Devleti ve Balkan devletlerinin sınırları	128
<i>Şekil 89.</i> Harita 1.3 Balkan Savaşları sonrası Osmanlı Devleti ve Balkan devletlerinin sınırları.	129
<i>Şekil 90.</i> Harita 1.4 Üçlü İtilaf ve Üçlü İttifak devletleri haritası	130
<i>Şekil 91.</i> Harita 1.5 Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda savaştığı cepheler haritası	131
<i>Şekil 92.</i> Harita 1.6 Çanakkale Muharebeleri haritası.....	132
<i>Şekil 93.</i> Harita 1.7 I. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa haritası	133
<i>Şekil 94.</i> Harita 1.8 Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası işgaller.....	134
<i>Şekil 95.</i> Harita 2.1 BMM'ye karşı çıkan isyanlar haritası.....	135

Şekil 96. Harita 2.2 Sevr Antlaşması haritası.....	136
Şekil 97. Harita 2.3 Milli Mücadele'de cepheler haritası.	137
Şekil 98. Harita 2.4 I. İnönü Muharebesi haritası.	138
Şekil 99. Harita 2.5 Sakarya Meydan Muharebesi krokisi.....	139
Şekil 100. Harita 2.6 Büyük Taarruz haritası.....	140
Şekil 101. Harita 2.7 Lozan Barış Antlaşması'na göre Türkiye sınırları.....	141
Şekil 102. Harita 3.1 Demiryolları haritası	143
Şekil 103. Harita 4.1 Türkiye Irak sınırı	144
Şekil 104. Harita 6.1 Bloklaşma haritası.....	145
Şekil 105. Harita 6.2 Kore Savaşı haritası.....	146
Şekil 106. Harita 7.1 1947'den günümüze Filistin toprakları.....	147
Şekil 107. Harita 7.2 1980-1988 İran-Irak Savaşı haritası.....	148
Şekil 108. Harita 7.3 Kıbrıs haritası.....	149
Şekil 109. Harita 8.1 Bağımsız Türk Devletleri haritası.	150
Şekil 110. Harita 8.2 Yugoslavya'nın parçalanması.....	151
Şekil 111. Harita 1.1 1914 öncesi Avrupa haritası.....	152
Şekil 112. Harita 1.2 1914 sonrası Avrupa haritası.....	153
Şekil 113. Harita 1.3 SSCB'nin Türkistan'a yayılması ve Türkistan milli mücadele bölgeleri.....	154
Şekil 114. Harita 1.4 dar ve geniş anlamda Ortadoğu sınırları	155
Şekil 115. Harita 1.5 gizli antlaşmalara göre oluşturulmak istenen manda idareleri	156
Şekil 116. Harita 1.6 günümüz Ortadoğu coğrafyası	156
Şekil 117. Harita 1.7 I. Dünya Savaşı sonrası Ortadoğu.....	157
Şekil 118. Harita 1.8 hâkimiyet teorilerinin güç merkezlerini gösteren dünya haritası.	158
Şekil 119. Harita 1.9 Japonya ve yayılma alanları.....	158
Şekil 120. Harita 2.1 II. Dünya Savaşı'nın önemli cepheleri	159

<i>Şekil 121.</i> Harita 2.2 II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa siyasi haritası.....	160
<i>Şekil 122.</i> Harita 2.3 1947 BM paylaşım planı	161
<i>Şekil 123.</i> Harita 2.4 II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'daki Alman işgal bölgeleri.....	162
<i>Şekil 124.</i> Harita 3.1 1990'a kadar NATO ve Varşova Paktı ülkeleri.....	163
<i>Şekil 125.</i> Harita 3.2 İkiye bölünmüş Almanya ve Berlin.	164
<i>Şekil 126.</i> Harita 3.3 Asya ve Afrika'da bağımsız olan devletler.....	165
<i>Şekil 127.</i> Harita 3.4 Tarihi Hindistan Coğrafyası.....	166
<i>Şekil 128.</i> Harita 3.5 Cezayir	167
<i>Şekil 129.</i> Harita 3.6 Güney Afrika Cumhuriyeti	168
<i>Şekil 130.</i> Harita 3.7 Türk Milli Mücadelesi'nden de etkilenecek bağımsızlık mücadelesi veren ülkelere bazıları	168
<i>Şekil 131.</i> Harita 3.8 Kore Savaşı ve Türkiye	169
<i>Şekil 132.</i> Harita 4.1 Küba-ABD Füze Krizi'nde tarafları gösteren harita.....	170
<i>Şekil 133.</i> Harita 4.2 ABD-Vietnam Savaşı'nda tarafları gösteren harita	171
<i>Şekil 134.</i> Harita 4.3 Çin-hindi.....	172
<i>Şekil 135.</i> Harita 4.4 Keşmir Sorunu'nda tarafları gösteren harita.	172
<i>Şekil 136.</i> Harita 4.5 SSCB-Afganistan Savaşı'nda tarafları gösteren harita.....	173
<i>Şekil 137.</i> Harita 4.5 Bağlantısız Ülkeler.....	174
<i>Şekil 138.</i> Harita 4.6 Süveyş Kanalı.....	175
<i>Şekil 139.</i> Harita 4.7 Arap-İsrail Savaşı.....	176
<i>Şekil 140.</i> Harita 4.8 kuruluşundan günümüze İsrail'in genişlemesi	177
<i>Şekil 141.</i> Harita 4.9 Dünyadaki petrol ve doğalgaz kaynaklarını gösteren harita	178
<i>Şekil 142.</i> Harita 4.10 İran-Irak Savaşı	179
<i>Şekil 143.</i> Harita 4.11 Türkiye-Yunanistan sorunları haritası.....	180
<i>Şekil 144.</i> Harita 4.12 Ege Denizi'ne kıyısı olan ülkeler	180
<i>Şekil 145.</i> Harita 4.12 Batı Trakya.....	181

<i>Şekil 146.</i> Harita 4.13 Ertuğrul Fırkateyni'nin Japonya seferi güzergâhı	182
<i>Şekil 147.</i> Harita 4.14 Kıbrıs haritası	183
<i>Şekil 148.</i> Harita 5.1 bağımsızlıklarını kazanan Türk devletleri.....	184
<i>Şekil 149.</i> Harita 5.2 Avrupa Birliği'nin genişleme süreci.....	185
<i>Şekil 150.</i> Harita 5.3 SSCB ve uydusu olan Doğu Bloku devletleri	186
<i>Şekil 151.</i> Harita 5.3 Ortadoğu'da önemli su kaynakları ve planlanan projeler.....	187
<i>Şekil 152.</i> Harita 5.4 Türkiye'nin Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya ve Türk Cumhuriyetleri ile konumunu gösteren harita.....	188
<i>Şekil 153.</i> Harita 5.5 Türkiye'nin Hazar Havzası'na yönelik enerji projeleri.....	189

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

-	Özelliği taşımamakta
+	Özelliği taşımakta
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan Enerji Nakil Hattı
EBA	Eğitim ve Bilişim Ağı
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
IEA	Uluslararası Enerji Ajansı
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kongresi
TUHED	Türk Tarihi Eğitim Dergisi
UNSCOP	Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi
VDC	Vietnam Demokratik Cumhuriyeti
X	Öğretmenin ait olduğu tipoloji

BÖLÜM I

GİRİŞ

Yapılacak araştırmanın bu bölümünde; problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, varsayımlar, sınırlılıklar, tanımlar ve araştırmanın önemi başlıkları üzerinde durulacaktır.

1.1. Problem Durumu

Ders kitapları eğitim öğretim faaliyetlerinde hiç şüphesiz önemli bir yer tutmaktadır. Öyle ki ülkemizde ders kitapları, öğrenciler için öğretmen ile beraber en önemli rehber öğelerden birisidir. Aynı zamanda ders kitapları öğretmenler içinde öğrencilere yönelik kullanabileceği en önemli öğretim materyallerinden birisi niteliğindedir. Tarih ders kitaplarında ise bu durum daha kesin çizgilerle ifade edilebilir. Özellikle tarih eğitiminde kullanılan haritaların öğrencilere daha verimli ve etkili bir biçimde aktarılmasında ders kitapları son derece önemli bir materyaldir. Ders kitaplarında yer verilen resimler, fotoğraflar ve haritalar öğrencilerin algılayabileceği düzeyde olmalıdır. Ders kitaplarında yer alan görsel materyalleri öğrenciler rahat anlayabilmeli ve bu materyallerin öğrencilerin ilgi ve meraklarını arttıracak niteliklere sahip olması son derece önemlidir.

Ders kitapları bir yerde insanlık tarihi ile doğru orantıda, günün ihtiyaçlarına yönelik olarak sürekli bir değişim ve gelişme göstermiştir. İnsanlık tarihinin teknolojik gelişimini incelediğimizde M.Ö. 10 bin yıllarında “Neolitik Devrim” ile hızlı bir değişim dönemi yaşandığı ve ondan sonra toplumsal yapılarda uzun süre yavaş bir değişim sürecine girildiği anlaşılmaktadır. Ancak hastalıklar, depremler, savaşlar ve göçlere bağlı olarak demografik yapıların sürekli değiştiği ve kültürlerin alışveriş içinde olduğu bir gerçektir (Ata, 2013, s.1). Bu durum 18. ve 19. yüzyıllarda Batı Avrupa’da görülen Sanayi İnkılabı akabinde hız

kazanmıştır ve bu doğrultuda geride bıraktığımız 20. yüzyılda ve içerisinde bulunduğumuz 21. yüzyılda bilgi, iletişim ve ulaşım teknolojisinde öyle hızlı gelişmeler yaşanmaktadır ki artık teknolojinin bu hızlı gelişimi karşısında toplumların adapte olmaları oldukça güç bir hal almaya başlamıştır. Bilim ve teknolojiye yaşanan bu hızlı değişim ve gelişmeler karşısında da toplumlarda birçok alanda olumlu veya olumsuz anlamıyla hızlı dönüşümler gözlenmektedir. En tabii olarak eğitim-öğretim faaliyetleri de bu alanlardan birisidir.

Çeşitli alanlarda yaşanan sorunlar eğitim alanında da yaşanmaya başlayınca eğitimciler okulların fonksiyonlarının yeniden gözden geçirilmesini düşünmüşler, öğretim yöntemlerini geliştirerek; “neyi nasıl öğretilim?” sorusunu cevaplamaya çalışmışlardır (Safran, 2006, s. 27).

Bu doğrultuda tarih eğitiminin tarihini kısaca irdelemek gerekirse eğer; tarih, 19. yüzyıldan itibaren bir bilim olarak görülmeye başlanmış ve bu süreçten sonra da kendi sorunlarını tartışmaya başlamıştır. Bu doğrultuda ilköğretimden yükseköğretime kadar tarih eğitiminin sorunları gündeme gelmiştir. Bu tartışmalar yapılırken de tarih biliminin diğer bilimlerle ilişkileri gündeme gelmiş ve öğretim teknolojilerinin ve materyal kullanımının önemi açığa çıkmıştır. Öğretim teknolojisi ve materyal kullanımı eğitim-öğretim faaliyetlerinde öğrencilerde bilginin daha kolay öğrenilmesi ve kalıcılığının artırılması açısından oldukça önemlidir.

Tarih kavramı genel itibariyle ülkemizde hep “geçmiş” ile bağdaştırılmaktadır. Oysa tarihe geçmişin bilimi demek bir hatadır. Çünkü tarih özellikleri itibariyle sürekli bir oluş ve hareketlilik içerisinde devam etmektedir (Bloch, 2015, s. 17). Bu durumda tarih geçmişin bilimi olmaktan öte; geçmiş, bugün ve gelecekte olacak toplumsal olgu ve olayların anlamlandırılması adına bir bilim olarak insanlara bakış açısı kazandırmaktadır.

Tarih bilimi de diğer bilimler gibi tek başına hareket etmemekte ve doğal olarak birçok bilim ile ilişki halinde bulunmaktadır. Tarih ancak metodolojisi, tarih tenkidi ve yardımcı bilimlerin müdahalesiyle bilimseldir (Halkin, 2014, s. 7). Bu doğrultuda coğrafya, kartografa, kronoloji, arkeoloji, antropoloji, sosyoloji, psikoloji, felsefe, filoloji, ekonomi, nümizmatik gibi birçok bilim dalı ile tarih bilimi arasında sıkı bir bağ mevcuttur.

Yapılması düşünülen bu çalışma kapsamında ilk etapta tarih-coğrafya ve tarih-kartografa bilimleri arasındaki ilişkiler ön planda tutulacaktır.

Tarihsel olaylar mutlaka belirli bir mekânda geçmektedir. Bu sebeple tarih-coğrafya arasında ciddi bir ilişki vardır. Coğrafya için bu doğrultuda; “tarihe, olayların meydana geldiği yeri inceleme hususunda yardımcı olmaktadır” diyebiliriz. Tarihsel olayların gerçekleşmesinde coğrafi etkenlerin rolü oldukça önemlidir. Örneğin bin yılı aşkın bir süredir yaşadığımız coğrafyanın tarihine baktığımızda; Anadolu binlerce yıllık tarihinde onlarca kez istilaya uğramıştır. Aslında bu istilaların sebeplerine indiğimizde Anadolu’nun coğrafik özelliklerinden kaynaklı, Anadolu’ya hâkim olma çabalarının yattığını açık bir şekilde görebiliriz. İşte bu örnekte olduğu gibi tarihsel olayların anlamlandırılmasında tarih-coğrafya ilişkisi oldukça önemlidir.

Yukarıdaki örnekten aynı zamanda bir ülkenin coğrafyasının o ülkenin tarihinde kuvvetli bir etmen olduğu anlamını da çıkarmak mümkündür. Bu sebeple tarih ile ilgilenen bilim insanları coğrafya başta olmak üzere tarih bilimi ile alakalı diğer bilim dalları ile de ilgilenmek zorundadır.

Eğitim süreçlerinde harita kullanımı coğrafya öğretimine katkı sağladığı gibi tarih öğretimi için de vazgeçilmez bir önem taşımaktadır (Akbaba, 2013, s.256) . Tarih ders kitaplarında yer alan haritalar, tarih derslerinde kullanılabilecek en önemli materyallerden bir tanesidir. Ancak Akbaba (2013)’nın da belirttiği gibi ülkemizde ders kitaplarında yer verilen haritaların kaynakçaları belirtilmemektedir. Kullanılan haritalarda çizim hatalarına rastlanılmaktadır. Nitelikli haritaların neredeyse olmayışı, var olanların da çok az sayıdaki harita çizerlerinin yıllar önce çizdikleri haritalardan oluşması ders kitaplarında yer alan haritaların kalitesini düşürmektedir. Ayrıca ülkemizde hala sayıları çok fazla olmayan harita çizim uzmanlarına ulaşamayan yayın evlerinin dizgicilere haritalar çizdirerek bu problemi ortadan kaldırmaya çalışsalar da alanında uzman olmayan kişiler tarafından ortaya konulan bu haritaların, derslerde öğrencilerin tarih ve coğrafya kazanımlarına ne derece katkı sağlayacağı büyük bir sorunsaldır.

Tarih eğitiminde ise tarih biliminin diğer disiplinler ile ilişkisi kadar önemli olan bir diğer faktör hiç şüphesiz öğretmenlerdir. Öğretmenler en basit anlamda bir birey olmanın sonucu olarak yaşamış oldukları toplumun, almış oldukları eğitimin, okumuş oldukları kitapların kültürel değerleri ile şekillenirler. Özellikle tarih öğretmenleri yetiştikleri aile ortamıyla, içinde bulundukları toplumun inanç değerleriyle şekillenen insanlardır. Bu bağlamda tarih öğretmenlerinin, tarihin ne olduğu, tarihteki modeller, tarihî olay ve olguların genellenmesi, tarihi öğretme amacı, tarihin nasıl öğretileceği konusundaki görüşleri yani tarih anlayışları

farklılaşmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak tarih öğretmenlerinin derslerinde öğrencilerinin bilinç, inanç ve anlayışları üzerinde etki bırakmaları gayet doğaldır. Bu çerçevede tarih öğretmenlerini tarih anlayışları bakımından tiplere ayırmak söz konusu olabilir (Yıldız, 2010).

Bu durumda “tip” ve “tipoloji” kavramlarına bir açıklık getirmek gerekmektedir. Tip: “Aynı cinsten bütün varlıkların veya nesnelerin temel özelliklerini büyük ölçüde kendine toplayan.” (TDK, 2005, s. 1983) şeklinde ifade edilmektedir. Tipoloji ise; “insan tiplerini belirleme ve ayırt etme yöntemi.” (TDK, 2005, s. 1983) şeklinde ifade edilmektedir. Sonuç olarak tarih öğretmenleri ile ilgili tipolojiden söz etmek mümkündür.

Bu doğrultuda Evans (1989)’ın 71 öğretmenle yapmış olduğu çalışma neticesinde ortaya koyduğu beş farklı öğretmen tipi inceleme konusu olmaktadır. Bunlar; hikâye anlatan, bilimsel tarihçi, rölativist reformcu, kozmik ve eklektik öğretmen tipleridir.

Evans; hikâye anlatanın, hikâyeler anlatarak öğrettiğini; bilimsel tarihçinin, tarih yazımında ve sosyal bilimler araştırma geleneğinde olduğu gibi disiplinler araştırmaya teşvik ettiğini; rölativist-reformcunun, tarihsel olayları araştırmaya teşvik etmede, öğrencileri geçmişin ve günümüzün sosyal problemleri üzerine yansıtıcı düşüncelerini sağlamada karma yöntemleri kullandığını; kozmik felsefecinin, tarihsel olay ve olguları kozmolojik bir bakış açısıyla ele aldığını; eklektik öğretmenin ise kullanışlı öğretim seçeneklerine bağlı olarak çeşitli yöntemleri takip ettiğini ifade etmektedir. Evans, öğretmenlerin anlayışlarının onların ideolojileri ve pedagojik eğitimleri ile ilişkili olduğunu belirtmiştir (Yıldız, 2010).

Ata (1999), Ahmet Hamdi Tanpınar’ın , Sahnenin Dışındakiler (İhsan karakteri); Rıfat Ilgaz’ın Hababam Sınıfı (Kel Mahmut karakteri); Orhan Pamuk’un Sessiz Ev (Faruk karakteri); Adalet Ağaoğlu’nun Romantik Bir Viyana Yazı (Kamil Bey karakteri) kitaplarındaki tarih öğretmenlerini incelemiştir. İhsan’ın Roma ve Fransız tarihinden söz ederek güncel olarak yaşanan Balkan Savaşları ile ilişki kurması, O’nun rölativist reformcu bir anlayışta olduğunu göstermektedir. Kel Mahmut; ders kitabına bağımlılığı ve değerlendirme sistemi ile geleneksel-klasik yani hikaye anlatan bir öğretmen olduğunu göstermektedir. Faruk; tarihçi kimliği ile geçmişten kalan bir vesikayı net, doğru ve objektif bir şekilde incelediği için bilimsel tarihçidir. Kamil Bey ise senkronik tarih anlayışını savunan, edebiyatla ilgilenen ve derslerinde harita kullanımına önem veren bir öğretmendir. Kamil Bey’in eklektik öğretmen tipine uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Hiç şüphesiz her tarih öğretmeninin yaşam biçimi, geleceğe bakış açısı, dünya görüşü dolayısıyla felsefî anlayışı farklılık göstermektedir. Tarih öğretmenlerinin yetiştikleri aile ortamında tarihe yönelik bir ön bilgi edinmeleri, eğitim yaşamları boyunca arkadaşlarından ya da öğretmenlerinden etkilenmeleri, okudukları kitaplardan veya izledikleri filmlerden, belgesellerden tarihe yönelik bir bilinç geliştirmeleri söz konusudur. Bu bağlamda tarih öğretmenlerinin tarihi öğretme amacı, tarihin nasıl öğretileceği konusundaki görüşleri ve tarih alanını seçmelerinde etkili olan yaşantıları farklılaşmaktadır.

Sonuç olarak ders kitaplarında yer alan haritaların durumu, metin ile olan ilişkileri ve tarih öğretmenlerinin harita kullanımları ile Evans'ın tarih öğretmeni tipolojisiyle olan ilişkileri araştırmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

1.2. Problem Cümlesi

Ortaöğretim tarih derslerinde bir öğretim aracı olarak harita ile ilgili sorunlar nelerdir? Tarih öğretmenlerinin Ronald W. Evans'ın tipolojisine uygunluğu ile haritalardan yararlanmaları arasında nasıl bir ilişki vardır?

1.3. Alt Problemler

1. Ortaöğretim tarih derslerinde bir öğretim aracı olarak harita ile ilgili sorunlar nelerdir?
 - a. Ortaöğretim tarih dersi (9,10,11 ve 12. sınıflar) öğretim programında harita ve kullanımına ne ölçüde yer verilmiştir?
 - b. Ortaöğretim tarih ders kitaplarında (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) yer alan haritaların ünitelere/konulara göre dağılımı nasıldır?
 - c. Ortaöğretim tarih ders kitaplarında yer alan haritalar, haritalarda yer alması gereken temel kriterleri ne ölçüde taşımaktadır?
 - d. Ortaöğretim tarih ders kitaplarında yer alan haritaların metin ile ilişkisi nasıldır?
2. Tarih öğretmenlerinin Ronald W. Evans'ın tipolojisine uygunluğu ile haritalardan yararlanmaları arasında nasıl bir ilişki vardır?
 - a. Çalışma grubundaki tarih öğretmenleri Ronald Evans'ın tarih öğretmeni tipolojisine göre hangi tipe girmektedir?

- b. Çalışma grubundaki tarih öğretmenlerinin tarih ders kitaplarındaki haritalarla ilgili görüşleri nelerdir?
- c. Çalışma grubundaki tarih öğretmenleri tarihi haritaları sınıf içerisinde hangi yöntem ve tekniklerle kullanmaktadır?
- d. Çalışma grubundaki tarih öğretmenlerinin mensup olduğu tip ile harita kullanmaları arasında nasıl bir ilişki vardır?

1.4. Varsayımlar

1. Yapılan araştırmada ortaöğretim tarih ders kitapları, Milli Eğitim Bakanlığı müfredatına uygunluk, yazı, dil, üslup ve içerik bakımından eşit kabul edilmiştir.
2. Öğretmen görüşleri alınırken öğretmenlerin görev yaptığı kurumların statüleri eşit kabul edilmiştir.
3. Çalışmaya katkı sağlayan öğretmenlerin kendilerine verilen görüşme formunu ve Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri başlıklı ölçek formunu içtenlikle doldurdukları düşünülmüştür.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırma 2018-2019 eğitim öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaöğretim kurumlarında okutulan ortaöğretim tarih ders kitaplarını kapsamaktadır. Aynı sınırlılık çerçevesinde ise okullarda görevli öğretmenlerin görüşlerine başvurulmuştur. Öğretmenler, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Ankara ilinde görevli tarih öğretmenleri arasından random yöntemi ile belirlenmiştir.

1.6. Tanımlar

Harita: Coğrafya, tarih, dil, nüfus, vb. konularla ilgili yeryüzünün veya bir parçasının, belirli bir orana göre küçültülerek düzlem üzerine çizilen taslağı (TDK, 2005, s. 850).

Kartografa: Haritacılık.

Koordinat: Haritalarda tüm haritayı kapsayacak şekilde X ve Y eksenleri boyunca belli aralıklarla uzanan ve bir nevi ızgara deseni oluşturan çizgilere koordinat sistemi denir (Öztürk, 2016, s. 234).

Lejant: Bir haritanın, fotoğrafın, desenin veya karikatürün özünü anlatan yazı (TDK, 2005, s. 1303).

Lokasyon Haritası: Daha büyük bir haritanın içerisinde yerleştirilmiş olan, asıl haritanın ana hatlarının ve dünya üzerindeki konumunun gösterildiği (Yazıcı ve Özdemir, 2016) ve nerede olduğunu anlamlandıran haritadır.

Öğretim Teknolojisi: Öğretim sorunlarının çözümü için davranış ve fizik bilimlerinin içeriğinden ve diğer bilgilerden uyarlanan sistemli ve sistematik strateji ve tekniklerin uygulanması olarak tanımlanabilir (Kaya, 2006, s. 25).

Ölçek: Bir harita veya resimde görülen uzaklıklarla bunların işaret ettiği, karşılandığı gerçek uzunluklar arasındaki oran (TDK, 2005, s. 1536).

Tipoloji: İnsan tiplerini belirleme ve ayırt etme yöntemi (TDK, 2005, s. 1983).

1.7. Araştırmanın Önemi

İçerisinde bulunduğumuz 21. yüzyılda teknoloji son derece hızlı değişmektedir. Teknoloji ile alakalı bu hızlı değişim hiç şüphesiz eğitim-öğretim faaliyetlerini de etkilemektedir. Son yıllarda eğitim teknolojileri alanında da hızlı değişimler olmakta, bilgisayar destekli eğitim gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Bu teknolojiye ayak uydurabilecek öğretim teknolojisinin kullanımı ve bu teknolojiyi destekler materyallerin geliştirilmesi zaruri bir durumdur.

Eğitim-öğretimde kalıcılığın sağlanması ve öğretimin anlaşılabilir hale getirilmesinde şüphesiz ders araç gereçlerinin yani öğretim materyallerinin büyük etkisi vardır. Öğretim teknolojisi ve materyal kullanımı okullarda hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin en büyük yardımcısıdır. Tarih eğitimi açısından kullanılabilecek materyaller arasında ise haritalar hiç şüphesiz önemli bir yer edinmektedir.

1983 yılında Amerikalı Psikolog Howard Gardner tarafından belirtilen insan zekâsını tek ve baskın bir yetenek olarak görmekten ziyade, çeşitli ve özel boyutlardan oluşan bir model olarak gören “çoklu zekâ” kuramına göre bilinenin aksine insan zekâsının sözel ve sayısal ayrımına tabii olamayacağını bizlere belirtmektedir. Bu doğrultuda eğitim teknolojileri ve pedagojik düzeyler dikkate alınarak hazırlanan bir harita, eğitimde etkili kullanılan bir

materyale dönüştüğünde Gardner'ın kuramında ortaya koyduğu değişik zekâ alanlarından birçoğuna katkı sağlayacaktır (Kuşoğlu, 2003, s. 7).

Geçmiş yıllarda ülkemizde, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı eğitim kurumlarında okutulan ortaöğretim tarih ders kitapları incelendiğinde birçok hata gözlenebilmektedir. Geçmiş yıllara ait ders kitaplarına yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde kitaplarda yer alan haritaların büyük çoğunluğunun konu metinleri ile uyumlu olmamakla beraber ilk bakışta renklendirmelerinde, ölçek kullanımında, baskı kalitelerinde sorunlar olduğu ilgili araştırmalarda bahsedilmektedir. Ancak ilgili araştırmalara göre farklı ülkelerde ortaöğretim tarih ders kitapları incelendiğinde ise durum biraz farklıdır. Örneğin Akengin (2015) çalışmasında Fransa, Belçika, Almanya gibi ülkelerin tarih ders kitaplarını incelemiş ve haritalar başta olmak üzere özellikle görsel materyallerin doğru kullanımında büyük bir titiz çalışmanın olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda ülkemizde eğitim-öğretim gören öğrencilerimizin de bir yerde öğretmen ile beraber en büyük yardımcısı olan ders kitaplarından en yüksek verimi almaları esas olmalıdır.

Kuşoğlu (2003)'nın belirttiği gibi tarih ders kitaplarındaki resim ve haritalar öğrenci kazanımlarına, onların seviyesine uygun, öğretim ilke yöntemlerine göre ve eğitim teknolojilerine göre tekrar düzenlenmesi bir zorunluluk arz etmektedir. Aksi durumda öğrencilere, öğretmeni ile beraber rehberlik eden ders kitaplarının herhangi bir fayda sağlamayacağı açıktır.

Ayrıca üniversitelerin tarih öğretmeni yetiştiren lisans, yüksek lisans ve doktora programları ile edebiyat fakültesi mezunlarının almaya hak kazandıkları eğitim formasyonu programları incelendiğinde tarih öğretmen adayları için harita bilgisine yönelik derslerin yeteri düzeyde yer almadığı dikkat çekmektedir. Bu durum neticesinde akademik bir eğitim almadan öğretmenlik mesleğine başlayan öğretmenler tarih derslerinde harita materyalini bilinçsiz ve yanlış bir şekilde kullanmak durumunda kalmaktadırlar.

Evans (1994)'ın yapmış olduğu çalışmalar neticesinde ulaştığı öğretmen tipolojileri ile alakalı olarak; bu çalışma dâhilinde öğretmenler ile yapılan görüşmelerde onların hangi öğretmen tipine mensup oldukları incelenmiştir. Öğretmenlerin derslerinde harita kullanma yöntemleri ile mensup oldukları öğretmen tipolojileri arasında nasıl bir ilişki olduğuna yönelik cevaplar aranmıştır.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde kavramsal çerçeveden söz edilerek araştırma ile ilgili yapılan literatür taraması neticesinde ulaşılan daha önceden çalışılmış benzer kaynaklardan bahsedilecektir.

2.1. Tarih Eğitiminde Harita

Harita kullanımı birçok alanda olduğu gibi tarih derslerinde de mekâna dair bilgiler edinilmesi, işlenen konunun gerçek hayatla ilişkilendirilmesi ve öğrenmede görsel destek sağlanması açısından önemlidir (Öztürk, 2016, s. 231). Bu desteğin verimli bir biçimde sağlanması için ise ders kitaplarında kullanılan haritaların titizlikle hazırlanması esastır. Ayrıca tarih öğretmenlerinin de coğrafya ile ilgili yeterli bilgi düzeylerinin olması gerekmektedir. Bunun için öncelikle tarih öğretmenlerinin haritaların pedagojik işlevlerini kavramaları ve harita becerilerine dayalı etkinlikleri dikkatlice planlamaları gerekir.

Tarih derslerinde haritalardan faydalanmanın gerekliliği üzerinde yapılan çalışmalar incelendiğinde birçok araştırmacının haritadan faydalanmayan bir tarih öğretmenini gerçeklerden uzak ve verimsiz olarak nitelendirdiklerini görebiliriz. Ata (2000) araştırmasında; İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun, tarih öğretiminin kitap ibarelerinden kurtarılması gerektiğini belirterek, tarihsel olayların meydana geldiği yerlerin resimleri ve haritaları kullanılmasını tavsiye ettiğine dikkat çekmektedir.

Öztürk (2016)'e göre yapılandırmacı eğitim felsefesine göre öğrenme bireyin sosyal çevre, doğal çevre ve ders materyalleriyle etkileşimi sonucu kazandığı tecrübelerin bir sonucudur. Yani öğrenciler geçmiş yaşantılarında edinmiş oldukları bilgileri kullanarak yeni kazanmış oldukları bilgiler ile birleştirirler.

Bruner (1996)'e göre öğrencilerde öğrenmenin gelişimi ancak zihinlerinde yeni sınıflandırmalar oluşturulması, var olan sınıflandırmaların genişlemesi ve soyut düşünme kapasitesinin artmasıyla gerçekleşir. Haritalar yeryüzünün bir soyutlaması olması sebebi ile öğrencilerde soyut düşünme kapasitesinin gelişiminde etkilidir.

Haritalar aynı zamanda amaçlarına göre belirli bilgileri sınıflandırarak sunduğu ve oluşturulduğu için yapılandırmacı felsefenin öngördüğü şekilde öğrencilerin konuyu çok daha iyi öğrenmesini sağlayacak bir öğretim materyalidir. Bu bağlamda genel olarak ders kitaplarında kullanılan haritaların sağlayacağı faydalardan bazıları; metinlerde yer almayan bilgilerin sunumunu gerçekleştirmek, metinde yer alan belirli unsurların vurgulanmasını ve düzenlenmesini sağlamak, önemli bilgileri destekleyerek kalıcılıklarını artırmak, metni süslemek, daha ilginç hale getirmek ve kelimelerle yeterince ifade edilemeyen mekânsal ilişkilerin anlaşılmasını sağlamak olarak dile getirilebilir (Yazıcı ve Özdemir, 2016). Bu doğrultuda ders kitaplarında kullanılacak haritalar titizlikle ve haritacılığın temel kuralları göz ardı edilmeden, özverili bir çalışma ile hazırlanmalıdır.

Tarih öğretmenleri de derslerinde haritaları gerekli olduğunda materyal olarak kullanmaktan kaçınmamalıdır. Çünkü tarihsel olaylar muhakkak bir mekânda gerçekleşmektedir. Harita kullanımı tarihsel olayların anlamlandırılmasında da son derece önemli bir yer tutar. Bu doğrultuda da okullarda tıpkı fizik, kimya, biyoloji, bilgisayar laboratuvarları olduğu gibi tarih laboratuvarları oluşturulabilir.

2.2. Tarih Öğretmeni Tipolojisi

Tarih öğretmenleri çeşitli felsefi akımlardan etkilenmişlerdir. Bunlar daimicilik, esasicilik, ilerlemecilik ve yeniden kurmacılık gibi eğitim felsefesi akımlarıdır.

Daimicilik en tutucu yani muhafazakâr eğitim ekolüdür, denilebilir. Platon ve Aristo geleneğinden etkilenen skolastik bir sistemdir. Bu sistemde doğru bilginin kaynağı akıldır. Aklı insana Tanrı bahsettiği için de eğitim sistemleri Tanrı-Evren ve insanoğlu arasındaki ilişkileri çözümlemesi gerekmektedir (Ercan, 2010, s. 66-67). Daimici eğitim felsefesi güç, sıkı ve aristokrat bir eğitimi öngördükleri, eğitimi büyük kitaplarla sınırladıkları, eşitlik, özgürlük ve değişimi göz ardı ettikleri için eleştirilmişlerdir (Sarpkaya, 2004, s. 149).

Esasicilik ise temelini realist felsefenin oluşturduğu bir eğitim felsefesidir. Daimicilik gibi ideal dünyayı değil gerçek dünyayı referans alır. Bu felsefe eğitimde konulara çok önem verir ve öğrencilerin konuları özümsemesini beklemektedir. Tıpkı daimicilikte olduğu gibi esasicilikte de tek tip öğrenci yetiştirme anlayışı vardır. Sunuş yoluyla öğretim, tekrar, alıştırmalar, ezberleme gibi teknikler esasicilik eğitimi felsefesinde sıklıkla başvurulan yöntemlerdir (Gutek, 2017, s. 302).

İlerlemecilik pragmatizme dayanan ve esasiciliğe bir tepki olarak doğan eğitim felsefesidir. John Dewey akımının kurucularındandır. Bu anlayışa göre eğitim bir ürün değil ömür boyu süren bir süreçtir.”Ne” düşünülmesi gerektiğini değil, “Nasıl” düşünülmesi gerektiğini savunur. İlerlemecilikte öğrenme çocuğun ilgisine göre düzenlenir. Yaparak, yaşayarak öğrenme, yaşam boyu eğitim, problem çözme ve proje çalışma gibi kavramları eğitime kazandıran felsefi akımdır. Muhafazakârlar bu açıdan ilerlemeci anlayışı eleştirirler ve öğrencilerin kendi yaşantılarıyla hedeflere ulaşmalarını pek mümkün görmezler (Ercan, 2010, s. 71).

Yeniden kurmacılık (reconstructionism); II. Dünya Savaşı sonrasında her anlamda olduğu gibi eğitim alanında da tüm dünyada yeniden bir modernizasyon durumu söz konusu olmuştur. İlerlemecilere karşı muhafazakârların tepkileri artarken geleneksel felsefe akımları yeniden canlanmaya başlamıştır. Dewey’in izinden gidenler de ilerlemeciliğin noksanlıklarını yeniden gözden geçirerek “Yeniden Kurmacılık” akımını başlatmışlardır. Bu felsefi sistemde eğitimin en büyük amacı dünya uygarlığı fikrini canlı tutmaktır. Yeniden kuramcılar öğrenen merkezli eğitim anlayışını yanlış bularak toplum merkezli bir eğitimi savunmaktadırlar. Onlara göre okullar sorunların analiz edildiği yerler değil, sorunlara çözüm bulunan ve gerektiğinde hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin eyleme geçebildikleri yerlerdir (Ercan, 2010, s. 72). Yeniden kurmacılar, okulu ve eğitimi toplum mühendisliği olarak kullanmaları açısından eleştirilmektedirler.

Tarih öğretmenlerini etkileyen eğitim felsefelerinden bahsedildikten sonra bu bağlamda, San Diego State Üniversitesinden Ronald W. Evans’ın (1994) bir araştırması bu tez çalışmasının ikinci aşamasında dikkate alınmıştır. Evans’ın çalışması, öğretmenin öğretim stiliyle farkında olarak ya da olmayarak benimsemiş olduğu eğitim felsefesi arasındaki ilişkiyi

gözler önüne seren bir çalışmadır. Evans çalışmalarında öğretmenleri etkileyen felsefi akımların bir sonucu olarak onları beş temel tipolojiye ayırmıştır. Bunlar;

1. Hikâye anlatan tarih öğretmeni tipi (esasicilik akımı)
2. Bilimsel tarihçi tarih öğretmeni tipi (ilerlemecilik)
3. Rölativist-reformcu tarih öğretmeni tipi (ilerlemecilik)
4. Kozmik tarih öğretmeni tipi (daimicilik)
5. Eklektik tarih öğretmeni tipi (ilerlemecilik)

2.2.1. Hikâye Anlatan Tarih Öğretmeni Tipi

Hikâye anlatan tip, bilgiyi aktarmada öğretmen merkezli yöntemleri kullanmaktadırlar. İçerik bilgisini vurgulamaları açısından esasicilere benzerler. Brameld, esasicileri şöyle tanımlamaktadır: “Bu eğitimciler, programın daimi içeriğini ve önceki dünyanın yapısını değiştirme yerine, muhafazakâr davranış becerilerini geliştirerek zamanımızın problemlerini çözmeye çalışırlar.” (Ata, 1997). İdealizm ve realizme dayanan esasicî eğitim felsefesine göre, eğitim durumlarında konular ve dersler önemli olduğundan dolayı, öğrenci değil öğretmen merkezdedir. Çünkü kültürel mirasın temsilcisi öğretmendir (Sönmez, 2008, s. 91). Öğretmen, eğitimsel otoriteyi simgeler, bu nedenle konusunda uzman olup öğretim hedeflerini organize etmede yetenekli olmalıdır. Bu tipteki öğretmenlerden her biri öğretmen anlatımının baskın olduğu öğretmen merkezli bir eğitim yürütmektedirler ve sınıfta hikâye anlatımı yaygın yöntemleridir (Evans, 1994, s. 179).

2.2.2. Bilimsel Tarihçi Tarih Öğretmeni Tipi

Bu tipteki öğretmenlerin uygulamaya dayalı görüşleri, bilimsel tarihçilerin tarih görüşlerini andırır. Bu gruptakiler, tarihi bir bilimsel araştırma biçimi olarak görürler ve doğa bilimlerinden bazı yöntemleri ödünç alma eğilimindedirler. Genellikle, bilimsel tarihçiler, kanıtlara kesin bir biçimde güven duyulmasını ve birinci elden kaynaklara eleştirel bir yaklaşım gösterilmesini isterler. Böylece tarihçi ve öğrencinin nesnel bir şekilde gerçeği keşfedebileceklerini düşünürler (Yıldız, 2010).

2.2.3. Rölativist-Reformcu Tarih  ğretmeni Tipi

R lativistlerin en çok vurguladıkları nokta, tarih öğrencisinin şimdi ile geçmiş arasındaki ilgiyi kavramasına verdikleri önemdir. Eğitim açısından bu tipteki öğretmenler, ilerlemeci ve yeniden in acıdırlar. Evans (1994)’a göre, öğretme yönteminde bilimsel tarihçilerle benzetilmektedirler. Çeşitli yöntemler kullanmanın yanı sıra öğrencilerine sorular yöneltirler. Bununla birlikte diğer tiplerden temel farklılık, bu soruların kaynağıdır. Bilimsel tarihçilere göre sorular tarihin tartışmalı yorumlarından, akademik disiplinin yapısından kaynaklanmaktadır. Rölativist-reformculara göre ise sorular güncel konulardan alınmaktadır ve tarih güncel kaygılarla onları ilişkilendirmektedir (Yıldız, 2010).

2.2.4. Kozmik Tarih  ğretmeni Tipi

Kozmik tarih öğretmenleri, genellemeleri veya “yasa”ları, tarihin en ilginç yanını oluşturan bağlantılı olaylar olarak görmektedirler. Kozmikler tarihte belirgin modeller görmektedirler; bu tipteki öğretmenlerden her biri farklı bir model görmesine rağmen çoğu döngüsel bir tarih görüşüne sahiptir. Bu  ğretmenler meta tarihçi gibi, ana teoriyi tarihin en önemli parçası olarak görmektedirler ve tarihin geleceğe dönük çıkarımlarla birlikte derin bir anlama sahip olduğuna inanmaktadırlar (Evans, 1994, s. 195). Çünkü onlar ilahi bir kuvvete inanıyorlar ve tarihin olaylarını ilahi bir plan dâhilinde gerçekleştiğini düşünüyorlar (Baltacıoğlu, 1933, s. 92).

2.2.5. Eklektik Tarih  ğretmeni Tipi

Evans yaptığı çalışmada, bu grubun bazı üyelerinin anket sonuçlarında belirtilenin ötesinde bir tipe yakın görünmelerine rağmen çoğunun daha önce ele alınan tiplerin iki ya da daha fazlasının özelliğini birle tirdiklerini ifade etmiştir. İlk dört gruptan farklı olarak bu öğretmenlerde baskın bir eğilim yoktur. Bu  ğretmenlerin tarih anlayışı ve  ğretim tarzları, geçmiş yaşamları da eklektiktir (Evans, 1994, s. 205). Yani eklektik tipteki öğretmenlerin diğer  ğretmen tipolojilerine yatkınlıkları da olabilmektedir.

Evans’ın tarih  ğretmeni tipolojisindeki modellerin genel  zelliklerine Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1.

Tarih Öğretmeni Tiplerinin Genel Özellikleri

Hikâye anlatan	Öğretmen merkezli bir öğretim stiliyle hikâyeler anlatarak öğretir.
Bilimsel tarihçi	Tarih derslerinde öğrencilerin bir tarihçi gibi çalışmaları ve bilimsel nesnelliği yakalamaları için gayret gösterir.
Rölativist-reformcu	Geçmişin ve günümüzün sosyal problemleri üzerine yansıtıcı düşüncelerini sağlamaya çalışırlar.
Kozmik	Tarihsel süreci ilah ya da kader ile açıklar ve güncel sorunların çözümlerini geçmişte ararlar.
Eklektik	Öğretimdeki ihtiyaçları dikkate alarak öğrencilerin tarihe ilgilerini çekmeye çalışırlar.

Not: Yıldız, A. (2010). *Tarih öğretmeni tipleri ile sınıfa yansıyan tarih anlayışı arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

2.3. İlgili Araştırmalar

Gökten (2018) tarafından yapılan ve V. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulan araştırma incelenmiştir. Araştırmada 2017-2018 eğitim öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda okutulan Tarih 9 Ders Kitabı'nda yer alan 28 adet harita incelenmiştir. Araştırmada haritalar taşınması gereken temel nitelikler ve bu doğrultuda konu anlatımı ile olan ilişkileri açısından ele alınmıştır. Araştırma sonucunda incelenen ders kitabındaki haritaların birçoğunun harita niteliği dahi taşımadığı ve yetersiz olduğu vurgulanmıştır.

Yazıcı ve Özdemir (2016) tarafından yapılan ve Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan araştırma incelenmiştir. Bu inceleme neticesinde de 2016-2017 eğitim öğretim yılında okutulan tarih ders kitaplarından bazı örnekler incelenmiş, incelenen haritaların yetersizliklerinden bahsedilmiş ve haritaların genellikle gelişi güzel kullanımından yakınılmıştır.

Akengin (2015) tarafından yapılan ve TUHED'de yayımlanan araştırma incelenmiştir. Araştırmada ortaöğretim tarih ders kitaplarındaki haritalar, derslerde kullanılan haritalar ve sınıflarda yer alan duvar haritaları doküman analizine göre incelenmiştir. Araştırmada tarih eğitiminde kullanılan haritaların konunun geçtiği dönemi yansıtıp yansıtmadığı ve tarih eğitiminde kullanılan haritaların diğer problemleri gündem konusu olmuştur. Araştırma neticesinde örnek olarak incelenen 21 haritanın analizi doğrultusunda tarih ders kitaplarında anlatılan mekânın düz bir satır olarak yer aldığı gözlenmiştir. Yani ilgili haritalarda yeryüzü şekillerinden bahsedilmemektedir.

Şengül Bircan (2013) tarafından tamamlanan doktora tez çalışması incelenmiştir. Araştırma 9. sınıf tarih dersinde İlk Türk İslam Devletleri başlıklı ünitesinde Karahanlılar, Gazneliler ve Büyük Selçuklu Devleti konularına ilişkin animasyon destekli haritalarla tarih öğretiminin öğrencilerin akademik başarılarına ve mekân algılarına etkisine yönelik bir çalışmadır. Araştırma neticesinde animasyon destekli haritalarla yapılan tarih öğretiminin öğrencilerin akademik başarılarına olumlu yönde yansıdığı görülmüş ve öğrencilerin harita kullanım becerilerinde de olumlu etkisi olduğu gözlenmiştir.

Ünal & Ünal (2012) tarafından yapılan ve Milli Eğitim Dergisi'nde yayımlanan çalışma incelenmiştir. Çalışmada sosyal bilgiler öğretim programları ve 2005-2010 yılları arasında okutulan ders kitaplarındaki harita okuma becerileri incelenmiştir. Araştırma sonucunda harita okuma becerilerinin yetersizliğine vurgu yapılarak haritaların öğrencilerin bilişsel düzeylerine uygun olmadığı, harita çizim ilkelerine aykırı olduğu ve bu konularda herhangi bir model ve anlayışın bulunmadığı vurgulanmıştır.

Buğdaycı (2012) tarafından tamamlanan yüksek lisans tez çalışması incelenmiştir. Araştırmacı sosyal bilgiler ders müfredatını harita kullanımı açısından, ders kitaplarında ve atlaslarda yer alan haritaları da genel kartografik tasarım ve çocuk haritalarının kartografik tasarımını açısından incelemiş ve bu konuda öğretmen ve öğrencilerle yaptığı araştırmaya yer vermiştir. Araştırma sonucunda eğitimde yer alan haritaların, çocuk haritalarının tasarımı ve kartografik tasarım açısından yeterli olmadığını belirtmiş ve sınıf öğretmenlerinin kullanmada ve anlatmada, öğrencilerin de anlamakta tarih haritaları konusunda zorluklar yaşadığını vurgulamıştır.

Zaman, Günel & Zaman (2011) tarafından yapılan ve Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nde yayımlanan çalışma incelenmiştir. Çalışmada tarih öğretmenlerinin etkili harita kullanımı ile ilgili görüşleri ve kendilerini bu açıdan ne kadar yeterli gördükleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda öğretmenlerin çoğunluğunun kendilerini harita bilgi ve becerilerini geliştirecek ders almadığı, mevcut bilgi ve becerilerini bireysel çalışmalarla edindiği, buna karşılık; haritanın daha etkili kullanılabilmesi için lisans eğitiminde harita bilgi ve becerileriyle ilgili dersleri ve coğrafya eğitimini, mesleki yaşamda da coğrafya öğretmenleri ile işbirliğini önemli buldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Duman (2011) tarafından tamamlanan yüksek lisans tez çalışması incelenmiştir. Çalışmada sosyal bilgiler öğretiminde harita kullanımı ve harita kullanımına yönelik öğretmen

görüşlerine yer verilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre 30 yaş altı öğretmenlerin harita kullanım becerileri daha gelişmiştir. Okulların bulunduğu sosyo-ekonomik çevreler ve sahip oldukları teknolojik alt yapıya bağlı olarak da derslerde harita kullanımları paralel bir değişim göstermektedir. Ayrıca eğitim fakültesi mezunu olan öğretmenlerin bariz bir farkla harita kullanma becerilerinin gelişmiş olduğu belirtilmektedir. Araştırmanın sonucunda varılan bir diğer yargı da; *“sosyal bilgiler ders kitaplarında yer verilen haritaların öğretmenler tarafından yeterli düzeyde görülmesi”* olarak belirtilmiştir.

Balkan (2007) tarafından tamamlanan yüksek lisans tez çalışması incelenmiştir. Çalışmanın amacı olarak ilköğretim 7. sınıf sosyal bilgiler derslerinin harita kullanılarak işlenmesinin öğrencilerin derse yönelik tutumlarına, ders başarılarına ve hatırd tutma düzeylerine etkisini belirlemek olduğu belirtilmiştir. Çalışma sonucunda harita kullanımının öğrencilerin derse yönelik tutumlarını, akademik başarılarını ve bilgileri hatırd tutma düzeylerini arttırmada daha etkili olduğu görülmüştür. Araştırma sonunda sosyal bilgiler dersinde kullanılabilecek haritaların listesi sunulmuştur.

Demiralp (2006) tarafından tamamlanan doktora tez çalışması incelenmiştir. Çalışmada coğrafya öğretiminde harita ve küre kullanımının öğrencilerin üzerindeki etkisine bakılmıştır. Araştırma neticesinde ise coğrafya eğitiminde gösteri yöntemi kullanımı sonucunda öğrencilerin harita ve küre kullanım becerilerinin olumlu yönde geliştiği gözlenmiştir. Ancak bu yöntemin öğrencilerin kavrama düzeylerinde anlamlı bir değişime sebep olmadığı belirtilmiştir. Coğrafya eğitime yönelik hazırlanmış bu çalışmada ulaşılan sonuçlar tarih eğitiminde de kabul edilebilecek sonuçlardır.

Kuşoğlu (2003) tarafından tamamlanan yüksek lisans tez çalışması incelenmiştir. Çalışma kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan 90’lı yıllarda ve 2000’li yılların başında okutulmuş 20 ders kitabı incelenmiş ve inceleme neticesinde ise ders kitaplarında kullanılan haritaların metin içeriklerini tam olarak yansıtmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modelinden, çalışma grubundan, veri toplama araçlarından ve verilerin analiz yöntemlerinden bahsedilecektir.

3.1. Araştırma Modeli

Yapılan bu çalışma iki ayrı aşamadan oluşmuştur. Her iki aşama içinde nitel araştırma türlerinden iki farklı yöntem uygulanmıştır.

İlk aşamada araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı ve görsel materyallerin analizi yapıldığından (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 189) doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

İkinci aşamada ise yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi uygulanmıştır. Görüşme, araştırmada cevabı aranılan sorular çerçevesinde ilgili kişilerden veri toplama şeklinde (Büyüköztürk, Çakmak Kılıç, Akgün, Karadeniz & Demirel 2017, s. 158) ifade edilebilir. Görüşmeler, anket ve gözlem gibi birçok yöntemle birleştirilerek de kullanılabilir. Görüşme, bütün araştırma yöntemlerinde olduğu gibi hatalara ve kişisel eğilimlere açıktır.

3.2 Çalışma Grubu

Araştırmanın ilk aşamasında çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılında liselerde okutulan tarih ders kitapları oluşturmuştur. Bu kitaplar şunlardır;

1. Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabı
2. Ortaöğretim Tarih 10 Ders Kitabı
3. Ortaöğretim Tarih 11 Ders Kitabı

4. Ortaöğretim Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi 11 Ders Kitabı
5. Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabı
6. Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 Ders Kitabı

Araştırmanın ikinci aşamasında ise Ankara ilinde bulunan ve random tekniği ile seçilen liselerde görevli tarih öğretmenleri ile görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler gerçekleştirilmeden önce ilgili makamdan izin alınmıştır (EK 1.). Toplamda 10 tarih öğretmenine ait veriler bu araştırmada kullanılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın ilk aşamasında veri toplama aracı olarak; 2018/2019 eğitim öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda okutulan tarih ders kitaplarında yer alan haritalar doküman incelemesine tabii tutulmuştur. Doküman incelemesi; araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı ve görsel materyallerin analizidir.

Araştırmanın ikinci aşamasında ise veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede; araştırmacının belirli bir sırayla önceden hazırlamış olduğu sorular vardır. Bu doğrultuda çalışma grubunu oluşturan öğretmenlere Yıldırım & Şimşek (2016)'ın örnek olarak belirttikleri görüşme formu (EK 3.) ve Yıldız (2010)'ın öğretmen tipini belirlemek için geliştirdiği ölçek formu (EK 4.) uygulanmıştır. Ölçek formu kullanılmadan önce gerekli izin alınmıştır (EK 2.).

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın ilk aşamasında çalışma grubunu oluşturan ders kitaplarında yer alan haritalar incelemeye tabi tutulabilmesi için tek tek tespit edilerek elektronik ortamda kırılmıştır. Bilgisayar üzerinde “.png” dosya uzantısı ile kaydedilen haritaların konu anlatımı ile olan ilişkileri incelenmiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasında ise; çalışma grubundaki öğretmenler ile yaklaşık 30'ar dakikalık görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme formu aracılığıyla öğretmenlere “*Kısaca öz geçmişinizi (cinsiyet, mezun olduğunuz fakülte ve mezuniyet alanınız, kıdeminiz vb. hususlar hakkında) yazar mısınız?*”, “*Tarih ders kitaplarında yer alan haritalar ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?*” ve “*Tarih derslerinizde haritalardan yararlanırken hangi yöntem ve tekniklerden yararlanıyorsunuz?*” soruları yöneltilmiştir. Ayrıca Yıldız (2010)'ın

öğretmen tiplerini belirlemek için geliştirdiği 35 maddelik likert tipi ölçek formu uygulanmıştır. Tablo 2’de görüldüğü gibi tarih öğretmeni tipini temsil eden her madde 5 puan üzerinden değerlendirilmiştir. Herhangi bir tipten alınabilecek en yüksek puan 35’dir. Bu şekilde çalışma grubundaki öğretmenler hangi tipten 35 puana daha çok yaklaşırsa mensup olduğu tipoloji belirlenmiş olmaktadır.

Tablo 2.

Tarih Öğretmeni Tiplerine Göre Madde Dağılımı

Tarih Öğretmeni Tipi	Öğretmen Ölçeği Maddesi
Hikâye Anlatan	1, 4, 7, 11, 24, 29, 34
Bilimsel Tarihçi	2, 6, 8, 12, 15, 17, 21
Rölativist Reformcu	9, 13, 16, 20, 27, 31, 32
Kozmik	3, 5, 18, 23, 25, 28, 30
Eklektik	10, 14, 19, 22, 26, 33, 35

Not: Yıldız, A. (2010). *Tarih öğretmeni tipleri ile sınıfa yansıyan tarih anlayışı arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın ilk aşamasından elde edilen verilerin analizinde toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak adına (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 242) nitel veri analizi yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda çalışma grubundaki tarih ders kitaplarında yer alan haritaların konulara göre dağılımları, taşınması gereken temel kriterler ve konu anlatımı ile olan ilişkileri incelenmiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasında ise görüşme tekniği ile toplanan veriler hem betimsel analiz yöntemiyle hem de içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Betimsel analiz ile elde edilen veriler, görüşülenden elde edildiği şekilde ve değiştirilmeden, alıntılar şeklinde aktarılır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır. Veriler araştırma sorunlarının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer

verilir (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 239-242). Bu doğrultuda çalışma grubundaki öğretmenler Ronald W. Evans'ın ortaya koyduğu öğretmen tiplerine göre gruplandırılmış ve tarih derslerinde harita kullanmaları ile nasıl bir ilişki olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde problem cümlesi ve alt problem cümleleri doğrultusunda elde edilen bulgular ve bu bulgular doğrultusunda yapılan yorumlardan bahsedilecektir.

4.1. Ortaöğretim Tarih Derslerinde Bir Öğretim Aracı Olarak Harita İle İlgili Sorunlar Nelerdir?

Araştırmanın birinci alt problemi olan “Ortaöğretim tarih derslerinde bir öğretim aracı olarak harita ile ilgili sorunlar nelerdir?” sorusu temelde dört başlık altında ele alınmıştır. Bunlar;

- Ortaöğretim tarih dersi (9. 10, 11 ve 12. sınıflar) öğretim programında harita ve kullanımına ne ölçüde yer verilmiştir?
- Ortaöğretim tarih ders kitaplarında (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) yer alan haritaların ünitelere/konulara göre dağılımı nasıldır?
- Ortaöğretim tarih ders kitaplarında (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) yer alan haritalar, haritalarda yer alması gereken temel kriterleri ne ölçüde taşımaktadır?
- Ortaöğretim tarih ders kitaplarında (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) yer alan haritaların metin ile ilişkisi nasıldır?

4.1.1. Ortaöğretim Tarih Dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Öğretim Programında Harita ve Kullanımına Ne Ölçüde Yer Verilmiştir?

T. C. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Tarih Dersi (9, 10 ve 11. Sınıflar) Öğretim Programı incelendiğinde; Tarih 9 dersinin “*İnsanlığın İlk Dönemleri*” başlıklı ikinci ünitesinin “9.2.3. *İlk Çağ’da yeryüzündeki belli başlı medeniyet havzalarını tanır.*” olarak

belirtilen üçüncü kazanımının “b” maddesinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“9.2.3. İlk Çağ’da yeryüzündeki belli başlı medeniyet havzalarını tanır.

b) İlk Çağ’ın önemli medeniyet havzaları (Çin, Hint, İran, Anadolu, Mezopotamya, Mısır, Doğu Akdeniz, Ege Yunan), bu havzalardaki medeniyet teşekkülleri ve bunların insanlığa en önemli katkıları harita/haritalar üzerinde gösterilir.” (MEB, 2018a, s. 23).

Aynı programda Tarih 9 dersinin “İnsanlığın İlk Dönemleri” başlıklı ikinci ünitesinin “9.2.4. İlk Çağ’da coğrafya ve iklimin, insanların hayat ve geçim tarzları üzerindeki belirleyici etkisini analiz eder.” olarak belirtilen dördüncü kazanımının “c” maddesinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“9.2.4. İlk Çağ’da coğrafya ve iklimin, insanların hayat ve geçim tarzları üzerindeki belirleyici etkisini analiz eder.

c) İlk Çağ’daki başlıca tüccar kavimler (Asurlular, Fenikeliler, Lidyalılar ve Soğdlar) ve faaliyet bölgeleri harita üzerinde tanıtılır. Bu toplulukların siyasi tarihlerine ayrıntılı şekilde girilmez.” (MEB, 2018a, s. 23).

Aynı programda Tarih 9 dersinin “Orta Çağ’da Dünya” başlıklı üçüncü ünitesinin “9.3.1. Orta Çağ’da yeryüzünün çeşitli bölgelerinde kurulan siyasi ve sosyal yapıları tanır.” olarak belirtilen birinci kazanımının “b” maddesinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“9.3.1. Orta Çağ’da yeryüzünün çeşitli bölgelerinde kurulan siyasi ve sosyal yapıları tanır.

b) Orta Çağ’ın çeşitli dönemlerinde ortaya çıkmış/kurulmuş olan belli başlı siyasi yapılar haritalar üzerinde gösterilir.” (MEB, 2018a, s. 24).

Aynı programda Tarih 9 dersinin “Orta Çağ’da Dünya” başlıklı üçüncü ünitesinin “9.3.2. Orta Çağ’da tarım ve ticaretin yaygın ekonomik faaliyetler olduklarını kavrar.” olarak belirtilen ikinci kazanımının “c” maddesinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“9.3.2. Orta Çağ’da tarım ve ticaretin yaygın ekonomik faaliyetler olduklarını kavrar.

c) *Kral Yolu, İpek Yolu, Kürk Yolu ve Baharat Yolu'nun dünya ticaretindeki rollerine ve bu yollara hâkim olma mücadelelerinin gerekçelerine vurgu yapılır. Söz konusu ticaret güzergâhları harita/haritalar üzerinde gösterilir.*” (MEB, 2018a, s. 24).

Aynı programda Tarih 9 dersinin “*İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası*” başlıklı dördüncü ünitesinin “9.4.1. *Türklerin Asya’da tarih sahnesine çıktıkları ve yaşadıkları alanlar ile başlıca kültür çevrelerini tanır.*” olarak belirtilen birinci kazanımının “a” maddesinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“9.4.1. *Türklerin Asya’da tarih sahnesine çıktıkları ve yaşadıkları alanlar ile başlıca kültür çevrelerini tanır.*”

a) *Türk adının anlamı açıklanarak ilk Türk devletlerinin hâkim oldukları alanlar harita üzerinde gösterilir.*” (MEB, 2018a, s. 25).

Aynı programda Tarih 9 dersinin “*İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası*” başlıklı dördüncü ünitesinin “9.4.4. *Kavimler Göçü’nün sebep ve sonuçlarını siyasi ve sosyal açılardan analiz eder.*” olarak ifade edilen dördüncü kazanımının “a” maddesinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“9.4.4. *Kavimler Göçü’nün sebep ve sonuçlarını siyasi ve sosyal açılardan analiz eder.*”

a) *Kavimler Göçü ile Asya ve Avrupa’daki siyasi yapılarda meydana gelen değişim harita üzerinde gösterilir.*” (MEB, 2018a, s. 26).

Aynı programda Tarih 9 dersinin “*İslam Medeniyetinin Doğuşu*” başlıklı beşinci ünitesinin “9.5.1. *İslamiyet’in doğuşu sırasında Arap Yarımadası, Asya, Avrupa ve Afrika’nın genel durumunu açıklar.*” olarak ifade edilen birinci kazanımının “a” maddesinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“9.5.1. *İslamiyet’in doğuşu sırasında Arap Yarımadası, Asya, Avrupa ve Afrika’nın genel durumunu açıklar.*”

a) *İslamiyet’in ortaya çıktığı ve yayıldığı dönemlerdeki başlıca siyasi ve sosyal gelişmeler tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterilir. Başlıca siyasi gelişmeler olarak Hz. Muhammed’e peygamberliğin gelişi (610), Müslümanların Habeşistan’a hicret etmesi (615), Müslümanların Medine’ye hicret etmesi (622), Medine Sözleşmesi (622), Bedir Savaşı (624), Uhud Savaşı (625), Hendek Savaşı (627), Hudeybiye Barışı (628), Hayber’in Fethi*

(629), Mute Seferi (629), Mekke'nin Fethi (630), Huneyn Seferi (630), Taif Seferi (630), Tebük Seferi (631), Veda Haccı ve Hz. Muhammed'in vefatı (632) verilir. Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.” (MEB, 2018a, s. 26).

Aynı programda Tarih 9 dersinin “İslam Medeniyetinin Doğuşu” başlıklı beşinci ünitesinin “9.5.5. Sekizinci ve on ikinci yüzyıllar arasında İslam medeniyeti çerçevesindeki ilmî faaliyetleri değerlendirir.” olarak belirtilen beşinci kazanımının “ç” maddesinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“9.5.5. Sekizinci ve on ikinci yüzyıllar arasında İslam medeniyeti çerçevesindeki ilmî faaliyetleri değerlendirir.

ç) İslam medeniyetine mensup olup farklı bilim alanlarındaki çalışmaları ile düşünce ve bilim tarihine geçmiş önemli âlimleri (Farabi, İbn-i Sina, İmam Gazali, İbn-i Rüşd) öne çıkan çalışmaları, fikir ve eserleri yönüyle ele alınır. İslam kültür ve medeniyetinde farklı ilmî havzalara önemli ekollere ve şahıslara harita ve infografiklerle değinilir.” (MEB, 2018a, s. 27).

Aynı programda Tarih 9 dersinin “Türklerin İslamiyet’i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri” başlıklı altıncı ünitesinin “9.6.1. Türklerin İslamiyet’i kabul etmeye başlamaları ile Türkiye Selçuklu Devleti’nin kuruluşu arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.” olarak belirtilen birinci kazanımı için harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“9.6.1. Türklerin İslamiyet’i kabul etmeye başlamaları ile Türkiye Selçuklu Devleti’nin kuruluşu arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak Talas Savaşı (751), Karahanlı Devleti’nin kurulması (840), Gazneli Devleti’nin kurulması (963), Büyük Selçuklu Devleti’nin kurulması (1040), Dandakan Savaşı (1040), Pasinler Muharebesi (1048), Malazgirt Muharebesi (1071) ve Türkiye Selçuklu Devleti’nin kurulması (1077), Harzemşahlar Devleti’nin kurulması (1097), Büyük Selçuklu Devleti’nin yıkılması (1157), Gazneli Devleti’nin yıkılması (1187), Karahanlı Devleti’nin yıkılması (1212), Harzemşahlar Devleti’nin yıkılması (1230) verilir.

Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.” (MEB, 2018a, s. 27).

Aynı programda Tarih 10 dersinin “Yerleşme Ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye” başlıklı birinci ünitesinin “10.1.1. Türklerin Anadolu’ya yerleşmeye başlaması ile Türkiye Selçuklu Devleti’nin yıkılışı arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.” olarak belirtilen birinci kazanımı için harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“10.1.1. Türklerin Anadolu’ya yerleşmeye başlaması ile Türkiye Selçuklu Devleti’nin yıkılışı arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak Saltuklular Beyliği’nin kurulması (1072), Danişmentliler Beyliği’nin kurulması (1080), Mengücekliler Beyliği’nin kurulması (1080), Çaka Beyliği’nin kurulması (1081), Türkiye Selçuklu Devleti’nin kurulması (1077), Çaka Beyliği’nin yıkılması (1093), I. Haçlı Seferi (1096-1099), Artuklular Beyliği’nin kurulması (1102), Katvan Muharebesi (1141), II. Haçlı Seferi (1147-1149), Büyük Selçuklu Devleti’nin yıkılması (1157), Eyyubiler Devleti’nin kurulması (1174), Miryokefalon Muharebesi (1176), Danişmentliler Beyliği’nin yıkılması (1178), III. Haçlı Seferi (1189-1192), Moğol İmparatorluğu’nun kurulması (1196), Saltuklular Beyliği’nin yıkılması (1202), IV. Haçlı Seferi (1202-1204), Moğol İmparatorluğu’nun parçalanması (1227), Mengücekliler Beyliği’nin yıkılması (1228), Yassıçemen Muharebesi (1230), Artuklular Beyliği’nin yıkılması (1231), Bâbailer Ayaklanması (1240), Köseadağ Muharebesi (1243), Eyyubiler Devleti’nin yıkılması (1250), Memlûklular Devleti’nin kurulması (1250), Ayn-ı Calut Muharebesi (1260), Haçlı Seferleri’nin sona ermesi (1270), Karamanoğlu Mehmet Bey’in Türkçeyi resmî dil ilan etmesi (1277) ve Türkiye Selçuklu Devleti’nin yıkılması (1308) verilir. Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.” (MEB, 2018a, s. 29).

Aynı programda Tarih 10 dersinin “Yerleşme Ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye” başlıklı birinci ünitesinin “10.1.5. İslam dünyasının korunması bağlamında Türkiye Selçuklu Devleti ve Eyyubi Devleti’nin Haçlılarla yaptıkları mücadelelerin sosyokültürel etkilerini

analiz eder.” olarak belirtilen beşinci kazanımı için harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“10.1.5. İslam dünyasının korunması bağlamında Türkiye Selçuklu Devleti ve Eyyubi Devleti’nin Haçlılarla yaptıkları mücadelelerin sosyokültürel etkilerini analiz eder.

Konu işlenirken ilgili haçlı seferinin güzergâhı, tarih aralığı, tarafları, komutanları (Selahaddin Eyyubi vurgulanmak üzere) harita/haritalar üzerinde gösterilir.” (MEB, 2018a, s. 30).

Aynı programda Tarih 10 dersinin *“Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)”* başlıklı ikinci ünitesinin *“10.2.1. 1302-1453 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.”* olarak belirtilen birinci kazanımının *“b”* maddesinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“10.2.1. 1302-1453 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

b) On üçüncü yüzyılın sonlarında Anadolu’daki ve çevresindeki jeopolitik durum açıklanır.” (MEB, 2018a, s. 30).

Aynı programda Tarih 10 dersinin *“Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)”* başlıklı beşinci ünitesinin *“10.5.1. 1453-1520 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.”* olarak belirtilen birinci kazanımında harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“10.5.1. 1453-1520 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak İstanbul’un Fethi (1453), Sırbistan’ın alınması (1454), Amasra’nın alınması (1459), Mora’nın alınması (1460), Sinop ve Trabzon’un alınması (1461), Eflâk’ın alınması (1462), Bosna ve Hersek’in alınması (1463), Venedik ile mücadele (1463-1479), Otlukbeli Muharebesi (1473), Karamanoğlu Beyliği’ne son verilmesi (1474), Kırım’ın Fethi (1475), Boğdan’ın alınması (1476), Arnavutluk’un alınması (1479), İtalya Seferi (1480), Cem Sultan Olayı (1481-1495), İspanya’daki Yahudilerin Osmanlı ülkesine getirilmesi (1492), Şahkulu İsyanı (1511), Çaldıran Muharebesi (1514), Turnadağ Muharebesi (1515), Mercidabık Muharebesi (1516) ve Ridaniye Muharebesi (1517) verilir.

Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.” (MEB, 2018a, s. 32).

Aynı programda Tarih 10 dersinin “*Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)*” başlıklı beşinci ünitesinin “10.5.4. 1520-1595 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.” olarak belirtilen dördüncü kazanımında harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“10.5.4. 1520-1595 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak Belgrad’ın Fethi (1521), Rodos’un Fethi (1522), Mohaç Muharebesi (1526), Babür İmparatorluğu’nun kurulması (1526), Barbaros Hayrettin’in Cezayir’e hâkim olması (1529), I. Viyana Kuşatması (1529), İstanbul Antlaşması (1533), Cezayir’in alınması (1533), Irakeyn Muharebesi (1534), Fransa’ya kapitülasyon verilmesi (1535), Preveze Deniz Savaşı (1538), Hint Deniz Seferleri (1538-1553), Trablusgarp’ın Fethi (1551), Tebriz’in alınması (1548), Nahçıvan’ın alınması (1553), Amasya Antlaşması (1555), Sudan’ın Kızıldeniz sahilinde Sevâkin Adası merkezli Habeş Eyaleti’nin kurulması (1555), Augsburg Barışı (1555), Cerbe Deniz Savaşı (1560), Zigetvar Seferi (1566), Sakız Adası’nın alınması (1566), Yemen’in alınması (1568), Kıbrıs’ın Fethi (1571), İnebahtı Deniz Savaşı (1571), Tunus’un Fethi (1574), Fas’ta Osmanlı hâkimiyetinin kurulması (1578) ve Ferhat Paşa Antlaşması (1590) verilir. Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.” (MEB, 2018a, s. 33).

Aynı programda Tarih 11 dersinin “*Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti (1595-1774)*” başlıklı birinci ünitesinin “11.1.1. 1595-1700 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.” olarak belirtilen birinci kazanımında harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“11.1.1. 1595-1700 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak Haçova Muharebesi (1596), Zitvatorok Antlaşması (1606), Nasuh Paşa Antlaşması (1612), Serav Antlaşması (1618), Hotin Antlaşması (1621), Kasr-ı Şirin Antlaşması (1639), Vasvar Antlaşması (1664), Girit'in Fethi (1669), Bucaş Antlaşması (1676), Bahçesaray Antlaşması (1681), II. Viyana Kuşatması (1683), Karlofça Antlaşması (1699) ve İstanbul Antlaşması (1700) verilir. Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.” (MEB, 2018a, s. 36).

Aynı programda Tarih 11 dersinin “*Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti (1595-1774)*” başlıklı birinci ünitesinin “11.1.5. 1700-1774 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.” olarak belirtilen beşinci kazanımının “a” maddesinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“11.1.5. 1700-1774 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

a) Başlıca siyasi gelişmeler olarak Prut Antlaşması (1711), Pasarofça Antlaşması (1718), Patrona Halil İsyanı (1730), Ahmet Paşa Antlaşması (1732), Belgrad Antlaşması (1739), Kerden Antlaşması (1746), Kapitülasyonların sürekli hale gelmesi (1740), Çeşme Baskını (1770) ve Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) verilir. Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.” (MEB, 2018a, s. 36).

Aynı programda Tarih 11 dersinin “*Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi (1774-1914)*” başlıklı üçüncü ünitesinin “11.3.1. 1774-1914 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.” olarak belirtilen birinci kazanımında harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“11.3.1. 1774-1914 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak Aynalıkavak Tenkihnamesi (1779), Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı (1783), Fransız İhtilali (1789), Zıstovi Antlaşması (1791), Yaş Antlaşması

(1792), Fransa tarafından Mısır'ın işgali (1798), El-Ariş Antlaşması (1801), Sırp İsyanı (1804), Senedi İttifak (1808), Bükreş Antlaşması (1812), Viyana Kongresi (1815), Rum İsyanı (1821), Sudan'da Mısır-Osmanlı hâkimiyetinin kurulması (1821-1881), Navarin Olayı (1827), Edirne Antlaşması (1829), Fransızların Cezayir'i alması (1830), Kütahya Antlaşması (1833), Hünkâr İskeleyi Antlaşması (1833), Balta Limanı Antlaşması (1838), Nizip Muharebesi (1839), Tanzimat Fermanı (1839), Londra Antlaşması (1840), Londra Boğazlar Sözleşmesi (1841), Kırım Savaşı (1853-1856), Islahat Fermanı (1856), Paris Antlaşması (1856), Süveyş Kanalı'nın açılması (1869), Kanun-î Esasi'nin ilanı (1876), Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878), Ayastefanos Antlaşması (1878), İngilizlerin Kıbrıs'ı işgali (1878), Berlin Antlaşması (1878), Fransızların Tunus'u işgali (1881), Düyûn-ı Umûmiye İdaresinin kurulması (1881), Üçlü İttifak'ın kurulması (1882), İngilizlerin Mısır'ı işgali (1882), Üçlü İtilaf'ın kurulması (1907), II. Meşrutiyet'in ilanı (1908), Bulgaristan'ın bağımsız olması (1908), Girit'in Yunanistan tarafından işgali (1908), Bosna-Hersek'in Avusturya Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhakı (1908), 31 Mart Olayı (1909), Trablusgarp Savaşı (1911), Uşi Antlaşması (1912), I. Balkan Savaşı (1912), Londra Antlaşması (1913), Bâbıâli Baskını (1913), II. Balkan Savaşı (1913), Atina Antlaşması (1913), İstanbul Antlaşması (1913) ve Bükreş Antlaşması (1913) verilir. Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.” (MEB, 2018a, s. 38).

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi Dersi Öğretim Programı incelendiğinde, ders ile alakalı harita kullanımına yönelik herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı incelendiğinde; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 dersine yönelik “Öğretim Programının Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar” başlığının yedinci ve onuncu maddelerinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“7) Öğrencilerin tarihî olayları eş zamanlı olarak (senkronik) algılamalarını sağlamak amacıyla harita, tarih şeridi vb. materyallerden yararlanılmalıdır.

10) *Derste kullanılacak olan yazılı ve görsel materyaller (harita, resim, fotoğraf, karikatür, afiş, gazete, dergi, film, belgesel vb.) öğrenci seviyesine ve pedagojik ilkelere uygun olmalıdır. Film, belgesel veya animasyon gibi materyaller kazanım içeriğine ve öğrenci seviyesine uygun olarak önceden hazırlanmalı, ders işlenirken bu materyallerin tamamı yerine yalnızca ilgili kısmı kullanılmalıdır.*” (MEB, 2018b, s. 18).

Aynı programda Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 dersinin “*Milli Mücadele*” başlıklı ikinci ünitesinin “*2.3. Sevr Antlaşması’nın Millî Mücadele sürecine etkilerini analiz eder.*” olarak belirtilen üçüncü kazanımının “a” maddesinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“2.3. Sevr Antlaşması’nın Millî Mücadele sürecine etkilerini analiz eder.

a) Sevr Antlaşması’nın öngördüğü sınırlar harita üzerinde gösterilir.” (MEB, 2018b, s. 23).

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Dersi Öğretim Programı incelendiğinde “*Öğretim Programının Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar*” başlığı altında yer alan yedinci ve onuncu maddelerde derslerde harita kullanımına yönelik şu açıklamalara yer verilmiştir:

“7) Metinlerde verilen bilgileri açıklamak, görsel hâle getirmek ve somutlaştırmak amacıyla tarih haritalarında sunulan veriler, çeşitli grafiklerde verilen görsel veya sayısal bilgiler ve tarihsel fotoğraflar, siyasi karikatürler, temsili resimler ve mimari çizimler gibi materyaller üzerinde çalışmak tarihsel metinleri kavramayı kolaylaştıracaktır. Uygulamalarda kullanılacak metin ve görsel materyaller (resim, fotoğraf, karikatür, afiş, gazete, dergi, film, belgesel vb.) öğrenci seviyesine uygun ve pedagojik olmalıdır.

10) Öğrencilerin tarihî olayları eş zamanlı olarak algılamalarını sağlamak amacıyla harita vb. materyallerden yararlanılmalıdır. Eş zamanlı tarih şeritleri hazırlanmalı, haritalar eş zamanlı tarih şeritleriyle birlikte kullanılmalıdır. Eş zamanlı tarih şeritleri; yüzyıl, konu, mekân ve kişi merkezli olarak hazırlanabilir. Harita çalışmaları, günümüz siyasi haritalarıyla dilsiz ya da döneme ait haritalarla yapılabilir.” (MEB, 2018c, s. 17-18).

Aynı programda “*Dört Saatlik Programın Ünite, Kazanım ve Açıklamaları*” başlığı altında, kitabın “*İki Küresel Savaş Arasında Dünya*” başlıklı birinci ünitesinin “*1.1. İkinci Dünya Savaşı’na neden olan gelişmeler bağlamında Birinci Dünya Savaşı’nın siyasi ve ekonomik*

sonuçlarını değerlendirir.” olarak belirtilen birinci kazanımının “b” maddesinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“1.1. İkinci Dünya Savaşı’na neden olan gelişmeler bağlamında Birinci Dünya Savaşı’nın siyasi ve ekonomik sonuçlarını değerlendirir.

b) Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında ülkelerin sınırlarında meydana gelen değişim haritalar üzerinde gösterilir.” (MEB, 2018c, s. 22).

Aynı programda “Dört Saatlik Programın Ünite, Kazanım ve Açıklamaları” başlığı altında, kitabın “İkinci Dünya Savaşı” başlıklı ikinci ünitesinin “2.2. İkinci Dünya Savaşı’nın seyrini değiştiren olayların sonuçlarını siyasi ve askeri açıdan karşılaştırır.” olarak belirtilen ikinci kazanımının “a” maddesinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“2.2. İkinci Dünya Savaşı’nın seyrini değiştiren olayların sonuçlarını siyasi ve askeri açıdan karşılaştırır.

a) Pearl Harbor Baskını, Stalingrad Kuşatması, Normandiya Çıkarması harita üzerinden anlatılarak stratejik önemleri vurgulanır.” (MEB, 2018c, s. 23).

Aynı programda “Dört Saatlik Programın Ünite, Kazanım ve Açıklamaları” başlığı altında, kitabın “Soğuk Savaş Dönemi” başlıklı üçüncü ünitesinin “3.1. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni güç dengelerinin oluşum sürecinde meydana gelen siyasi gelişmeleri değerlendirir.” olarak belirtilen birinci kazanımının “ç” maddesinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“3.1. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni güç dengelerinin oluşum sürecinde meydana gelen siyasi gelişmeleri değerlendirir.

ç) NATO ve Varşova Paktı üyelerinin konumları harita üzerinde gösterilir.” (MEB, 2018c, s. 24).

Aynı programda “Dört Saatlik Programın Ünite, Kazanım ve Açıklamaları” başlığı altında, kitabın “Soğuk Savaş Dönemi” başlıklı üçüncü ünitesinin “3.2. Asya ve Afrika’daki sömürgecilik faaliyetleri ve bağımsızlık mücadeleleri çerçevesinde meydana gelen olayları açıklar.” olarak belirtilen ikinci kazanımının “ç” maddesinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“3.2. Asya ve Afrika’daki sömürgecilik faaliyetleri ve bağımsızlık mücadeleleri çerçevesinde meydana gelen olayları açıklar.

ç) Asya ve Afrika’da bağımsızlığını kazanan devletler harita üzerinde gösterilir.” (MEB, 2018c, s. 24-25).

Aynı programda *“Dört Saatlik Programın Ünite, Kazanım ve Açıklamaları”* başlığı altında, kitabın *“Küreselleşen Dünya”* başlıklı beşinci ünitesinin *“5.1. SSCB’nin dağılması ile Türk Cumhuriyetleri’nin kuruluşunu ilişkilendirir.”* olarak ifade edilen birinci kazanımında harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“5.1. SSCB’nin dağılması ile Türk Cumhuriyetleri’nin kuruluşunu ilişkilendirir.

SSCB’nin dağılması ile bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri (Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan) harita üzerinde gösterilerek Türk tarihi açısından etkileri üzerinde durulur. Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri’nin günümüzdeki ilişkileri Orta Asya, Hazar bölgesi ve Kafkasya’daki imkân ve fırsatların değerlendirilmesi açısından ele alınır.” (MEB, 2018c, s. 27).

Aynı programda *“İki Saatlik Programın Ünite, Kazanım ve Açıklamaları”* başlığı altında kitabın *“İki Küresel Savaş Arasında Dünya”* başlıklı birinci ünitesinin *“1.1. İkinci Dünya Savaşı’na neden olan gelişmeler bağlamında Birinci Dünya Savaşı’nın siyasi ve ekonomik sonuçlarını değerlendirir.”* olarak belirtilen birinci kazanımının *“a”* maddesinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“1.1. İkinci Dünya Savaşı’na neden olan gelişmeler bağlamında Birinci Dünya Savaşı’nın siyasi ve ekonomik sonuçlarını değerlendirir.

a) Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında ülkelerin sınırlarında meydana gelen değişim haritalar üzerinde gösterilir.” (MEB, 2018c, s. 31).

Aynı programda *“İki Saatlik Programın Ünite, Kazanım ve Açıklamaları”* başlığı altında kitabın *“İkinci Dünya Savaşı”* başlıklı ikinci ünitesinin *“2.2. İkinci Dünya Savaşı’nın seyrini değiştiren olayların sonuçlarını siyasi ve askerî açıdan karşılaştırır.”* olarak belirtilen ikinci kazanımının *“a”* maddesinde harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“2.2. İkinci Dünya Savaşı’nın seyrini değiştiren olayların sonuçlarını siyasi ve askerî açıdan karşılaştırır.

a) *Pearl Harbor Baskını, Stalingrad Kuşatması, Normandiya Çıkarması harita üzerinden anlatılarak stratejik önemleri vurgulanır.*” (MEB, 2018c, s. 32).

Aynı programda “*İki Saatlik Programın Ünite, Kazanım ve Açıklamaları*” başlığı altında kitabın “*Küreselleşen Dünya*” başlıklı beşinci ünitesinin “*5.1. SSCB’nin dağılması ile Türk Cumhuriyetleri’nin kuruluşunu ilişkilendirir.*” olarak belirtilen birinci kazanımında harita kullanımına yönelik şu açıklamaya yer verilmiştir:

“5.1. SSCB’nin dağılması ile Türk Cumhuriyetleri’nin kuruluşunu ilişkilendirir.

SSCB’nin dağılması ile bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri (Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan) harita üzerinde gösterilerek Türk tarihi açısından etkileri üzerinde durulur. Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri’nin günümüzdeki ilişkileri Orta Asya, Hazar bölgesi ve Kafkasya’daki imkân ve fırsatların değerlendirilmesi açısından ele alınır.” (MEB, 2018c, s. 35).

Bu alt probleme yönelik bulgular genel olarak değerlendirildiğinde; ortaöğretim tarih dersleri ile alakalı olan üç ayrı öğretim programında da haritaların konu anlatımını somutlaştıran, konu anlatımlarında bahsi geçen fiziki ve beşeri coğrafyaların gösterilmesine yardımcı olan, ders içeriğinde bahsi geçen siyasi otoritelerin birbirlerine göre ve dünya üzerindeki konumlarının anlaşılabilmesini sağlamayı amaçlayan ders materyalleri olduğu belirtilmiştir.

4.1.2. Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Yer Alan Haritaların Ünitelere/Konulara Göre Dağılımı Nasıldır?

Bu alt problem dâhilinde çalışma grubunu oluşturan ders kitaplarında yer alan haritaların ünitelere göre dağılımları gösterilecektir.

Tablo 3 incelendiğinde, Tarih 9 ders kitabının “*Tarih ve Zaman*” başlıklı birinci ünitesinde herhangi bir haritaya yer verilmediği görülmüştür. “*İnsanlığın İlk Dönemleri*” başlıklı ikinci ünitesinde 7 adet, “*Orta Çağ’da Dünya*” başlıklı üçüncü ünitesinde 5 adet, “*İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası*” başlıklı dördüncü ünitesinde 10 adet, “*İslam Medeniyetinin Doğuşu*” başlıklı beşinci ünitesinde 7 adet ve “*Türklerin İslamiyet’i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri*” başlıklı altıncı ünitesinde 4 adet haritaya yer verilmiştir. Toplamda 6 üniteden oluşan kitapta 33 adet haritaya yer verildiği görülmüştür.

Tablo 3.

Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Ünitelere Göre Dağılımı

	Üniteler	Harita Sayıları
I.	Ünite: Tarih ve Zaman	0
II.	Ünite: İnsanlığın İlk Dönemleri	7
III.	Ünite: Orta Çağ'da Dünya	5
IV.	Ünite: İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası	10
V.	Ünite: İslam Medeniyetinin Doğuşu	7
VI.	Ünite: Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri	4
Toplam	6	33

Tablo 4.

Ortaöğretim Tarih 10 Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Ünitelere Göre Dağılımı

	Üniteler	Harita Sayıları
I.	Ünite: Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye'si	7
II.	Ünite: Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)	4
III.	Ünite: Devletleşme Sürecinde Savaşçılar ve Askerler	0
IV.	Ünite: Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti	0
V.	Ünite: Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)	9
VI.	Ünite: Sultan ve Osmanlı Merkez Teşkilatı	0
VII.	Ünite: Klasik Çağ'da Osmanlı Toplum Düzeni	0
Toplam	7	20

Tablo 4 incelendiğinde, Tarih 10 ders kitabının “*Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye'si*” başlıklı birinci ünitesinde 7 adet, “*Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)*” başlıklı ikinci ünitesinde 4 adet ve “*Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)*” başlıklı beşinci ünitesinde 9 adet haritaya yer verilmiştir. Kitabın; “*Devletleşme Sürecinde Savaşçılar ve Askerler*” başlıklı üçüncü ünitesinde, “*Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti*” başlıklı dördüncü ünitesinde, “*Sultan ve Osmanlı Merkez Teşkilatı*” başlıklı altıncı ünitesinde ve “*Klasik Çağ'da Osmanlı Toplum Düzeni*” başlıklı yedinci ünitesinde herhangi bir harita yer verilmemiştir. Toplamda 7 üniteden oluşan Tarih 10 ders kitabında 20 adet haritanın yer aldığı görülmüştür.

Tablo 5 incelendiğinde, Tarih 11 ders kitabının “*Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti (1595-1774)*” başlıklı birinci ünitesinde 15 adet, “*Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi (1774-1914)*” başlıklı üçüncü ünitesinde 11 adet, “*Devrimler Çağında Değişen Devlet-Toplum İlişkileri*” başlıklı dördüncü ünitesinde 1 adet, “*Sermaye ve Emek*” başlıklı beşinci ünitesinde 1 adet ve “*XIX. ve XX. Yüzyılda Değişen Gündelik Hayat*” başlıklı

altıncı ünitesinde 1 adet haritaya yer verildiği görülmüştür Kitabın “*Değişim Çağında Avrupa ve Osmanlı*” başlıklı ikinci ünitesinde herhangi bir haritaya yer verilmemiştir. Toplamda 6 ünitelerden oluşan Tarih 11 ders kitabında 29 adet haritaya yer verildiği görülmüştür.

Tablo 5.

Ortaöğretim Tarih 11 Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Ünitelere Göre Dağılımı

	Üniteler	Harita Sayıları
I.	Ünite: Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti (1595-1774)	15
II.	Ünite: Değişim Çağında Avrupa ve Osmanlı	0
III.	Ünite: Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi (1774-1914)	11
IV.	Ünite: Devrimler Çağında Değişen Devlet-Toplum İlişkileri	1
V.	Ünite: Sermaye ve Emek	1
VI.	Ünite: XIX. ve XX. Yüzyılda Değişen Gündelik Hayat	1
Toplam	6	29

Tablo 6.

Ortaöğretim Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi 11 Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Ünitelere Göre Dağılımı

	Üniteler	Harita Sayıları
I.	Ünite: Türklerde Devlet Teşkilatı	2
II.	Ünite: Türklerde Toplum	0
III.	Ünite: Türklerde Hukuk	0
IV.	Ünite: Türklerde Ekonomi	2
V.	Ünite: Türklerde Eğitim ve Bilim	0
VI.	Ünite: Türklerde Sanat	0
VII.	Ünite: Türklerde Spor	0
Toplam	7	4

Tablo 6 incelendiğinde, Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi ders kitabının “*Türklerde Devlet Teşkilatı*” başlıklı birinci ünitesinde 2 adet ve “*Türklerde Ekonomi*” başlıklı dördüncü ünitesinde 2 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Diğer ünitelerinde herhangi bir haritaya yer verilmeyen ve toplamda 7 ünitelerden oluşan kitapta 4 adet haritaya yer verilmiştir.

Tablo 7 incelendiğinde, Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının “*XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti ve Dünya*” başlık birinci ünitesinde 8 adet, “*Milli Mücadele*” başlıklı ikinci ünitesinde 7 adet, “*Atatürkçülük ve Türk İnkılabı*” başlıklı üçüncü ünitesinde 1 adet, “*İki Savaş Arasındaki Dönemde Türkiye ve Dünya*”

başlıklı dördüncü ünitesinde 1 adet, “II. Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye ve Dünya” başlıklı altıncı ünitesinde 2 adet, “Toplumsal Devrim Çağında Dünya ve Türkiye” başlıklı yedinci ünitesinde 3 adet ve “XXI. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye ve Dünya” başlıklı sekizinci ünitesinde 2 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. “II. Dünya Savaşı Süresince Türkiye ve Dünya” başlıklı beşinci ünitesinde herhangi bir haritaya yer verilmeyen kitapta toplamda 8 ünite ve 24 adet haritaya yer verilmiştir.

Tablo 7.

Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Ünitelere Göre Dağılımı

	Üniteler	Harita Sayıları
I.	Ünite: XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti ve Dünya	8
II.	Ünite: Milli Mücadele	7
III.	Ünite: Atatürkçülük ve Türk İnkılabı	1
IV.	Ünite: İki Savaş Arasındaki Dönemde Türkiye ve Dünya	1
V.	Ünite: II. Dünya Savaşı Süresince Türkiye ve Dünya	0
VI.	Ünite: II. Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye ve Dünya	2
VII.	Ünite: Toplumsal Devrim Çağında Dünya ve Türkiye	3
VIII.	Ünite: XXI. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye ve Dünya	2
	Toplam	8
		24

Tablo 8.

Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Ünitelere Göre Dağılımı

	Üniteler	Harita Sayıları
I.	Ünite: İki Küresel Savaş Arasında Dünya	9
II.	Ünite: II. Dünya Savaşı	4
III.	Ünite: Soğuk Savaş Dönemi	8
IV.	Ünite: Yumuşama Dönemi ve Sonrası	16
V.	Ünite: Küreselleşen Dünya	6
	Toplam	5
		43

Tablo 8 incelendiğinde Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının “İki Küresel Savaş Arasında Dünya” başlıklı birinci ünitesinde 9 adet, “II. Dünya Savaşı” başlıklı ikinci ünitesinde 4 adet, “Soğuk Savaş Dönemi” başlıklı üçüncü ünitesinde 8 adet, “Yumuşama Dönemi ve Sonrası” başlıklı dördüncü ünitesinde 16 adet ve “Küreselleşen Dünya” başlıklı beşinci ünitesinde 6 adet haritaya yer verilmiştir. Kitapta toplamda 5 ünite yer almakta ve 43 adet haritaya yer verilmiştir.

Bu alt problem dâhilinde incelenen 6 ders kitabında toplam 153 adet haritaya yer verildiği görülmüştür.

4.1.3. Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Yer Alan Haritalar, Haritalarda Yer alması Gereken Temel Kriterleri Ne Ölçüde Taşımaktadır?

Harita, en temel tanımı ile bir yerin belirli bir oranda (ölçek) küçültülmesi ile düzlem üzerine aktarılan çizimdir. Bir çizimin harita olarak kabul edilebilmesi için temel bazı kriterlere sahip olması gerekmektedir. Bu kriterler harita başlığı, ölçek, yön işareti, lejant ve koordinat sistemidir (Öztürk, 2016, s. 233-234; Ünalı, 2012, s. 36).

Bu alt problem başlığı altında ortaöğretim tarih ders kitaplarında yer alan haritaların, haritalarda yer alması gereken temel kriterleri ne ölçüde taşıdığına yönelik bulgular ele alınacaktır. Tablolarda belirtilen (+) sembolü “özelliğin haritada olduğu” anlamına, (-) sembolü “özelliğin haritada olmadığı” anlamına gelmektedir.

Tablo 9.

Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabının “İnsanlığın İlk Dönemleri” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 2.1	+	+	-	-	-
Harita 2.2	+	+	-	-	-
Harita 2.3	+	+	-	-	-
Harita 2.4	+	+	-	-	-
Harita 2.5	+	+	-	-	-
Harita 2.6	+	+	-	-	-
Harita 2.7	+	+	-	-	-
Toplam	7	7	0	0	0

Tablo 9 incelendiğinde, Tarih-9 ders kitabının “İnsanlığın İlk Dönemleri” başlıklı ikinci ünitesinde toplam 7 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık ve ölçek oranları belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti, lejant ve koordinat sistemi belirtilmemiştir.

Tablo 10 incelendiğinde, Tarih 9 ders kitabının “Orta Çağ’da Dünya” başlıklı üçüncü ünitesinde toplam 5 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık ve

ölçek oranları belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi belirtilmemiştir. Yalnızca Harita 3.5’de lejant kullanıldığı görülmüştür.

Tablo 10.

Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabının “Orta Çağ’da Dünya” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 3.1	+	+	-	-	-
Harita 3.2	+	+	-	-	-
Harita 3.3	+	+	-	-	-
Harita 3.4	+	+	-	-	-
Harita 3.5	+	+	-	+	-
Toplam	5	5	0	1	0

Tablo 11.

Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabının “İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 4.1	+	+	-	-	-
Harita 4.2	+	+	-	-	-
Harita 4.3	+	+	-	-	-
Harita 4.4	+	+	-	+	-
Harita 4.5	+	+	-	-	-
Harita 4.6	+	+	-	-	-
Harita 4.7	+	+	-	-	-
Harita 4.8	+	+	-	-	-
Harita 4.9	+	+	-	-	-
Harita 4.10	+	+	-	-	-
Toplam	10	10	0	1	0

Tablo 11 incelendiğinde, Tarih 9 ders kitabının “İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası” başlıklı dördüncü ünitesinde toplam 10 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık ve ölçek oranı belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi belirtilmemiştir. Yalnızca Harita 4.4’de lejant kullanıldığı görülmüştür.

Tablo 12 incelendiğinde, Tarih 9 ders kitabının “İslam Medeniyetinin Doğuşu” başlıklı beşinci ünitesinde toplam 7 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık ve ölçek oranları belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi belirtilmemiştir. Harita 5.1, Harita 5.4, Harita 5.6 ve Harita 5.7’de lejant kullanıldığı görülmüştür.

Tablo 12.

Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabının “İslam Medeniyetinin Doğuşu” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 5.1	+	+	-	+	-
Harita 5.2	+	+	-	-	-
Harita 5.3	+	+	-	-	-
Harita 5.4	+	+	-	+	-
Harita 5.5	+	+	-	-	-
Harita 5.6	+	+	-	+	-
Harita 5.7	+	+	-	+	-
Toplam	7	7	0	4	0

Tablo 13.

Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabının “Türklerin İslamiyet’i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 6.1	+	+	-	+	-
Harita 6.2	+	+	-	-	-
Harita 6.3	+	+	-	-	-
Harita 6.4	+	+	-	-	-
Toplam	4	4	0	1	0

Tablo 13 incelendiğinde, Tarih 9 ders kitabının “Türklerin İslamiyet’i Kabulü ve İlk Türk Devletleri” başlıklı altıncı ünitesinde toplam 4 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık ve ölçek oranları belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi belirtilmemiştir. Yalnızca Harita 6.1’de lejant kullanıldığı görülmüştür.

Tablo 14 incelendiğinde, Tarih 10 ders kitabının “Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye’si” başlıklı birinci ünitesinde toplam 7 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık ve ölçek oranları belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi belirtilmemiştir. Harita 1.1, Harita 1.5 ve Harita 1.7’de lejant kullanılmadığı görülmüştür.

Tablo 15 incelendiğinde, Tarih 10 ders kitabının “Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)” başlıklı ikinci ünitesinde toplam 4 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık ve ölçek oranları belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi belirtilmemiştir. Yalnızca Harita 2.2’de lejant kullanılmadığı görülmüştür.

Tablo 14.

Ortaöğretim Tarih 10 Ders Kitabının “Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 1.1	+	+	-	-	-
Harita 1.2	+	+	-	+	-
Harita 1.3	+	+	-	+	-
Harita 1.4	+	+	-	+	-
Harita 1.5	+	+	-	-	-
Harita 1.6	+	+	-	+	-
Harita 1.7	+	+	-	-	-
Toplam	7	7	0	4	0

Tablo 15.

Ortaöğretim Tarih 10 Ders Kitabının “Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 2.1	+	+	-	+	-
Harita 2.2	+	+	-	-	-
Harita 2.3	+	+	-	+	-
Harita 2.4	+	+	-	+	-
Toplam	4	4	0	3	0

Tablo 16.

Ortaöğretim Tarih 10 Ders Kitabının “Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 5.1	+	+	-	+	-
Harita 5.2	+	+	-	+	-
Harita 5.3	+	+	-	+	-
Harita 5.4	+	+	-	+	-
Harita 5.5	+	+	-	+	-
Harita 5.6	+	+	-	+	-
Harita 5.7	+	+	-	+	-
Harita 5.8	+	+	-	-	-
Harita 5.9	+	+	-	+	-
Toplam	9	9	0	8	0

Tablo 16 incelendiğinde Tarih 10 ders kitabının “Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)” başlıklı beşinci ünitesinde toplam 9 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık ve ölçek oranı belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi belirtilmemiştir. Yalnızca Harita 5.8’de lejant kullanılmadığı görülmüştür.

Tablo 17.

Ortaöğretim Tarih 11 Ders Kitabının “Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti (1595-1774)” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 1.1	+	+	-	+	-
Harita 1.2	+	+	-	+	-
Harita 1.3	+	+	-	+	-
Harita 1.4	+	+	-	-	-
Harita 1.5	+	+	-	+	-
Harita 1.6	+	+	-	+	-
Harita 1.7	+	+	-	+	-
Harita 1.8	+	+	-	+	-
Harita 1.9	+	+	-	+	-
Harita 1.10	+	-	-	-	-
Harita 1.11	+	+	-	+	-
Harita 1.12	+	+	-	+	-
Harita 1.13	+	+	-	+	-
Harita 1.14	+	+	-	+	-
Harita 1.15	+	+	-	+	-
Toplam	15	15	14	13	0

Tablo 17 incelendiğinde, Tarih 11 ders kitabının “Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti (1595-1774)” başlıklı birinci ünitesinde toplam 15 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi belirtilmediği görülmüştür. Ayrıca Harita 1.10’da ölçek oranı belirtilmediği, Harita 1.4’de ve Harita 1.10’da lejant kullanılmadığı görülmüştür.

Tablo 18.

Ortaöğretim Tarih 11 Ders Kitabının “Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi (1774-1914)” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 3.1	+	+	-	+	-
Harita 3.2	+	+	-	+	-
Harita 3.3	+	+	-	+	-
Harita 3.4	+	+	-	+	-
Harita 3.5	+	+	-	+	-
Harita 3.6	+	+	-	+	-
Harita 3.7	+	+	-	+	-
Harita 3.8	+	+	-	+	-
Harita 3.9	+	+	-	+	-
Harita 3.10	+	+	-	+	-
Harita 3.11	+	+	-	+	-
Toplam	11	11	11	11	0

Tablo 18 incelendiğinde, Tarih 11 ders kitabının “*Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi (1774-1914)*” başlıklı üçüncü ünitesinde toplam 11 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık, ölçek oranları ve lejant belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi belirtilmediği görülmüştür.

Tablo 19.

Ortaöğretim Tarih 11 Ders Kitabının “Devrimler Çağında Değişen Devlet-Toplum İlişkileri” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 4.1	+	+	-	+	-
Toplam	1	1	0	1	0

Tablo 19 incelendiğinde, Tarih 11 ders kitabının “*Devrimler Çağında Değişen Devlet-Toplum İlişkileri*” başlıklı dördüncü ünitesinde 1 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritada başlık, ölçek oranı ve lejant belirtilmekle beraber yön işareti ve koordinat sistemi kullanılmadığı görülmüştür.

Tablo 20.

Ortaöğretim Tarih 11 Ders Kitabının “Sermaye ve Emek” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 5.1	+	+	-	+	-
Toplam	1	1	0	1	0

Tablo 20 incelendiğinde, Tarih 11 ders kitabının “*Sermaye ve Emek*” başlıklı beşinci ünitesinde 1 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritada başlık, ölçek oranı ve lejant belirtilmekle beraber yön işareti ve koordinat sistemi kullanılmadığı görülmüştür.

Tablo 21.

Ortaöğretim Tarih 11 Ders Kitabının “XIX. ve XX. Yüzyılda Değişen Gündelik Hayat” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 6.1	+	+	-	+	-
Toplam	1	1	0	1	0

Tablo 21 incelendiğinde, Tarih 11 ders kitabının “XIX. ve XX. Yüzyılda Değişen Gündelik Hayat” başlıklı altıncı ünitesinde 1 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritada başlık, ölçek oranı ve lejant belirtilmekle beraber yön işareti ve koordinat sistemi kullanılmadığı görülmüştür.

Tablo 22.

Ortaöğretim Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi 11 Ders Kitabının “Türklerde Devlet Teşkilatı” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 2.1	+	+	-	+	-
Harita 2.2	+	+	-	+	-
Toplam	2	2	0	2	0

Tablo 22 incelendiğinde, Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi ders kitabının “Türklerde Devlet Teşkilatı” başlıklı birinci ünitesinde toplam 2 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık, ölçek oranı ve lejant belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi kullanılmadığı görülmüştür.

Tablo 23.

Ortaöğretim Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi 11 Ders Kitabının “Türklerde Ekonomi” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 4.1	+	+	-	+	-
Harita 4.2	+	+	-	+	-
Toplam	2	2	0	2	0

Tablo 23 incelendiğinde, Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi ders kitabının “Türklerde Ekonomi” başlıklı dördüncü ünitesinde toplam 2 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık, ölçek oranı ve lejant belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi kullanılmadığı görülmüştür.

Tablo 24 incelendiğinde, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının “XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti ve Dünya” başlıklı birinci ünitesinde toplam 8 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık ve ölçek oranı belirtilmekle beraber

hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi belirtilmediği görülmüştür. Harita 1.1’de Harita 1.4’de Harita 1.6’da ve Harita 1.8’de lejant kullanıldığı görülmüştür.

Tablo 24.

Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabının “XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti ve Dünya” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 1.1	+	+	-	+	-
Harita 1.2	+	+	-	-	-
Harita 1.3	+	+	-	-	-
Harita 1.4	+	+	-	+	-
Harita 1.5	+	+	-	-	-
Harita 1.6	+	+	-	+	-
Harita 1.7	+	+	-	-	-
Harita 1.8	+	+	-	+	-
Toplam	8	8	0	4	0

Tablo 25.

Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabının “Milli Mücadele” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 2.1	+	+	-	+	-
Harita 2.2	+	+	-	+	-
Harita 2.3	+	+	-	-	-
Harita 2.4	+	-	-	+	-
Harita 2.5	+	-	-	+	-
Harita 2.6	+	-	-	+	-
Harita 2.7	+	+	-	+	-
Toplam	7	4	0	6	0

Tablo 25 incelendiğinde, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının “Milli Mücadele” başlıklı ikinci ünitesinde toplam 7 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi belirtilmediği görülmüştür. Harita 2.4’de, Harita 2.5’de ve Harita 2.6’da ölçek oranı belirtilmemiş olup, Harita 2.3’de ise lejant kullanılmadığı görülmüştür.

Tablo 26 incelendiğinde T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının “Atatürkçülük ve Türk İnkılabı” başlıklı üçüncü ünitesinde 1 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritada başlık ve lejant belirtilmekle beraber ölçek oranı, yön işareti ve koordinat sisteminin belirtilmediği görülmüştür.

Tablo 26.

Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabının “Atatürkçülük ve Türk İnkılabı” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 3.1	+	-	-	+	-
Toplam	1	0	0	1	0

Tablo 27.

Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabının “İki Savaş Arasındaki Dönemde Türkiye ve Dünya” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 4.1	+	-	-	-	-
Toplam	1	0	0	0	0

Tablo 27 incelendiğinde, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının “İki Savaş Arasındaki Dönemde Türkiye ve Dünya” başlıklı dördüncü ünitesinde 1 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritada başlık belirtilmekle beraber ölçek oranı, yön işareti, lejant ve koordinat sistemi belirtilmiştir.

Tablo 28.

Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabının “II. Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye ve Dünya” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 6.1	+	+	-	+	-
Harita 6.2	+	+	-	+	-
Toplam	2	2	0	2	0

Tablo 28 incelendiğinde, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının “II. Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye ve Dünya” başlıklı altıncı ünitesinde toplam 2 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık, ölçek oranı ve lejant belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi kullanılmadığı görülmüştür.

Tablo 29 incelendiğinde, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının “Toplumsal Devrim Çağında Dünya ve Türkiye” başlıklı yedinci ünitesinde toplam 3 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık ve ölçek oranı belirtilmekle beraber

hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi kullanılmadığı görülmüştür. Yalnızca Harita 7.3’de lejant kullanılmadığı görülmüştür.

Tablo 29.

Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabının “Toplumsal Devrim Çağında Dünya ve Türkiye” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 7.1	+	+	-	+	-
Harita 7.2	+	+	-	+	-
Harita 7.3	+	+	-	-	-
Toplam	3	3	0	2	0

Tablo 30.

Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabının “XXI. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye ve Dünya” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 8.1	+	+	-	+	-
Harita 8.2	+	+	-	+	-
Toplam	2	2	0	2	0

Tablo 30 incelendiğinde T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının “XXI. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye ve Dünya” başlıklı sekizinci ünitesinde toplam 2 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık, ölçek oranı ve lejant belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi kullanılmadığı görülmüştür.

Tablo 31.

Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 Ders Kitabının “İki Küresel Savaş Arasında Dünya” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 1.1	+	+	-	+	-
Harita 1.2	+	+	-	+	-
Harita 1.3	+	+	-	-	-
Harita 1.4	+	+	-	+	-
Harita 1.5	+	+	-	+	-
Harita 1.6	+	+	-	-	-
Harita 1.7	+	+	-	+	-
Harita 1.8	+	+	-	+	-
Harita 1.9	+	+	-	+	-
Toplam	9	9	0	7	0

Tablo 31 incelendiğinde Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi ders kitabının “İki Küresel Savaş Arasında Dünya” başlıklı birinci ünitesinde toplam 9 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık ve ölçek oranı belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi belirtilmediği görülmüştür. Yalnızca Harita 1.3’de ve Harita 1.6’da lejant kullanılmadığı görülmüştür.

Tablo 32.

Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 Ders Kitabının “II. Dünya Savaşı” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 2.1	+	+	-	+	-
Harita 2.2	+	+	-	-	-
Harita 2.3	+	+	-	+	-
Harita 2.4	+	+	-	+	-
Toplam	4	4	0	3	0

Tablo 32 incelendiğinde, Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi ders kitabının “II. Dünya Savaşı” başlıklı ikinci ünitesinde toplam 4 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık ve ölçek oranları belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi belirtilmediği görülmüştür. Yalnızca Harita 2.2’de lejant kullanılmadığı görülmüştür.

Tablo 33.

Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 Ders Kitabının “Soğuk Savaş Dönemi” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 3.1	+	+	-	+	-
Harita 3.2	+	+	-	+	-
Harita 3.3	+	+	-	+	-
Harita 3.4	+	+	-	+	-
Harita 3.5	+	+	-	-	-
Harita 3.6	+	+	-	-	-
Harita 3.7	+	+	-	-	-
Harita 3.8	+	+	-	-	-
Toplam	8	8	0	4	0

Tablo 33 incelendiğinde Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi ders kitabının “Soğuk Savaş Dönemi” başlıklı üçüncü ünitesinde toplam 8 adet haritaya yer verildiği görülmüştür.

Haritaların tamamında başlık ve ölçek oranları belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemlerinin kullanılmadığı görülmüştür. Harita 3.1’de, Harita 3.2’de, Harita 3.3’de ve Harita 3.4’de lejant kullanıldığı görülmüştür.

Tablo 34.

Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 Ders Kitabının “Yumuşama Dönemi ve Sonrası” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 4.1	+	+	-	+	-
Harita 4.2	+	+	-	-	-
Harita 4.3	+	+	-	-	-
Harita 4.4	+	+	-	-	-
Harita 4.5	+	+	-	-	-
Harita 4.5	+	+	-	-	-
Harita 4.6	+	+	-	-	-
Harita 4.7	+	+	-	-	-
Harita 4.8	+	+	-	+	-
Harita 4.9	+	+	-	+	-
Harita 4.10	+	+	-	+	-
Harita 4.11	+	+	-	+	-
Harita 4.12	+	+	-	-	-
Harita 4.12	+	+	-	+	-
Harita 4.14	+	+	-	-	-
Harita 4.13	+	+	-	-	-
Toplam	16	16	0	6	0

Tablo 34 incelendiğinde, Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi ders kitabının “Yumuşama Dönemi ve Sonrası” başlıklı dördüncü ünitesinde toplam 16 adet haritaya yer verilmiştir. Ancak haritaların ünite altında numaralandırılmasında tablo 34’te de görüldüğü üzere bazı hatalar söz konusudur. 2 adet haritada Harita 4.5 ve 2 adet haritada da Harita 4.12 başlığı kullanılmıştır. Ayrıca harita referans numaralarının birbirini ardışık takip etmesi gerekirken kitabın 196. sayfasında Harita 4.14, 212. sayfasında ise Harita 4.13 ile karşılaşmıştır. Haritaların tamamında başlık ve ölçek oranları belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sisteminin kullanılmadığı görülmüştür. Harita 4.1’de, Harita 4.8’de, Harita 4.9’da, Harita 4.10’da, Harita 4.11’de ve kitabın 193. sayfasında yer alan Harita 4.12’de lejant belirtilmekle beraber ünitenin diğer haritalarında lejant kullanılmadığı görülmüştür.

Tablo 35 incelendiğinde, Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi ders kitabının “Küreselleşen Dünya” başlıklı beşinci ünitesinde toplam 6 adet haritaya yer verildiği görülmüştür. Ancak

tablo 35 incelendiğinde kitapta yer alan bazı hatalar dikkat çekmektedir. 2 adet Harita 5.3 başlıklı harita yer almakla beraber kitabın 226. sayfasında yer alan Harita 5.3, kitabın 233. sayfasında yer alan Harita 5.2’den önce belirtilmiş ve Harita 5.2’den sonrada kitabın 240. sayfasında tekrar başka bir Harita 5.3’e yer verildiği görülmüştür. Haritaların tamamında başlık ve ölçek oranları belirtilmekle beraber hiçbir haritada yön işareti ve koordinat sistemi kullanılmadığı görülmüştür. Yalnızca Harita 5.1’de ve kitabın 226. sayfasında yer alan Harita 5.3’de lejant kullanılmamış olup, diğer haritalarda lejant belirtildiği görülmüştür.

Tablo 35.

Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 Ders Kitabının “Küreselleşen Dünya” Başlıklı Ünitesinde Yer Alan Haritalar

Haritalar	Başlık	Ölçek	Yön İşareti	Lejant	Koordinat Sistemi
Harita 5.1	+	+	-	-	-
Harita 5.3	+	+	-	-	-
Harita 5.2	+	+	-	+	-
Harita 5.3	+	+	-	+	-
Harita 5.4	+	+	-	+	-
Harita 5.5	+	+	-	+	-
Toplam	6	6	0	4	0

Bu alt probleme dair bulgular genel olarak değerlendirildiğinde; 6 ders kitabında incelenen 153 adet haritanın tamamında başlık kriterinin olduğu, 147 adet haritada ölçek kriterinin olduğu, 94 adet haritada da lejant kriterinin olduğu görülmüştür. Hiçbir haritada yön işaretine ve koordinat sistemine rastlanmamıştır.

4. 1. 4. Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Yer Alan Haritaların Metin İle İlişkisi Nasıldır?

Günümüzde medyanın ortaya koyduğu rekabetçi ortam nedeniyle ders kitaplarının göz alıcı özelliklere sahip olması deyim yerindeyse bir zorunluluktur. Ders kitaplarının tek amacı genç jenerasyonları eğitmek değildir. Ders kitaplarının aynı zamanda beğenilmesi de gerekmektedir (Oğuzoğlu, 2003, s. 131). Ders kitaplarının göze hitap etmesini sağlayan temel faktör ise kullanılan görsel materyallerdir. Bu görsel materyallerden birisi de hiç şüphesiz haritalardır.

Çalışmanın bu aşamasında çalışma grubunu oluşturan ortaöğretim tarih ders kitaplarında yer alan haritaların konu anlatımı ile ilişkisi incelenecektir.

Tarih 9 ders kitabının 29. sayfasında yer alan “Şekil 1. Harita 2.1 Bereketli Hilal” başlıklı harita incelendiğinde; Bereketli Hilal (Fertile Crescent)’i göstermeye çalışmış ve Mısır, Anadolu coğrafi bölgeleri de gösterilmek ile beraber bu bölgelerdeki siyasi oluşumlar haritada belirtilmemiştir. Haritaya göre isimleri belirtilmese de Fırat Nehri’nin güney kısmı ve Dicle Nehri ile birleşmesinden sonra Şatt’ül Arab veya diğer bir ismi ile Arvend Rûd adını alan nehir Bereketli Hilal’in sınırlarına dâhil değildir. Oysa Fırat ve Dicle Nehirleri ve iki nehrin birleşiminden oluşan Şatt’ül Arab nehirlerinin havzaları Bereketli Hilal’i meydana getirmektedir. Ayrıca ders kitabında Mezopotamya ve Bereketli Hilal (Fertile Crescent) kavramları eş anlamlı olarak kullanılmış ve haritaya bu şekilde atıf yapılmıştır. Ancak bu bir hatadır. Çünkü Mezopotamya; Fırat ve Dicle Nehirlerinin arasında kalan havzayı tanımlarken, Bereketli Hilal ise gerçekte Nil Havzasının kuzeyinden Orta ve Doğu Toroslardan Fırat ve Dicle boyunca uzanarak Basra Körfezi’ne kadar uzanan bölgeyi tanımlamaktadır (Göktan, 2018).

Şekil 1. Harita 2.1 Bereketli Hilal. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Kitapta günümüzden yaklaşık 2,5 milyon yıl önce yaşanan buzul çağından bahsedilerek bunun neticesinden insanların daha ılıman ve korunaklı olan ve bereketli topraklara sahip Mezopotamya Havzasına yerleşmeye başladıklarından (Yüksel, vd., 2018a, s. 29) bahsedilmiştir. Bunun net bir şekilde anlaşılabilmesi için haritanın coğrafi özellikleri de

gösterebilen bir fiziki harita olması gerekmektedir. Haritanın bu hali ile konu anlatımında bahsedilen Mezopotamya'nın coğrafi şartlarını tam olarak yansıtamadığı görülmektedir.

Tarih 9 ders kitabının 41. sayfasında yer alan “Şekil 2. Harita 2.2 İlk Çağ'da İran, Hint ve Çin medeniyetleri” başlıklı harita incelendiğinde lejant belirtilmemesine karşın İran, Hint ve Çin medeniyetlerinin hâkim oldukları coğrafi bölgeler gösterilmeye çalışılmıştır.

Kitapta İran Medeniyeti ile alakalı olarak İranlıların ataları olan Perslerin satraplık denilen eyalet sistemini oluşturduklarından ve Sardes şehrinden başlayıp başkent Sus'a kadar devam eden Kral Yolu'nu oluşturduklarından (Yüksel, vd., 2018a, s. 41) bahsedilmesine karşın haritada konu anlatımına yönelik bir gösterim görülmemektedir.

Kitapta Hint Medeniyeti ile alakalı olarak sıfırı bulduklarından ancak bunu bir sayı olarak kabul etmediklerinden bahsedilmektedir. Şekil 2.'deki gösterime yönelik olarak herhangi bir konu anlatımına yer verilmemiştir.

Şekil 2. Harita 2.2 İlk Çağ'da İran, Hint ve Çin medeniyetleri. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Kitapta Çin Medeniyeti ile alakalı olarak barut, pusula ve kâğıdı bulduklarından ve Galileo'den önce Güneş Lekelerini keşfettiklerinden (Yüksel, vd., 2018a, s. 41) bahsedilmektedir. Şekil 2.'deki görünüm ile alakalı herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir.

Şekil 3. Harita 2.3 İlk Çağ'da Mezopotamya medeniyetleri. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 9 ders kitabının 41. sayfasında yer alan “Şekil 3. Harita 2.3 İlk Çağ'da Mezopotamya medeniyetleri” başlıklı harita incelendiğinde Akdeniz ve Karadeniz dışında yer alan denizlerin, göllerin ve Mezopotamya'ya hayat veren akarsuların (Fırat, Dicle ve Şattül Arap) isimlerine yer verilmemiştir. Şekil 3.'de de İlk Çağ'da önemli bazı merkezlerin gösterildiği görülmektedir. Lejant belirtilmeyen haritada Mezopotamya'da yaşayan İlk Çağ uygarlıkları karmaşık bir görünümle gösterilmiştir. Mezopotamya dışında ise Hitit, Fenike, Mısır ve Urartu medeniyetlerinin siyasi sınırları gösterilmemekle beraber haritada isimlerine yer verilmiştir. Şekil 3.'de Sümer, Babil, Elam, Akad ve Asur medeniyetleri belirtilmesine karşın konu anlatımında yalnızca Sümerler, Babiller ve Asurlular hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Kitapta Sümerlerle ilgili olarak yapmış oldukları bilimsel çalışmalardan bahsedilmiş, Babiller ile ilgili olarak sosyal ve hukuksal düzenlemelerinden bahsedilmiş ve Asurlular ile ilgili olarak da ticari faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Ancak Şekil 3.'deki gösterime yönelik bir konu anlatımına yer verilmemiştir. Burada bahsedilen Mezopotamya Medeniyetlerinin Şekil 3.'de uygun bir gösterim yapılması şartıyla çevre medeniyetler ile olan ilişkilerine vurgu yapılarak haritanın konu anlatımı içerisinde daha işlevsel bir hale getirilmesi düşünülebilir.

Şekil 4. Harita 2.4 Yunan, Anadolu, Mısır ve Doğu Akdeniz medeniyetleri. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 9 ders kitabının 42. sayfasında yer alan “Şekil 4. Harita 2.4 Yunan, Anadolu, Mısır ve Doğu Akdeniz medeniyetleri” başlıklı harita incelendiğinde haritada görünen önemli akarsuların isimlerine yer verilmediği görülmektedir. Lejant kullanılmayan haritada gösterilen medeniyetler farklı renklerle ifade edilmiştir.

Kitapta konu anlatımı olarak Yunan medeniyeti ile alakalı demokratik hayata ve felsefi ve bilimsel çalışmalarına yönelik bir anlatıma yer verilmiştir. Şekil 4.’deki gösterime yönelik herhangi bir konu anlatımına yer verilmemiştir.

Anadolu medeniyetleri ile alakalı olarak Hitit, Frigya, Lidya ve Urartu medeniyetlerinden bahsedilmiştir. Hititler ile alakalı olarak yapmış oldukları hukuksal düzenlemelerden ve sosyal yaşantılarından kısaca bahsedilmiş olup, şekil 4.’e yönelik bir konu anlatımına yer verilmemiştir.

Lidyahılar ile ilgili olarak tarihteki ilk parayı bulan medeniyet olduklarından bahsedilerek şekil 4.’e yönelik bir konu anlatımına yer verilmemiştir.

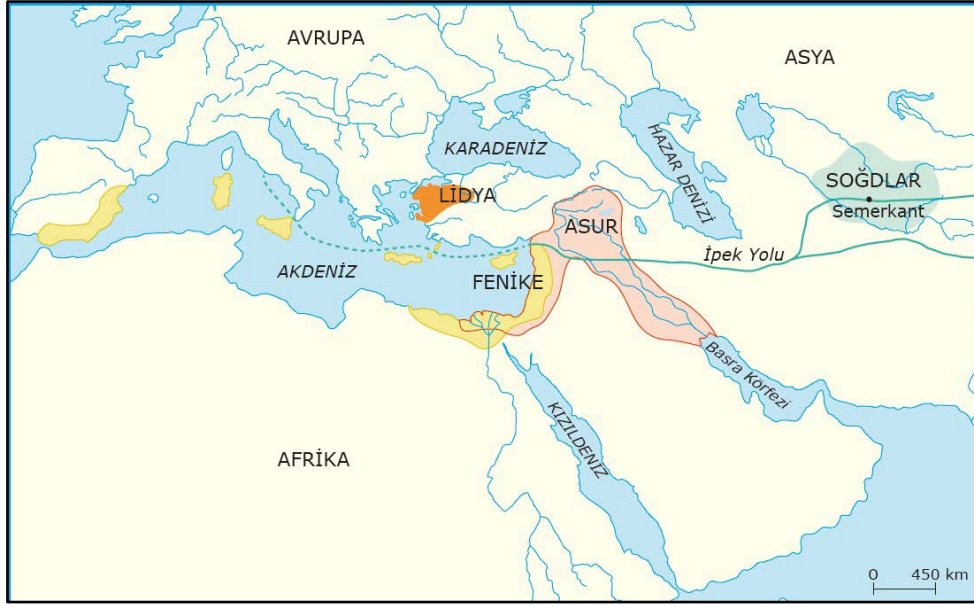
Frigler ile ilgili olarak tarım ve dokumacılık alanındaki faaliyetlerinden bahsedilmesine karşın, Friglerin hâkimiyet kurdukları bölgenin coğrafi şartlarından bahsedilmediği ve dolayısıyla şekil 4.’e herhangi bir atıfta bulunulmadığı görülmüştür.

Urartular ile ilgili olarak taş ustalıklarından ve bakır, gümüş gibi madenleri işlemekteki h nerlerinden bahsedilmesine karşın Urartuların hâkim oldukları coğrafyanın şartlarına, taş ocaklarına ve maden yataklarına yönelik şekil 4.  zerinden herhangi bir anlatım yapılmadığı görülmüştür.

Mısır Medeniyeti ile alakalı olarak; Nil'in, Mısırlıların can damarı olduğundan bahsedilmesine karşın şekil 4.'de Nil Nehri sadece gösterilmiş, yazı ile belirtilmemiştir. şekil 4.' n anlaşılabilir olması için bölgenin önemli coğraf  yerlerinin isimlerinin belirtilmesi gerekmektedir. Konu anlatımında Mısır Medeniyetinin yapmış oldukları bilimsel faaliyetlerden kısaca söz edilmesine karşın özellikle şekil 4.'e atıf yapılarak Mısır'ın özgün bir medeniyet olmasında coğraf  şartlarının etkisi (açılması zor   llerle kaplı olması ve bu nedenle de istilaya uğramaması gibi)  zerinde bir açıklamaya yer verilmemiştir.

Doğu Akdeniz Medeniyetleri ile alakalı olarak; Fenikelilerin Akdeniz'de gerçekleştirdikleri kolonicilik faaliyetlerinden ve geliştirmiş oldukları alfabe ile Yunan ve Roma medeniyetlerini etkilediklerinden bahsedilmektedir. Ancak  zellikle Akdeniz'de yaptıkları kolonisasyon faaliyetleri şekil 4.'de belirtilmemiştir. Ayrıca İbraniler ile alakalı olarak da; *“İbranilere kadar çok tanrılı din inancı yaygınken İbraniler tek tanrılı semavi din inancını benimsemiştir (Harita 2.4).”* (Yüksel, vd., 2018a, s. 42) ifadelerinde g r ld ğu gibi şekil 4.'e doğrudan bir atıfta bulunulmasına karşın haritada İbranilere  zel bir görünüm söz konusu değildir. Bu da şekil 4. ile konu anlatımının birbirini desteklemediği bir görünüm oluşturmaktadır.

Tarih 9 ders kitabının 47. sayfasında yer alan “şekil 5. Harita 2.5 İlk  ağ'da ticari kolonizasyon toplulukları” başlıklı harita incelendiğinde Asur, Fenike, Lidya ve Soğd medeniyetleri ile beraber tarihi İpek Yolu'nun bir kısmı yüzeysel bir biçimde gösterilmiştir. Haritaya göre İpek Yolu İtalya'ya kadar ulaşmasına rağmen burada herhangi bir medeniyet gösterilmemiştir. Haritada İpek Yolu'nun gösteriminde kullanılan renklendirme tekniğini ve gösterim şeklini, akarsuların gösteriminden ayırt etmek oldukça g  tt r. Haritada sadece Semerkant merkezi belirtilmiş başka hiçbir merkezin gösterilmemiş olması da dikkat çekmektedir. şekil 5., çok farklı zamanlarda var olmuş Lidya, Fenike, Asur ve Soğd medeniyetleri herhangi bir bilgi vermeden sanki aynı zamanda var olmuşlar gibi göstermektedir. Bu da anakronizme sebebiyet verecek bir durum oluşturmaktadır (Göktan, 2018).

Şekil 5. Harita 2.5 İlk Çağ'da ticari kolonizasyon toplulukları. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Kitapta yer alan konu anlatımında şekil 5.'de gösterilmeye çalışılan Asurlular, Fenikeliler, Lidyalılar ve Soğdlardan da kısaca bahsedilmiştir.

Asurlular ile alakalı yer verilen bilgi kutusunda Asurluların ticari faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Özellikle Anadolu'da Kaniş (Kültepe) olmak üzere Doğu Anadolu'da, Güneydoğu Anadolu'da, Suriye'de, Filistin'de ve Mısır'a kadar uzanan bölgede yapılan ticari faaliyetlerden bahsedilmesine karşın şekil 5.'de bu coğrafi bölgeler net bir biçimde ifade edilmediği görülmüştür.

Fenikeliler ile alakalı verilen bilgi kutusunda Akdeniz'de gerçekleştirdikleri ticari faaliyetlerden bahsedilerek Mısır, Kıbrıs, Girit, Sicilya, Sardunya ve İspanya'ya kadar ticari faaliyetlerde bulunduklarından bahsedilmektedir. Şekil 5. bu anlatımı destekler bir görünüme sahiptir.

Lidyalılar ile alakalı verilen bilgi kutusunda Gediz ve Küçük Menderes vadileri merkez olarak kurulan bir devlet olduğu belirtilmiştir. Zengin maden yataklarının varlığından ve verimli tarım topraklarından söz edilerek başkentin Sard şehri olduğu vurgulanmasına rağmen şekil 5.'de bu bilgileri destekler bir görünüm yoktur.

Soğdlar ile alakalı yer alan bilgi kutusunda bölgenin ilk Çağ ile alakalı değil, Orta Çağ ile alakalı tarihinden bahsedilerek Eftalitlerin (Akhunların), Göktürklerin hâkimiyetlerinden ve

İpek Yolu güzergâhındaki önemli merkezlerden bir tanesi olmasından bahsedilmektedir. Ancak şekil 5. hem içerisinde bulunduğu konu bütünlüğü hem de “İlk Çağ’da ticari kolonizasyon toplulukları” başlığına sahip olmasından da anlaşılacağı üzere Orta Çağ tarihi ile alakalı değil, İlk Çağ tarihi ile alakalı bir harita olması beklenilmektedir.

Şekil 6. Harita 2.6 Büyük İskender İmparatorluğu. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 9 ders kitabının 51. sayfasında yer alan “Şekil 6. Harita 2.6 Büyük İskender İmparatorluğu” başlıklı harita incelendiğinde öncelikle harita başlığında bir hata dikkat çekmektedir. Çünkü tarihte Büyük İskender İmparatorluğu ismi ile bir devlet yoktur. Kitapta kast edilen devletin doğru adı Makedonya Krallığı’dır. Konu anlatımında da “Makedonya Krallığı” olarak belirtilen devletin ismi şekil 6.’da “Büyük İskender İmparatorluğu” olarak belirtilmiştir. Haritada II. Philippos’un oğlu III. Alexander (Büyük İskender)’in Makedonya Kralı olması ile beraber çıktığı Asya Seferi neticesinde Makedonya Krallığı’nın en geniş sınırları gösterilmiştir.

Tarih 9 ders kitabının 50. ve 51. sayfalarında Kral İskender’in öncelikle Anadolu’yu daha sonra da Pers İmparatorluğu’nu hâkimiyeti altına almasından bahsedilmesine karşın haritada bu bilgileri destekler bir görünüm görülmemektedir. Asya Seferi öncesi ve sonrası krallığın sınırlarının farklı iki haritada veya farklı renklendirmeler kullanılarak aynı haritada gösterilmesi daha uygun olacaktır. Ayrıca haritada Pers İmparatorluğu’nun siyasi varlığı da belirtilmelidir (Gökten, 2018).

Şekil 6. ile ilgili olarak kitabın 51. sayfasında Yunan, Anadolu, Mısır ve Pers kültürlerinin birbirine kaynaşması sonucu oluşan Helenizm adında yeni bir kültürün oluştuğundan ve ilerleyen çağlarda Asya ve Avrupa’da kurulacak olan birçok medeniyeti etkilediğinden bahsedilmiştir. Ancak Helenizm’den etkilenen uygarlıkların isimlerine yer verilmediği gibi Helenizm’in etki gösterdiği coğrafi bölgede açıkça ifade edilmemiştir.

Şekil 7. Harita 2.7 Roma İmparatorluğu. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 9 ders kitabının 51. sayfasında yer alan “Şekil 7. Harita 2.7 Roma İmparatorluğu” başlıklı harita incelendiğinde; şekil 7.’nin Roma İmparatorluğu’nun hangi dönemine ait sınırları gösterdiği belirtilmemiştir. Kitapta; “MÖ VIII. Yüzyılda bugünkü İtalya’da kurulan Roma İmparatorluğu, Büyük İskender’in egemen olduğu Akdeniz Havzası’na hükmetmiştir.” (Yüksel, vd., 2018a, s. 51) ifadeleri dikkat çekmektedir. Buna karşın Makedonya Krallığı Akdeniz Havzasında yalnızca Yunanistan, Anadolu, Suriye ve Mısır sahillerini hâkimiyeti altına alabilmişken, Roma İmparatorluğu Akdeniz Havzası’nın tamamına hâkim olmuştur. Bu durum aynı sayfada yer alan şekil 6.’da ve şekil 7.’de açıkça gösterilmesine karşın kitapta yer alan bu ifadeler ile haritaların gösterimleri çelişmektedir. (Gökten, 2018).

Şekil 8. Harita 3.1 Orta Çağ'da kurulan başlıca devletler. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 9 ders kitabının 67. sayfasında yer alan “Şekil 8. Harita 3.1 Orta Çağ'da kurulan başlıca devletler” başlıklı harita incelendiğinde aynı sayfada Orta Çağ'da egemen olan siyasi güçlerin kronolojik sırayla verilmesinin hemen ardından şekil 8.'e yer verildiği dikkat çekmektedir. Harita ölçek ve başlık belirtilmesi dışında hiçbir harita kriterini taşımamaktadır. Herhangi bir renklendirme kullanılmayan haritada belirtilen siyasi toplumların sadece yazı ile belirtildiği görülmektedir. Ayrıca birbirine çağdaş olmayan siyasi oluşumların aynı harita üzerinde yer aldığı dikkat çekicidir. Örneğin 226-651 tarihleri arasında hüküm süren Sasani İmparatorluğu (Naskali, 2009) ve 1206-1368 yılları arasında hüküm süren Moğol İmparatorluğu (Özgüdenli, 2005) çağdaş devletler olmasına rağmen aynı harita üzerinde gösterilmiştir. Şekil 8. dilsiz bir harita görünümünde olduğu için ve konu anlatımında haritaya herhangi bir atıfta bulunulmadığı için metin ile herhangi bir ilişkisi yoktur.

Tarih ders kitabının 69. sayfasında yer alan “Şekil 9. Harita 3.2 Sasaniler” başlıklı harita incelendiğinde Sasanilerin doğu komşusu Kök Türk (Göktürk) Devleti ile batı komşusu Bizans İmparatorluğu haritada belirtmekle beraber renklendirme yöntemi ile gösterilmemiştir. Kitabın 69. sayfasında oldukça yüzeysel bir şekilde anlatılan Sasaniler hakkında verilen bu haritada öğrencilerin ilgi ve meraklarını uyandıracak düzeyde değildir. Ayrıca haritanın hangi döneme ait olduğu da belirtilmemiştir (Göktan, 2018).

Şekil 9. Harita 3.2 Sasaniler. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Sasanilerin güçlü bir devlet geleneğine sahip olduğundan bahsedilen kitabın 69. sayfasında Sasanilerin Kafkasya, Mezopotamya ve İran'a hâkim oldukları belirtilerek şekil 9.'a doğrudan atıf yapıldığı görülmesine karşın haritada bu bilgileri destekler bir görünüm yoktur. Şekil 9.'a göre Sasaniler Kafkasya'ya değil, güneyinde yer alan Doğu Anadolu'ya hüküm etmişlerdir. Ayrıca Fırat ve Dicle nehirleri haritada gösterilmediği için doğrudan Mezopotamya'nın coğrafi sınırlarının anlaşılması güçleşmektedir.

Şekil 10. Harita 3.3 Moğol İmparatorluğu. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 9 Ders kitabının 70. sayfasında yer alan “Şekil 10. Harita 3.3 Moğol İmparatorluğu” başlıklı harita incelendiğinde; konu anlatımında Temuçin tarafından 1206 yılında toplanan

kurultayda Türk-Moğol boylarının birleştirilerek Temuçin'i kağan seçtiklerinden ve Temuçin'in de Cengizhan adına alarak büyük imparatorluk kurduğundan bahsedilmiştir. Şekil 10.'da Moğol İmparatorluğu'nun en geniş sınırları gösterilmekle beraber Moğolların çağdaşı olan ve hâkimiyet altına aldığı siyasi teşkilatlar ile sınır komşularının gösterilmemesi dikkat çekmektedir. Şekil 10. bu açıdan konu anlatımını tam olarak yansıtmamaktadır.

Şekil 11. Harita 3.4 Kral Yolu. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 9 ders kitabının 77. sayfasında yer alan “Şekil 11. Harita 3.4 Kral Yolu” başlıklı harita incelendiğinde lejant belirtilmemesine rağmen harita başlığından ve kırmızı çizgi ile gösterilen yolun güzergâhından tarihi Kral Yolu’nu gösterdiği anlaşılmaktadır. Lidyalılar ve Perslerin varlığı belirtilmekle beraber siyasi sınırların gösterilmediği görülmektedir. Kral Yolu’nun güzergâhında bulunan bazı önemli merkezler de şekil 11.’de gösterilmiştir.

Tarih 9 ders kitabında şekil 11. ile ilgili olarak Kral Yolu’na ek olarak İpek Yolu’ndan, Kürk Yolu’ndan ve Baharat Yolu’ndan bahsedilerek dünya ticaretinin bu güzergâhlar üzerinden gerçekleştiği belirtilerek haritaya atıf yapılmıştır. Ancak şekil 11.’de yalnızca Kral yolu gösterilmiş, bahsi geçen İpek, Kürk ve Baharat yolları gösterilmemiştir. Bu açıdan harita konu anlatımını yansıtmamaktadır.

verilmeden yalnızca düz yazı ile belirtilmeye çalışılmış olan kültür bölgeleri son derece anlamsız bir görünüme sahiptir. Ayrıca günümüzde Türkmenistan’da yer alan Anav şehri ve Moğolistan’da yer alan Ötüken şehirleri haricinde herhangi bir merkezin haritada belirtilmediği görülmektedir. Şekil 13’ün metinle olan ilişkisi incelendiğinde ise; kitapta ilk olarak haritada gösterilmeye çalışılan Anav, Afanesyevo, Andronova, Karasuk ve Tagar kültür bölgelerinden kısaca bahsedilmiştir. Anav Kültürü’nün açıklandığı bilgi kutusunda Anav şehrinin coğrafi konumu tarif edilirken “*Anav, günümüzde Aşkabat’ın güneydoğusunda bir yerleşim gölgesidir.*” (Yüksel, vd., 2018a, s. 92) ifadesi yer almasına karşın haritada Aşkabat şehri gösterilmemiştir (Gökten, 2018).

Şekil 13. Harita 4.1 Orta Asya kültür merkezleri. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Afanesyevo Kültürü’nün anlatıldığı bilgi kutucuğunda “*Altay-Sayan Dağları’nın güneybatı bölgesinde (Minusisk Bölgesi), buluntu yerine bağlantılı olarak Afanesyevo adıyla bilinir.*” (Yüksel, vd., 2018a, s. 92) ifadesine yer verilmiştir. Ancak Altay-Sayan Dağları’ndan bahsedilmesine rağmen haritadan bu dağların konumuna yönelik herhangi bir bilgiye ulaşmak imkânsızdır. Bu bilgiyi anlamlandırabilmek için fiziki bir harita kullanılması gerekmektedir (Gökten, 2018).

Andronova Kültürü’nün anlatıldığı bilgi kutucuğunda “*Adını Yenisey yakınlarındaki Andronova yerleşiminden alan bu kültür, bir önceki Afanesyevo kültürünün daha geniş bir alana yayılmış ve gelişmiş şeklidir.*” (Yüksel, vd., 2018a, s. 92) ifadesine yer verilmiştir.

Yenisey Irmağı'ndan bahsedilmesine karşın haritada Yenisey Irmağı'na dair herhangi bir bilgi mevcut değildir (Göktan, 2018).

Karasuk Kültürü'nün anlatıldığı bilgi kutucuğunda bu kültürün adının Yenisey Irmağı'nın bir kolu olan Karasuk Irmağı'ndan geldiği açıklansa da Yenisey ve Karasuk ırmakları haritada gösterilmemiştir.

Şekil 13.'e ait tüm bu gözlemler neticesinde, haritanın metin ile uyumsuz olduğu ve öğrencilerin mekân algılarının oluşmasını sağlayacak bir harita olmadığı açıkça görülmektedir.

Şekil 14. Harita 4.2 İlk Türk devletleri. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 9 ders kitabının 93. sayfasında yer alan “Şekil 14. Harita 4.2 İlk Türk devletleri” başlıklı harita incelendiğinde, neredeyse bir dilsiz harita görülmektedir. Avrupa Hun, Kök Türkler, Asya Hun ve Uygur gibi birbirinin çağdaşı olmayan devletlerin harita üzerinde anlamsız bir biçimde ifade edildiği görülmektedir. Konu anlatımında İlk Türk devletleri ile ilgili önemli siyasi gelişmelerin kronolojik olarak bahsedildiği bölümü destekler bir görünüme sahip değildir.

Tarih 9 ders kitabının 102. sayfasında yer alan “Şekil 15. Harita 4.3 Asya Hun Devleti” başlıklı harita incelendiğinde; Beşbalık, Ötüken ve Karakurum merkezleri haritada gösterilmiştir. Ancak başkent Ötüken'in diğer merkezlerden ayırt edici şekilde

gösterilmemiştir. Asya Hunlarının hangi zamanına ait olduğu belli olmayan haritada, Hunların siyasi komşuları da gösterilmemiştir.

Şekil 15. Harita 4.3 Asya Hun Devleti. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Kitapta Asya Hun hükümdarı Mete Han'ın ölümünden sonra devlette siyasi karışıklıkların başladığından bahsedilmekte ve Ho-Han-Yeh ile Çi-çi arasında yaşanan taht kavgalarından bahsedilmektedir. Bu karmaşanın sonucunda da M.Ö. 54 tarihinde Asya Hun Devleti'nin Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrıldığından bahsedilmiştir (Yüksel, vd., 2018a, s. 102). Ayrıca Hun-Çin ilişkilerinden de bahsedilen konu anlatımında ne Asya Hunlarının yaşamış olduğu bölünme durumu ne de siyasi çekişme yaşadığı Çin'in siyasi sınırları şekil 15'de gösterilmemiştir.

Tarih 9 ders kitabının 102. sayfasında yer alan “Şekil 16. Harita 4.4 I. ve II. Kök Türk Devletleri” başlıklı harita incelendiğinde; bazı önemli merkezlere yer verildiği görülmüştür. Kitapta I. Kök Türk Devleti'nin Avar Devleti'ne son verdiğinden bahsedilmesine karşın haritada Avar Devleti gösterilmemiştir. Ayrıca Mukan Kağan'ın Kore'den Karadeniz'e kadar bütün Türk boylarını hâkimiyet altına aldığından bahsedilmiştir. Ancak haritada bu bilgiyi destekler bir görünüm yoktur. Ayrıca I. Kök Türk Devleti'nin doğu-batı olarak ikiye ayrıldığından bahsedilse de bu bilgiyi harita desteklememektedir. II. Köktürk Kağanı Kapgan Kağan'ın Türk boylarına önderlik ederek Batı Türkistan'a yönelip Demir Kapı'ya

ulaştığından bahsedilmesine karşın yine haritada bahsi geçen bu yerler ifade edilmemiştir. II. Kök Türk Devleti'nin Uygurlar tarafından yıkıldığından bahsedilmesine karşın haritada Uygurlara dair herhangi bir gösterim yoktur. Haritadaki noksanlıkları gidermek ve şekil 16.'nın karmaşık görünümünü engellemek adına bahsi geçen devletlerin iki ayrı haritada gösterilmesi daha uygun olacaktır (Gökten, 2018).

Şekil 16. Harita 4.4 I. ve II. Kök Türk Devletleri. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Birden fazla haritada verilmesi gereken bilginin bir haritada verilmek istenmesinin okul haritaları ve atlaslarında eğitime elverişli olmayan bir durum ortaya çıkarttığına Dağtekin (1977) ve Gökçe & Işık (2011) işaret etmektedir.

Tarih 9 ders kitabının 103. sayfasında yer alan “Şekil 17. Harita 4.5 Uygur Devleti” başlıklı harita incelendiğinde Uygur hâkimiyetindeki önemli merkezler gösterilmiştir. Uygur Devleti'nin siyasi sınırları gösterilmek ile beraber diğer toplulukların/devletlerin sınırları gösterilmemiştir. Kitapta “*Orhun ve Selenga bölgesinde yaşayan Uygurlar, Karluk ve Basmil boyları ile birlikte II. Kök Türk Devleti'ne son vermiştir. 744 yılında Kutluk Bilge Kül Kağan, merkezi Karabalgasun olan bağımsız Uygur Devleti'ni kurmuştur (Harita 3.5). Devletin kuruluşundan üç yıl sonra Kutluk Bilge Kül Kağan ölmüş ve yerine oğlu Moyan Çor geçmiştir. Bu dönemde devletin sınırları batıda Siri Derya (Seyhun) Nehri boylarına kadar uzanmıştır.*” (Yüksel, vd., 2018a, s. 103) ifadelerine yer verilmiştir. Ancak alıntıda

bahsi geçen bölgeler haritada gösterilmemiştir. Bu durum şekil 17.'yi konu anlatımı içerisinde “sembolik” bir hale getirmektedir.

Şekil 17. Harita 4.5 Uyghur Devleti. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Şekil 18. Harita 4.6 Orta Asya'dan Türk göçleri. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 9 ders kitabının 109. sayfasında yer alan “Şekil 18. Harita 4.6 Orta Asya’dan Türk göçleri” başlıklı harita incelendiğinde bazı yeryüzü şekillerinin (dağ, ova, plato, çöl vb.)

isimleri yer almakla beraber harita fiziki bir harita olmadığı için bu gösterim bir anlam ifade etmemektedir. Tarih ders kitaplarında uzun yıllardır Türk göçlerinin anlatıldığı konularda kullanılan bu haritanın hem fiziki özellikleri hem de siyasi sınırları gösteren ayrı haritalar üzerinden gösterilmesi çok daha uygun olacaktır. Haritada lejant belirtilmese de yer alan kırmızı oklar Türklerin göç yönlerini temsil ettiği anlaşılmaktadır. Ancak haritadaki bu gösterim şekli oldukça karmaşık bir görünümde. Konu anlatımında ise aşağıda yer alan tablo 36'ya yer verilmiştir:

Tablo 36.

Orta Asya'dan Türk Göçleri

Göç Eden Türk Topluluğu	Göçün Tarihi veya Dönemi	Göçle Gittikleri Coğrafya	Neden Göç Ettiler
Hunlar	I. yüzyıl sonları ve II. yüzyıl ortaları	Orhun bölgesinden Güney Kazakistan bozkırlarına, Türkistan'a	·Ekonomik sıkıntı, yani anayurt topraklarının geçim bakımından yetersiz kalması,
Akhunlar-Eftalitler	350'ler	Afganistan ve Kuzey Hindistan'a	·Kuraklık, nüfus artışı ve otlak darlığı
Hunlar	375 ve sonraki yıllar	Güney Kazakistan ve Türkistan'dan Avrupa'ya	·Sınırlı bir tarım dışında sadece hayvan yetiştirilebilmesi,
Oğurlar	461-465 yılları	Güneybatı Sibirya'dan Güney Rusya'ya	·Türklerde bir boyun başka bir boyu yerinden çıkararak göçe mecbur etmesi,
Sabarlar	V. yüzyıl ikinci yarısı	Aral Gölü'nün kuzeyinden Kafkaslara	·Yabancı (Çin ve Moğol), ağır dış baskıya maruz kalmaları,
Avarlar	VI. yüzyıl ortaları	Batı Türkistan'dan Orta Avrupa'ya	·Başka milletlerin egemenliğini kabul edip istiklalden mahrum kalmaktansa memleketi terk etmeyi tercih etmeleri,
Bulgarlar	668'den sonraki yıllar	Karadeniz kuzeyinden Orta Avrupa'ya	·Fetih arzusu ve yeni vatanlar kurma fikri.
Macarlar	830'dan sonra	Kafkasların kuzeyinden Orta Avrupa'ya	
Uygurlar	840'ı takip eden yıllarda	Orhun Nehri bölgesinden İç Asya'ya	
Peçenek, Kuman (Kıpçak) ve Uzlar	IX-XI. yüzyıl	Hazar Denizi'nin kuzeyinden Doğu Avrupa ve Balkanlar'a	
Oğuzlar	X ve XI. yüzyıl	Orhun bölgesinden Seyhun Nehri kenarlarına ve Maveraünnehir üzerinden İran'a ve Anadolu'ya	

Not: Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB.

Tablo 36 yardımı ile şekil 18.'de yer alan gösterimin biraz daha anlaşılır hale gelmesi sağlanmıştır.

Tarih 9 ders kitabının 113. sayfasında yer alan “Şekil 19. Harita 4.7 Kavimler Göçü öncesi Avrupa (362)” başlıklı harita incelendiğinde; 362 tarihli Roma İmparatorluğu sınırlarının

gösterildiği görülmektedir. Haritada Roma'nın güney sınırları net olarak gösterilmemiştir. Roma'nın kuzeydeki ve doğudaki komşuları başta Hunlar ve Persler olmak üzere hiçbir topluluğun siyasi sınırları belirtilmemiştir.

Şekil 19. Harita 4.7 Kavimler Göçü öncesi Avrupa (362). Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Lejant kullanılmayan şekil 19.'da Aral Gölü'nün güneyinden ve Hazar Gölü'nün kuzeyinden kıvrılan ve Karadeniz üzerinden Roma'ya yönelen iki ayrı kırmızı ok dikkat çekmektedir. Kitapta "*Asya Hun Devleti'nin zayıflaması ve yıkılış sürecine girmesiyle Orta Asya'nın geniş bozkırlarında yaşayan bazı Türk boyları bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Zamanla nüfusu artan bu boylar, çeşitli sebeplerle I. Yüzyıldan itibaren batıya doğru göç etmiştir (Harita 4.7).*" (Yüksel, vd., 2018a, s. 113) ifadeleri ile şekil 19.'da yer alan okların manaları anlatılmaya çalışılmıştır. Ancak Hunların siyasi sınırlarının haritada gösterilmesi gerekmektedir. Neticede Hunların batıya doğru yönelmeleri, Roma İmparatorluğu sınırında yer alan barbar kavimlerin Roma'ya doğru akın etmelerine sebebiyet vermiş ve domino etkisi yaratarak Avrupa'da büyük bir kargaşaya neden olmuştur. Ancak şekil 19.'da bu durumu destekler bir görünüm yoktur.

Şekil 20. Harita 4.8 Kavimler Göçü sonrası Avrupa (451). Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 9 ders kitabının 116. sayfasında yer alan “Şekil 20. Harita 4.8 Kavimler Göçü sonrası Avrupa (451)” başlıklı harita incelendiğinde, Batı ve Doğu Roma İmparatorlukları ile Avrupa Hun Devleti’nin sınırları renklendirme ile belirtilmiş ayrıca Süev Krallığı, Vizigot Krallığı, Vandal Krallığı, Pers İmparatorluğu ile beraber Franklar, Baltlar, Slavlar, Finler ve Berberiler gösterilmiştir. Kitapta 115. ve 116. sayfalarda Attila’nın I. ve II. Balkan Seferlerinden bahsedilmiş ve şu ifadelerle yer verilmiştir; “Balkan seferlerinden sonra Attila yönünü Batı Roma’ya dönmüştür. Başkentini düşeceğinden endişe eden Romalılar 452 yılında, Papa I. Leo (Lio) başkanlığında bir barış heyetini Attila’ya göndermiş ve ondan Roma’yı esirgemesini istemiştir. Papa’nın güvence isteğini kabul eden Attila, böylece Batı Roma’ya üstünlük sağlamıştır. Attila, bu sefer dönüşünde ölmüş ve yerine sırasıyla oğulları İlek, Dengizik ve İrnek geçmiştir. İrnek Dönemi’nde Avrupa’da tutunamayacağını anlayan Hunlar, Karadeniz’in kuzeyine çekilmiştir (Harita 4.8)” (Yüksel, vd., 2018a, s. 116). Şekil 20. incelendiğinde bu bilgileri destekler bir gösterim yoktur. Ayrıca konu anlatımında Roma şehrinden sıklıkla bahsedilmesine karşın şekil 20.’de Roma şehrinin nerede olduğu belirtilmemiştir.

Tarih 9 ders kitabının 117. sayfasında yer alan “Şekil 21. Harita 4.9 Diğer Türk devlet ve toplulukları” başlıklı harita incelendiğinde Orta Asya’da yer alan bazı önemli merkezlerin belirtildiği görülmektedir. Afrika Kıtası’nın ismi yazı ile belirtilmekle beraber aynı punto, renk ve büyük harflerle Mısır, Bizans İmparatorluğu, İran, Hindistan ve Çin belirtilmiştir.

Bu durum haritada sanki Afrika gibi aynı şekilde ifade edilen diğer bölgelerin/devletlerin de birer kıta ismi olduğunu veya Afrika'nın bir kıta değil devlet ismi olduğunu çağrıştırmaktadır. Bu da şekil 21.'de bir gösterim hatasıdır (Göktaş, 2018).

Şekil 21. Harita 4.9 Diğer Türk devlet ve toplulukları. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Şekil 21. bir dilsiz harita görünümündedir. Avarlar, Bulgarlar, Macarlar, Peçenekler, İtil Bulgarları, Hazarlar, Kıpçaklar, Oğuzlar, Türgişler, Karluklar, Başkırtlar ve Kırgızlar büyük ve kırmızı harflerle belirtilmiş ancak bu toplulukların yaşadıkları bölgelere dair coğrafi bilgiler, siyasi sınırlar gibi herhangi bir veriye ulaşmak şekil 21. üzerinden mümkün değildir. Kitabın 117. ve 118. sayfalarında kronolojik sırasıyla topluluklar hakkında kısa bilgiler verildiği görülmüştür.

Avar Hanlığından bahsedilirken İstanbul'un iki kez kuşatıldığına değinilmesine rağmen haritada İstanbul gösterilmemiştir.

Karluklardan bahsedilen bölümde Karlukların Talas Savaşı'nda edindikleri rolden bahsedilmesine karşın ne savaşın yaşandığı Talas bölgesi ne de bölgeye ismini veren Talas Nehri şekil 21.'de gösterilmemiştir. Ayrıca Karlukların Karahanlı Devleti'nin kuruluşundaki etkisinden bahsedilmesine karşın haritada bu devlete dair bir gösterim yoktur.

Hazarlardan bahsedilen bölümde Bizans, Sasani ve Müslüman Araplarla siyasi ilişkiler kurulduğuna dair bilgiler yer almaktadır. Ancak ne Bizans ne Sasani ne de İslam Devleti'nin siyasi varlığı haritada gösterilmemiştir.

Türgişlerin anlatıldığı bölümde Emeviler ile mücadelelerinden bahsedilmesine rağmen Emevi Devleti'ne dair herhangi bir bilgiye rastlamak mümkün değildir.

Şekil 21. genel olarak değerlendirilirse, harita ile metin arasında hiçbir bağ yoktur. Haritada anlamsız gösterimler mevcuttur. Bu anlamsız harita yerine bahsi geçen toplulukların her biri gerek siyasi ve gerek fiziki haritalar kullanılarak gösterilmesi uygun olacaktır. Çünkü 117. ve 118. sayfalarda bahsi geçen devletler ve topluluklar tarihin farklı dönemlerinde var oldukları için tamamının tek bir haritada gösterilmesi oldukça güçtür.

Şekil 22. Harita 4.10 İlk Türk devletlerinin komşuları. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 9 ders kitabının 119. sayfasında yer alan “Şekil 22. Harita 4.10 İlk Türk devletlerinin komşuları” başlıklı harita incelendiğinde neredeyse hiçbir şeyin gösterilmediği, dilsiz bir harita ile karşılaşılmaktadır. Bizans, Sasani, Hindistan, Tibet ve Çin devletleri büyük harflerle ve sadece yazı ile belirtilerek gösterilmiştir. Ayrıca kırmızı renk ve büyük harflerle “Orta Asya” belirtilmiş, Baykal ve Aral gölleri ile Hazar Denizi belirtilmiş, Siri Derya, Maveräünnehir ve Amu Derya nehirleri ile Orta Asya’daki bazı önemli yerleşim merkezleri şekil 22.’de gösterilmiştir. “İlk Türk devletlerinin komşuları (Harita 4.10) ile olan ilişkilerinde ekonomik ve askerî unsurlardan hangisi daha etkili olmuştur? Neden?” (Yüksel, vd., 2018a, s. 119) ifadesinde görüldüğü gibi şekil 22.’ye doğrudan atıf yapılarak öğrencilere ilk Türk devletlerinin komşuları ile ilişkilerine yönelik bir analiz yaptırılmaya

çalışılmaktadır. Ancak şekil 22. üzerinden böyle bir çıkarımda bulunabilmek imkânsızdır. Çünkü konu ile alakalı olarak herhangi bir gösterime yer verilmemiştir.

Şekil 23. Harita 5.1 İlk dönem İslam seferleri. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 9 ders kitabının 131. sayfasında yer alan “Şekil 23. Harita 5.1 İlk dönem İslam seferleri” başlıklı harita incelendiğinde beşinci ünitenin başında ve ünite ile alakalı olarak verilen kronolojiyi desteklemesi amacı ile haritaya yer verildiği anlaşılmaktadır. Şekil 23. incelendiğinde Arap Yarımadası’nın Hicaz Bölgesinin bir kısmını gösterdiği güçte olsa anlaşılmaktadır. Ancak öğrencilerin anlamasını kolaylaştıracak herhangi bir gösterime yer verilmediği görülmektedir. Herhangi bir renklendirme haritada kullanılmamış yalnızca lejant kısmında da belirtildiği üzere Savaş sembolü kullanılarak kronolojik olarak verilen siyasi olayların şekil 23. üzerinde gösterildiği anlaşılmaktadır.

Tarih 9 ders kitabının 131. sayfasında yer alan “Şekil 24. Harita 5.2 VII. yüzyılda Arap Yarımadası ve çevresi” başlıklı harita incelendiğinde VII. yüzyılda yani İslamiyet’in doğduğu dönemde Ortadoğu’daki ve Avrasya’daki siyasi durumun gösterilmeye çalışıldığı görülmektedir. Ancak haritada hiçbir devletin veya topluluğun siyasi sınırlarının gösterilmediği ortadadır. Bu şekilde neredeyse dilsiz görünümde olan bir harita vasıtası ile İslamiyet’in doğduğu döneme dair harita üzerinden detaylı bir bilgi edinmek oldukça zordur.

Şekil 24. Harita 5.2 VII. yüzyılda Arap Yarımadası ve çevresi. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Şekil 25. Harita 5.3 İslamiyet'in doğduğu dönemde Arap Yarımadası ve çevresi. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 9 ders kitabının 132. sayfasında yer alan “Şekil 25. Harita 5.3 İslamiyet’in doğduğu dönemde Arap Yarımadası ve çevresi” başlıklı harita incelendiğinde; Doğu Roma, Sasani ve Habeş Krallığı’nın sınırları renklendirme tekniği ile gösterilmiş olup, Avarlar, Hazarlar,

Türkistan ve Arap Yarımadası'nda herhangi bir siyasi oluşum gösterilmemiştir. İstanbul, İskenderiye, Şam, Kudüs, Tebük, Medine, Mekke ve Nihavend merkezleri haritada gösterilmekle beraber Mısır yazısının hemen üstünde bir merkez daha gösterilmesine rağmen isminin belirtilmediği görülmektedir. Kitapta, "... Bu dönemde, Arabistan ve çevresinde (Harita 5.3) dönemin iki büyük gücü olan Doğu Roma ve Sasani İmparatorlukları hüküm sürmekteydi..." (Yüksel, vd., 2018a, s. 132) ifadesi ile haritaya atıf yapılmaktadır. Şekil 25., kitaptaki bu ifadeyi yansıtan bir görünüme sahiptir.

Şekil 26. Harita 5.4 Hz. Muhammed'in seferleri. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 9 ders kitabının 141. sayfasında yer alan "Şekil 26. Harita 5.4 Hz. Muhammed'in seferleri" başlıklı harita incelendiğinde; Arap Yarımadası'nın Hicaz Bölgesi'nde Hz. Muhammed zamanında gerçekleşen bazı siyasi olayların numaralandırılarak gösterildiği dikkat çekmektedir. Kitapta harita ile ilgili olarak "Huneyn Savaşı'nda Taiflilerin müşriklere yardım etmesi üzerine Hz. Muhammed, Taif üzerine sefer düzenlemiştir. Fakat şehrin surlarla çevrili olması ve Taiflilerin şiddetli direnişleri nedeniyle şehir fethedilememiştir. Yapılan mücadelelerden yıpranan Taifliler ertesi sene Hz. Peygamber'e elçiler göndererek İslamiyet'i kabul etmiştir (Harita 5.4)." (Yüksel, vd., 2018a, s. 141) ifadelerine yer

verilmiştir. Ancak konu anlatımı ile alakalı olarak yalnızca Taif şehrinin Hicaz Bölgesi’ndeki coğrafi konumu belirtilmekle beraber şekil 26. konu anlatımını yansıtan bir görünümünden uzaktır.

Şekil 27. Harita 5.5 Emevi Devleti. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 9 ders kitabının 151. sayfasında yer alan “Şekil 27. Harita 5.5 Emevi Devleti” başlıklı harita incelendiğinde; Emevi Hanedanlığı döneminde İslam Devleti’nin sınırlarını göstermektedir. Ayrıca Frank Krallığı, Bizans İmparatorluğu ve Hazar Devleti de gösterilmeye çalışılmışsa da siyasi sınırları belirtilmemiştir. Emevi sınırlarında yer alan bazı önemli merkezlerin gösterildiği haritada ek olarak devletin siyasi sınırları dışında olan Talas şehri de belirtilmiştir (Gökten, 2018).

Şekil 27. ile ilgili olarak; “Emevilerden sonra Abbasi Devleti, Endülüs topraklarını merkezden gönderdiği valilerince yönetmeye başlamıştır. Ancak 756 yılında Emevi ailesine mensup Abdurrahman bin Muaviye Kurtuba’ya gelmiş ve yönetimi devralmıştır. Böylece 1031 yılına kadar varlığını sürdürecektir olan Endülüs Emevi Devleti kurulmuştur (Harita 5.5).” (Yüksel, vd., 2018a, s. 151) ifadelerine yer verilmiştir. Konu anlatımından anlaşılacağı üzere Endülüs Emevi Devleti’nden bahsedilen bölümde şekil 27.’ye doğrudan bir atıf yapılmıştır. Ancak şekil 27., başlığında da belirttiği üzere Endülüs Emevilerini değil Emevi Devleti’ni göstermektedir. Burada bir gösterim hatası mevcuttur.

gösterilmese de Bizans İmparatorluğu, Türkiye Selçuklu Devleti, Büyük Selçuklu Devleti, Harzemşahlar, Gazneliler ve Karahanlılar gösterilmiştir. Ancak siyasi sınırların belirtilmemesi şekil 30’da oldukça karmaşık bir görünüme sebebiyet vermektedir.

Şekil 30. Harita 6.1 İlk Türk İslam Devletleri ve başlıca siyasi gelişmeler. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Şekil 31. Harita 6.2 Karahanlılar. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 9 ders kitabının 183. sayfasında yer alan “Şekil 31. Harita 6.2: Karahanlılar” başlıklı harita incelendiğinde; kitapta, “Orta Asya’daki ilk Müslüman Türk devleti olan Karahanlı

Devleti; Karluk, Yağma, Çiğil ve Tuhsi boyları tarafından 840 yılında kurulmuştur (Harita 6.2).” (Yüksel, vd., 2018a, s. 183) ifadesi dikkat çekmektedir. Bu bilgiden şekil 31.’in 840 tarihli Karahanlı Devleti sınırlarını gösteren bir harita olduğu anlaşılmaktadır. Devletin sınırları içerisinde kalan bazı önemli merkezler haritada gösterilmiştir.

Ayrıca Karahanlıların kuzeyinde Oğuzlar, güneyinde ise Gazneliler gösterilmiş olmakla beraber bu devletlerin siyasi sınırları haritada gösterilmemiştir. Kitapta devletin merkezinin Balasagun olduğu belirtilmesine karşın haritada Balasagun ayırt edici bir biçimde gösterilmemiştir. Ayrıca “*Yusuf Kadir Han’ın vefatından sonra taht mücadeleleri yaşanmış, Karahanlı Devleti doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır (1042). Doğu Karahanlı Devleti 1211’de Karahitaylar, Batı Karahanlılar ise 1212 yılında Harzemşahlar tarafından ortadan kaldırılmıştır.*” (Yüksel, vd., 2018a, s. 183) ifadesini destekler bir görünüm haritada yoktur. Bunun için belirgin bir kırmızı çizgiyle ve bu çizginin lejantta 1042 sonrası devletin doğu-batı olarak ikiye ayrılmasını gösterdiğini belirtecek bir gösterime ve Karahitaylılarla Harzemşahların siyasi varlıklarının haritada gösterilmesi gerekmektedir. Şekil 31. bu doğrultuda metinde geçen coğrafi ve siyasi özellikleri yansıtmamaktadır.

Şekil 32. Harita 6.3 Gazneliler. Yüksel, E., vd. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 9 ders kitabının 183. sayfasında yer alan “Şekil 32. Harita 6.3 Gazneliler” başlıklı harita incelendiğinde; kitapta yer alan, “*Samanilerin Türk komutanlarından Alp Tegin tarafından 963 yılında başkenti Gazne olarak Horasan, Afganistan ve Kuzey Hindistan’da kurulan Müslüman Türk devletidir (Harita 6.3).*” (Yüksel, vd., 2018a, s. 183) ifadeleri doğrultusunda şekil 35.’nin 963 tarihli Gazneli Devleti sınırlarını gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak bahsi geçen Horasan, Afganistan gibi bölgeler haritada belirtilmemiş, Gazne şehri

Şekil 34. Harita 1.1 1072-1178 yılları arasında Anadolu. Yüksel, E., vd. (2018b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 10 ders kitabının 13. sayfasında yer alan “Şekil 34. Harita 1.1 1072-1178 yılları arasında Anadolu” başlıklı harita incelendiğinde; birinci ünitenin başında, 13. sayfada yer alan kronolojiyi somutlaştırması adına şekil 34.’e yer verildiği anlaşılmaktadır. Malazgirt Savaşı’ndan sonra 1178 tarihinde Danişmentlilerin yıkılmasına kadar olan süreçte Anadolu’daki siyasi durumu gösteren şekil 34.’de Büyük Selçuklu Devleti ile Bizans İmparatorluğu’nun siyasi varlıkları belirtilmesine karşın, renklendirme metodu ile gösterilmemiştir. Şekil 34.’de lejant kullanılmamıştır. Bu eksiklikler şekil 34.’ün “sembolik” bir hal almasına neden olmaktadır.

Şekil 35. Harita 1.2 XI ve XII. yüzyıllarda siyasi gelişmeler. Yüksel, E., vd. (2018b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 10 ders kitabının 13. sayfasında yer alan “Şekil 35. Harita 1.2 XI ve XII. yüzyıllarda siyasi gelişmeler” başlıklı harita incelendiğinde; birinci ünitenin başında, 13. sayfada yer

alan kronolojiyi somutlaştırması adına şekil 35.'e yer verildiği anlaşılmaktadır. Kronolojide bahsedilen Miryokefalon ve Katvan savaşları şekil 35. üzerinde gösterilmiştir. Haritada bazı merkezlerin yerleri belirtilmekle beraber Bizans İmparatorluğu, Büyük Selçuklu Devleti ve Eyyubiler devletleri belirtilmiştir. Ancak bu devletlerin siyasi sınırları gösterilmemiştir. Şekil 35.'de lejant kullanılmıştır. Ancak bu lejantta sadece savaş sembolü açıklanmış olup, diğer semboller ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

Şekil 36. Harita 1.3 1189-1308 yılları arasında Anadolu. Yüksel, E., vd. (2018b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 10 ders kitabının 14. sayfasında yer alan “Şekil 36. Harita 1.3 1189-1308 yılları arasında Anadolu” başlıklı harita incelendiğinde; 14. sayfada yer alan kronolojiyi somutlaştırmaya çalışmaktadır. 1189’da gerçekleşen III. Haçlı Seferi’nden 1308 yılında Türkiye Selçuklu Devleti’nin yıkılmasına kadar ki süreyi kapsadığı başlığından anlaşılan şekil 36.’da yalnızca bu süreç ile alakalı olarak Köse Dağı Savaşı’nın belirtildiği görülmektedir. Şekil 36.’da lejant kullanılmıştır. Ancak bu lejantta sadece savaş sembolü açıklanmış olup, diğer semboller ve kullanılan renklerin anlamı ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

Tarih 10 ders kitabının 14. sayfasında yer alan “Şekil 37. Harita 1.4 XII-XIV. yüzyıllarda siyasi gelişmeler” başlıklı harita incelendiğinde; 14. sayfada yer alan kronolojik olayların somutlaştırılmasına yönelik olarak şekil 37.’ye yer verildiği anlaşılmaktadır. Haritada Yassıçemen ve Ayn-ı Calut savaşlarının belirtildiği görülmektedir. Bizans İmparatorluğu, Memlukler Büyük Selçuklu Devleti ve Moğol İmparatorluğu haritada belirtilmekle beraber

bu devletlerin siyasi sınırları gösterilmemiştir. Şekil 37’de dönemin İslam ve Türk tarihleri açısından önemli bazı merkezleri de gösterilmiştir. Şekil 37.’de lejant kullanılmıştır. Ancak bu lejantta sadece savaş sembolü açıklanmış olup diğer semboller ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

Şekil 37. Harita 1.4 XII-XIV. yüzyıllarda siyasi gelişmeler. Yüksel, E., vd. (2018b). Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Şekil 38. Harita 1.5 İlk Türk beylikleri. Yüksel, E., vd. (2018b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 10 ders kitabının 19. Sayfasında yer alan “Şekil 38. Harita 1.5 İlk Türk beylikleri” başlıklı harita incelendiğinde; ilk bakışta başlıkta bir eksiklik olduğu anlaşılmaktadır. “İlk Türk beylikleri” ifadesi yerine “Anadolu’da ilk Türk beylikleri” ifadesi daha uygun bir

yapacaktır. İmparator, öncü kuvvetlerin İstanbul'da yaptığı tahribattan dolayı, gelen Haçlıları İstanbul'da bekletmeyerek derhâl Anadolu'ya geçirmiştir (Harita 1.6).” (Yüksel, vd., 2018b, s. 30) ifadeleriyle şekil 39.'a doğrudan bir atıf yapıldığı görülmektedir. Konu anlatımında bahsedilen Bizans toprakları ve Türk toprakları şekil 39.'da açıkça ifade edilmemiştir. Haritada ilk dört Haçlı Seferine ait güzergâhlar özgün renkli çizgilerle belirtilmiş olup bu çizgilerin ne anlam ifade ettiği lejant aracılığı ile gösterilmiştir. Şekil 39.'da devletlerin siyasi sınırlarının belirtilmesi gerekmektedir.

Şekil 40. Harita 1.7 İkinci Beylikler Dönemi. Yüksel, E., vd. (2018b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 10 ders kitabının 40. sayfasında yer alan “Şekil 40. Harita 1.7 İkinci Beylikler Dönemi” başlıklı harita incelendiğinde Anadolu’da Köseadağ Savaşı sonrası başlayan ve II. Beylikler Dönemi olarak adlandırılan konu ile alakalı olarak “Anadolu’da Karamanoğulları, Candaroğulları, Germiyanlılar, Canikoğulları, Hamitoğulları, Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Saruhanlılar, Eşrefoğulları, Teke Beyliği, Karesioğulları, Eretnalılar, Dulkadiroğulları, Ramazanoğulları, Kadı Burhaneddin Devleti gibi irili ufaklı birçok siyasi teşekküller kurulmuştur (Harita 1.7).” (Yüksel, vd., 2018b, s. 40) İfadelerinin yer aldığı görülmektedir. Bahsi geçen dönemde var olan tüm beylikler gösterilmekle beraber Eşrefoğulları, Hamitoğulları ve Ramazanoğulları beyliklerinden bahsedilmesine karşın şekil 40.’da Eşrefoğulları Beyliği gösterilmemiştir. Eşrefoğulları Beyliği Köseadağ Savaşı’ndan kısa bir süre sonra Beyşehir-Konya civarında hüküm sürmüş ve ilerleyen yıllarda

Hamitoğulları ve Karamanoğulları'nın denetimine girmiştir. Ders kitabında bahsedildiği için Eşrefoğulları'nın bu durumunun şekil 40.'da gösterilmesi gerekmektedir.

Şekil 41. Harita 2.1 1302-1448 yılları arası siyasi gelişmeler. Yüksel, E., vd. (2018b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 10 ders kitabının 49. sayfasında yer alan “Şekil 41. Harita 2.1 1302-1448 yılları arası siyasi gelişmeler” başlıklı harita incelendiğinde; “*Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)*” başlıklı ikinci ünitenin başında yer alan kronolojiyi somutlaştırmak adına yer verildiği düşünülen şekil 41.’de I. ve II. Kosova Savaşları, Niğbolu, Çirmen, Varna, Palekanon, Koyunhisar Muharebeleri ve Ankara Savaşı gösterilmiştir. Ancak bu savaşların hangi devletlerarasında gerçekleştiğini anlamak imkânsızdır. Ayrıca şekil 41.’in ölçeği doğrultusunda gösterdiği alandan herhangi bir devletin gösterilmemesi haritayı oldukça anlamsız kılmaktadır. Bunun için haritada Osmanlı, Bizans, Timur devletleri başta olmak üzere Osmanlı Devleti’nin batı komşusu olan Balkan devletlerinin gösterilmesi gerekmektedir.

Tarih 10 ders kitabının 53. Sayfasında yer alan “Şekil 42. Harita2.2 Bitinya Bölgesi” başlıklı harita incelendiğinde; “*Bitinya; bugünkü Kocaeli, Sakarya, Bilecik, Bursa, İzmit, Düzce, Yalova, Bolu, Bartın ve Zonguldak illerini kapsayan coğrafi alanın Antik Çağ ve sonrasındaki adıdır (Harita 2.2).*” (Yüksel, vd., 2018b, s. 53) ifadeleriyle haritaya doğrudan

atıf yapılmıştır. Bitinya Bölgesi'nin coğrafi konumunun anlatılmasına ek olarak harita üzerinde de somutlaştırılmıştır. Bu açıdan şekil 42.'ye yer verilmesi konunun somutlaşması adına önemlidir.

Şekil 42. Harita 2.2 Bitinya Bölgesi. Yüksel, E., vd. (2018b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Şekil 43. Harita 2.3 Osman ve Orhan Bey dönemlerinde Osmanlı Devleti. Yüksel, E., vd. (2018b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 10 ders kitabının 58. sayfasında yer alan “Şekil 43. Harita 2.3 Osman ve Orhan Bey dönemlerinde Osmanlı Devleti” başlıklı harita incelendiğinde; konu anlatımında “...

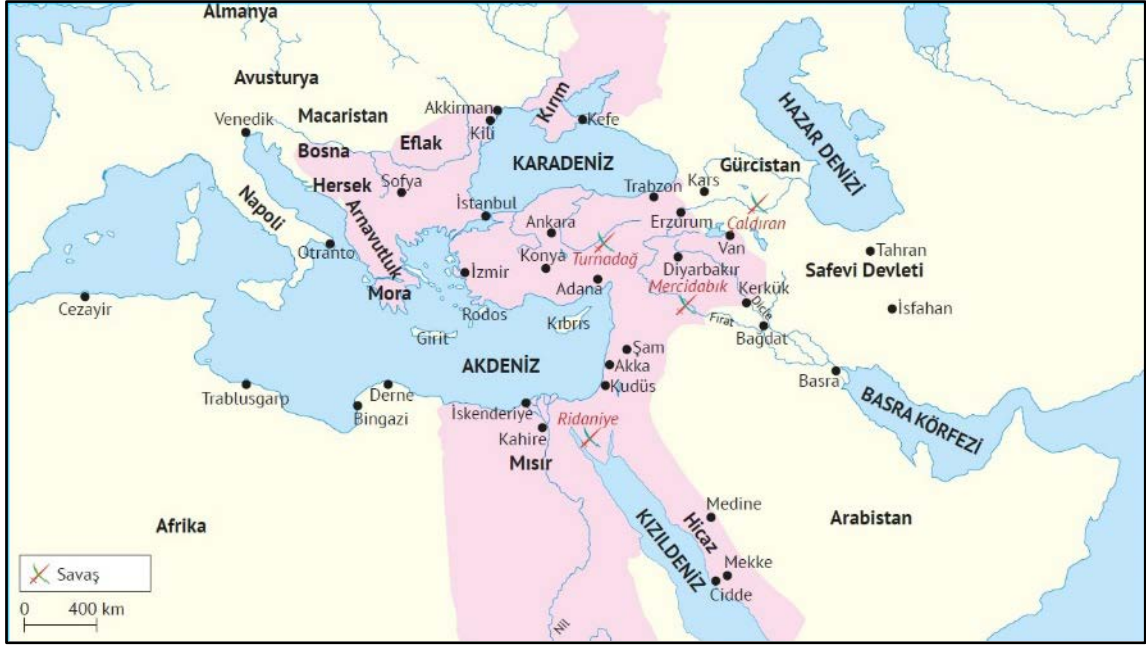
Böylece Osman Bey zamanında başlayan ve on yıldan fazla süren bir muhasara sonucu Bursa, 6 Nisan 1326'da Orhan Bey tarafından fethedilmiştir (Harita 2.3)” (Yüksel, vd., 2018b, s. 58) ifadelerine yer verilmiştir ve haritaya doğrudan bir atıf yapılmıştır. Konu anlatımında bahsi geçen Bursa'nın fethedilmesi olayı şekil 43.'de gösterilmiştir. Şekil 43. başlığından da anlaşılacağı gibi Osman Gazi ve oğlu Orhan Gazi zamanında Osmanlı Devleti'nin ulaştığı siyasi sınırları göstermesi açısından önemlidir. Ancak Osmanlı Devleti'nin doğusunda ve güneyinde yer alan komşularıyla Batısında yer alan komşularının şekil 43.'de belirtilmesi gerekmektedir.

Şekil 44. Harita 2.4 Rumeli'deki gelişmeler. Yüksel, E., vd. (2018b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 10 ders kitabının 62. sayfasında yer alan “Şekil 44. Harita 2.4 Rumeli’deki gelişmeler” başlıklı harita incelendiğinde; Osmanlı Devleti’nin Rumeli’ye geçtikten sonra gerçekleştirdiği ve kuruluş yıllarındaki fetih hareketlerinin gösterildiği anlaşılmaktadır. Ancak ne Bizans ne Osmanlı ne de diğer bölge devletleri şekil 44.’de gösterilmemiştir. Bu da şekil 44.’ün anlamsız bir görünüm kazanmasına sebep olmaktadır.

Tarih 10 ders kitabının 123. sayfasında yer alan “Şekil 45. Harita 5.1 1453-1520 yılları arası siyasi gelişmeler” başlıklı harita incelendiğinde; kitabın “*Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)*” başlıklı beşinci ünitesinin en başında yer alan ünite ile alakalı kronolojiyi

Şekil 48. Harita 5.4 Yavuz Dönemi Osmanlı Devleti. Yüksel, E., vd. (2018b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Şekil 49. Harita 5.5 XVI. yüzyıl siyasi gelişmeleri. Yüksel, E., vd. (2018b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 10 ders kitabının 135. sayfasında yer alan “Şekil 48. Harita 5.4 Yavuz Dönemi Osmanlı Devleti” başlıklı harita incelendiğinde; kitapta, “*Sivas’ta asker sayımı yaptıran Yavuz, burada tedbir amaçlı olarak asker bıraktı ve Safevi topraklarına girdi (Harita 5.4).*” (Yüksel, vd., 2018b, s. 135) ifadeleri ile haritaya doğrudan atıf yapılmaktadır ancak konu anlatımı dâhilinde şekil 48.’de bir görünüm yoktur. Yavuz Sultan Selim’in İran ve Mısır seferleri daha net bir şekilde gösterilmesi gerekmektedir.

Tarih 10 ders kitabının 139. sayfasında yer alan “Şekil 49. Harita 5.5 XVI. yüzyıl siyasi gelişmeleri” başlıklı harita incelendiğinde; kitapta “*1520-1595 Yılları Arasındaki Başlıca Siyasi Gelişmeler*” başlığı altında yer verilen kronolojik olayların şekil 49. üzerinde gösterildiği görülmektedir. Ancak hiçbir devletin siyasi sınırının belirtilmediği şekil 49.’un bu görüntüsü anlamsız durmaktadır.

Şekil 50. Harita 5.6 XVI. yüzyıl siyasi gelişmeleri. Yüksel, E., vd. (2018b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 10 ders kitabının 140. sayfasında yer alan “Şekil 50. Harita 5.6 XVI. yüzyıl siyasi gelişmeleri” başlıklı harita incelendiğinde; kitabın bir önceki sayfasında yer alan şekil 49. gibi bu haritanın da “*1520-1595 Yılları Arasındaki Başlıca Siyasi Gelişmeler*” başlığı altında yer alan kronolojik olayları gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak şekil 50. de şekil 49

sınırların gösterildiği ifade edilmemiştir. Sonuç olarak şekil 51'in konu anlatımına yönelik bir gösterimi yoktur.

Şekil 52. Harita 5.8 XVI. yüzyıl başında Avrupa ve Osmanlı Devleti. Yüksel, E., vd. (2018b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 10 ders kitabının 157. sayfasında yer alan “Şekil 52. Harita 5.8: XVI. yüzyıl başında Avrupa ve Osmanlı Devleti” başlıklı harita incelendiğinde; kitapta “Avrupa’da meydana gelen Yüzyıl Savaşları’ndan (1337-1453) sonra Valois (Valua) Hanedanlığı idaresinde feodal yapısından sıyrılan Fransa’da monarşi güç kazanmıştır. Fransa artık Avrupa’nın kuvvetli devletlerinden biri olarak Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu’na rakip olmuştur (Harita 5.8).” (Yüksel, vd., 2018b, s. 157) şeklinde şekil 52.’ye doğrudan atıf yapıldığı görülmektedir.

Fransa’da monarşinin güç kazanması ile beraber Roma-Germen İmparatorluğu’na rakip olmasından söz edilen konu anlatımında bahsi geçen devletler ile beraber Portekiz, İspanya, Fransa, Roma-Germen İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti’nin XVI. yüzyıl başlarındaki sınırlarının gösterildiği anlaşılmaktadır.

Tarih 10 ders kitabının 158. sayfasında yer alan “Şekil 53. Harita 5.9: XVI. yüzyılda Akdeniz’de Osmanlı hâkimiyeti” başlıklı harita incelendiğinde; kitapta şekil 53. ile alakalı “... Akdeniz’deki adalar başta olmak üzere Cezayir, Tunus ve Trablus’ta üsler kuran Osmanlılara bağlı gaza denizcileri, Akdeniz’de Türk hâkimiyetini sağlamıştır (Harita 5.9).” (Yüksel, vd., 2018b, s. 158) ifadeleri dikkat çekmektedir. Ancak şekil 53.’de konu anlatımını

ile alakalı gerekli açıklamaların yapılmış olması kullanım kolaylığı açısından oldukça önemlidir.

Şekil 54. Harita 1.1 XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti. Laçın, A. vd., (2018). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Şekil 55. Harita 1.2: XVII. yüzyılda Safevi Devleti. Laçın, A. vd., (2018). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 11 ders kitabının 15. sayfasında yer alan “Şekil 55. Harita 1.2 XVII. yüzyılda Safevi Devleti” başlıklı harita incelendiğinde; XVII. yüzyılda Safevi Devleti’nin sınırlarının gösterildiği bir harita görülmektedir. Ders kitabında; “I. Ahmet Dönemi’nde (1603-1617) Safevilerin (Harita 1.2) saldırıları uzun süreli savaflara dönüştü. Bu savaflar 1612’de imzalanan Nasuh Paşa Antlaşması ile sona erdi.” (Laçın A, vd., 2018, s. 15) ifadesi ile şekil 55.’e atıf yapılmaktadır. Harita başlığında XVII. yüzyıl olarak belirtilmesine karşın konu anlatımında yalnızca XVII. yüzyılın 14 yıllık kısmından yani 1603-1617 yılları ile sınırlandırılmıştır. Bu iki ifade birbiri ile çelişmektedir. Ayrıca konu anlatımında yine Safevi-Osmanlı çatışmalarından bahsedilmesine karşın şekil 55.’de konu anlatımını destekler bir görünüm yoktur.

Tarih 11 ders kitabının 16. sayfasında yer alan “Şekil 56. Harita 1.3 XVII. yüzyılda Lehistan Devleti” başlıklı harita incelendiğinde; Avrupa Kıtası’ndaki devletlerin siyasi durumunun ele alındığı bir harita görülmektedir. Konu anlatımında “Karadeniz’in kuzeybatısında yer alan Lehistan (Harita 1.3) ile Osmanlı Devleti’nin ilişkileri II. Murat Dönemi’nde (1421-1451) başladı. Osmanlı Devleti’nin XVI ve XVII. yüzyıllarda Avusturya, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu ve Rusya ile mücadele ettiği dönemde Lehistan, tampon bölge konumundaydı. Lehistan’ın aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin Baltık Denizi’ne ulaşabileceği geçiş koridoru olması da stratejik önemini arttıran sebeplerdendi.” (Laçın A, vd., 2018, s. 16) ifadeleri ile şekil 56.’ya atıf yapıldığı görülmüştür. Osmanlı Devleti’nin XVI. ve XVII. yüzyıllarda Avusturya, Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu ve Rusya ile mücadele ettiğinden bahsedilmesine karşın şekil 56.’da Kutsal Roma Germen İmparatorluğu

görülmektedir. Şekil 56.'da Roma Germen İmparatorluğu yerine Almanya'nın gösterilmesinin, şekil 57.'de düzeltildiği görülmüştür. 1645-1669 yılları arasında 24 yıl süren bir kuşatma sonucunda Osmanlı Devleti tarafından fethedilen Girit Adası'nın haritada kırmızı çizgi ile ifade edilmesi dikkat çekmektedir. Harita lejantı belirtilmediği için bu gösterimin sebebi öğrenciler tarafından ilk bakışta anlaşılmayacaktır.

Konu anlatımında “Venedik, İtalya Yarımadası'nın kuzeydoğusunda, Adriyatik Denizi'nin kıyısında yer alan VII. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüş denizci bir şehir devletiydi (Harita 1.4). Stratejik öneme sahip Akdeniz kıyı şeridinde ve adalarda hâkimiyet kurdu. Osmanlı-Venedik ilişkileri iki devlet için stratejik öneme sahip olan Akdeniz'de üstünlük kurma mücadelesi ile başladı.” (Laçın A, vd., 2018, s. 18) ifadeleri ile şekil 57.'ye doğrudan atıf yapıldığı görülmüştür. Burada şekil 57'nin kitapta yer alma amacının Venedik Devleti'nin sınırlarını göstermek olduğu anlaşılmaktadır. Venedik Devleti'nin Akdeniz sahillerindeki adalarda hâkimiyet kurduğundan bahsedilmesine karşın şekil 57.'de bu durum gösterilmemiştir.

Şekil 58. Harita 1.5 XVII. yüzyılda Rus Çarlığı. Laçın, A. vd., (2018). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 11 ders kitabının 20. sayfasında yer alan “Şekil 58. Harita 1.5 XVII. yüzyılda Rus Çarlığı” başlıklı harita incelendiğinde; XVII. yüzyılda Karadeniz'in kuzeyinde yer alan knezliklerin birleşmesi ile beraber kurulan Rus Çarlığı'nın siyasi sınırlarının gösterildiği bir harita ile karşılaşılmaktadır. Rus Çarlığı dışında diğer bölge devletleri şekil 58.'de gösterilmemiştir.

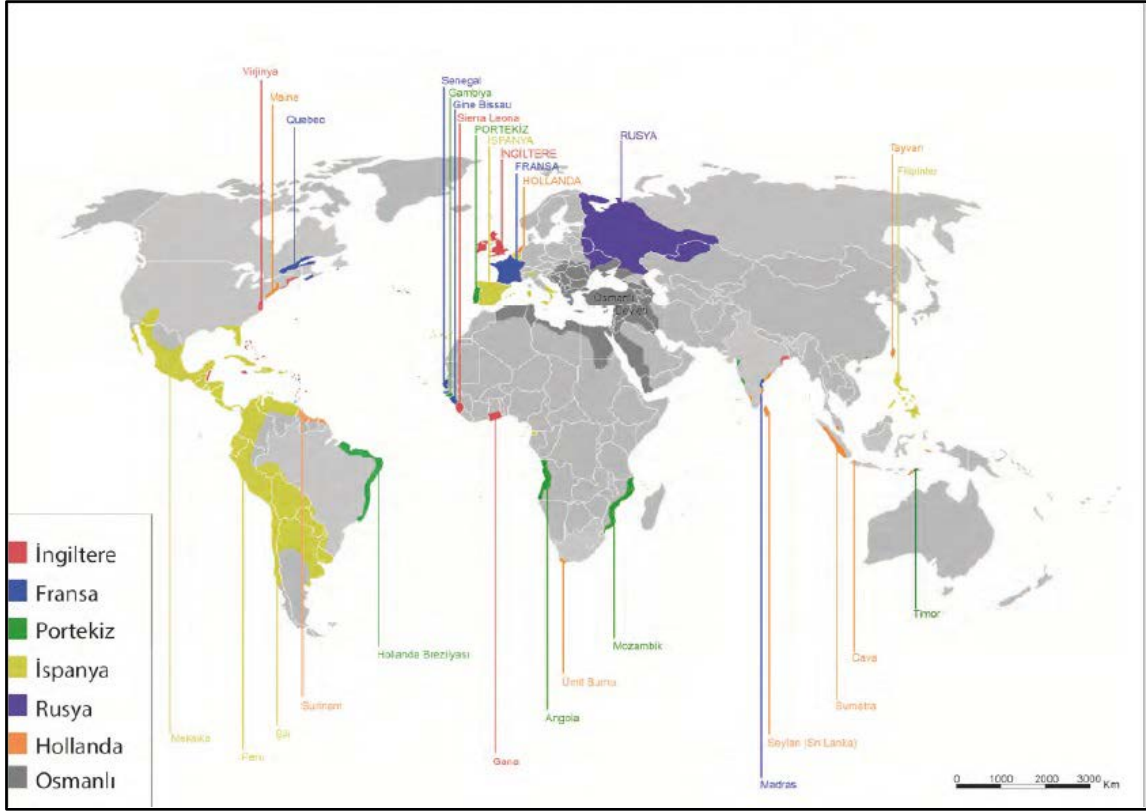
Konu anlatımında “Çehrin’deki (Bahçesaray) kale savunmasında Kazaklara yardım eden Rusya (Harita 1.5), Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’ya boyun eğerek çekilmek zorunda kaldı (1678).” (Laçın A, vd., 2018, s. 20) ifadeleri ile şekil 58.’e doğrudan bir atıf yapılmıştır. Ancak Çehrin (Bahçesaray) yerleşimi şekil 58.’de belirtilmemiştir.

Şekil 59. Harita 1.6 Karlofça Antlaşması ile değişen Osmanlı Devleti sınırları (1699). Laçın, A. vd., (2018). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 11 ders kitabının 24. sayfasında yer alan “Şekil 59. Harita 1.6 Karlofça Antlaşması ile değişen Osmanlı Devleti sınırları (1699)” başlıklı harita incelendiğinde; başlıktan da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti’nin İngiltere ve Hollanda’nın arabuluculuğunda Roma Germen İmparatorluğu, Venedik ve Lehistan ile imzaladığı Karlofça Antlaşması ile değişen siyasi sınırların gösterildiği anlaşılmaktadır.

Konu anlatımında “İngiltere ve Hollanda aracılığıyla Macaristan’ın Karlofça kasabasında, Avusturya, Lehistan, Venedik ile Osmanlı Devleti arasında, 1699’da Karlofça Antlaşması imzalandı (Harita 1.6).” (Laçın A, vd., 2018, s. 24) ifadeleri ile şekil 59.’a doğrudan atıf yapılmıştır. Konu anlatımını destekler bir görünüm olmakla beraber metinde bahsi geçen ve antlaşmayada ismini veren Karlofça Kasabası’nın şekil 59.’da gösterilmediği anlaşılmaktadır.

Şekil 60. Harita 1.7 XVII. yüzyıl başlarında açık sularda güç mücadelesi. Laçın, A. vd., (2018). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 11 ders kitabının 30. sayfasında yer alan “Şekil 60. Harita 1.7 XVII. yüzyıl başlarında açık sularda güç mücadelesi” başlıklı harita incelendiğinde; XV. ve XVI. yüzyıllarda gerçekleşen Coğrafi Keşifler neticesinde XVII. yüzyıldan itibaren hız kazanan sömürgecilik yarışının gösterildiği bir harita olduğu anlaşılmaktadır. Konu anlatımında haritaya doğrudan bir atıf yapılmamıştır. Şekil 60. gözlemlendiğinde anlaşılması güç bir gösterime yer verilmiştir. 1/100.000.000 ölçekli bir Dünya Haritası üzerinden aktarılmaya çalışılan bu durum oldukça doğaldır. Şekil 60.’ın daha anlaşılabilir olması için bu gösterime ek olarak Dünya’da sömürgeleştirilen bölgelerin hangi devletler tarafından olduğu metin içerisinde açıkça belirtilmesi gerekmektedir ve ayrıca verilen haritaya ek olarak her bir kıtadaki durum ayrı haritalarda gösterilmelidir.

Tarih 11 ders kitabının 32. sayfasında yer alan “Şekil 61. Harita 1.8 XVII. yüzyılda İber Yarımadası” başlıklı harita incelendiğinde; İber Yarımadası’nda bulunan Portekiz ve İspanya aynı renk ile gösterilmiş ve sanki tek bir devletmiş gibi gösterilmiştir. Ayrıca 1576’da Osmanlı himayesine giren Fas, 1534 yılında I. Süleyman’ın Cezayir Beyi Barbaros

Hayreddin'i İstanbul'a davet ederek onu Kaptan-ı Derya ilan etmesiyle, 1830 yılında Fransızların işgaline kadar geçen sürede Osmanlı toprağı olan Cezayir'in bağımsız devletler gibi gösterilmesi dikkat çekmektedir. Bu gösterimler en tabi olarak hatalıdır. Çünkü şekil 61.'in başlığında XVII. yüzyıla ait bir harita olduğu belirtilmemiştir. Bu hatanın giderilmesi için Portekiz ve İspanya devletleri farklı renkler ile belirtilmeli ayrıca Cezayir'in Osmanlı toprağı olduğu belirtilerek Fas'ın da Osmanlı Devleti himayesinde bir bölge olduğu gösterilmelidir.

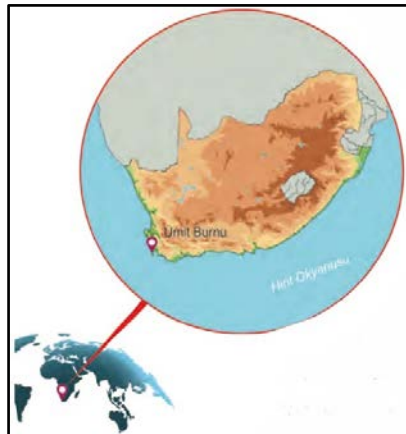
Şekil 61. Harita 1.8 XVII. yüzyılda İber Yarımadası. Laçın, A. vd., (2018). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Konu anlatımında “Fransa ile İspanya arasında 1652’den itibaren bir savaş sürmekteydi. Otuz Yıl Savaşları’nı hezimetle kapatan Almanya’dan artık herhangi bir yardım ummayan İspanya, aynı zamanda kıta dışında kendi sömürge imparatorluğunu da Hollanda ve İngiltere’ye karşı korumak zorunda kaldı. İspanya’nın bu durumu sömürgecilik tarihinde yeni bir çağın başlamak üzere olduğunun işaretiydi. Artık dünyanın papaların aracılığıyla İspanya ve Portekiz (Harita 1.8) arasında bölüşüldüğü devirler geçmiş ve yapılan anlaşmalar geçerliliklerini kaybetmişti. Böylece dünyanın yeniden paylaşılması söz konusu oldu. Nitekim birçok eski İspanyol ve Portekiz sömürgesi Hollanda ve İngiltere’nin eline geçti.” (Laçın A, vd., 2018, s. 32) ifadeleri ile şekil 61.’e doğrudan atıf yapılmıştır. Alıntıda görüldüğü gibi Dünya’nın İspanya ve Portekiz arasında paylaşıldığına yönelik bir ifadede bulunulmasına karşın şekil 61. yalnızca İber Yarımadası’nı göstermektedir. Bu durum şekil 61.’i konu anlatımı içerisinde oldukça anlamsız kılmaktadır.

Şekil 62. Harita 1.9 XVIII. yüzyılda Karadeniz. Laçın, A. vd., (2018). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 11 ders kitabının 36. sayfasında yer alan “Şekil 62. Harita 1.9 XVIII. yüzyılda Karadeniz” başlıklı harita incelendiğinde; Kırım Hanlığı’nın Osmanlı Devleti’nden ayrılması gösterilmektedir. Ancak şekil 62.’de Kırım Hanlığı dışında hiçbir devletin siyasi sınırları gösterilmemiştir. Konu anlatımında “Rusya, Karadeniz’de (Harita 1.9) ilk olarak serbest ticaret hakkını 1720 tarihinde elde etti.” (Laçın A, vd., 2018, s. 36) ifadesi ile şekil 62.’ye doğrudan bir atıf yapılmıştır. Ancak metinde belirtildiği gibi Rusya ile alakalı herhangi bir gösterim şekil 62.’de yer almamaktadır. Özellikle Karadeniz’de hâkim devlet konumunda olan Osmanlı Devleti ile yavaş yavaş güçlenmeye başlayan Rus Çarlığı’nın sınırlarının şekil 52.’de gösterilmesi gerekmektedir.

Şekil 63. Harita 1.10 Ümit Burnu. Laçın, A. vd., (2018). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Şekil 65. Harita 1.12 XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti. Laçın, A. vd., (2018). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

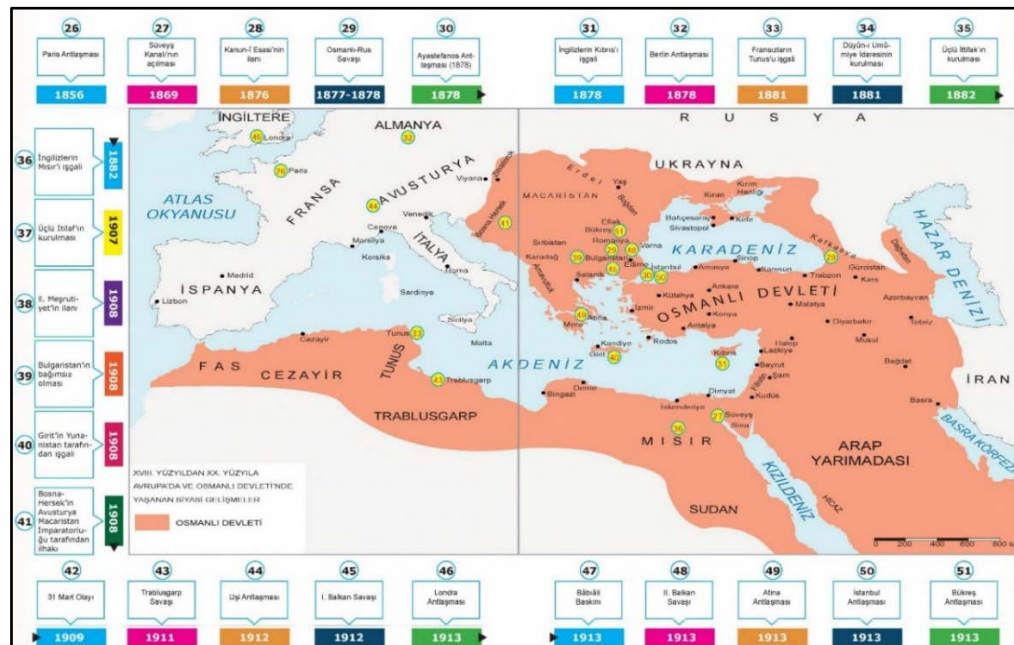
Tarih 11 ders kitabının 43. sayfasında yer alan “Şekil 65. Harita 1.12 XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti” başlıklı harita incelendiğinde; Osmanlı Devleti’nin 1699’da imzaladığı Karlofça Antlaşması ile 1774 tarihinde imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması’na kadar geçen süreçte yaşanan önemli olayların gösterildiği bir harita görünümündedir. Harita üzerinde numaralandırılan yerlerin açıklamaları şekil 65.’in hemen üzerinde açıklanmıştır. Bu da şekil 65.’in daha iyi anlaşılabilmesini sağlamaktadır. Konu anlatımında şekil 65.’e

konu anlatımı doğrultusunda Avusturya ve Venedik ile beraber antlaşmanın imzalanmasına arabuluculuk eden İngiltere ve Hollanda'nın da gösterilmesi gerekmektedir.

Şekil 68. Harita 1.15 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşını gösteren harita. Laçın, A. vd., (2018). Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 11 ders kitabının 49. sayfasında yer alan “Şekil 68. Harita 1.15 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşını gösteren harita” başlıklı harita incelendiğinde; harita lejantında yalnızca Osmanlı Devleti ile Kırım Hanlığı'nın sınırlarının gösterildiği görülmektedir. Bu gösterime ek olarak Rus Çarlığı'nın sınırlarına dair bir gösterime de ihtiyaç vardır. Ayrıca Rusların Osmanlı Devleti'ne karşı taarruz ettiği cephelerin gösterildiği ok işaretleri ile alakalı olarak da şekil 68'deki lejantta herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Konu anlatımında “*Osmanlı Devleti ve Rusya arasında Karadeniz ve Kırım'ın hâkimiyetinden dolayı 1768-1774 yılları arasında yaşanan kara ve deniz savaşları (Harita 1.15) Osmanlı Devleti'nin ağır mağlubiyeti ile sonuçlandı. Bu mağlubiyetin nihayetinde Osmanlı Devleti için hayati önem arz eden ağır maddeler içeren 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması imzalandı.*” (Laçın A, vd., 2018, s. 49) ifadeleri ile şekil 68.'e doğrudan atıf yapılmıştır. Şekil 68. görüldüğü gibi konu anlatımını yansıtmaktadır ancak bahsi geçen savaşın diğer kahramanı olan Rusya'nın şekil 68.'de gösterilmesi gerekmektedir.

Tarih 11 ders kitabının 92. sayfasında yer alan “Şekil 71. Harita 3.3 XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti ve Avrupa siyasi haritası” başlıklı harita incelendiğinde; XIX. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti’nin kaybettiği topraklar ve kaybedilen topraklara hangi devletin yerleştiğinin gösterildiği anlaşılmaktadır. Konu anlatımında “*XIX. yüzyıl başında Osmanlı Devleti, toprak bakımından dünyanın en büyük devletleri arasında yer almaktaydı. Bu geniş sınırlar içinde uzanan toprak ve denizlerin kapladığı alan yaklaşık dört milyon kilometre kareydi. Devletin nüfusu ise yirmi milyon civarındaydı (Harita 3.3).*” (Laçın A, vd., 2018, s. 92) ifadeleri ile haritaya doğrudan bir atıf yapılmıştır.

Nitekim konu anlatımında Osmanlı Devleti’nin XIX. yüzyıl başında yaklaşık 4 milyon km² toprağa sahip olduğundan bahsedilmesine karşın şekil 71.’de yapılan gösterimde Cezayir, Trablusgarp, Mısır, Kıbrıs, Mora, Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Romanya, Bulgaristan, Kars ve Batum bölgelerinin kaybedildiği gösterilmektedir. Ayrıca şekil 71.’in başlığında belirtildiği gibi Avrupa siyasi haritası olmadığı ve yalnızca Osmanlı Devleti’nin siyasi sınırlarının gösterildiği bir harita olduğu açıktır. Yani Osmanlı Devleti’nin bu toprakları kaybetmemiş halinin de ayrı bir haritada gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti’nin hem XIII. hem de XIX. yüzyılda ilişkiler kurduğu Avrupa devletlerinin ve Rus Çarlığı’nın da haritada ifade edilmesi gerekmektedir. Bu yönü ile şekil 71. konu anlatımını yansıtmamaktadır.

Tarih 11 ders kitabının 99. sayfasında yer alan “Şekil 72. Harita 3.4 Kırım Savaşı haritası (1853-1856)” başlıklı harita incelendiğinde; harita başlığından da anlaşılacağı üzere Kırım Savaşı’nın harita üzerinde gösterimine yer verildiği anlaşılmaktadır. Konu anlatımında “*Osmanlı Devleti, Rumeli ve Anadolu’da Ruslara karşı yapılan savaşlarda başlangıçta başarılar elde etti. Rusya ise Batum’daki Osmanlı güçlerine yardım götüren ve fırtınadan dolayı Sinop’a sığınan Osmanlı donanmasını bir baskınla yaktı. Osmanlı tarihinde bu saldırı, Sinop Baskını (1853) adıyla anılmaktadır. Osmanlı donanmasının Sinop’ta yakılması Rusya’nın Karadeniz’deki askerî varlığını ne düzeye getirdiğini Fransa ve İngiltere’ye gösterdi. İstanbul’un ve Boğazların tehlike altına girdiğini anlayan Avrupalı devletler Osmanlı-Rus Savaşına dâhil oldular. Çanakkale Boğazı’nı geçen Fransız ve İngiliz donanması İstanbul’a geldi. Sinop Baskını sonrası İngiltere ve Fransa, Ruslardan Osmanlı Devleti ile anlaşmasını istedi. Rusya tarafından bu talep kabul edilmedi. Bu gelişme üzerine İngiltere ve Fransa, Ruslardan Eflak ve Boğdan’ı derhal terk etmelerini, Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünü tanımalarını ve Ortodokslar üzerindeki koruyuculuk*

politikasına son vermesini istedi. Hiçbir isteği kabul etmeyen Rusya ise ordularını Tuna Nehri'nden geçirip işgale devam etti. 1854'te İngiltere ve Fransa, Rusya'ya resmen savaş ilan etti (Harita 3.4).” (Laçın A, vd., 2018, s. 99) ifadeleri ile haritaya doğrudan bir atıf yapılmıştır. Konu anlatımında görüldüğü üzere Sinop Vakası'ndan ve bunun üzerine İngiltere-Fransa ikilisinin Rusya'ya karşı çıkarları gereği Osmanlı Devleti'nin yanında yer alarak savaşa dâhil olmalarından söz edilmektedir. Şekil 72.'de konu anlatımını destekler bir görünüm vardır.

Şekil 72. Harita 3.4 Kırım Savaşı haritası (1853-1856). Laçın, A. vd., (2018). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Şekil 73. Harita 3.5 Berlin Antlaşması'na göre Osmanlı sınırları (1878). Laçın, A. vd., (2018). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 11 ders kitabının 106. sayfasında yer alan “Şekil 73. Harita 3.5 Berlin Antlaşması’na göre Osmanlı sınırları (1878)” başlıklı harita incelendiğinde; 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı veya bir başka ismi ile 93 Harbi neticesinde imzalanan Berlin Antlaşması doğrultusunda değişen Osmanlı sınırlarının gösterildiği bir harita görünümündedir. Konu anlatımında “Berlin Antlaşması’na (Harita 3.5) göre Romanya, Sırbistan ve Karadağ resmen bağımsız oldu. Büyük Bulgar Krallığı üç parçaya bölündü: Osmanlı Devleti’ne vergi verecek olan Bulgar Prensligi, idari özerkliğe sahip Doğu Rumeli Eyaleti ve Osmanlı Devleti’ne bağlı Makedonya oluştu. Bosna-Hersek, yönetimi geçici olarak Avusturya’ya bırakıldı. Islahat yapılması şartıyla Makedonya, Osmanlı Devleti’ne bırakıldı. Doğubayazıt’ın Osmanlı Devleti’ne verilmesi şartıyla Kars, Ardahan ve Batum Ruslara bırakıldı.” (Laçın A, vd., 2018, s. 106) ifadeleri ile şekil 73.’e doğrudan bir atıf yapılmıştır. Balkan toprakları ile alakalı konu anlatımını yansıtan şekil 73.’de Osmanlı Devleti’nin doğu sınırlarında gerçekleşen değişimlere yer verilmediği görülmektedir. Konu anlatımında Doğubayazıt, Kars, Ardahan ve Batum’daki durumdan bahsedilmesine karşın şekil 73.’de bu vilayetler gösterilmemiştir.

Şekil 74. Harita 3.6 İlk Çağ'dan günümüze Makedonya haritası. Laçın, A. vd., (2018). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 11 ders kitabının 111. sayfasında yer alan “Şekil 74. Harita 3.6 İlk Çağ’dan günümüze Makedonya haritası” başlıklı harita incelendiğinde; İlk Çağ’dan itibaren Makedonya’nın durumunun gösterilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Ancak bu biraz fazlasıyla “iddialı” bir başlık olarak dikkat çekmektedir. Çünkü İlk Çağlar’dan itibaren bölgede Roma, Bizans, Osmanlı vb. medeniyetlerin var olduğu bilinmesine karşın şekil 74’de bununla alakalı herhangi bir görünüm yoktur. Başlıkta ifade edildiği gibi yüzlerce yıllık bir tarihsel geçmişi tek bir harita üzerinden gösterebilmek zaten imkânsızdır. Ayrıca şekil 74.’de Yunanistan, Makedonya ve Bulgaristan devletlerinin sınırları renklendirme tekniği ile gösterilmekle beraber devletlerin sınırlarından anlaşılan günümüz siyasi haritasından alınma bir harita olduklarıdır. Yine aynı haritada Makedonya Eski Krallığı’nın ve Makedonya Coğrafyasının sınırlarının belirtilmesi için kullanılan renkli çizgiler de ayırt edici değildir. Konu anlatımında “*Bu devletlerin hepsinin isteklerinin kesiştiği yer Makedonya’ydı (Harita 3.6). Makedonya’nın tamamını almasalar bile en büyük toprak parçasını ele geçirmeyi düşünüyorlardı. Hedeflerine ulaşmak için komiteler kurup konsolosluklar ve din adamlarından faydalanmaya başladılar.*” (Laçın A, vd., 2018, s. 111) ifadeleri ile şekil 74.’e doğrudan bir atıf yapıldığı görülmüştür. Kitapta Makedonya Sorunundan bahsedilen bölümde yer verilen şekil 74’ün oldukça karmaşık ve konu anlatımını yansıtmayan bir görünüme sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 75. Harita 3.7 XIX ve XX. yüzyılda İtalya birliğinin kuruluşu. Laçın, A. vd., (2018). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 11 ders kitabının 112. sayfasında yer alan “Şekil 75. Harita 3.7 XIX ve XX. yüzyılda İtalya birliğinin kuruluşu” başlıklı harita incelendiğinde; İtalya’nın siyasi birliğini tamamlama sürecine yönelik bir harita görülmektedir. Konu anlatımında “*İtalya millî birliğinin kurulmasında 1807’de kurulan “Carbonari” (Karbonari) adlı örgüt etkili olmuştur. Gizli bir örgüt olan Carbonari, 1821’e gelindiğinde bağımsızlık ve birlik yanlısı ilk isyanları başlattı. 1848 İhtilallerinde Piyemonte Krallığı öncülüğünde birlik ve bağımsızlık için mücadele veren İtalyanların (Harita 3.7) isyanları sonuçsuz kaldı.*” (Laçın A, vd., 2018, s. 112) ifadeleri ile şekil 75.’e doğrudan atıf yapılmıştır. Konu anlatımında yer alan bilgiler doğrultusunda şekil 75.’deki görünümün birbiri ile uyduğu görülmüştür.

Şekil 76. Harita 3.8 XIX ve XX. yüzyılda Üçlü İtilaf ve Üçlü İttifak. Laçın, A. vd., (2018). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 11 ders kitabının 114. sayfasında yer alan “Şekil 76. Harita 3.8 XIX ve XX. yüzyılda Üçlü İtilaf ve Üçlü İttifak Devletleri” başlıklı harita incelendiğinde; I. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa’da meydana gelen bloklaşmaların gösterildiği anlaşılmaktadır. Konu anlatımında “Almanya, 1860-1890 yılları arasında yapılan antlaşmalarla Rusya ve Avusturya-Macaristan’ı yanına çekmeyi başardı. Bu birliğe “Üçlü İttifak” adı verildi (Harita 3.8). İtalya da daha sonra bu ittifaka katıldı. 1890’a kadar Üçlü İttifak’ta herhangi bir ayrışma yaşanmadı. Bismarck, özellikle Rusya ile ittifaka önem vermeye devam etti. Tarihte Bismarck’ın kâbusu olarak ifade edilen görüşe göre eğer Almanya, Fransa’yla bir savaşa girerse Rusya bu savaşta arka cepheden Almanya’ya saldırabilirdi. Böylesi bir durumda Almanya iki ateş arasında kalabilir ve Almanlara göre bu bir felaket olurdu. Rusya ile Avusturya-Macaristan rekabetinden dolayı üçlü ittifak içindeki denge bozuldu. 1890’da Almanya’da bir taht değişikliği yaşanmıştı. Yeni imparatorla Başbakan Bismarck arasında dış politikada ciddi görüş ayrılıkları yaşanmaya başlamıştı. Bu yüzden Bismarck başbakanlıktan istifa etti. II. Wilhelm Dönemi’nde Almanya, Çarlık Rusya’sının kendi yanında yer almasını gereksiz gördü ve 1890’da Çarlık Rusya ile süresi dolan antlaşma yenilenmedi. Bu durum Rusya’yı 1894’de Fransa ile anlaşmaya yöneltti. Bu birliğe

İngiltere'nin de katılımıyla Üçlü İttifak'a karşı "Üçlü İtilaf" bloğu oluşturuldu. Zaman içerisinde bloklar arasındaki ekonomik rekabet, sömürge elde etme ve silahlanma yarışının açığa çıkardığı gerginlik, I. Dünya Savaşı'nın temel nedeni oldu." (Laçın, vd., 2018, s. 114) ifadeleri ile şekil 76.'ya doğrudan bir atıf yapılmıştır. Konu anlatımında İtalya'nın İttifak Bloğundan, İtilaf Bloğuna saf değiştirmesinden bahsedilmesine karşın şekil 76.'da bu durum belirtilmemiştir.

Şekil 77. Harita 3.9 XX. yüzyılda Balkan Savaşları öncesi Osmanlı Devleti. Laçın, A. vd., (2018). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 11 ders kitabının 119. sayfasında yer alan “Şekil 77. Harita 3.9 XX. yüzyılda Balkan Savaşları öncesi Osmanlı Devleti” başlıklı harita incelendiğinde; Osmanlı Devleti'nin Balkan savaşları öncesi sınırları ile savaşlar sonrasında kaybettiği toprakların gösterildiği bir harita ile karşılaşılmaktadır. Konu anlatımında “*Balkanlar'da XIX. yüzyıldan itibaren Avrupalı devletlerin körüklediği milliyetçilik düşüncesi Osmanlı karşıtı isyanlarla kendini göstermeye başladı. 1878 Berlin Kongresi'nde alınan kararlarla birlikte Rusya, Balkan coğrafyasındaki etnik grupları (Bulgar, Sırp, Karadağlı, Rum vd.) isyan ettirme politikasına devam etti. XIX. yüzyılda Yunanistan, Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsız olmuşlardı. Bulgaristan da XX. yüzyılın başında özerklik elde etmişti. Bu devletler ise kendi idealleri doğrultusunda hareket ederek Balkanlar'da topraklarını genişletmeye çalışıyorlardı*

üzere birçok sektöre ait sanayi kuruluşları açıldı (Harita 5.1). ” (Laçın A, vd., 2018, s. 186) ifadeleri ile şekil 81.’e doğrudan atıf yapılmıştır. Konu anlatımında sanayi tesislerinin İstanbul’daki dağılımından bahsedilmiş ve şekil 81.’de bu anlatımı somutlaştıran bir görsel materyal olarak kullanılmıştır.

Şekil 82. Harita 6.1 1815 Avrupa siyasi yapısı. Laçın, A. vd., (2018). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Tarih 11 ders kitabının 198. sayfasında yer alan “Şekil 82. Harita 6.1 1815 Avrupa siyasi yapısı” başlıklı harita incelendiğinde; 1815 tarihinde Osmanlı Devleti dışındaki tüm Avrupalı devletlerin katılımıyla gerçekleşen ve Fransız İhtilali’nin etkilerinin ele alındığı Viyana Kongresi esnasında Avrupa kıtasındaki siyasi tablonun ele alındığı anlaşılmaktadır. Konu anlatımında “*Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan milletler, Fransız İhtilali’nden zaman içinde etkilendi. İhtilalin etkisi ilk önce Osmanlı’nın Balkan topraklarında, özellikle de Rumlar ve Sırlar arasında görüldü. XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde önce özerklik, sonra*

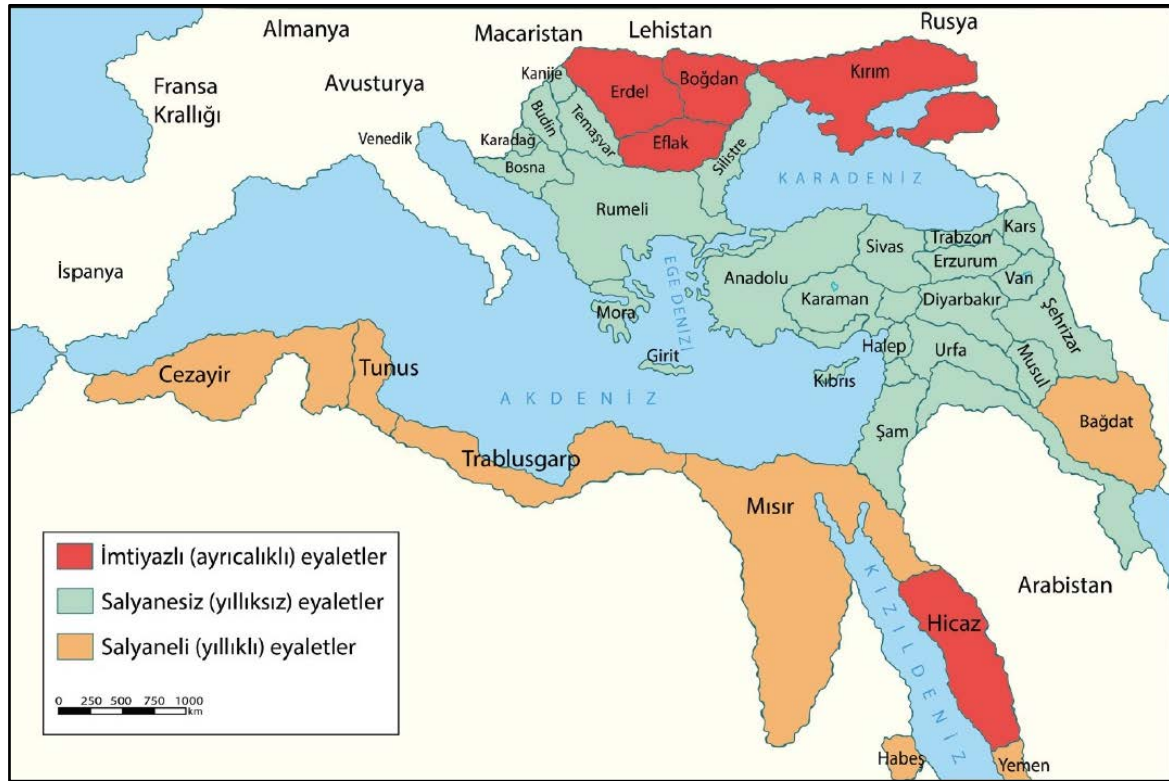
bağımsızlık yönünde gelişme gösterdi (Görsel 6.1).” (Laçın A, vd., 2018, s. 198) ifadeleri ile şekil 82.’ye atıf yapılmıştır. Fransız İhtilali neticesinde Osmanlı Devleti’nin özellikle Balkan topraklarında yaşanan milliyetçi isyanlardan bahsedilmesine karşın şekil 82.’de bu anlatımı destekler bir görünüm yoktur. Bunun için Balkan uluslarının harita üzerinde gösterilmesi gerekmektedir.

Şekil 83. Harita 1.1 İlk Müslüman Türk devletleri. Yılmaz, D., Duran, H. & Köse, İ. (2018). *Ortaöğretim Türk kültür ve medeniyet tarihi 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi 11 ders kitabının 25. sayfasında yer alan “Şekil 83. Harita 1.1 İlk Müslüman Türk devletleri” başlıklı harita incelendiğinde Büyük Selçuklu, Gazneliler ve Karahanlılar devletlerinin siyasi sınırlarının yalnızca bir bölümünün gösterildiği anlaşılmaktadır. Büyük Selçuklulara ait birçok önemli merkezin gösterilmesine ek olarak Gazneliler Devleti’nin başkenti Gazne merkezinin belirtildiği görülmektedir. Büyük Selçuklu sınırları incelendiğinde devletin Hicaz Bölgesi’ne ve dolayısıyla Mekke ve Medine şehirlerine hâkim olduğu belirtilmektedir. Ayrıca kitapta “İlk Türk devletlerinin yönetim anlayışı ilk Türk İslam devletlerindeki (Harita 1.1) İslami unsurlardan da etkilenerek devam etmiştir.” (Yılmaz, Duran, & Köse, 2018, s. 25) ifadesi ile doğrudan şekil 83.’e atıf yapılmıştır. Ancak ilk Müslüman Türk devletleri başlığı altında haritanın eksik bir gösterime sahip olduğu anlaşılmaktadır. Mısır’da kurulan Tolunoğulları ve İhşidiler devletleri şekil

83.'de gösterilmemiştir ancak bu devletler ilk Müslüman Türk devletleri başlığı altında toplanan devletlerdir.

Şekil 84. Harita 1.2 Osmanlı'da idari birimler. Yılmaz, D., Duran, H. & Köse, İ. (2018). *Ortaöğretim Türk kültür ve medeniyet tarihi 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi 11 ders kitabının 41. sayfasında yer alan “Şekil 84. Harita 1.2 Osmanlı’da idari birimler” başlıklı harita incelendiğinde Osmanlı Devleti’nin eyalet sistemi harita üzerinden gösterilmektedir. Kitapta şekil 84. ile ilgili olarak “*Osmanlı idari teşkilatında eyaletler vergi düzeni esas alınarak salyâneli (yıllıklı) ve salyânesiz (yıllıksız) olmak üzere kısımlara ayrılmıştır. Bunların dışında imtiyazlı (ayrıcalıklı) bazı eyaletler de vardı (Şema 1.8). Salyâneli eyaletlerde İltizam Sistemi, salyânesiz eyaletlerde ise Tımar Sistemi uygulanırdı. Bunların yanında imtiyazlı (ayrıcalıklı) iç işlerinde serbest dış işlerinde merkeze bağlı eyaletler de vardı. İmtiyazlı eyaletlerden Kırım, sadece asker gönderir, diğerleri vergi verirdi. Hicaz ise ne asker gönderir ne de vergi verirdi (Harita 1.2).*” (Yılmaz, Duran & Köse, 2018, s. 41) ifadelerine yer verildiği görülmüştür. Şekil 84.’ün konu anlatımını desteklediği görülmektedir.

Şekil 86. Harita 4.2 Selçuklular Dönemi'nde Anadolu'daki başlıca ticaret yolları. Yılmaz, D., Duran, H. & Köse, İ. (2018). *Ortaöğretim Türk kültür ve medeniyet tarihi 11 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi 11 ders kitabının 137. Sayfasında yer alan “Şekil 86. Harita 4.2 Selçuklular Dönemi'nde Anadolu'daki başlıca ticaret yolları” başlıklı harita incelendiğinde; Selçukluların önem derecesine göre ikiye ayrılan kervan yollarının gösterildiği görülmektedir. Ancak bu önem göstergesinin neye göre ve kim tarafından belirlendiği açıklanmamıştır. Haritada Anadolu'daki ticaret açısından önemli merkezler belirtilmekle beraber bazılarının ise ticaret yolunun geçmediği şekil 86.'da dikkat çekmektedir. Manisa, Denizli, Kastamonu, Samsun, Tokat, Batum ve Van merkezleri belirtilmesine karşın bu merkezlerden geçen ticaret yolları belirtilmemiştir.

Konu anlatımında; “Genellikle sultan ve vezirler tarafından yaptırılan ve zengin vakıfları bulunan kervansaraylar; Müslüman, Hristiyan, zengin, fakir, hür ya da köle ayrımı yapılmaksızın herkese açıktı. Zamanının çok gelişmiş kurumları olan kervansaraylar, kale gibi korunaklı duvarları ve demir kapıları ile zengin ticaret kervanlarının korunakları durumundaydı. Bu kurumlar sayesinde ülkede ticaret artmış, artan ticaret sayesinde Türk İslam devletlerinde ekonomi gelişmiş, ekonominin gelişmesine bağlı olarak da şehirler hızla büyümüştür (Harita 4.2).” (Yılmaz, Duran & Köse, 2018, s. 137) ifadeleri görülmüştür. Anlatımda gelişen ticaret neticesinde şehirlerin büyüdüğüne vurgu yapılsa da şekil 86.'da bu

bahse yönelik bir gösterim yoktur. Ayrıca şehirlerarası ticaret güzergâhlarının oluşmasındaki coğrafi etmenleri açıklayabilmek adına şekil 86.'nın fiziki özellikte bir harita olması gerekmektedir.

Şekil 87. Harita 1.1 Trablusgarp Savaşı haritası. Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2018). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabının 27. sayfasında yer alan “Şekil 87. Harita 1.1 Trablusgarp Savaşı haritası” başlıklı harita incelendiğinde; Osmanlı Devleti ile İtalya arasında meydana gelen Trablusgarp Savaşı’nın ele alındığı bir harita görülmektedir. Ancak şekil 87.’de savaşın yaşandığı Osmanlı Devleti’nin Trablusgarp eyaletinin sınırları tam olarak gösterilmemiştir. Ayrıca harita lejantında Osmanlı Devleti’nin bu cephede doğrudan mücadele ettiği İtalyanlar yerine İngiltere egemenliğindeki Mısır’ın belirtilmesi dikkat çekicidir.

İngiliz kontrolündeki Mısır, bahsi geçen Trablusgarp Savaşı’na doğrudan etki etmiştir ancak İtalyan Devleti’ne dair harita lejantında herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Ayrıca gösterimden anlaşıldığı üzere İtalya’nın çıkarma yaptıkları bölgeler şekil 87.’de ok işareti ile gösterilmiştir ancak lejantta bu okların açıklamaları ile alakalı herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Konu anlatımında “*Trablusgarp Savaşı: 1870’de siyasi birliğini kuran İtalya, sömürgecilik rekabetine katıldı. Fransa; Tunus, Cezayir ve Fas’ı; İngiltere ise Mısır’ı işgal*

etmişti. İtalya da Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki son toprağı olan Trablusgarp'a yöneldi ve Osmanlı Devleti'ne ulti-matom vererek bu toprakların kendisine teslim edilmesini istedi. Osmanlı Devleti bu isteğı kabul etmeyince İtalya, Osmanlı'ya savaş ilan etti (1911) (Harita 1.1).” (Çevik, Koç & Şerbetçi, 2018, s. 27) ifadeleri ile şekil 87.'ye doğrudan bir atıf yapılmıştır. Şekil 87.'de İngiliz kontrolündeki Mısır toprakları vurgulanmasına karşın konu anlatımında Trablusgarp Savaşı esnasında Mısır'ın stratejik öneminden bahsedilmemiştir. Konuda İtalyanların Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmak için Çanakkale Boğazı'nı ablukaya almasından ve On İki Ada'ya asker çıkarmasından bahsedilmesine karşın şekil 87.'de bu anlatıma yönelik bir görünüm yoktur. Yalnızca Rodos Adası'na yönelen bir ok dikkat çekmektedir. Ancak On İki Ada'ya yönelik bir gösterime yer verilmemiştir.

Şekil 88. Harita 1.2 Balkan Savaşları öncesi Osmanlı Devleti ve Balkan devletlerinin sınırları. Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2018). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabının 28. sayfasında yer alan “Şekil 88. Harita 1.2 Balkan Savaşları öncesi Osmanlı Devleti ve Balkan devletlerinin sınırları” başlıklı harita incelendiğinde; harita başlığında da ifade edildiği gibi I. ve II. Balkan Savaşı

öncesinde bölgenin siyasi durumunu özetleyen bir harita olarak görülmektedir. Haritaya bakıldığında lejant kullanılmamış olup, Romanya ve Osmanlı Devleti'nin sınırları birbirine çok yakın tonda renklerle ifade edilmiştir. Bu da Balkan savaşları öncesinde Romanya'nın bağımsız bir devlet olmayıp, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir eyalet olduğu algısını doğurabilmektedir. Ayrıca yalnızca Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul şekil 88.'de belirtilmiş olup diğer devletlerin başkentleri gösterilmemiştir. Konu anlatımında; “*Balkan Savaşları öncesi Batı Trakya, Makedonya, Arnavutluk ve Doğu Trakya Osmanlı Devleti'nin egemenliğindeydi (Harita 1.2).*” (Çevik, Koç & Şerbetçi, 2018, s. 28) şeklinde şekil 88.'e doğrudan bir atıf yapılmıştır. Şekil 88. konu anlatımını yansıtan bir görünümüdür.

Şekil 89. Harita 1.3 Balkan Savaşları sonrası Osmanlı Devleti ve Balkan devletlerinin sınırları. Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2018). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabının 29. sayfasında yer alan “Şekil 89. Harita 1.3 Balkan Savaşları sonrası Osmanlı Devleti ve Balkan devletlerinin sınırları” başlıklı harita incelendiğinde; I. ve II. Balkan Savaşları neticesinde değişen sınırların tek bir harita üzerinden gösterildiği anlaşılmaktadır. Şekil 89.'da ayrıca lejant kullanılmamıştır.

Durum böyle iken bahsi geçen haritadaki durum oldukça karmaşık bir hal almaktadır. Konu anlatımında “...Osmanlı Devleti Bulgaristan ile İstanbul, Yunanistan ile Atina ve Sırbistan ile İstanbul antlaşmalarını imzaladı. Sonuç olarak Balkan devletlerinin sınırları değişti. Osmanlı Devleti Makedonya, Arnavutluk, Ege Adaları gibi Balkan topraklarının büyük bir kısmını kaybetti (Harita 1.3).” (Çevik, Koç & Şerbetçi, 2018, s. 28-29) şeklinde şekil 89.’a doğrudan atıf yapılmıştır. Şekil 89. konu anlatımını yansıtmamaktadır. I. ve II. Balkan Savaşları’nın sonuçlarına yönelik ayrı ayrı haritalar kullanılması gerekmektedir. Birden fazla haritada verilmesi gereken bilginin bir haritada verilmek istenmesinin okul haritaları ve atlaslarında eğitime elverişli olmayan bir durum ortaya çıkarttığına Dağtekin (1977) işaret etmektedir.

Şekil 90. Harita 1.4 Üçlü İtilaf ve Üçlü İttifak devletleri haritası. Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2018). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabının 33. sayfasında yer alan “Şekil 90. Harita 1.4 Üçlü İtilaf ve Üçlü İttifak devletleri haritası” başlıklı harita incelendiğinde; I. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa’da oluşan tarafların belirtildiği bir harita olduğu anlaşılmaktadır. Ancak şekil 90.’da bir hata dikkat çekmektedir. Lejantta yer alan açıklamalar incelendiğinde “İtilaf Devletleri yanında savaşa girenler” açıklaması ile iki ayrı gösterim yapıldığı görülmektedir. Neticede Portekiz, Belçika, Karadağ ve Sırbistan için ayrı,

Yunanistan ve Romanya için ayrı bir gösterim yapıldığı görülmektedir. Konu anlatımında “Avrupa’da savaşın başlamasıyla birlikte Japonya da Asya’daki yayılmasını hızlandırmak için, İngiltere’nin yanında yer alarak Almanya’ya savaş ilan etti. Japonya, kısa bir süre içinde Asya ve Büyük Okyanus’taki sömürgeleri ele geçirerek amacına ulaşmış oldu. Savaş başladığında İtalya tarafsızlığını ilan etmişti. Ancak Almanya ve Avusturya-Macaristan’la yaptığı ittifak antlaşmasına uymayarak 1915’te taraf değiştirip kendisine toprak vadeden İtilaf Devletleri’nin yanında savaşa katıldı. İtalya, 20 Mayıs 1915’te Avusturya-Macaristan’a, kısa bir süre sonra da Almanya’ya ve Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etti. (Harita 1.4).” (Çevik, Koç, & Şerbetçi, 2018, s. 32) ifadeleri ile şekil 90.’a doğrudan bir atıf yapılmıştır. Konu anlatımında Japonya’nın tutumundan, Asya ve Büyük Okyanus’taki genel durumdan bahsedilmesine karşın, şekil 90.’da bu bahsi geçen coğrafyanın gösterilmediği anlaşılmaktadır. Kitapta şekil 90.’ın hemen altında yer alan “Düşün ve Tartış” bölümünde; “Haritayı incelediğinizde, coğrafi konum açısından daha avantajlı görünenler, İtilaf Devletleri mi yoksa İttifak Devletleri midir?” (Çevik, Koç, & Şerbetçi, 2018, s. 33) ifadesi ile öğrencilere bahsi geçen harita üzerinden bir analiz yaptırılmak istenilmiştir. Ancak bu analizin yapılabilmesi için savaşın yayıldığı coğrafyanın gösterilmesi gerekmektedir. Bunun için de Asya, Avrupa, Afrika ve Avustralya kıtalarındaki durumun belirtilmesi gerekmektedir.

Şekil 91. Harita 1.5 Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda savaştığı cepheler haritası. Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2018). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

kapalı olduğu için Padişah Vahdettin ve Sadrazam Damat Ferit Paşa, eski komutan ve nazırlardan oluşan bir Saltanat Şûrası toplandı (22 Temmuz 1920). Toplanan şûra üyelerinden yalnız Topçu Feriki (Korgeneral) Rıza Paşa, Sevr Antlaşması'nın (Harita 2.2) maddelerinin çok ağır şartlar taşıdığını ileri sürerek imzalanmasına karşı çıktı.” (Çevik, Koç & Şerbetçi, 2018, s. 74) ifadeleriyle şekil 96.'ya doğrudan atıf yapılmıştır.

Şekil 96. Harita 2.2 Sevr Antlaşması haritası. Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2018). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Şekil 96. Sevr Antlaşması neticesinde kazanan devletlerin Osmanlı Devleti'ni paylaşım planlarının gösterilmesi ve Topçu Feriki Rıza Paşa'nın düşüncelerinde haklı olduğunun desteklenmesi açısından önemli bir haritadır.

T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabının 76. sayfasında yer alan “Şekil 97. Harita 2.3 Milli Mücadele’de cepheler haritası” başlıklı harita incelendiğinde; İtilaf Devletleri tarafından Mondros Mütarekesi sonrasında ve Sevr Barış Antlaşması ile “meşru” kılınmaya çalışılan işgal hareketine karşı Anadolu’da başlayan İstiklal Mücadelesi’ni oluşturan cephelerin ve bu cephelerde mücadele eden tarafların gösterildiği bir harita görünümündedir. Haritada Türkiye Cumhuriyeti’nin 23 Haziran 1939’da Hatay’ın anavatanına katılmasıyla beraber oluşan güncel sınırlarının kullanıldığı dikkat çekmektedir. Oysa Milli Mücadele Dönemi’nde sınırları gösteren güncel bir haritanın kullanılması

gerekmektedir. Konu anlatımında “*Millî Mücadele Doğu, Güney ve Batı olmak üzere üç cephede gerçekleşti. Doğu Cephesi’nde Kazım Karabekir Paşa komutasındaki 15. Kolordu, Ermenilerle mücadele etti. Güney Cephesi’nde Fransızlar ve onların desteklediği Ermenilere karşı direnişi Kuvay-ı Millîye üstlenmişti. Batı Cephesi’nde ise Yunanlara karşı önce Kuvay-ı Millîye daha sonra ise düzenli ordu mücadele etti (Harita 2.3).*” (Çevik, Koç & Şerbetçi, 2018, s. 76) ifadeleriyle şekil 97.’ye doğrudan atıf yapılmıştır. Konu anlatımı ile şekil 97.’de yer alan gösterim birbirini desteklemektedir.

Şekil 97. Harita 2.3 Milli Mücadele'de cepheler haritası. Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2018). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabının 80. sayfasında yer alan “Şekil 98. Harita 2.4 I. İnönü Muharebesi haritası” başlıklı harita incelendiğinde; harita başlığından da anlaşıldığı üzere I. İnönü Muharebesi esnasında Türk Ordusunun, Yunan Ordusunun ve Çerkez Ethem Güçlerinin durumu bir “görsel” üzerinde gösterilmiştir. Kitapta harita 2.4 olarak başlıklandırılan şekil 98. incelendiğinde en temel harita kriteri olan ölçeğin belirtilmediği görülmektedir. Bu sebeple harita olarak nitelendirmek hatalı bir nitelendirme olacaktır. Şekil 98. ile alakalı olarak konu anlatımında “*Kasım 1920’de BMM, düzenli ordu kurulmasına karar verdi. Fakat elde ettiği serbestliği, askerî ve siyasi gücünü kaybedeceği için düzenli orduya katılmak istemeyen Ethem, isyan etti. Bu durumdan yararlanmak isteyen Yunan ordusu, harekete geçerek Eskişehir üzerine yürüdü. Amaçları Eskişehir’e giden demiryolunu ele geçirmek ve Ankara’ya doğru ilerleyerek millî hareketi ortadan kaldırmaktı. 6 Ocak 1921’de Yunan kuvvetleri Bozüyük üzerinden saldırıya geçerek İnönü*

Şekil 99. Harita 2.5 Sakarya Meydan Muharebesi krokisi. Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2018). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabının 86. sayfasında yer alan “Şekil 99. Harita 2.5: Sakarya Meydan Muharebesi krokisi” başlıklı kroki incelendiğinde; başlıkta bir çelişki göze çarpmaktadır. Çünkü ders kitabında *harita* olarak nitelendirilen görsel başlık metninde *kroki* olarak ifade edilmiştir. Ayrıca herhangi bir harita özelliği belirtilmemiş ancak şeklinden bir Türkiye Haritası olduğu anlaşılan lokasyon haritasına yer verildiği görülmektedir. Konu anlatımında şekil 99. ile alakalı olarak “Kral Konstantin, hazırlıklarını tamamlayan Yunan ordusuna “Ankara’ya!” emrini verdi. 23 Ağustos 1921 sabahı Yunan ordusunun saldırısı ile Sakarya Meydan Muharebesi başladı. Bütün cephe boyunca çok şiddetli savaşlar oldu. 100 kilometrelik bir cephe üzerinde süren savaşlar sırasında, Türk cephesi yer yer kırılmış, cephenin yönü kuzey-güney doğrultusundan, doğu-batı yönüne dönmüştü. Top sesleri Ankara’dan duyulur hâle geldiğinde Yunan süvari öncü birlikleri de Polatlı’ya kadar ilerlemişti. Bunun üzerine Başkomutan Mustafa Kemal, orduya şu emri verdi: “Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh, bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça, terkedilemez...” (Görsel 2.23). Bu emir ve strateji gereği Türk mevzileri birçok noktada kırıldığı halde, her alan ısrarla savunuldu.

10 Ağustos 1920 yılında imzalanan Sevr Barış Antlaşması yerine Türk Kurtuluş Savaşı'nın neticesinde 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması sonucunda Türkiye Cumhuriyeti'nin nihai sınırlarının gösterildiği bir harita ile karşılaşılmaktadır. Şekil 101.'de lejant belirtilmemekle beraber Lozan Barış Antlaşması neticesinde “silahsızlandırılmış bölge” ve “Boğazlar komisyonu” idaresinin egemenlik alanları gösterilmiştir. Ayrıca Lozan Konferansları esnasında nihai karara bağlanamayan Türkiye ile İngiliz Manda Yönetimi altında bulunan Irak arasındaki sınır çizgisi de farklı olarak kırmızı renk ile belirtilmiştir. Şekil 101. ile ilgili konu anlatımında “Lozan Barış Antlaşması ile yeni Türk Devleti'nin varlığı ve bağımsızlığı tüm dünya tarafından kabul edildi. Sevr Antlaşması tarihe karıştı. I. Dünya Savaşı'nın sonunda imzalanan anlaşmalar kısa süre içinde geçerliliğini kaybederken, Lozan Barış Antlaşması hâlen geçerliliğini sürdürmektedir. Bu durum Türk diplomasisinin başarısını ortaya koyarken, Misak-ı Millî de büyük ölçüde gerçekleştirilmiş ve tam bağımsızlık sağlanmıştır (Harita 2.7).” (Çevik, Koç & Şerbetçi, 2018, s. 91) ifadeleri ile bahsi geçen haritaya doğrudan bir atıf yapıldığı görülmüştür. Antlaşmanın günümüzde de halen varlığını koruduğuna vurgu yapılan konu anlatımında, Lozan sonrasında değişen Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına yönelik bir bilgiye yer verilmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra ilerleyen yıllarda, egemenlik haklarını zedeleyen silahsızlandırılmış bölge, Boğazlar Komisyonu gibi sorunları kendi lehine çözüme kavuşturmuş, Irak sınırı ile ilgili olarak da Misak-ı Milli çizgisinden taviz vermek zorunda kalmıştır. Bu bilgilerden de konu anlatımında bahsedilmesi yararlı olacaktır. Ayrıca Hatay'ın 30 Haziran 1939'da anavatana katılmasından da bahsedilmesi yararlı olacaktır.

T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabının 128. sayfasında yer alan “Şekil 102. Harita 3.1 Demiryolları haritası (1923-1938)” başlıklı görsel incelendiğinde; Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nden miras aldığı demiryolu ağı ile Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün zamanında yapılan demiryolu ağının gösterildiği bir görsel ile karşılaşılmaktadır. Ancak şekil 102.'nin başlığında bir hata dikkati çekmektedir. Bahsi geçen görselin lejant dışında hiçbir harita kriterini taşımasına rağmen “*harita*” olarak nitelendirilmesi bir hatadır. Çünkü bir çizimin harita olarak nitelendirilebilmesi için en temel kriter olan ölçek oranı şekil 102.'de belirtilmemiştir. Ayrıca en azından demiryolu hattının geçtiği merkezlerin görsel üzerinde belirtilmesi yararlı olacaktır. Konu anlatımında “1939 yılına gelindiğinde demir yolları 3000 km'yi aşmıştı. Ayrıca demir yollarının işletmeleri yabancı

sermayeden alınarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları (TCDD) aracılığı ile devlet denetimine alındı (Harita 3.1).” (Çevik, Koç, & Şerbetçi, 2018, s. 129) ifadeleri ile bahsi geçen görsele doğrudan bir atıf yapılmıştır. Ölçeği belirtilmemiş dilsiz bir harita üzerinden yapılan bu gösterim ile konu anlatımının desteklenmesi yetersiz görülmektedir.

Şekil 102. Harita 3.1 Demiryolları haritası (1923-1938). Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2018). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabının 144. sayfasında yer alan “Şekil 103. Harita 4.1 Türkiye Irak sınırı” başlıklı görsel incelendiğinde; başlıkta yer alan bir hata dikkat çekmektedir. En temel harita kriteri olan ölçek başta olmak üzere hiçbir harita kriterine sahip olamayan bu görselin “harita” olarak nitelendirilmesi hatadır. Şekil 103. ile alakalı olarak konu anlatımında “*Lozan Barış Antlaşması’ndan sonra Türk-İngiliz ilişkilerini belirleyen en temel sorun, Musul’un durumunun ne olacağıydı. Kerkük ve Süleymaniye şehirlerini de içine alan Musul vilayeti (Harita 4.1), XIX. yüzyılın sonlarından itibaren, petrolün bir enerji kaynağı hâline gelmesiyle birlikte daha da önem kazanmıştı.*” (Çevik, Koç & Şerbetçi, 2018, s. 144) ifadelerine yer verilmiştir. Lozan Konferansı’nda çözüme kavuşturulamayan ve Türkiye ile İngiltere’yi sıcak çatışmanın eşiğine getiren ve 5 Ağustos 1926’da imzalanan Ankara Antlaşması ile çözüme kavuşan *Musul Sorunu’nun* bahsedildiği konu anlatımını desteklemek maksadı ile yer verilen şekil 103. incelendiğinde çizim hatalarının varlığı dikkat

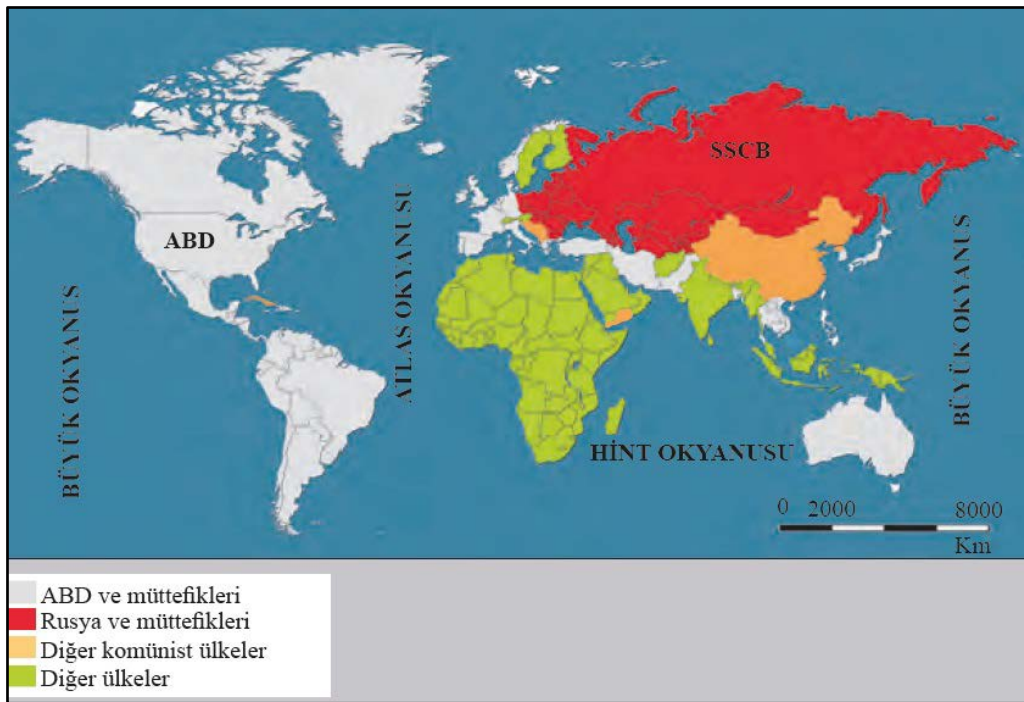
çekmektedir. Musul Sorununun yaşandığı tarihlerde Kıbrıs İngiliz idaresinde yer alan bir ada olmasına karşın Şekil 103.’de ada tamamen Türkiye Cumhuriyeti’ne ait gibi gösterilmiştir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti’nin “*Hami Devlet*” sıfatı ile Kıbrıs’taki soydaşlarının haklarını müdafaa etmek maksadı ile gerçekleştirdiği 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı neticesinde belirlenen Yeşil Hat’tın da bahsi geçen görselde belirtilmesi dikkat çekmektedir. Şekil 103’ün konu anlatımında bahsedilen tarihlere uymadığı açıktır.

Şekil 103. Harita 4.1 Türkiye Irak sınırı. Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2018). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabının 181. sayfasında yer alan “Şekil 104. Harita 6.1 Bloklama haritası” başlıklı harita incelendiğinde; II. Dünya Savaşı sonrasında “Soğuk Savaş” olarak adlandırılan süreçte Doğu ve Batı Bloklarını oluşturan devletler harita üzerinden gösterilmiştir. Ancak Şekil 104. kitapta yer aldığı boyutu ile anlaşılması güç bir harita görünümündedir. Ayrıca Şekil 104’ün kapsadığı dönemde ABD politikalarına karşı tavır sergileyen Güneydoğu Asya ülkeleri ve Güney Amerika’da yer alan devletler “ABD Müttefikleri” olarak belirtilmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca 1979’da İslam Devrimi yaşanana kadar İran, ABD yanlısı politikalar gütsede bu tarihten sonra SSCB’nin yanında yer almıştır. Şekil 104’ün lejantında kırmızı rengin karşılığı olarak “Rusya ve müttefikleri” ifadesinin yer alması da dikkat çekmektedir. Ancak bu ifade hatalıdır. “SSCB ve müttefikleri” olarak ifadenin düzeltilmesi gerekmektedir. Çünkü bahsi geçen dönemde Rusya diye bir devlet

yoktur. Konu anlatımında şekil 104. ile alakalı olarak; “II. Dünya Savaşı’ndan sonra ABD’nin başını çektiği Batı Bloku ülkeleri ile SSCB’nin önderliğindeki Doğu Bloku ülkeleri arasında ekonomik, askerî, ideolojik, siyasi ve kültürel alanlarda büyük çekişmeler yaşanmaya başladı. 1960’lara kadar devam eden bu süreç aynı zamanda Soğuk Savaş Dönemi olarak da adlandırılmaktadır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan iki kutup arasında sürekli bir gerginlik ve rekabet mevcut olsa da bu durum sıcak çatışmaya dönüşmedi. Bunun nedeni hem Batı Bloku’nun hem de Doğu Bloku’nun elinde etki ve tahrip gücü yüksek nükleer ve kimyasal başlıklı silahların olmasıydı. Dolayısıyla olası bir sıcak çatışmada iki taraf da birbirini yok edecek boyutlarda yıkıma yol açabilirdi. Bu yüzden Doğu Bloku ile Batı Bloku arasındaki silahların kullanılmadığı çatışma 1991’de SSCB’nin dağılmasına kadar devam etti (Harita 6.1).” (Çevik, Koç & Şerbetçi, 2018, s. 181) ifadelerine yer verilmiştir.

Şekil 104. Harita 6.1 Bloklaşma haritası. Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2018). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

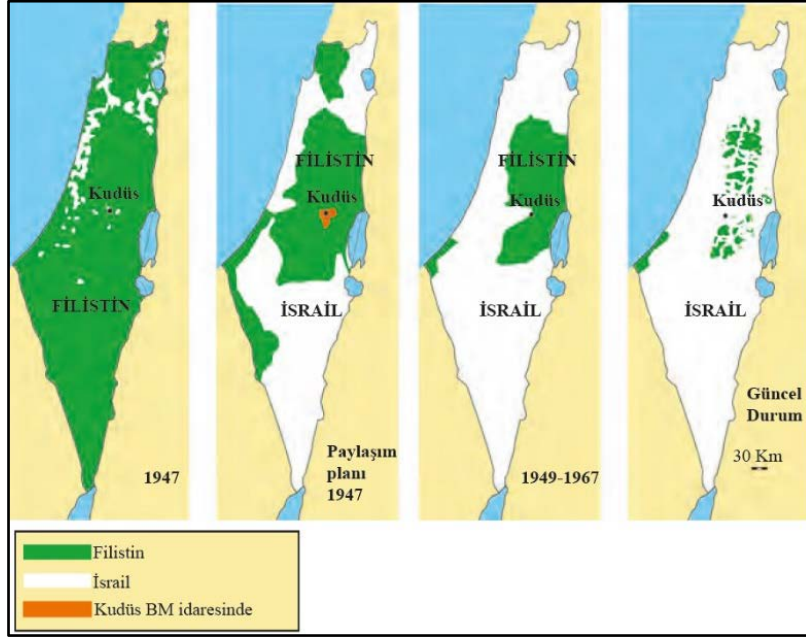
Konu anlatımında 1945-1991 arası dönemde yaşanan durum yüzeysel bir şekilde ele alınmış ve şekil 104.’ün de Dünya’daki durumu somutlaştırmak adına konumlandırıldığı tahmin edilmektedir. Ancak şekil 104’de hem ayrıntısız hem de hatalı gösterimlere yer verilmesi dikkat çekmektedir.

Şekil 105. Harita 6.2 Kore Savaşı haritası. Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2018). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabının 187. sayfasında yer alan “Şekil 105. Harita 6.2 Kore Savaşı haritası başlıklı harita incelendiğinde; II. Dünya Savaşı’ndan sonra Kore Yarımadası’nda 38. enlemin kuzeyinde SSCB yanlısı Kuzey Kore, güneyinde ise ABD yanlısı Güney Kore yönetimleri arasında meydana gelen çatışmanın gösterildiği bir harita ile karşılaşılmaktadır. Konu anlatımında “Üç yıl süren Kore Savaşı’nda taraflar birbirlerine

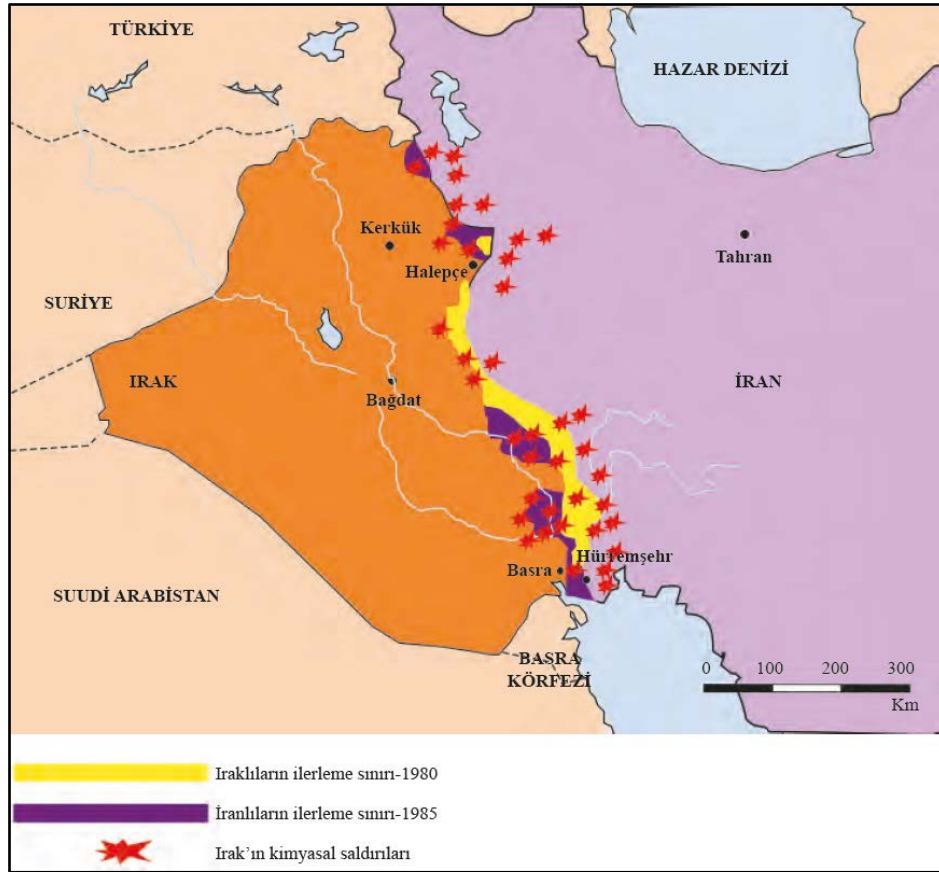
üstünlük sağlayamadılar. 1950’de başlayan savaş, 27 Temmuz 1953 Panmunjom Ateşkes Anlaşması ile sona erdi. Yapılan ateşkese göre Kuzey Kore ile Güney Kore arasındaki sınır değişmedi ve 38. enlem sınır çizgisi olarak kabul edildi (Harita 6.2).” (Çevik, Koç, & Şerbetçi, 2018, s. 187) ifadeleri ile şekil 105.’e doğrudan bir atıf yapılmıştır. Savaşın neticesinde yarımadaadaki sınırların değişmediğinden bahsedilmekte ve şekil 105. aracılığı ile de konu anlatımı somutlaştırılmaktadır.

Şekil 106. Harita 7.1 1947’den günümüze Filistin toprakları. Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2018). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabının 200. sayfasında yer alan “Şekil 106. Harita 7.1 1947’den günümüze Filistin toprakları” başlıklı harita incelendiğinde; II. Dünya Savaşı sonrasında Filistin topraklarında bağımsız İsrail Devleti’nin kuruluşundan günümüze kadar gelişen süreçteki değişim dört temel harita üzerinden gösterildiği anlaşılmaktadır. Ancak bu dört haritanın her birinde bir tarih belirtilmesine karşın şekil 106.’nın en sağında yer alan görselde “güncel durum” ifadesinin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu ifadenin “2018” olarak değiştirilmesi daha uygun olacaktır. Şekil 106.’da ayrıca Filistin topraklarına komşu olan devletlerin belirtilmemiş olması da dikkat çekmektedir. Arap-İsrail geriliminin daha somut bir şekilde anlaşılabilmesi için bölgedeki diğer Arap devletlerinin de şekil 106.’da gösterilmesi gerekmektedir. Konu anlatımında; “Mısır Devlet Başkanı Abdülnasır, 1948 ve 1956 Arap-İsrail Savaşlarındaki yenilgileri telafi etmek için yeni bir savaşa

hazırlandı. Mısır, Suriye, Ürdün ve Irak arasında İsrail'e karşı askerî bir ittifak oluşturuldu. Bu doğrultuda Arap devletleri ile İsrail arasındaki gerginlik tırmanmaya başladı. 1967'de Filistinli direnişçi grupların Suriye üzerinden İsrail topraklarına saldırması yeni bir savaşı ateşledi. Fakat SSCB tarafından silahlandırılan Arap devletleri çok kısa bir sürede İsrail karşısında ağır bozguna uğradılar. Tarihe "Altı Gün Savaşı" diye geçen 1967 Arap-İsrail Savaşı sonunda İsrail, Mısır'ın Sina Yarımadası'nı, Suriye'nin Golan Tepeleri'ni, Ürdün'ün Batı Şeria bölgesini ve Doğu Kudüs'ü işgal ederek sınırlarını dört kat genişletti (Harita 7.1)." (Çevik, Koç & Şerbetçi, 2018, s. 200) ifadeleri ile şekil 106.'ya doğrudan atıf yapılmıştır. Mısır, Suriye, Ürdün ve Irak devletlerinden bahsedilmekte ve Sina Yarımadası, Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Golan Tepeleri gibi coğrafi terimlere yer verilmesine karşın şekil 106'da bahsi edilen devletler ve coğrafi bölgelerin net bir şekilde ifade edilmediği görülmektedir.

Şekil 107. Harita 7.2 1980-1988 İran-İrak Savaşı haritası. Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2018). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabının 203. sayfasında yer alan “Şekil 107. Harita 7.2 1980-1988 İran-Irak savaşı haritası” başlıklı harita incelendiğinde; İran İslam Devrimi’nden sonra gerçekleşen Ayetullah Humeyni önderliğindeki İran ile Saddam Hüseyin önderliğindeki Irak devletleri arasında 1980-1988 yılları arasında yaşanan savaşa dair gelişmelerin somutlaştırıldığı bir harita olarak görülmektedir. Konu anlatımında “*Sekiz yıl süren İran-Irak Savaşı, Birleşmiş Milletlerin ara buluculuğu ile 1988’de sona erdi (Harita 7.2).*” (Çevik, Koç, & Şerbetçi, 2018, s. 203) ifadeleri ile şekil 107.’ye doğrudan bir atıf yapılmıştır. Ayrıca konu anlatımında yine Irak’ın 1980’de İran’a başlattığı harekât ile Huzistan Bölgesi’ni ele geçirdiğinden bahsedilmesine karşın şekil 107.’de bu bölgenin nerede olduğu ifade edilmemiştir.

Şekil 108. Harita 7.3 Kıbrıs haritası. Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2018). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabının 207. sayfasında yer alan “Şekil 108. Harita 7.3 Kıbrıs haritası başlıklı” harita incelendiğinde 15 Kasım 1983’de Türkiye’nin de desteği ile Kıbrıs Türk toplumunun bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Devleti’nin ilan edilmesi neticesinde Kıbrıs Adası’nda oluşan siyasi durumu gösteren bir harita olduğu anlaşılmaktadır. Konu anlatımında; “*BM Genel Kurulunun bu yanlı kararından sonra Kıbrıs Türk toplumu Türkiye’nin desteğiyle 15 Kasım 1983’te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni kurarak bağımsızlığını ilan etti (Harita 7.3).*” (Çevik, Koç & Şerbetçi, 2018, s. 207) ifadeleri ile şekil 108.’e doğrudan bir atıf yapılmıştır. KKTC günümüzde yalnızca Türkiye Cumhuriyeti tarafından resmi olarak tanınan bir devlet olmakla beraber Kıbrıs Adası’ndaki siyasi sorunlar 2019 yılı itibariyle halen devam etmektedir.

doğrudan bir atıf yapılmıştır. Şekil 109.'un lejantında yer alan hatalar nedeni ile haritada konu anlatımı ile örtüşmeyen bir görünüm mevcuttur.

Şekil 110. Harita 8.2 Yugoslavya'nın parçalanması. Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2018). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabının 242. sayfasında yer alan “Şekil 110. Harita 8.2 Yugoslavya'nın parçalanması” başlıklı harita incelendiğinde; Yugoslavya'yı oluşturan Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Kosova ve Makedonya devletleri ile diğer bölge ülkelerinin gösterildiği anlaşılmaktadır. Konu anlatımında; “*Bosna Savaşı, 1 Mart 1992'den 14 Aralık 1995'e kadar sürmüş olan bir savaştır. Bosna Savaşı, 1945'te Balkanlarda kurulan Yugoslavya Cumhuriyeti'nin dağılmasının ardından çıkmıştır. Yugoslavya Devleti; Sırbistan, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Kosova, Slovenya, Makedonya ve Karadağ Cumhuriyetlerinden oluşan federal bir cumhuriyetti (Harita 8.2).*” (Çevik, Koç & Şerbetçi, 2018, s. 242) ifadeleri ile şekil 110.'a doğrudan bir atıf yapılmıştır. Konu anlatımını destekler bir görünüme sahip olan şekil 110.'da Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve her ne kadar yazı ile belirtilmese de Moldova devletlerinin sınırları farklı renklerle belirtilmesi de ayrıca dikkat çekicidir. Yine şekil 110. dikkatle incelendiğinde Ege Denizi'nde Yunanistan'a ait olan Midilli Adası'nın Türkiye Cumhuriyeti ile aynı renkte gösterilmesi ise bir hatadır.

Şekil 111. Harita 1.1 1914 öncesi Avrupa haritası. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 18. sayfasında yer alan “Şekil 111. Harita 1.1 1914 öncesi Avrupa haritası” ve “Şekil 112. Harita 1.2 1914 sonrası Avrupa haritası” başlıklı haritalar incelendiğinde; şekil 111.’de I. Dünya Savaşı’nda Avrupalı devletlerin yer aldıkları ittifaklar ile İngiliz, Fransız ve İtalyan sömürgesi olan Kuzey Afrika’daki nüfuz alanlarının gösterildiği anlaşılmaktadır. Kitapta “*Haritaları Karşılaştıralım*” etkinliği altında yer alan şekil 111. ile aynı sayfada yer alan şekil 112.’nin karşılaştırması yapılmaktadır. Şekil 112. incelendiğinde ise; harita başlığı ile harita içeriğinin birbiri ile örtüşmediği açıktır. Şekil 112’nin başlığında “1914 sonrası” vurgusu yapılmasına karşın bahsi geçen haritada 1923 sonrasındaki Avrupa siyasi haritasını görmek mümkündür. 1914 yılında Türkiye Cumhuriyeti, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği gibi haritada gösterilen birçok devlet yoktur. Dolayısıyla şekil 112. bir anakronizme sebebiyet vermektedir.

Konu anlatımında hem şekil 111. hem de şekil 112. ile ilgili olarak; “*Yukarıda I. Dünya Savaşı öncesi (Harita 1.1) ve sonrasını (Harita 1.2) gösteren haritalar verilmiştir. Birinci haritaya göre ikinci haritada meydana gelen siyasi farklılıkları değerlendiriniz.*” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 18) ifadeleri ile doğrudan atıf yapılmıştır. Söz konusu etkinlikteki amaç I. Dünya Savaşı’nın Avrupa’daki siyasi değişime etkisi üzerine öğrencileri düşündürmek olsa

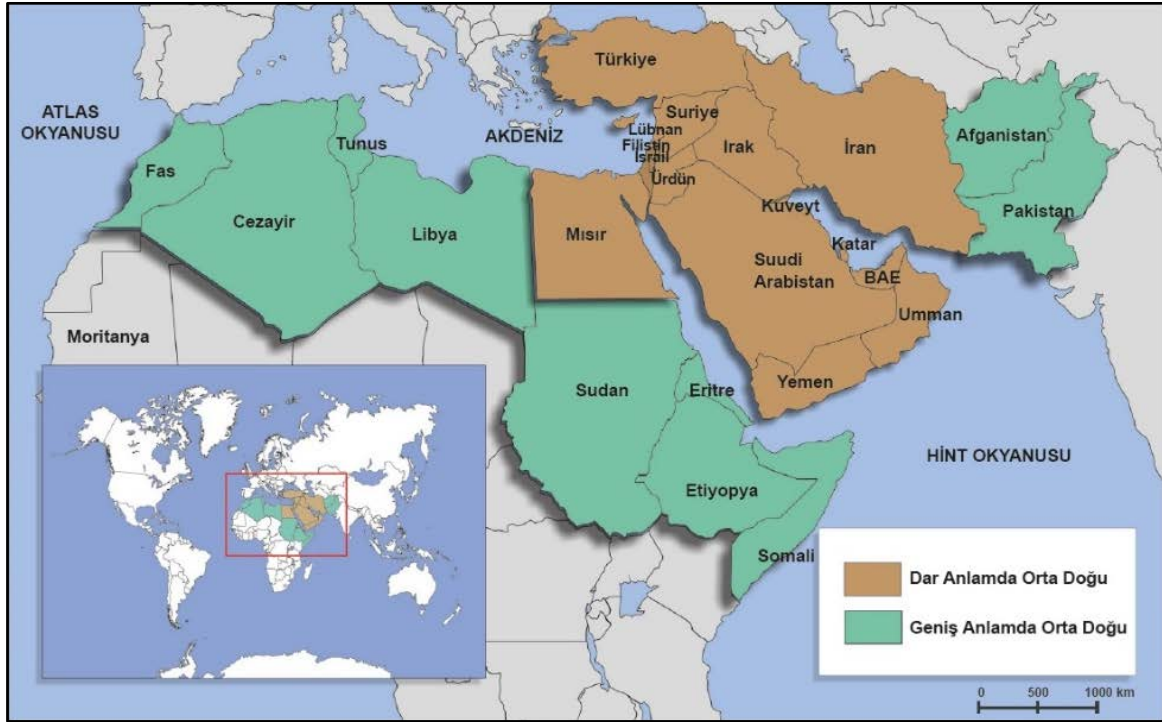
umuduyla Sovyet idaresine bel bağlamış tüm Rusya egemenliğindeki Türkleri hayal kırıklığına uğrattı. Getirilen her yeni uygulama baskı ve zulmü daha da artırdı. Sovyetlerin ağırları tüm Türkistan'ı ördü. (Harita 1.3).” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 25) ifadeleri ile şekil 113.'e doğrudan bir atıf yapılmıştır. Özellikle Josef Stalin önderliğinde SSCB'nin Türkistan'ı nasıl baskı altına aldığından bahsedilen konu anlatımını somutlaştıran şekil 113.'ün önemi bu şekilde anlaşılmaktadır.

Şekil 113. Harita 1.3 SSCB'nin Türkistan'a yayılması ve Türkistan milli mücadele bölgeleri. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 31. sayfasında yer alan “Şekil 114. Harita 1.4: dar ve geniş anlamda Orta Doğu sınırları” başlıklı harita incelendiğinde; Ortadoğu'nun

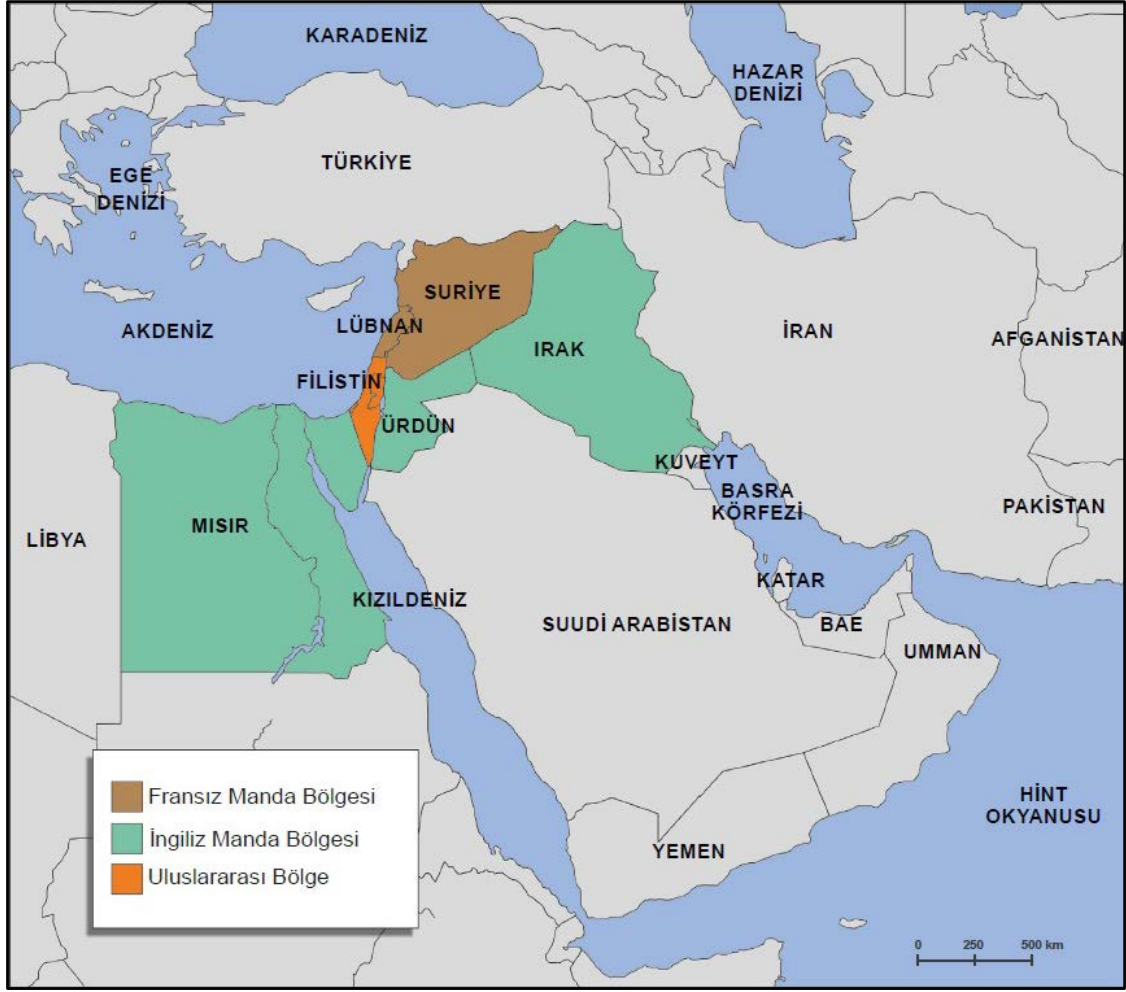
sınırlarına yer verilmekle beraber bir lokasyon haritası yardımıyla da Dünya üzerindeki konumuna yer verilmiştir.

Şekil 114. Harita 1.4 dar ve geniş anlamda Ortadoğu sınırları. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Konu anlatımında şekil 114.'e doğrudan bir atıf yapılmamakla beraber “Orta Doğu dar kapsamlı bakış açısıyla Türkiye, İran, Mısır üçgenini ve bu üçgen içerisinde yer alan ülkeleri kapsar. Geniş kapsamlı bakış açısıyla bu devletleri ve onlara komşu olan bazı Müslüman ülkeleri (Kuzey Afrika, Sudan, Somali, Pakistan ve Afganistan gibi) içine alır.” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 30) ifadelerini somutlaştıran bir harita görünümünde olduğu anlaşılmaktadır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 32. sayfasında yer alan “Şekil 115. Harita 1.5 gizli antlaşmalara göre oluşturulmak istenen manda idareleri” ve “Şekil 116. Harita 1.6 günümüz Ortadoğu coğrafyası” başlıklı haritalar incelendiğinde; Şekil 115.'de I. Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında İngiltere, Fransa ve Çarlık Rusya'nın aralarında anlaşmaya vardıkları Ortadoğu haritasının genel görünümüne yer verilmiştir. Şekil 116.'da ise XXI. yüzyılda yani günümüzde Ortadoğu'daki devletlerin siyasi sınırlarının gösterilmiştir. Konu anlatımında birbiri ile bağlantılı her iki haritaya doğrudan bir atıf yapılmamakla beraber, bahsi geçen kitapta “3. Etkinlik” altında ele alınan haritalar ile

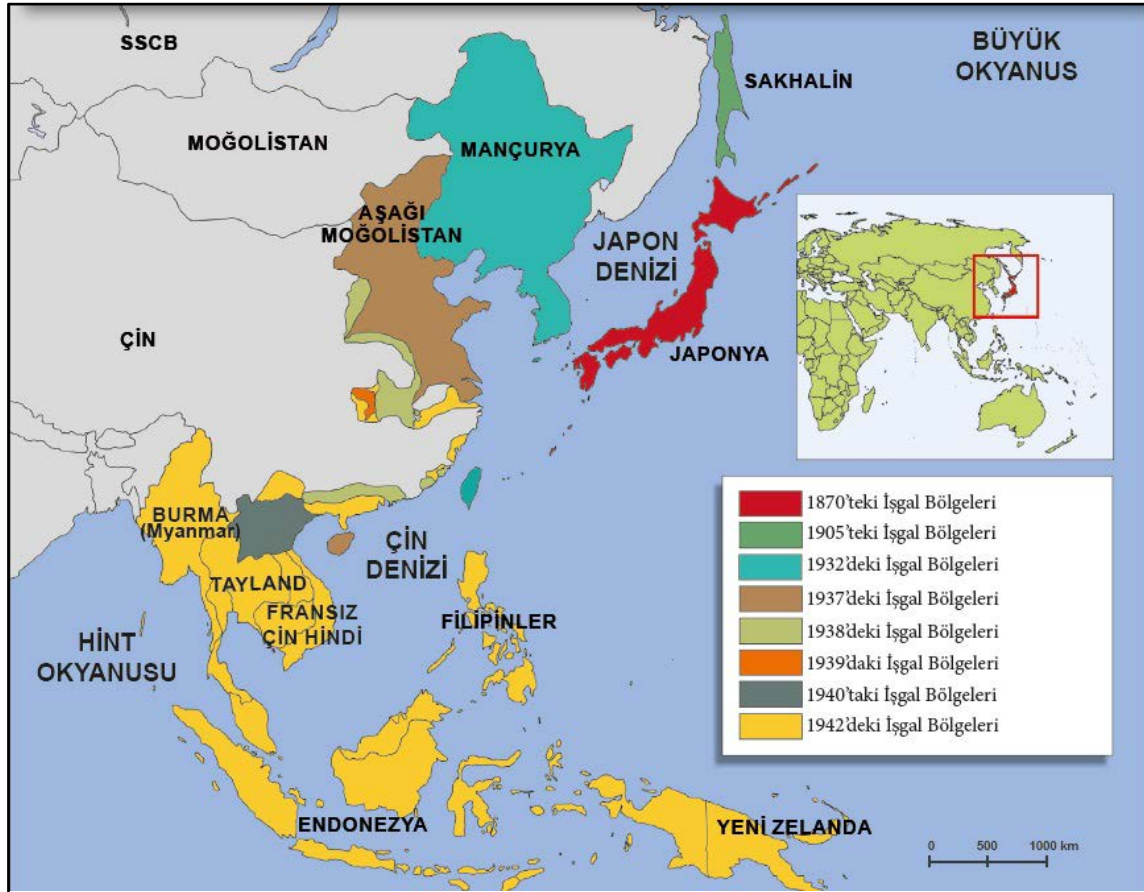

Şekil 117. Harita 1.7 I. Dünya Savaşı sonrası Ortadoğu. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 34. sayfasında yer alan “Şekil 117. Harita 1.7 I. Dünya Savaşı sonrası Ortadoğu” başlıklı harita incelendiğinde; savaştan sonra bölgede hâkim süper güçler olarak dikkat çeken İngiltere ve Fransa’nın nüfuz alanlarının gösterildiği anlaşılmaktadır. Ancak şekil 117.’de bir çizim hatası dikkat çekmektedir. Harita başlığında bir tarih belirtilmemesine karşın “I. Dünya Savaşı sonrası” ifadesine yer verildiği için 1918 tarihini baz almak gerekmektedir. Buna göre de Türkiye Cumhuriyeti’nin halen kurulmamış olmasına karşın şekil 117.’de yer alması ve üstelik 30 Haziran 1939 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti’ne dâhil olan Hatay’ın da bahsi geçen haritada Türkiye sınırları içerisinde yer alması harita başlığı ile çelişmektedir. Şekil 117.’ye doğrudan bir atıf yapılmasa da İngiltere ve Fransa’nın Ortadoğu’ya yönelik politikalarını somutlaştıran bir harita olarak kitapta yer aldığı görülmektedir.

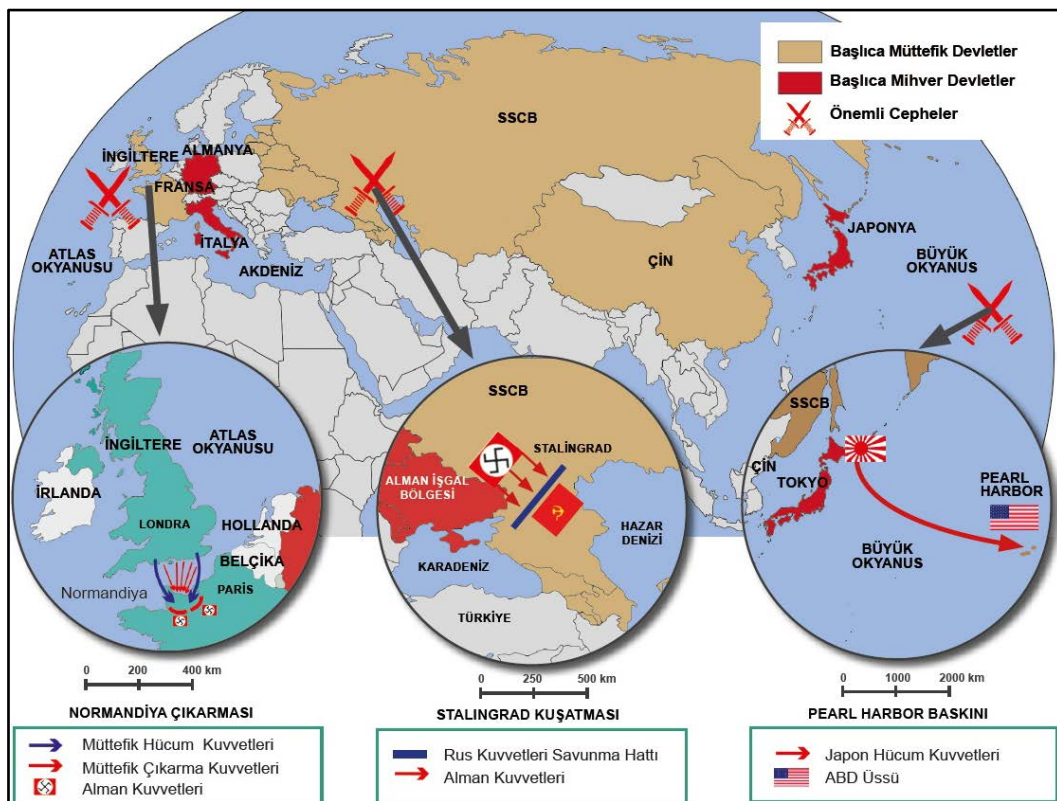

Şekil 118. Harita 1.8 hâkimiyet teorilerinin güç merkezlerini gösteren dünya haritası. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

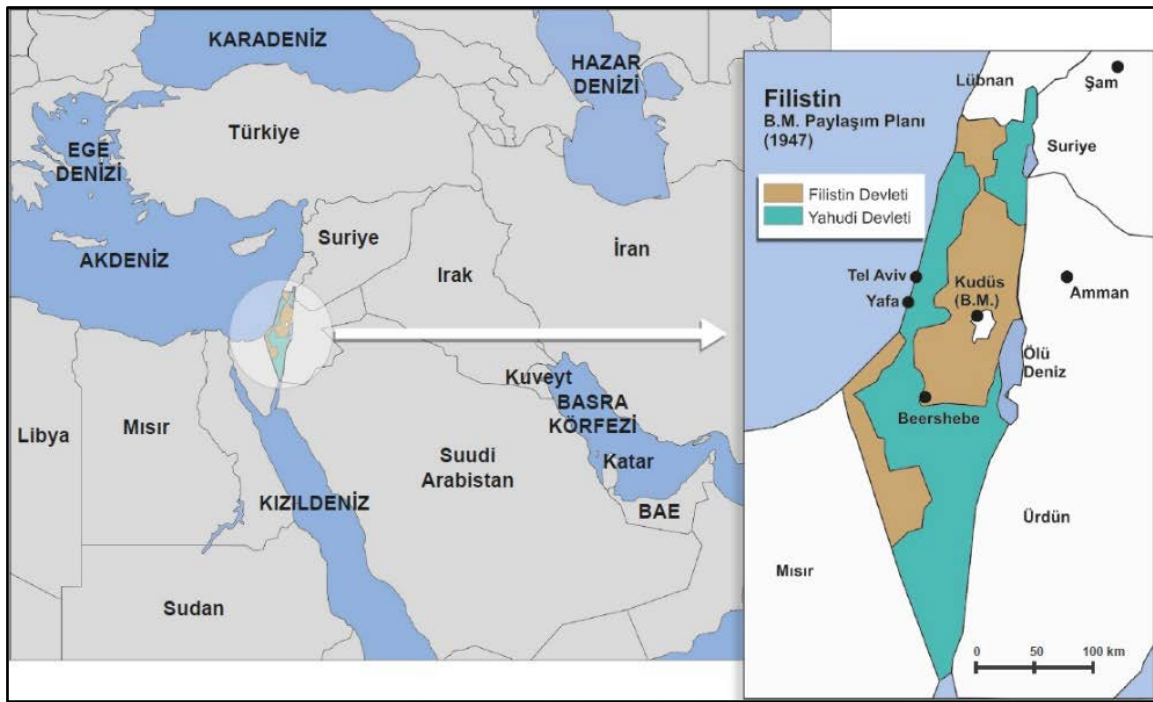
Şekil 119. Harita 1.9 Japonya ve yayılma alanları. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 37. sayfasında yer alan “Şekil 118. Harita 1.8 hâkimiyet teorilerinin güç merkezlerini gösteren dünya haritası” başlıklı harita incelendiğinde; kitapta bahsedilen Halford J. Mackinder’ın *Kara Hâkimiyet Teorisi*, Alfred Thayer Mahan’ın *Deniz Hâkimiyet Teorisi* ve Harry Sachaklian’ın *Hava Hâkimiyet Teorisi*’nin dünya haritası üzerinden somutlaştırıldığı görülmektedir. Konu anlatımında şekil 118.’e yönelik doğrudan bir atıf yapılmamıştır.

Şekil 120. Harita 2.1 II. Dünya Savaşı'nın önemli cepheleri. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 78. sayfasında yer alan “Şekil 121. Harita 2.2 II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa siyasi haritası” başlıklı harita incelendiğinde; II. Dünya Savaşı neticesinde Avrupa siyasi sınırlarında yaşanan değişimin gösterildiği anlaşılmaktadır. Konu anlatımında “İngiltere, Hollanda, Fransa, Belçika ve Portekiz sömürge imparatorluklarının dağılması savaşı takip eden yıllarda gerçekleşti. Batı’nın sömürgelerini kaybetmesi Doğu Avrupa’da şaşkınlıkla karşılandı. SSCB, hâkim olduğu bölgelerde benzer sonuçlarla karşılaşmamaya dikkat ederek uzak kıtalardaki ülkelerin ulusal özgürlük hareketlerini kutlama politikası uyguladı (Harita 2.2).” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 78) ifadeleri ile şekil 121.’e doğrudan bir atıf yapılmıştır. Ancak konu anlatımında sömürgeci devletlerin Avrupa kıtası dışındaki kayıplarından söz edildiği görülmesine karşın haritanın Avrupa ile sınırlı kalması çelişmektedir. Neticede şekil 121. konu anlatımını tam manası ile yansıtmamaktadır.

Şekil 122. Harita 2.3 1947 BM paylaşım planı. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 81. sayfasında yer alan “Şekil 122. Harita 2.3 1947 BM paylaşım planı” başlıklı harita incelendiğinde; II. Dünya Savaşı’ndan sonra Ortadoğu’da özellikle İngiltere’nin yoğun çabaları ile Filistin topraklarında kurulmaya çalışılan Yahudi Devleti’nin sınırları ile Araplara bırakılan topraklar gösterilmektedir. Konu

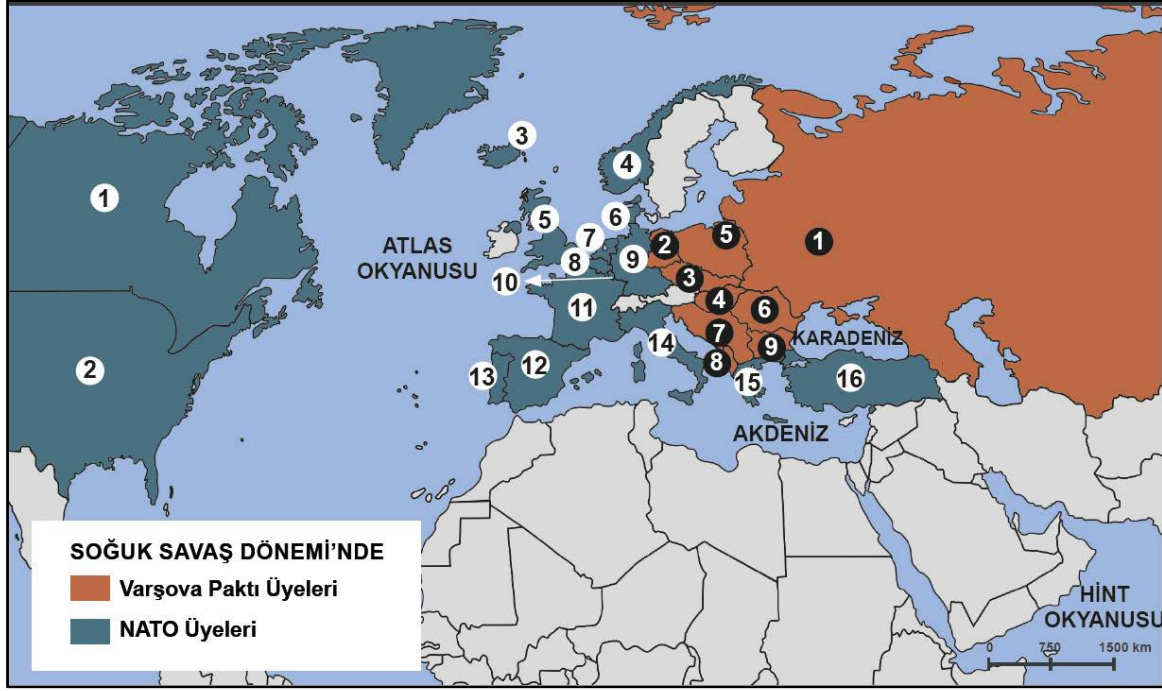
anlatımında “Filistin’de 1917’de 50 bin Yahudi varken 1948’de bu rakam 650 bine ulaştı. Bu gelişmeler Araplar tarafından tepkiyle karşılandı. İngiltere, göçmen girişini ve toprak satın almayı gittikçe daha sıkı kurallara bağladı. İngiltere bölgedeki manda yönetimlerine son verme kararı alarak sorunu 2 Nisan 1947’de BM’ye devretti. 21-22 Nisan 1947’de Mısır, Irak, Suriye, Lübnan ve Suudi Arabistan’ın Filistin’deki mandanın sona erdirilmesi ve Filistin’in bağımsızlığına dair teklifleri kabul görmedi. İngiltere, BM’den Filistin Özel Komitesi (UNSCOP) oluşturulmasını ve konu ile ilgili rapor hazırlanmasını istedi. Komite çözüm için çoğunluk ve azınlık planı olmak üzere iki seçenek ortaya koydu (Harita 2.3).” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 80-81) ifadeleri ile şekil 122.’ye doğrudan atıf yapılmıştır. Şekil 122.’de konu anlatımını somutlaştıran bir görünüm mevcuttur.

Şekil 123. Harita 2.4 II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'daki Alman işgal bölgeleri. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 89. sayfasında yer alan “Şekil 123. Harita 2.4 II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'daki Alman işgal bölgeleri” başlıklı harita incelendiğinde; Nazi Almanyası'nın Avrupa'daki kontrol altında tuttuğu toprakların gösterildiği anlaşılmaktadır. Ancak harita lejantında “işgal” tabiri kullanılması dikkat çekmektedir. Oysa Adolf Hitler İtalya'yı işgal etmemiştir tam tersine Mussolini İtalyası ile

Hitler Almanyası savaş boyunca Mihver Devletler Bloğu'nda yer almışlardır. Ancak şekil 123.'de İtalya toprakları da Alman işgaline uğramış gibi gösterilmiştir. Konu anlatımında şekil 123.'e doğrudan bir atıf yapılmasa da savaş boyunca Almanya'nın ilerleyişinden bahsedilen konu anlatımını destekler bir harita görünümündedir.

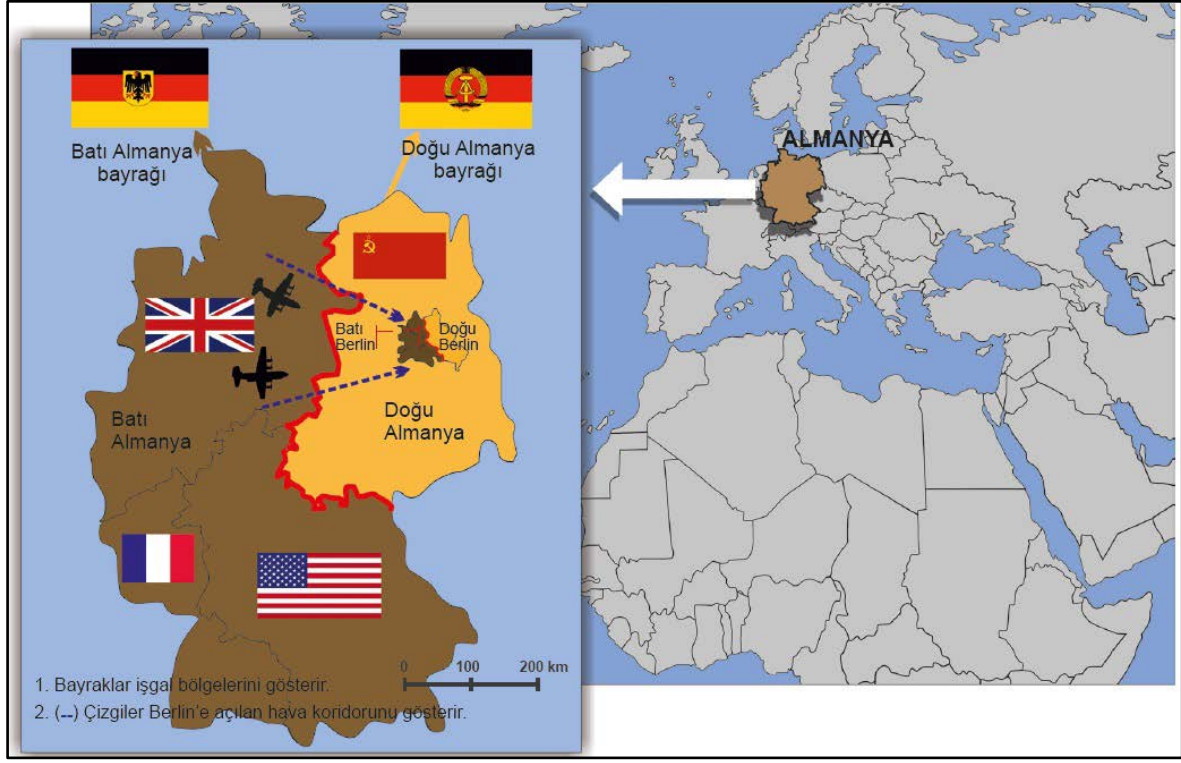

Şekil 124. Harita 3.1 1990'a kadar NATO ve Varşova Paktı ülkeleri. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 110. sayfasında yer alan “Şekil 124. Harita 3.1 1990’a kadar NATO ve Varşova Paktı ülkeleri” başlıklı harita incelendiğinde; taraf olan üye devletler yalnızca renklendirme yöntemi ile belirtilmiş ve devletler ayrıca numaralandırılmıştır. Kitabın “etkinlik” bölümünde yer alan ve ilgili boşluklara numaralandırılmış devletlerin öğrenciler tarafından keşfedilerek yazılması istenilmektedir. Bu etkinlik öğrencilerde harita okuma becerilerinin ve ülkelerin Dünya üzerindeki konumlarını kavrama becerilerinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Konu anlatımında şekil 124.'e doğrudan bir atıf yapılmamıştır ancak II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni dünya düzeninin anlatıldığı konu anlatımını somutlaştıran bir harita görünümündedir.

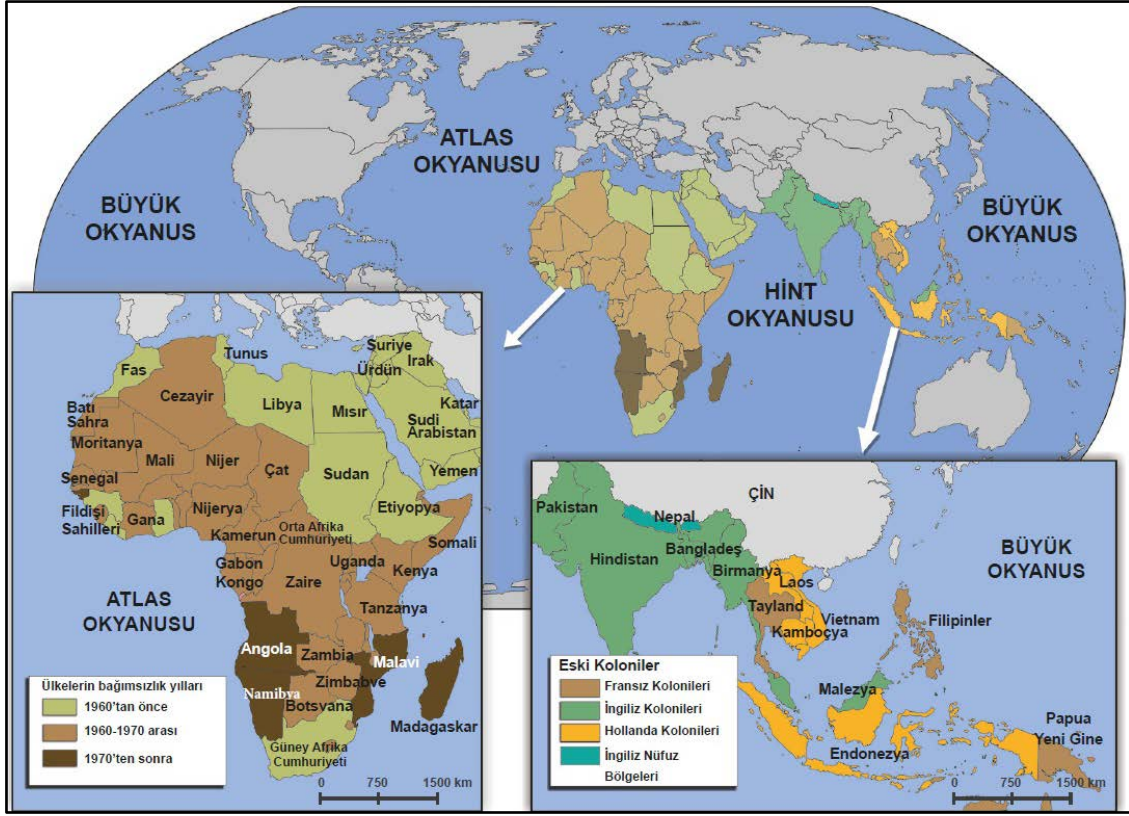
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 111. sayfasında yer alan “Şekil 125. Harita 3.2 ikiye bölünmüş Almanya ve Berlin” başlıklı harita incelendiğinde; II. Dünya

Savaşı'ndan ağır bir yenilgi ile çıkan Almanya'nın Soğuk Savaş'ın en ciddi mücadele arenalarından birisine dönüşmesi ile alakalı olarak ikiye bölünmesi somutlaştırılmıştır.

Şekil 125. Harita 3.2 İkiye bölünmüş Almanya ve Berlin. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

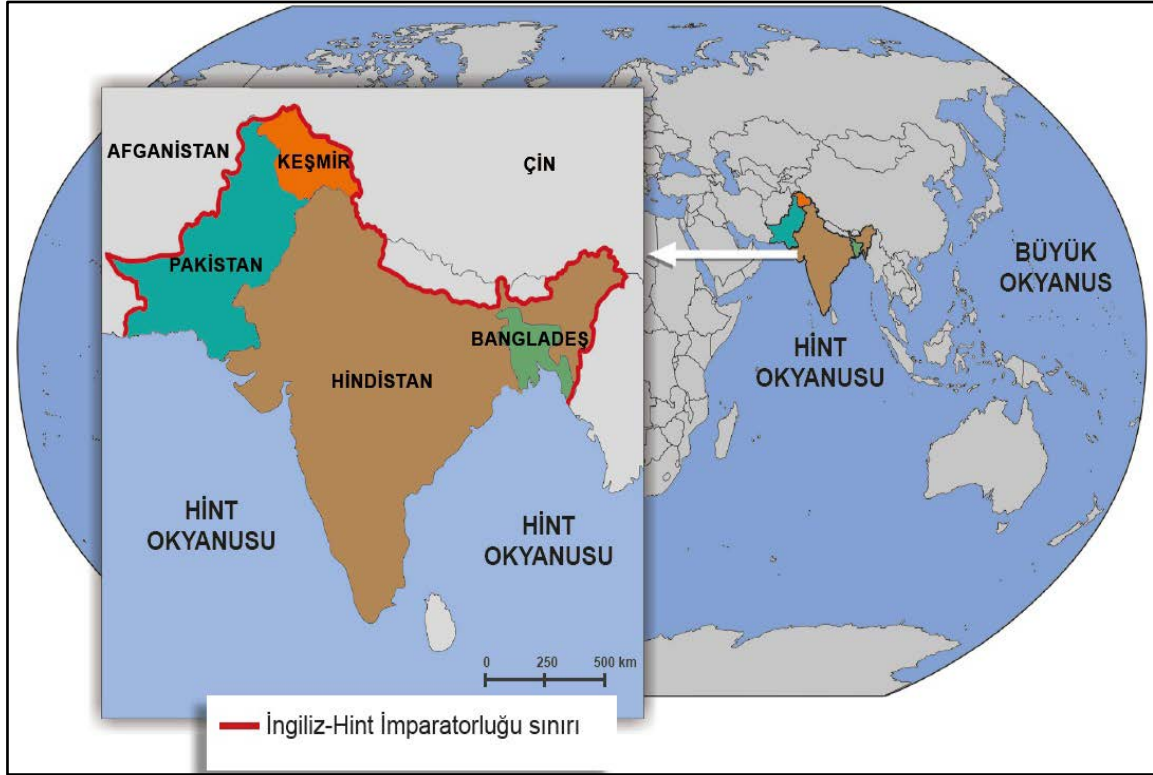
Doğu Almanya'da Doğu Bloku'nu temsilen SSCB, Batı Almanya'da ise ABD'nin güdümündeki saha ile İngiltere ve Fransa nüfuz alanlarının varlığı haritada belirtilmiştir. Ayrıca Almanya'nın başkenti Berlin'de benzer şekilde ikiye ayrılmıştır. Ayrıca Doğu ve Batı Almanya topraklarının daha küçük ölçekli bir lokasyon haritası üzerinden konumu belirtilmiştir. Konu anlatımında “*Savaş sonrasında Almanya'yı dörde bölerek hata yaptığını anlayan İngiltere, Fransa ve ABD yönetimleri, 23 Mayıs 1949'da Federal Almanya Cumhuriyeti (Batı Almanya) adıyla demokratik ve bağımsız bir devletin kurulmasını sağladı (Harita 3.2).*” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 111) ifadeleri ile şekil 125.'e doğrudan bir atıf yapılmıştır. Bu ifadelerde; kitapta şekil 125.'in yer almasının temel amacı olarak; ilk etapta SSCB, ABD, İngiltere ve Fransa arasında dörde ayrılan Almanya'nın daha sonra ABD, İngiltere ve Fransa'nın aralarında anlaşmaları ile birleştirilerek Federal Almanya (Batı Almanya) Cumhuriyeti'nin kurulduğunu somutlaştırması olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 126. Harita 3.3 Asya ve Afrika'da bağımsız olan devletler. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

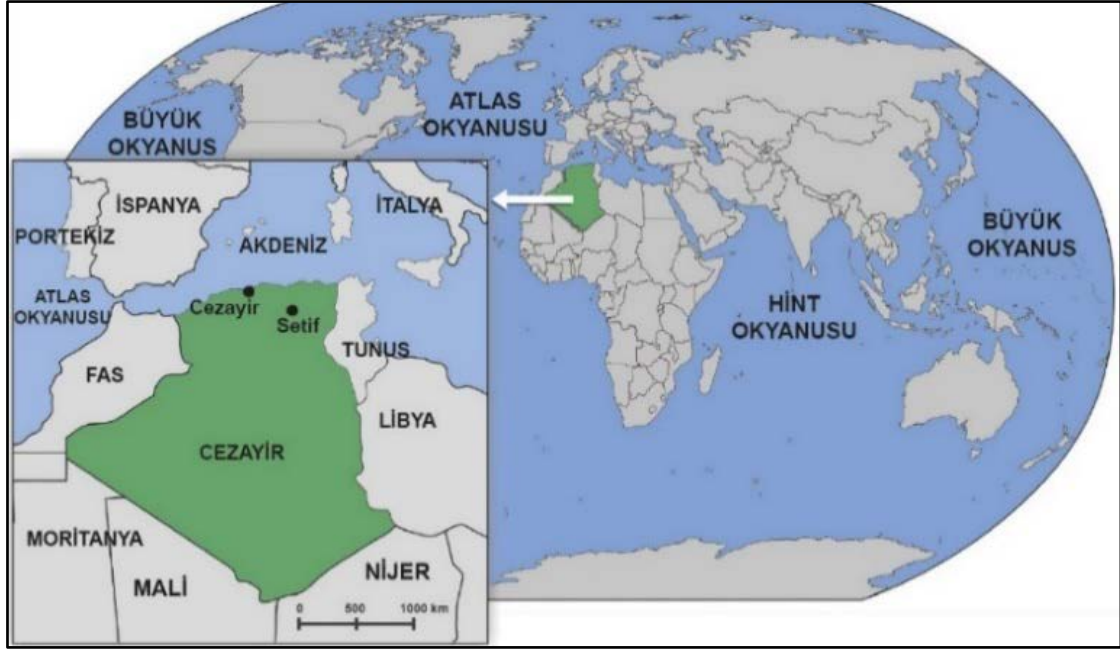
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 114. sayfasında yer alan “Şekil 126. Harita 3.3 Asya ve Afrika’da bağımsız olan devletler” başlıklı harita incelendiğinde; temelde bir Dünya Haritası üzerinden verilen ülkelerin özelde de iki ayrı lokasyon haritası yardımı ile daha detaylıca gösterildiği, Afrika ve Ortadoğu ülkelerinin bağımsız oldukları yıllara göre, Güneydoğu Asya’da yer alan ülkelerin ise ayrıldıkları sömürge devletlerine göre renklendirildikleri anlaşılmaktadır. Konu anlatımında “Sömürülen ülkelerdeki milliyetçilik ve sosyal devrim, yabancıların siyasi ve ekonomik sömürüsüne başkaldırı niteliği kazandı. Sömürülen ülkelerdeki bu başkaldırı, her şeyden önce Avrupalıya yöneldi. Milliyetçilik aynı zamanda yoksulluğa karşı bir mücadele özelliği de yansıttı. Toplumun büyük kesiminin fakirliğine karşın küçük bir azınlığın zenginliğe sahip olması sömürülen halklar arasında tepkiye sebep oldu. Bu halklar ekonomik yapının mevcut hâlini sömürgeci güçlerin adaletsizliğine ve kayıtsızlığına bağladılar. Bu şartlar altında sömürgeci egemenliğinde bulunan bölge ve ülkeler kendi içlerinde örgütlenmeye başladılar. Yirmi yıldan az bir sürede, 1945’ten 1965’e kadar Avrupa’nın Asya, Afrika ve Endonezya’daki hemen hemen

tüm sömürgeleri bağımsızlıklarını kazandı. Onları 1970 ve 1980’lerde diğer sömürgeler izledi ve Britanya’nın 1999’da Hong Kong’u Çin’e devretmesiyle sömürge çağı simgesel olarak sona erdi (Harita 3.3).” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 114) ifadeleri ile şekil 126.’ya doğrudan atıf yapılmıştır. Konu anlatımında aktarılan bilgileri şekil 126.’nın somutlaştırdığı anlaşılmaktadır.

Şekil 127. Harita 3.4 Tarihi Hindistan Coğrafyası. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 116. sayfasında yer alan “Şekil 127. Harita 3.4 Tarihi Hindistan Coğrafyası” başlıklı harita incelendiğinde; Hindistan’ın İngiliz sömürgesi dönemindeyken sahip olduğu sınırlar ile günümüzde bu topraklarda ayrıca Pakistan ve Bangladeş devletlerinin kurulduğunun ve yine Pakistan-Hindistan arasında günümüzde de sorun olmaya devam eden Keşmir bölgesinin varlığı lokasyon haritası üzerinden belirtildiği görülmektedir. Konu anlatımında şekil 127.’ye doğrudan bir atıf yapılmasa da bahsi geçen haritanın Hindistan ve Pakistan’ın siyasi mücadelelerinin bahsedildiği konu anlatımını somutlaştıran bir harita görünümünde olduğu ve konu anlatımını yansıttığı anlaşılmaktadır.

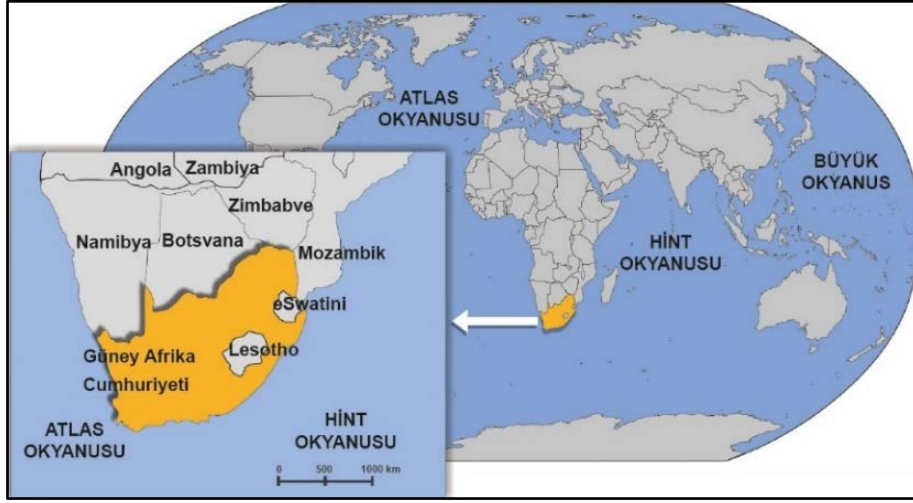

Şekil 128. Harita 3.5 Cezayir. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

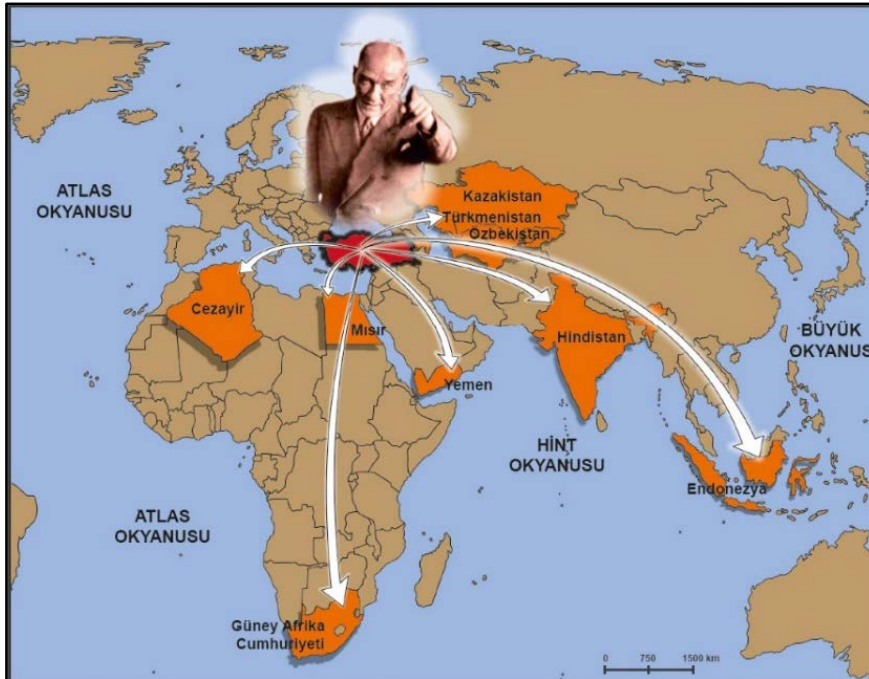
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 117. sayfasında yer alan “Şekil 128. Harita 3.5 Cezayir” başlıklı harita incelendiğinde; Cezayir’in Dünya üzerindeki konumu belirtilerek bir lokasyon haritası yardımıyla da detaylı görünümüne yer verildiği anlaşılmaktadır. Konu anlatımında şekil 128.’e doğrudan bir atıf yapılmamakla beraber uzun yıllar Fransız sömürgesi altında kalan Cezayir’in bahsedildiği haritanın lokasyon haritası bölümünde Fransa’nın görünmeyeceği bir ölçek oranı ile kullanılmış olması dikkat çekmektedir. Konu anlatımında Cezayir’in bağımsızlık süreci ve Fransız sömürgesi altındaki esaret döneminden bahsedilmesine karşın şekil 128.’de bu anlatımı destekler bir görünüme yer verilmemesi dikkat çekmektedir.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 120. sayfasında yer alan “Şekil 129. Harita 3.6 Güney Afrika Cumhuriyeti” başlıklı harita incelendiğinde; “Kara Kıta” Afrika’nın en güneyinde “beyazlar” tarafından yönetilen Güney Afrika Cumhuriyeti’nin Dünya üzerindeki konumunun belirtildiği gözlenmektedir. Konu anlatımında şekil 129.’a doğrudan bir atıf yapılmamasına karşın Güney Afrika’nın kısa tarihçesinden ve özellikle ırk ayrımına karşı mücadelenin tüm dünyada sembol ismi olarak kabul edilen Nelson Rolihlahla Mandela’nın mücadelelerinden bahsedilmektedir. Şekil 129.’un konu anlatımını destekler

bir görünümü olmasa da bahsi geçen Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Dünya üzerindeki konumunu belirtmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

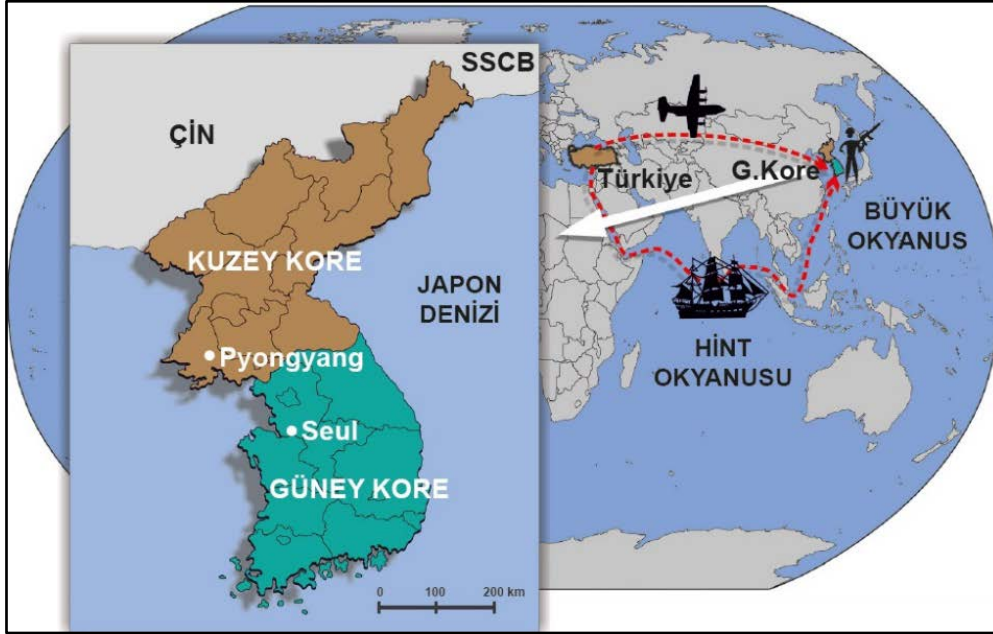

Şekil 129. Harita 3.6 Güney Afrika Cumhuriyeti. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Şekil 130. Harita 3.7 Türk Milli Mücadelesi'nden de etkilenecek bağımsızlık mücadelesi veren ülkelerden bazıları. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

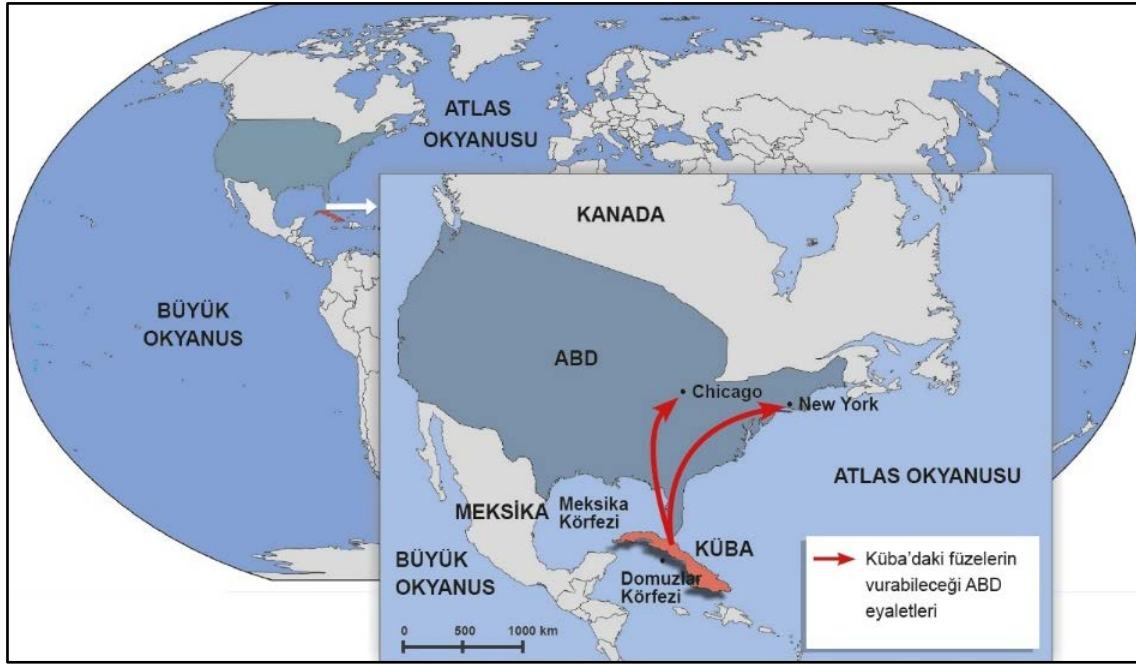
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 123. sayfasında yer alan “Şekil 130. Harita 3.7 Türk Milli Mücadelesi’nden de etkilenecek bağımsızlık mücadelesi veren ülkelerden bazıları” başlıklı harita incelendiğinde; Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün 19 Mayıs 1919’da Samsun’a ayak basması ile başlattığı Türk Kurtuluş Savaşı’nın ve sonrasında gerçekleştirdiği inkılapların Dünya’da rol model olarak alındığı diğer devletlerin gösterildiği bir harita olarak görülmektedir. Konu anlatımında şekil 130.’a doğrudan bir atıf yapılmasa da harita başlığında da belirtildiği gibi Cezayir, Güney Afrika, Mısır, Yemen, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Hindistan ve Endonezya’nın bağımsızlığında Türk Milli Mücadelesi’nin etkisinin rol aldığı ve dolayısıyla Dünya’nın dört bir yanında Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün fikirlerinin etkisinin görüldüğü anlaşılmaktadır.

Şekil 131. Harita 3.8 Kore Savaşı ve Türkiye. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 134. sayfasında yer alan “Şekil 131. Harita 3.8 Kore Savaşı ve Türkiye” başlıklı harita incelendiğinde; Kore Yarımadası’nın ve Türkiye’nin konumları Dünya Haritası üzerinde verilmekle beraber ayrıca Kore Yarımadası bir lokasyon haritası ile ayrıntılı bir biçimde gösterilmektedir. Konu anlatımında “II. Dünya Savaşı devam ederken yapılan Yalta ve Potsdam Konferanslarında Kore’nin paylaşımı gündeme geldi. 1945’te SSCB, Japon işgalindeki Kore topraklarının 38. enleme kadar olan

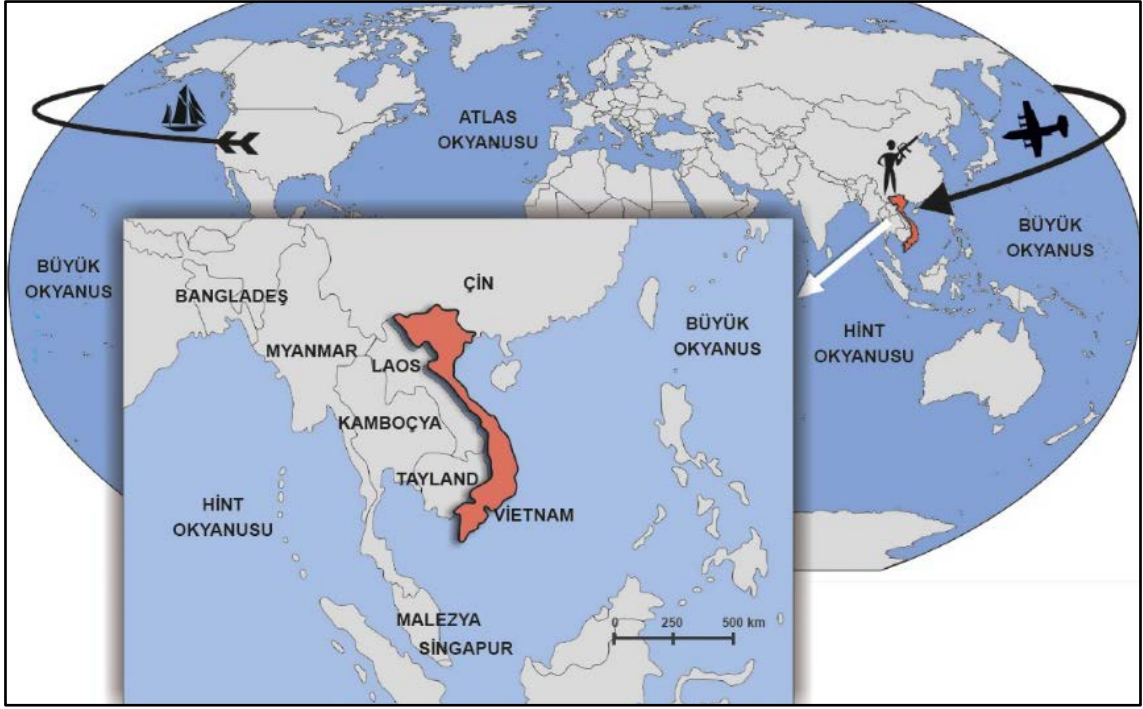
kısmını işgal etti. Savaş sonrasında işgal ettiği bölgelerden çekilmedi. ABD'nin kontrolündeki Kore topraklarında 10 Mayıs 1948'de seçimler yapılarak Güney Kore Cumhuriyeti kuruldu. SSCB de 38. enlemin kuzeyinde seçimler yaparak Kore Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağladı. Bu gelişmelerle Kore ikiye bölünmüş oldu (Harita 3.8).” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 134) ifadeleri ile şekil 131.'e doğrudan atıf yapılmıştır. Şekil 131. Kore'nin nasıl ikiye bölündüğünün bahsedildiği konu anlatımını somutlaştıran bir harita görünümündedir ve konu anlatımını yansıtan bir görünümüdür.

Şekil 132. Harita 4.1 Küba-ABD Füze Krizi'nde tarafları gösteren harita. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 162. sayfasında yer alan “Şekil 132. Harita 4.1 Küba-ABD Füze Krizi'nde tarafları gösteren harita” başlıklı harita incelendiğinde; 1962'de yaşanan ve tarihe “Küba Buhranı” olarak geçen olayın harita üzerinden somutlaştırıldığı anlaşılmaktadır.

Konu anlatımında “Amerikan U-2 casus uçağı, 1962'de Ruslar tarafından Küba'da inşa edilmekte olan nükleer füze üslerini tespit etti. Rusya, bu füze üslerinden New York ve Chicago'yu (Şikago) vurabilirdi (Harita 4.1).” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 162) ifadeleri ile şekil 132.'ye doğrudan atıf yapılmıştır. Şekil 132.'nin konu anlatımını somutlaştırdığı görülmektedir.

Şekil 133. Harita 4.2 ABD-Vietnam Savaşı'nda tarafları gösteren harita. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 164. sayfasında yer alan “Şekil 133. Harita 4.2 ABD-Vietnam Savaşı’nda tarafları gösteren harita” başlıklı harita incelendiğinde; ABD ile Vietnam arasındaki mesafenin Dünya Haritası üzerinden gösterildiği ve Güneydoğu Asya ülkesi olan Vietnam’a ait detaylı bir lokasyon haritasına yer verildiği görülmektedir. Konu anlatımında “II. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle Ho Chi Minh (Ho Şi Min), Vietnam Demokratik Cumhuriyeti’nin (VDC) kurulduğunu ilan etti (Harita 4.2).” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 164) ifadesi ile şekil 133.’e doğrudan atıf yapılmıştır. Konu anlatımında verilen bilgiler doğrultusunda şekil 133.’ün kitapta yer alma amacının Vietnam’ın Dünya üzerindeki konumunu belirtmek olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan şekil 133. konu anlatımını somutlaştırmaktadır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 164. sayfasında yer alan “Şekil 134. Harita 4.3 Çinhindi” başlıklı harita incelendiğinde; Çinhindi Yarımadası’nın coğrafi yerinin gösterildiği anlaşılmaktadır. Konu anlatımında “Hindistan ve Çin arasında bulunan yarımada. Tarihî ve kültürel olarak bu iki ülkenin etkisi altında olan yarımada üzerinde Myanmar, Laos, Kamboçya, Malezya, Tayland, Singapur ve Vietnam vardır (Harita 4.3).”

(Alemdar & Keleş, 2018, s. 164) ifadeleri ile şekil 134.'e doğrudan atıf yapılmıştır. Konu anlatımında bahsi geçen ülkelerin şekil 134.'de ele alındığı görülmektedir.

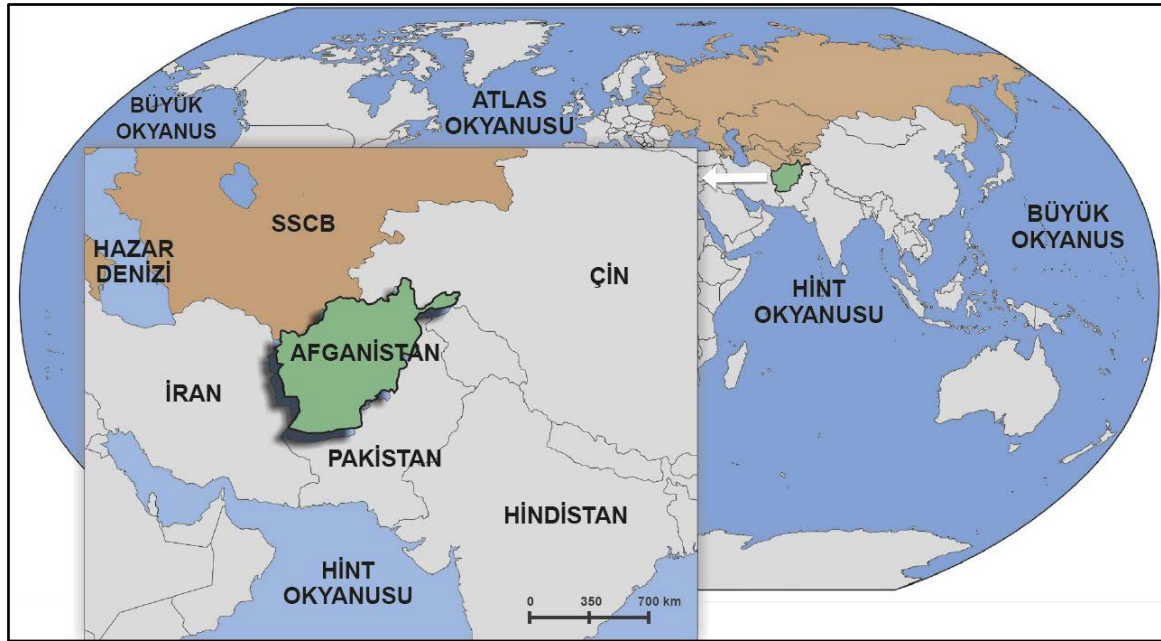
Şekil 134. Harita 4.3 Çinhindi. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Şekil 135. Harita 4.4 Keşmir Sorunu'nda tarafları gösteren harita. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 167. sayfasında yer alan “Şekil 135. Harita 4.4 Keşmir sorunuunda tarafları gösteren harita” başlıklı harita incelendiğinde; Pakistan ve

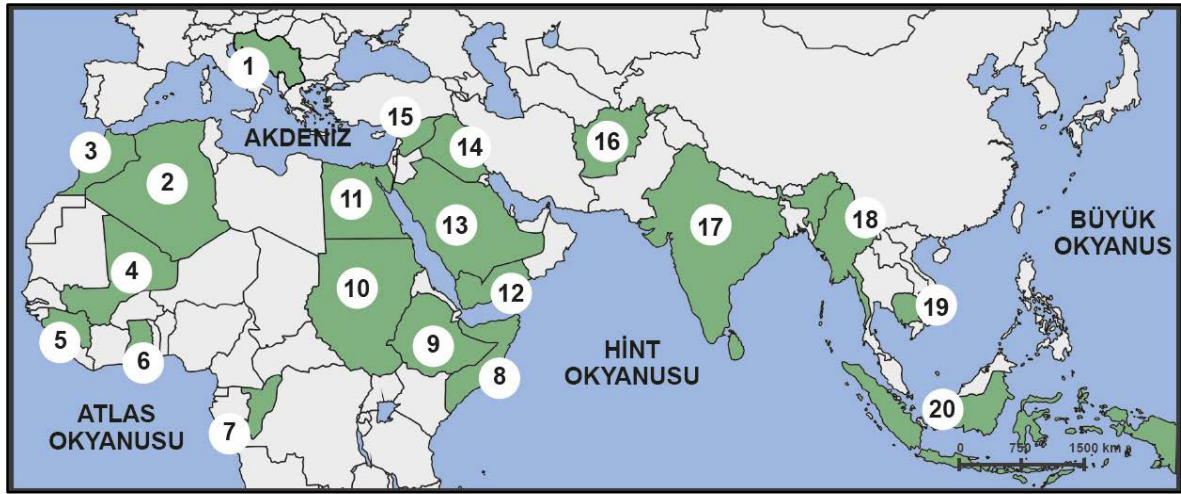
Hindistan arasında nüfuz sorununa sebep olan Keşmir Bölgesi'nin gösterildiği anlaşılmaktadır. Konu anlatımında “1947’de bağımsızlıklarını kazanan Hindistan ve Pakistan arasındaki sorunlar ilerleyen yıllarda çatışmalara yol açmıştır. Bu çatışmaların en önemli nedenini teşkil eden Keşmir meselesi, iki ülke arasında çözülememiş ve günümüze kadar gelmiş en önemli sorundur. Pakistan’ın Keşmir’e (Harita 4.4) asker sevk ederek bölgeyi topraklarına katmak istemesine mihrace ve Hindistan karşı çıktı. Keşmir’in 1947’de Hindistan’a ilhakı, 1948’deki Pakistan-Hindistan Savaşı’nın sebebi oldu. Birleşmiş Milletlerin araya girmesi ve plebisit kararının alınması ile ateşkes sağlandı.” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 166-167) ifadeleri ile şekil 135.’e doğrudan atıf yapılmıştır. Pakistan ve Hindistan’ın bağımsızlığı ile beraber başlayan ve günümüzde de halen devam eden Keşmir Bölgesi’ndeki nüfuz mücadelesinin anlatıldığı konuda şekil 135. ile bahsi geçen bölgenin stratejik durumu ele alınmaya çalışılmıştır.

Şekil 136. Harita 4.5 SSCB-Afganistan Savaşı'nda tarafları gösteren harita. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 168. sayfasında yer alan “Şekil 136. Harita 4.5 SSCB-Afganistan Savaşı'nda tarafları gösteren harita” başlıklı harita incelendiğinde; ders kitabında harita referans numaraları ile alakalı bir hata yapıldığı anlaşılmaktadır. 168. sayfada yer alan harita ile 170. sayfada yer alan harita “Harita 4.5” şeklinde numaralandırılmıştır. 168. sayfadaki şekil 136. harita 4.5 incelendiğinde; 1979’da SSCB’nin

Afganistan'ı işgal etmesine yönelik olarak iki ülkenin coğrafi konumlarının gösterildiği anlaşılmaktadır. Konu anlatımında “*Afganistan’ın işgali ile ülke içindeki farklı gruplar bir araya gelerek millî direnişi başlattılar. Mücahit olarak adlandırılan bu güçlerin silahlı direnişi 1984’te yoğunlaştı. SSCB’nin Afganistan’ı işgali (Harita 4.5) uluslararası alanda tepki ile karşılandı. Bunun üzerine SSCB, 1978 antlaşması mahiyetinde Afganistan’ın daveti üzerine asker gönderdiklerini açıkladı.*” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 168) ifadeleri ile şekil 136.’ya doğrudan atıf yapılmıştır. SSCB’nin Afganistan’ı işgal etmesindeki stratejik önemin vurgulanmasında önemli olan şekil 136. konu anlatımını destekler bir görünümündedir.

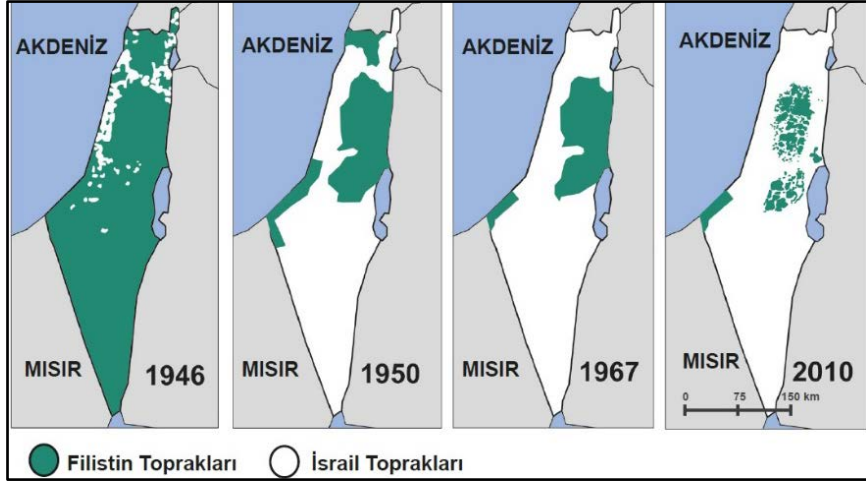
Şekil 137. Harita 4.5 Bağlantısız Ülkeler. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 170. sayfasında yer alan “Şekil 137. Harita 4.5 Bağlantısız Ülkeler” başlıklı harita incelendiğinde; ders kitabında harita referans numaraları ile alakalı bir hata yapıldığı anlaşılmaktadır. 168. sayfada yer alan harita ile 170. sayfada yer alan harita “*Harita 4.5*” şeklinde numaralandırılmıştır. 170. sayfadaki *şekil 137. harita 4.5* incelendiğinde; Soğuk Savaş yıllarında ne NATO’da ne de Varşova Pakti’nda taraf olmayıp, dünyadaki siyasi çekişmelerden ziyade yaşanan açlık, yoksulluk, kıtlık gibi konuları gündemlerine alan ve “*Bağlantısız Ülkeler*” olarak isimlendirilen devletlerin numaralandırılarak ele alındığı bir harita görünümündedir. Bağlantısız Ülkeler ile alakalı kitapta “*etkinlik*” bölümünde yer alan şekil 137. ile alakalı da “*Harita 4.6’da Bağlantısız Ülkeler yeşil renkte gösterilmiştir. Bu ülkelerin isimlerini aşağıdaki ilgili boşluklara yazınız.*” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 170) ifadeleri ile doğrudan atıf yapılmasına karşın bir yazım yanlışı dikkati çekmektedir. Görsel başlığında “*harita 4.5*” olarak bahsedilmesine

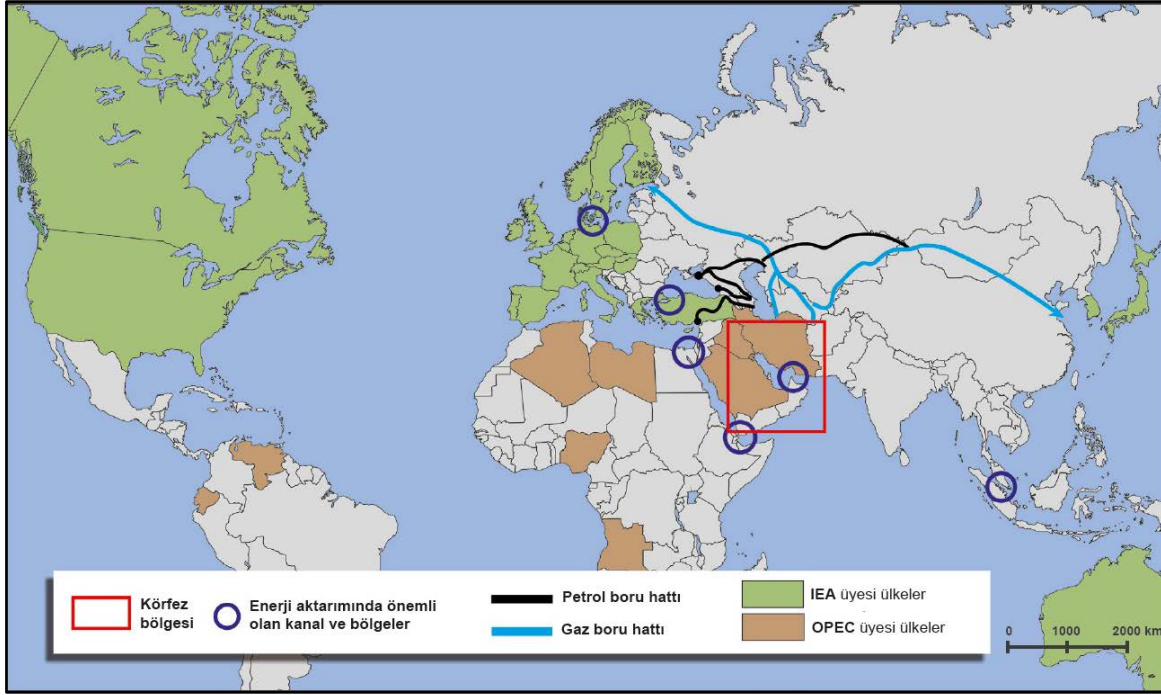
Şekil 139. Harita 4.7 Arap-İsrail Savaşı. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 173. sayfasında yer alan “Şekil 139. Harita 4.7 Arap-İsrail Savaşı” başlıklı harita incelendiğinde; Filistin ve İsrail Devleti’ne ait sınırlar belirtilmekle beraber Mısır’a ait olan Sina Yarımadası’nın gösterildiği anlaşılmaktadır. Konu anlatımında “Savaş çok ciddi sonuçları beraberinde getirdi. Arap ülkeleri ABD’ye petrol sevkiyatını durdurup ilişkileri askıya aldı. İsrail; Golan Tepeleri, Batı Şeria, Sina Yarımadası, Gazze, Doğu Kudüs gibi yerleri ele geçirdi. Bu savaş Arap-İsrail savaşlarının dönüm noktası oldu. Çünkü İsrail, topraklarını dört kat artırdı (Harita 4.7).” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 173) ifadeleri ile şekil 139.’a doğrudan atıf yapılmıştır. İsrail’in savaşlar neticesinde Golan Tepeleri’ni, Batı Şeria’yı Sina Yarımadası’nı, Gazze’yi ve Doğu Kudüs’ü ele geçirdiğinden bahsedilmektedir. Ancak bu yerleri hangi devletlerin elinden aldığına dair bir bilgiye yer verilmemiştir. Ayrıca konu anlatımında İsrail’in savaşlar neticesinde topraklarını dört kat arttırdığına vurgu yapılmasına karşın şekil 139.’da lejant belirtilmediği için bu bilgiyi anlamlandırmak güçtür. Dolayısıyla şekil 139. konu anlatımına uygun olmayan bir harita görünümündedir.

Şekil 140. Harita 4.8 kuruluşundan günümüze İsrail'in genişlemesi. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 176. sayfasında yer alan “Şekil 140. Harita 4.8 Kuruluşundan günümüze İsrail’in genişlemesi” başlıklı harita incelendiğinde; I. Dünya Savaşı’ndan sonra Filistin topraklarında nüfusu hızla artan ve II. Dünya Savaşı sonrasında 1948 yılında bağımsızlığını elde eden İsrail’in zaman içerisinde topraklarındaki değişimin ele alındığı bir harita görülmektedir. Konu anlatımında “1956 Süveyş Krizi ile Fransa ve İngiltere’nin İsrail’den yana tavır almaları bu ülkelerin Orta Doğu’daki otoritelerini sona erdirdi. ABD ve SSCB’nin bu otorite boşluğundan yararlanarak bölgede üstünlüğü ele geçirmek istemesi Soğuk Savaş’ın Orta Doğu’ya taşınmasına neden oldu. Bundan sonra Arap-İsrail savaşlarında belirleyici unsur, Soğuk Savaş’ın dinamikleridir. Bu mücadelede Ürdün ve Lübnan Batı Bloku tarafından desteklenirken Mısır’da Enver Sedat, Suriye’de devrimci Baas rejimi ve Filistinli gerillalar Doğu Bloku tarafından desteklendi. Bu gelişmeler Arap ülkeleri arasında bölünmeyi iyice derinleştirdi. İsrail, Batı Bloku’nda yer alarak ABD ile ilişkilerini geliştirdi. BM Güvenlik Konseyinin Arap-İsrail sorununun çözümü için aldığı kararlar, iki süper güç tarafından veto edildiği için somut hiçbir adım atılamadı (Harita 4.8).” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 176) ifadeleri ile şekil 140.’a doğrudan atıf yapılmıştır. 1956 Süveyş Krizi sonrasında bölgede güçlerini kaybeden İngiltere ve Fransa’nın yerini ABD ve SSCB’nin alması neticesinde Soğuk Savaş’ın Ortadoğu’ya sıçramasından ve Ürdün, Lübnan, Suriye gibi bölge devletlerinin Filistin’de yaşanan siyasi gelişmelerde doğrudan etkili olduğuna vurgu yapılmasına karşın şekil 140.’da konu anlatımını destekler bir görünüm yoktur.

Şekil 141. Harita 4.9 Dünyadaki petrol ve doğalgaz kaynaklarını gösteren harita. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 178. sayfasında yer alan “Şekil 141. Harita 4.9 Dünyadaki petrol ve doğalgaz kaynaklarını gösteren harita” başlıklı harita incelendiğinde; harita başlığında hata olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü başlıkta belirtildiği gibi petrol ve doğalgaz kaynaklarının dünya üzerindeki dağılımını değil, önemli enerji nakil hatlarını ve IEA (International Energy Agent; Uluslararası Enerji Ajansı) ve OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries; Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) isimli örgütlere üye olan devletlerin ele alındığı görülmektedir. Konu anlatımında “*Petrol gelirlerinden adil pay alamayan petrol üreticisi ülkeler hem fiyat kontrolünü sağlamak hem de aralarında iş birliğine gitmek için OPEC’i kurmuştu. Buna rağmen OPEC üyesi ülkelerdeki petrol, Batılı ve ABD’li şirketler tarafından çıkarılıyordu (Harita 4.9).*” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 178) ifadeleri ile şekil 141.’e doğrudan bir atıf yapılmıştır. OPEC’in kuruluşundan ve petrol üreticisi olan ülkelerin çıkarmış oldukları ham petrolü Batılı ve ABD’li şirketlerin çıkardığından bahsedilmesine karşın şekil 141.’de konu anlatımını destekler bir görünüm yoktur.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 181. sayfasında yer alan “Şekil 142. Harita 4.10 İran-İrak Savaşı” başlıklı harita incelendiğinde; 1980-1988 arasında yaşanan İran-İrak

beraber çizim hatalarının olması haritanın kullanımını olumsuz etkileyen bir faktör olarak göze çarpmaktadır.

Şekil 143. Harita 4.11 Türkiye-Yunanistan sorunları haritası. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Şekil 144. Harita 4.12 Ege Denizi'ne kıyısı olan ülkeler. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 190. sayfasında yer alan “Şekil 144. Harita 4.12 Ege Denizi ve Ege Denizi’ne kıyısı olan ülkeler” başlıklı harita incelendiğinde; ders kitabında harita referans numaraları ile alakalı bir hata yapıldığı anlaşılmaktadır. 190. sayfada yer alan harita ile 193. sayfada yer alan harita “Harita 4.12” şeklinde numaralandırılmıştır. 190. sayfadaki *şekil 144. harita 4.12* incelendiğinde; Ege Denizi’ni kaplayan iki devlet olan Yunanistan’ın ve Türkiye’nin nüfuz alanlarının gösterildiği anlaşılmaktadır. Konu anlatımında “Anadolu yarımadasının batısında yer alan Ege Denizi aynı zamanda Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının birbirine yaklaştığı yer olan Akdeniz’in bir kolunu oluşturmaktadır. 1970’lerin ikinci yarısında Türk dış politikasının en önemli konularından biri Yunanistan ile yaşanan Ege sorunları olmuştur (Harita 4.12).” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 190) ifadeleri ile *şekil 144.*’e doğrudan atıf yapılmıştır.

Kitapta aynı sayfada yer alan *şekil 143.*’deki çizim hatalarının *şekil 144.*’de düzeltildiği görülmekle beraber *şekil 144.*’e gerek olmadığı düşünülmektedir. Çünkü konu anlatımının *şekil 143* ile somutlaştırıldığı gözlenmiştir.

Şekil 145. Harita 4.12 Batı Trakya. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

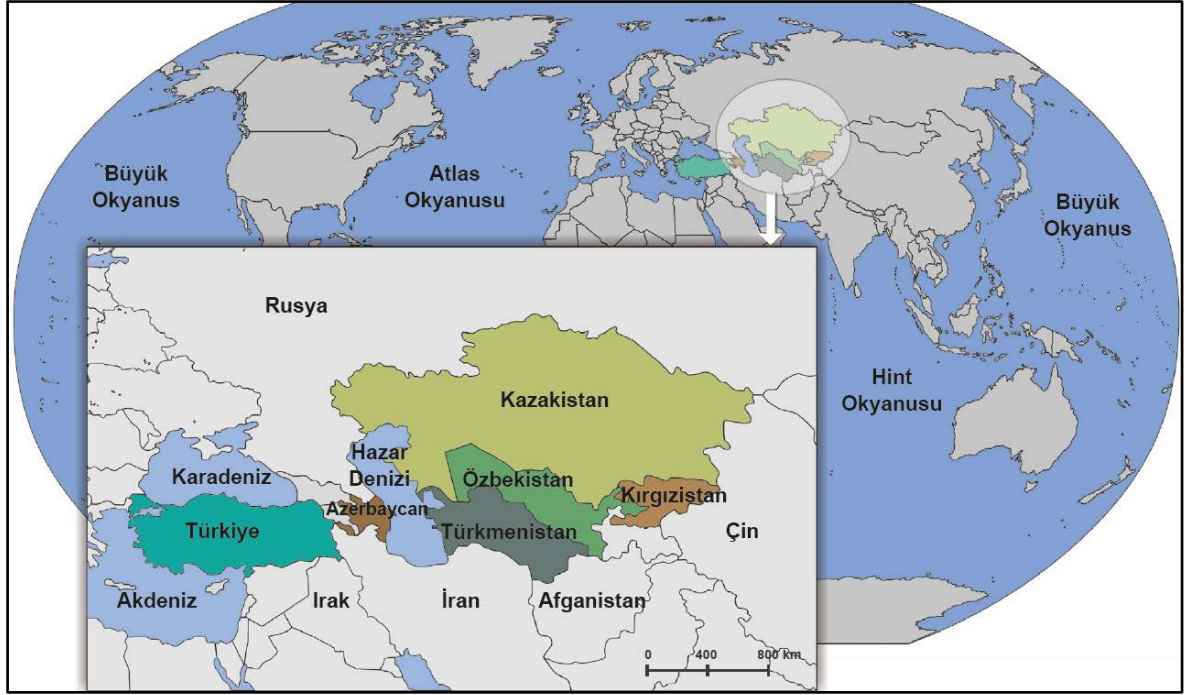
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 193. sayfasında yer alan “Şekil 145 Harita 4.12 Batı Trakya” başlıklı harita incelendiğinde; ders kitabında harita referans numaraları ile alakalı bir hata yapıldığı anlaşılmaktadır. 190. sayfada yer alan harita ile 193. sayfada yer alan harita “Harita 4.12” şeklinde numaralandırılmıştır. 193. sayfadaki *şekil 145. harita 4.12* incelendiğinde; Yunanistan topraklarında kalan Batı Trakya’da yaşayan Türklerin

Fırkateyni dönüş yolunda Kushimoto (Kuşimoto) açıklarında battı ve 532 denizci yaşamını yitirdi (Harita 4.13).” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 212) ifadeleri ile şekil 146.’ya doğrudan atıf yapılmıştır. Şekil 146. konu anlatımını somutlaştıran bir haritadır.

Şekil 147. Harita 4.14 Kıbrıs haritası. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

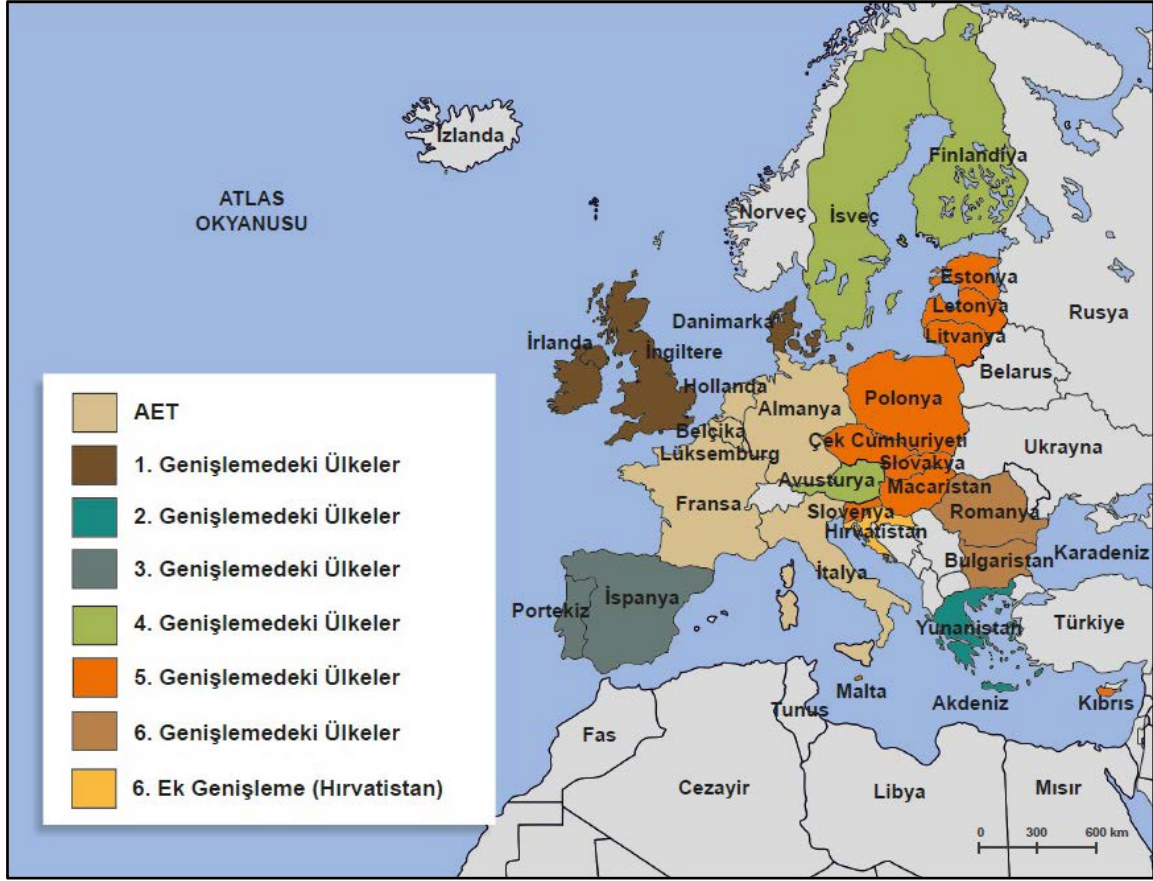
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 196. sayfasında yer alan “Şekil 147. Harita 4.14 Kıbrıs haritası” başlıklı harita incelendiğinde; ders kitabında harita referans numaraları ile alakalı bir hata yapıldığı anlaşılmaktadır. Şekil 147. harita 4.14 sayfa 196’da yer almasına karşın şekil 146. harita 4.13 sayfa 212’de yer almıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı ile alakalı yaşananları somutlaştırmak adına şekil 147.’ye yer verildiği düşünülmektedir. Ancak şekil 147.’de lejant kullanılmadığı için bu yalnızca bir varsayım olarak değerlendirilebilmektedir. Kıbrıs Adası’na Türkiye’nin 1974’te başlattığı Barış Harekâtı neticesinde ikiye ayrılması gösterilmektedir. Ayrıca adadaki İngiliz Üsleri ve Yeşil Hat olarak bilinen KKTC ile GKRY arasındaki sınır şekil 147.’de gösterilmiştir. Şekil 147.’nin daha anlaşılır hale gelmesi adına lejantın belirtilmesi gerekmektedir.

Şekil 148. Harita 5.1 bağımsızlıklarını kazanan Türk devletleri. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 223. sayfasında yer alan “Şekil 148. Harita 5.1 bağımsızlıklarını kazanan Türk devletleri” başlıklı harita incelendiğinde; SSCB’nin 1991’de dağılması akabinde bağımsızlıklarını elde eden Türk devletlerinin gösterildiği anlaşılmaktadır. Konu anlatımında “1991’de SSCB’nin dağılması ile Soğuk Savaş Dönemi sona ermiş, Kafkasya ile Orta Asya’da Türk Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazanmıştır. Bağımsızlığını kazanan Türk devletleri (Harita 5.1) Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan’dır. Türkiye Cumhuriyeti, bu ülkeleri tanıyan ilk devlet olmuştur. Türkiye; köken, dil, din ve kültürel bağları olan bu ülkelerle pek çok ikili ve çok taraflı anlaşma imzalamış, ilk andan itibaren bu ülkelerle ilişkilerini geliştirmiş ve onların Batı ile olan münasebetlerinde önemli bir rol üstlenmiştir.” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 223) ifadeleri ile şekil 148.’e doğrudan atıf yapılmıştır.

SSCB’nin dağılması sonrasında bağımsızlığına kavuşan Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan’ın hem Dünya üzerindeki konumları hem de lokasyon haritası yardımıyla Türkiye Cumhuriyeti’ne göre konumları şekil 148.’de belirtilmiştir.

Şekil 149. Harita 5.2 Avrupa Birliği'nin genişleme süreci. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 233. sayfasında yer alan “Şekil 149. Harita 5.2 Avrupa Birliği’nin genişleme süreci” başlıklı harita incelendiğinde; ders kitabında harita referans numaraları ile alakalı bir hata yapıldığı anlaşılmaktadır. Şekil 149. harita 5.2 sayfa 233’de yer almasına karşın şekil 150. harita 5.3 sayfa 226’da yer almıştır. Şekil 149.’da; Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)’nden Avrupa Birliği (AB)’ne süre gelen örgütün 6 ayrı dönemdeki büyümesinin gösterildiği anlaşılmaktadır. Şekil 149.’a konu anlatımında doğrudan bir atıf yapılmamıştır. Şekil 149., Avrupa Birliği’nin yaşamış olduğu tarihsel gelişme aşamalarından bahsedilen konu anlatımını somutlaştıran bir harita olarak görülmektedir.

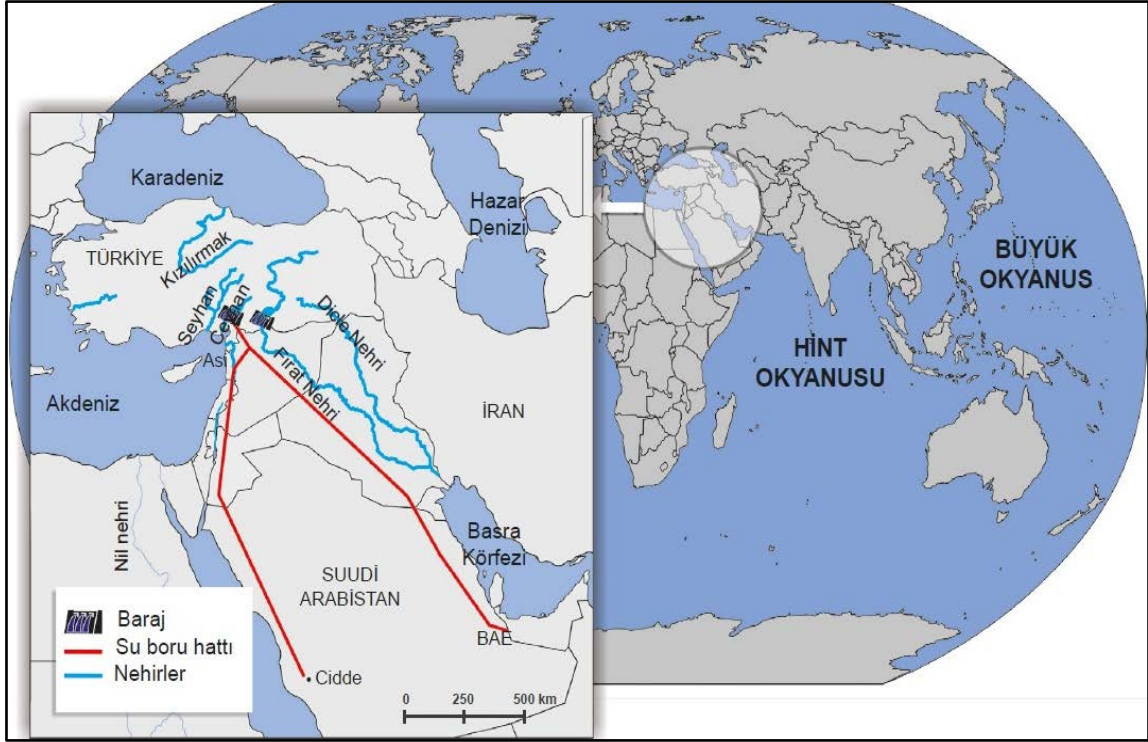
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 226. sayfasında yer alan “Şekil 150. Harita 5.3 SSCB ve uydusu olan Doğu Bloku devletleri” başlıklı harita incelendiğinde; ders kitabında harita referans numaraları ile alakalı bir hata yapıldığı anlaşılmaktadır. Şekil 149.

harita 5.2 sayfa 233’de yer almasına karşın *şekil 150. harita 5.3* sayfa 226’da yer almıştır. Ayrıca kitabın hem 226. sayfasında hem de 240. sayfasında yer alan haritalar “*Harita 5.3*” olarak başlıklandırılmıştır. Sayfa 226’daki *şekil 150. harita 5.3* incelendiğinde; Sovyetlerin Doğu Avrupa’da elinin güçlü olmasını sağlayan ve ideolojik olarak kendi sistemine yakın olan sosyalist devletlerin gösterildiği bir harita görünümündedir. Konu anlatımında “*Doğu Almanya 2. Dünya Savaşı sonrası SSCB tarafından kurulduğu için Doğu Bloku’na (Harita 5.3) en sadık uydu devletti.*” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 226) ifadesi ile *şekil 150.*’nin ders kitabında hangi maksatla yer aldığı ifade edilmiştir.

Şekil 150. Harita 5.3 SSCB ve uydusu olan Doğu Bloku devletleri. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

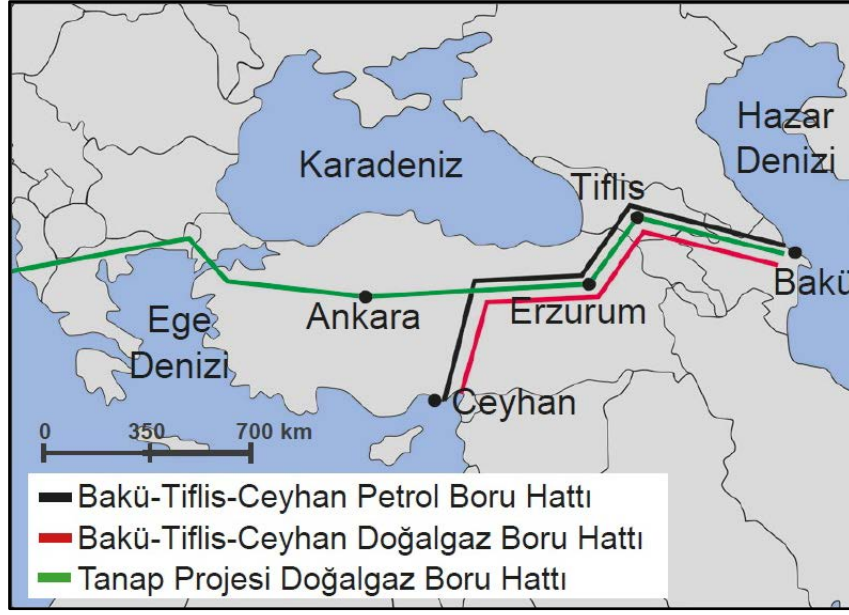
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 240. sayfasında yer alan “*Şekil 151. Harita 5.3 Ortadoğu’da önemli su kaynakları ve planlanan projeler*” başlıklı harita incelendiğinde; ders kitabında yer verilen harita referans numaraları ile alakalı hata yapıldığı anlaşılmaktadır. Ders kitabında sayfa 226’da yer alan harita ile sayfa 240’ta yer alan harita “*Harita 5.3*” şeklinde başlıklandırılmıştır. 240. sayfadaki *şekil 151. harita 5.3* incelendiğinde; Mezopotamya’nın hem Dünya üzerindeki konumu hem de lokasyon haritası yardımı ile bölgedeki su sorunu ile alakalı yapılan barajlar ve su hatları gösterilmiştir.

Şekil 151. Harita 5.3 Ortadoğu'da önemli su kaynakları ve planlanan projeler. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Ders kitabında bahsi geçen harita ile alakalı doğrudan bir atıf yapılmasa da Ortadoğu’da yaşanan su sorununu somutlaştırmak adına şekil 151. önemlidir.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12 ders kitabının 255. sayfasında yer alan “Şekil 152. Harita 5.4 Türkiye’nin Orta Doğu, Balkanlar, Kafkasya ve Türk Cumhuriyetleri ile konumunu gösteren harita” başlıklı harita incelendiğinde; Türkiye’nin tarihsel ve kültürel anlamda sıkı ilişkilerinin olduğu çevre ülkeler ile ilişkilerinin somutlaştırılmaya çalışıldığı bir harita olması açısından önemlidir. Konu anlatımında “1990 sonrası Sovyetler Birliği ve Yugoslavya’nın dağılması; Türkiye’nin Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya’ya yönelik siyasi ve iktisadi politikalarını etkilemiştir. Balkan ve Kafkasya coğrafyasında kurulan yeni devletlerde yaşanan etnik ve dinî çatışmalar da Türk dış politikası üzerinde etkili olmuştur. Bu dönem Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya üzerinde yeni açılımların yaşandığı dönem olurken Orta Doğu’da yaşanan Körfez Savaşları Türkiye’yi önemli güvenlik riskleri ile karşı karşıya bırakmıştır (Harita 5.4).” (Alemdar & Keleş, 2018, s. 255) ifadeleri ile şekil 152.’ye doğrudan atıf yapılmıştır. Ancak şekil 152. ile konu anlatımının çok da bir bağlantısı olmadığı gözlenmektedir.

Şekil 153. Harita 5.5 Türkiye'nin Hazar Havzası'na yönelik enerji projeleri. Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB. www.eba.gov.tr uzantısından elde edilen e-kitaptan taranarak alınmıştır.

Konu anlatımı, Ankara Deklarasyonu ile Hazar'daki Türk kaynaklarının aranıp çıkarılarak Türkiye üzerinden Dünya'ya ulaştırılması konusunu ele almaktadır. Şekil 153.'de konu anlatımını somutlaştıran bir görünümüdür.

4.2. Tarih Öğretmenlerinin Ronald Evans'ın Tipolojisine Uygunluğu İle Haritalardan Yararlanmaları Arasında Nasıl Bir İlişki Vardır?

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “Tarih öğretmenlerinin Ronald Evans'ın tipolojisine uygunluğu ile haritalardan yararlanmaları arasında nasıl bir ilişki vardır?” sorusu temel de dört başlık altında ele alınmıştır. Bunlar;

- Çalışma grubundaki tarih öğretmenleri Ronald Evans'ın tarih öğretmeni tipolojisine göre hangi tipe girmektedir?
- Çalışma grubundaki tarih öğretmenlerinin tarih ders kitaplarındaki haritalarla ilgili görüşleri nelerdir?
- Çalışma grubundaki tarih öğretmenleri tarihi haritaları sınıf içerisinde hangi yöntem ve tekniklerle kullanmaktadır?
- Çalışma grubundaki tarih öğretmenlerinin mensup olduğu tipoloji ile harita kullanımları arasında nasıl bir ilişki vardır?

4.2.1. Çalışma Grubundaki Tarih Öğretmenleri Ronald Evans'ın Tarih Öğretmeni Tipolojisine Göre Hangi Tipe Girmektedir?

Bu bölümde çalışma grubunda yer alan tarih öğretmenlerinin özgeçmişleri, cinsiyetleri, mezuniyet alanları ve kıdemleri incelenerek Ronald Evans'ın tarih öğretmeni tiplerinden hangisine uygun oldukları incelenmiştir. İnceleme “Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri” ölçek formu aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Öğretmenler sırasıyla değerlendirilmiştir.

Ö-1'den elde edilen veriler incelendiğinde; Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği alanından 1995 yılında mezun olduğu ve 24 yıllık öğretmen olduğu öğrenilmiştir. Kendisinin cinsiyeti kadındır. Kendisine uygulanan “Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri” başlıklı ölçek formuna vermiş olduğu cevaplar incelendiğinde; kendisi hikâye anlatan öğretmen tipinden 35/29 puan, bilimsel tarihçi öğretmen tipinden 35/34 puan, rölativist reformcu öğretmen tipinden 35/31 puan, kozmik öğretmen tipinden 35/28 puan, eklektik öğretmen tipinden 35/33 puan almıştır. Elde edilen veriler yorumlandığında Ö-1'in bilimsel tarihçi öğretmen tipine uygun olduğu görülmüştür.

Ö-2'den elde edilen veriler incelendiğinde; Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü alanından 1989'da mezun olduğu ve 28 yıllık öğretmen olduğu öğrenilmiştir. Kendisinin cinsiyeti erkektir. Kendisine uygulanan “Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri” başlıklı ölçek formuna vermiş olduğu cevaplar incelendiğinde; hikâye anlatan öğretmen tipinden 35/30 puan, bilimsel tarihçi öğretmen tipinden 35/29 puan, rölativist reformcu öğretmen tipinden 35/33 puan, kozmik öğretmen tipinden 35/22 puan, eklektik öğretmen tipinden 35/33 puan almıştır. Elde edilen veriler yorumlandığında Ö-2'nin hem rölativist reformcu hem de eklektik öğretmen tiplerine uygun olduğu görülmüştür.

Ö-3'den elde edilen veriler incelendiğinde; İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü alanından 1997'de mezun olduğu ve 21 yıllık öğretmen olduğu öğrenilmiştir. Kendisinin cinsiyeti kadındır. Kendisine uygulanan “Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri” başlıklı ölçek formuna vermiş olduğu cevaplar incelendiğinde; hikâye anlatan öğretmen tipinden 35/22 puan, bilimsel tarihçi öğretmen tipinden 35/27 puan, rölativist reformcu öğretmen tipinden 35/26 puan, kozmik öğretmen tipinden 35/27 puan, eklektik öğretmen tipinden 35/30 puan almıştır. Elde edilen veriler yorumlandığında Ö-3'ün eklektik öğretmen tipine uygun olduğu görülmüştür.

Ö-4'den elde edilen veriler incelendiğinde; Atatürk Üniversitesi Tarih Bölümü alanından 1998'de mezun olduğu ve 10 yılı idareci olarak toplamda 20 yıllık öğretmen olduğu öğrenilmiştir. Kendisi ayrıca Yakınçağ Tarihi alanında yüksek lisans çalışması yaptığını belirtmiştir. Kendisinin cinsiyeti erkektir. Kendisine uygulanan “Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri” başlıklı ölçek formuna vermiş olduğu cevaplar incelendiğinde; hikâye anlatan öğretmen tipinden 35/31 puan, bilimsel tarihçi öğretmen tipinden 35/27 puan, rölativist reformcu öğretmen tipinden 35/30 puan, kozmik öğretmen tipinden 35/32 puan, eklektik öğretmen tipinden 35/32 puan almıştır. Elde edilen veriler yorumlandığında Ö-4'ün hem eklektik öğretmen tipine hem de kozmik öğretmen tipine uygun olduğu görülmüştür.

Ö-5'den elde edilen veriler incelendiğinde; Ankara Üniversitesi Tarih Bölümü alanından 1987'de mezun olduğu ve 33 yıllık öğretmen olduğu öğrenilmiştir. Kendisinin cinsiyeti kadındır. Kendisine uygulanan “Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri” başlıklı ölçek formuna vermiş olduğu cevaplar incelendiğinde; hikâye anlatan öğretmen tipinden 35/31 puan, bilimsel tarihçi öğretmen tipinden 35/30 puan, rölativist reformcu öğretmen tipinden 35/32 puan, kozmik öğretmen tipinden 35/28 puan, eklektik öğretmen tipinden 35/26 puan almıştır. Elde edilen veriler yorumlandığında Ö-5'in rölativist reformcu öğretmen tipine uygun olduğu görülmüştür.

Ö-6'dan elde edilen veriler incelendiğinde; Gazi Üniversitesi Tarih Öğretmenliği alanından 1988'de mezun olduğu ve 31 yıllık öğretmen olduğu öğrenilmiştir. Kendisi ayrıca Genel Türk Tarihi alanında yüksek lisans çalışması yaptığını beyan etmiştir. Uzun yıllardır müdür yardımcısı olarak görev yaptığını belirtmiştir. Kendisinin cinsiyeti erkektir. Kendisine uygulanan “Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri” başlıklı ölçek formuna vermiş olduğu cevaplar incelendiğinde; hikaye anlatan öğretmen tipinden 35/33 puan, bilimsel tarihçi öğretmen tipinden 35/34 puan, rölativist reformcu öğretmen tipinden 35/35 puan, kozmik öğretmen tipinden 35/33 puan, eklektik öğretmen tipinden 35/35 puan almıştır. Elde edilen veriler yorumlandığında Ö-6'nın hem rölativist reformcu öğretmen hem de eklektik öğretmen tipine uygun olduğu görülmüştür.

Ö-7'den elde edilen veriler incelendiğinde; Niğde Üniversitesi Tarih Öğretmenliği alanından 2000'de mezun olduğu ve 17 yıllık öğretmen olduğu öğrenilmiştir. Kendisinin cinsiyeti kadındır. Kendisine uygulanan “Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin

Görüşleri” başlıklı ölçek formuna vermiş olduğu cevaplar incelendiğinde; hikâye anlatan öğretmen tipinden 35/29 puan, bilimsel tarihçi öğretmen tipinden 35/30 puan, rölativist reformcu öğretmen tipinden 35/30 puan, kozmik öğretmen tipinden 35/25 puan, eklektik öğretmen tipinden 35/34 puan almıştır. Elde edilen veriler yorumlandığında Ö-7’nin eklektik öğretmen tipine uygun olduğu görülmüştür.

Ö-8’den elde edilen veriler incelendiğinde; Gazi Üniversitesi Tarih Öğretmenliği alanından 1990’da mezun olduğu ve 28 yıllık uzman öğretmen olduğu öğrenilmiştir. Kendisi ayrıca 7 farklı şehirde 13 farklı okulda görev aldığını beyan etmiştir. Kendisinin cinsiyeti kadındır. Kendisine uygulanan “Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri” başlıklı ölçek formuna vermiş olduğu cevaplar incelendiğinde; hikâye anlatan öğretmen tipinden 35/29 puan, bilimsel tarihçi öğretmen tipinden 35/32 puan, rölativist reformcu öğretmen tipinden 35/32 puan, kozmik öğretmen tipinden 35/29 puan, eklektik öğretmen tipinden 35/33 puan almıştır. Elde edilen veriler yorumlandığında Ö-8’in eklektik öğretmen tipine uygun olduğu görülmüştür.

Ö-9’dan elde edilen veriler incelendiğinde; Anadolu Üniversitesi Tarih Bölümü alanından 1995’de mezun olduğu ve 26 yıllık öğretmen olduğu öğrenilmiştir. Kendisinin cinsiyeti kadındır. Kendisine uygulanan “Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri” başlıklı ölçek formuna vermiş olduğu cevaplar incelendiğinde; hikâye anlatan öğretmen tipinden 35/27 puan, bilimsel tarihçi öğretmen tipinden 35/28 puan, rölativist reformcu öğretmen tipinden 35/28 puan, kozmik öğretmen tipinden 35/26 puan, eklektik öğretmen tipinden 35/28 puan almıştır. Elde edilen veriler yorumlandığında Ö-9’un bilimsel tarihçi, rölativist reformcu ve eklektik öğretmen tiplerine uygun olduğu görülmüştür.

Ö-10’dan elde edilen veriler incelendiğinde; Ankara Üniversitesi Tarih Bölümü alanından 1988’de mezun olduğu ve 30 yıllık öğretmen olduğu öğrenilmiştir. Kendisinin cinsiyeti kadındır. Kendisine uygulanan “Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri” başlıklı ölçek formuna vermiş olduğu cevaplar incelendiğinde; hikâye anlatan öğretmen tipinden 35/32 puan, bilimsel tarihçi öğretmen tipinden 35/33 puan, rölativist reformcu öğretmen tipinden 35/34 puan, kozmik öğretmen tipinden 35/27 puan, eklektik öğretmen tipinden 35/32 puan almıştır. Elde edilen veriler yorumlandığında Ö-10’un rölativist reformcu öğretmen tipine uygun olduğu görülmüştür.

Çalışma grubundaki tarih öğretmenleri ile yapılan uygulamanın sonucunda; toplamda 10 tarih öğretmeni ile görüşülmüş, bunlardan Ö-1, Ö-6, Ö-7 ve Ö-8 olmak üzere 4 tanesi eğitim fakültesi mezunu, geri kalan 6 öğretmen edebiyat fakültesi mezunu olduğu anlaşılmıştır. Eğitim fakültesi mezunu olan öğretmenlerden Ö-1, Ö-6 ve Ö-8 Gazi Üniversitesi mezunu olup, Ö-7 ise Niğde Üniversitesi'nden mezundur. Edebiyat fakültesi tarih alanından mezun olan öğretmenlerden Ö-5 ve Ö-10 Ankara Üniversitesi'nden mezundur. Ö-2 Hacettepe Üniversitesi'nden, Ö-3 İstanbul Üniversitesi'nden, Ö-4 Atatürk Üniversitesi'nden ve Ö-9'da Anadolu Üniversitesi'nden mezun olduklarını beyan etmişlerdir. Ö-4 ve Ö-6 aynı zamanda yüksek lisans mezunu olup, Ö-8 ise uzman öğretmen olduğunu beyan etmiştir.

Bu alt probleme ilişkin yapılan çalışma sonucunda çalışma grubu öğretmenlerinin tipleri ile alakalı sonuçlar Tablo 37'deki gibidir.

Tablo 37.

Çalışma Grubu Öğretmenlerinin Mensup Oldukları Öğretmen Tipleri

Öğretmenler	Hikâye Anlatan	Bilimsel Tarihçi	Rölativist Reformcu	Kozmik	Eklektik
Ö-1		X			
Ö-2			X		X
Ö-3					X
Ö-4				X	X
Ö-5			X		
Ö-6			X		X
Ö-7					X
Ö-8					X
Ö-9		X	X		X
Ö-10			X		

Tablo 37 incelendiğinde çalışma gurubundan 7 tanesinin eklektik öğretmen tipinde olduğu, 4 tanesinin rölativist reformcu öğretmen tipinde olduğu ve 2 tanesinin bilimsel tarihçi öğretmen tipinde olduğu 1 tanesinin de kozmik öğretmen tipinde olduğu görülmüştür. Ö-9 hem bilimsel tarihçi hem rölativist hem de eklektik öğretmen tiplerine uymakla beraber, Ö-2'de hem rölativist reformcu hem de eklektik öğretmen tiplerine uygun olduğu Ö-4'ün de hem kozmik hem de eklektik öğretmen tipinde olduğu görülmüştür. Araştırma sonucunda çalışma grubundaki öğretmenlerden hikâye anlatan öğretmen tipine uygun veri elde edilememiştir.

4.2.2. Çalışma Grubundaki Tarih Öğretmenlerinin Tarih Ders Kitaplarındaki Haritalarla İlgili Görüşleri Nelerdir?

Bu bölümde çalışma grubunda yer alan tarih öğretmenlerinin tarih ders kitaplarında yer alan haritalarla ilgili görüşleri değerlendirilmeye tabii tutulmuştur. İnceleme, hazırlanan “Görüşme Formu” yardımı ile elde edilen bilgiler doğrultusunda yapılmıştır. Öğretmenler sırasıyla değerlendirilmiştir.

Ö-1’den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih ders kitaplarında yer alan haritalar ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?*” sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır: “2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı için MEB’in dağıttığı 9. ve 10. sınıf tarih kitapları haritalar bakımından zayıf kalmış. Bu öğretim yılında 9. ve 10. sınıf tarih derslerine girdim.” Kendisinin beyanı yorumlandığında; ders verdiği sınıflarda kullanılan ilgili kitaplarda yer alan haritalar hakkında genel bir değerlendirme yapmış ve kitaplarda yer alan haritaları yetersiz bulduğunu ifade etmiştir. Ancak neden yetersiz bulduğu ile alakalı olarak görüş beyan etmemiştir.

Ö-2’den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih ders kitaplarında yer alan haritalar ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?*” sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır: “10 yıllık idareci olarak uzun yıllardır kendi alanımda derslere girdim. Bu yıl 11. sınıf Tarih ders kitabını kullanıyorum. Haritaların daha fazla olması gerektiğini düşünüyorum. 12. sınıf T.C. İnk. Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı yok.” Kendisinin beyanı yorumlandığında; yalnızca 11. sınıflara ders verdiğini belirtmiştir. Bir genelleme yaparak haritaların yeterli düzeyde olmadığını dile getirmiştir. Ancak düşüncesinin neden olduğuna dair herhangi bir fikir beyanında bulunmamıştır. 2018/2019 Eğitim-Öğretim Yılı’nda 12. sınıflarda seçmeli ders olarak okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi ile alakalı ders kitabı olmadığını beyan etmesi ise dikkat çekici bir durumdur.

Ö-3’den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih ders kitaplarında yer alan haritalar ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?*” sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır: “Özellikle 10. sınıf Osmanlı Devleti’nin yükseliş dönemindeki haritalar daha da zenginleştirilebilir. Ama yine de yeterli.” Kendisinin beyanı yorumlandığında; tarih ders kitapları ile alakalı genel olarak haritaların yeterli olduğunu düşünmektedir. Kendi vermiş olduğu örnek ile alakalı olarak Tarih 10 Ders Kitabı’nda yer alan haritaların biraz daha zenginleştirilmesini beklediğini beyan etmiştir.

Ö-4'den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih ders kitaplarında yer alan haritalar ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?*” sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır: “*Haritalar sayfanın küçük bir kısmında yer almaktadır. Bana göre her bir harita bir sayfayı kaplamalıdır.*” Kendisinin beyanı yorumlandığında; tarih ders kitaplarının tamamında bir genelleme yaparak haritaların çok fazla ayrıntıya yer vermediğinden yakınmıştır. Bunun için ders kitaplarında haritaların sayfanın bir bölümünü değil, tamamını kapsaması gerektiğini savunmuştur.

Ö-5'den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih ders kitaplarında yer alan haritalar ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?*” sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır: “*Haritalar genelde iyi değil. Yabancı kaynaklardan alınma. Daha güncel ve isimler bize göre bizim dilimize göre olmalı.*” Kendisinin beyanı yorumlandığında; ders kitaplarında yer alan haritaların yabancı kaynaklardan alındığı için haritalardaki yer adlarının yabancı olduğundan yakınmaktadır. Görüşme esnasında akademik etiğe uygun olarak kendisinin bu düşüncesine müdahalede bulunulmamış olup, görüşme sonlandıktan sonra kendisine ders kitaplarında kullanılan haritaların hiç birisinde yabancı bir terime yer verilmediği, üstelik hiçbir haritanın kaynakçasının belirtilmediği bilgisi araştırmacı tarafından beyan edilmiştir.

Ö-6'dan elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih ders kitaplarında yer alan haritalar ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?*” sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır: “*Harita tarih ders kitapları için vazgeçilmez bir kaynaktır. Fakat okul kitaplarında görsellerle birlikte haritaların da tam olarak dikkatlice hazırlandığına inanmıyorum.*” Kendisinin beyanı yorumlandığında; tarih ders kitaplarında yalnızca haritaların değil genel olarak kullanılan tüm görsellerin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Kendisi bir genelleme yapmıştır ancak neden yetersiz bulduğu ile alakalı bir açıklama yapmamıştır.

Ö-7'den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih ders kitaplarında yer alan haritalar ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?*” sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır: “*Tarih ders kitaplarını genel olarak öğrencilerin konuları algılayabilmesi noktasında çok eksik görüyorum. Konu başlıkları ve konu anlatımı konusunda bütünlük yok. Gereksiz çok fazla ayrıntı bilgi verilirken konunun özünden uzaklaşmıştır. Konuların çok uzun ve karışık bir şekilde anlatımı öğrencinin anlamasını, değerlendirmesini ve analiz yapmasını engellemektedir. Haritaların sayısı arttırılabilir. Boyutları tam sayfayı kapsayacak şekilde olursa görsel olarak öğrencinin öğrenebilmesi daha kolay olur.*” Kendisinin beyanı

yorumlandığında; sadece haritalar ile alakalı değil ders kitapları ile alakalı genel kısa bir değerlendirmede bulunduğu anlaşılmaktadır. Değerlendirmesi ile alakalı kitaptan herhangi bir örneğe yer vermemiştir. Tarih ders kitaplarında yer alan haritaların kapladıkları alanın daha büyük olmasını beklemektedir.

Ö-8’den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih ders kitaplarında yer alan haritalar ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?*” sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır: “*Ders kitaplarındaki haritalar çok yetersiz. Öğrenciye göstermek istediğimiz yerleri çoğu zaman kitapta bulamıyoruz. Tarihteki birçok devletin yerini bilmeden mezun oluyorlar. Ders kitaplarında Orta Çağ Avrupa haritasında ülkeler net gösterilmiyor. Konulara göre haritalar verilmemiş.*” Kendisinin beyanı yorumlandığında; tarih ders kitaplarındaki haritaları genelleyerek yetersiz bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca bahsi geçen haritaların öğrencilerin mekân algılarını ve harita okuma becerilerine katkı sağlamadığını dile getirmiştir. Örnek olarak da Orta Çağ Avrupa Haritalarının yetersiz olduğunu, ülkelerin net ifade edilmediğini beyan etmiştir. “*...konulara göre haritalar verilmemiş...*” ifadesi ile haritaların daha da zenginleştirilmesi ve çeşitlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Ö-9’dan elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih ders kitaplarında yer alan haritalar ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?*” sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır: “*Haritaların çoğu net değil bu nedenle fazla işlevsel olamıyor. Haritaların daha büyük ve renkli olması uygun olabilir diye düşünüyorum.*” Kendisinin beyanı yorumlandığında; haritaların ölçeklerinden kaynaklanan sorunları dile getirmiştir. Kendisi ayrıca haritalarda renklendirme metodunun çok sık tercih edilmemesinden de yakınmaktadır.

Ö-10’dan elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih ders kitaplarında yer alan haritalar ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?*” sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır: “*Haritalar net görünmüyor. Tam sayfa basılırsa detaylar görülebilir. Siyah-beyaz haritalar ilgi çekmiyor. Öğrenciler kitaptan çalışırken haritalardan yararlanması kolay. Ama haritadan bir şey anlamadığında harita bilgisi eksik kalıyor.*” Kendisinin beyanı yorumlandığında; haritaların ölçeklerinden kaynaklı olarak anlaşılmasının zor olduğundan yakınmaktadır. Ancak öğrencilerin kendi bireysel çalışmalarında haritaları anlamlandırabildiğini de ifade ederek aslında kendisi ile çelişmektedir.

Bu alt probleme yönelik bulgular genel olarak yorumlanırsa; çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerden Ö-8 dışında tamamının haritaları yetersiz bulmasına rağmen “haritalar

neden yetersiz?” sorusunu cevaplamadıkları görülmüştür. Ö-8 ise yetersiz bulmasının gerekçesini beyan etmiştir. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin haritalarla alakalı sorunlardan bahsederken doğrudan “ölçek, lejant, renklendirme vb.” gibi terimleri kullanarak bu kavramlarla alakalı sorunlardan bahsetmemişlerdir. Ölçek terimi yerine “*Haritaların daha büyük olması*”, renklendirme teknikleri veya lejant terimi ile alakalı olarak “*siyah-beyaz haritaların kullanılmaması gerektiği*” gibi ifadelerle düşüncelerini dile getirdikleri görülmüştür. Bu da öğretmenlerin yeteri düzeyde harita bilgisine sahip olmadıklarını düşündürmüştür.

4.2.3. Çalışma Grubundaki Tarih Öğretmenleri Tarihi Haritaları Sınıf İçerisinde Hangi Yöntem ve Tekniklerle Kullanmaktadırlar?

Çalışma grubundaki tarih öğretmenlerinin tarihi haritaları sınıf içerisinde hangi yöntem ve tekniklerle kullandıkları incelenmeye çalışılmıştır. İnceleme, hazırlanan “Görüşme Formu” yardımı ile elde edilen bilgiler doğrultusunda yapılmıştır. Öğretmenler sırasıyla değerlendirilmiştir.

Ö-1’den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih derslerinizde haritalardan yararlanırken hangi yöntem ve tekniklerden yararlanıyorsunuz?*” sorusuna şu şekilde yanıt vermiştir: “*Sene başında ilk derste sınıflarda öncelikle haritadan sorumlu iki öğrenci belirliyorum. Sene sonuna kadar bu iki öğrenci konularla ilgili okul haritalarını sınıfa getirmekle sorumlu oluyorlar. Dönem sonunda bu çalışmalarını performans notlarına katkı sağlayarak takdir ettiğimi belli ediyorum. Öğrencilerin ders, kitap ve defterinin yanında mutlaka tarih atlaslarının da bulundurulmasına önem veriyorum. Tarih atlası olmayan öğrencilere almalarını tavsiye ediyorum. Konular işlenirken harita üzerinde tarihi bölge, devlet ve şehirleri gösteriyorum. Sık sık öğrencilerin de sınıf önünde haritadan tarihi bölge, devlet ve şehirleri göstermelerini istiyorum. Yazılı değerlendirmelerde sorduğum sorularla örneğin Maveraünnehir, Mezopotamya, Kafkasya, Aşağı Mısır gibi bölgelerin nereler olduğunu soruyorum. Başkentlerin isimlerini örneğin Medine, Bağdat, Konya-Karaman, Edirne gibi soruyorum. Sınıf içi performans çalışmalarında ayrıca dilsiz harita üzerinde bölge, şehir, devletlerin yerlerini yazılı olarak göstermelerini istiyorum. Sorduğum test soruları içinde de yine harita bilgisini pekiştirmek için sorular soruyorum. Kısaca tarih derslerinde mutlaka harita bilgisini destekleyici çalışmalar yapmaya çalışıyorum. Buna önem veriyorum.*” Kendisi ders verdiği sınıflarda tarih derslerinde harita kullanmaya gayret

eden ve öğrencilerinin harita kullanma becerilerini geliştirmeye çalışan bir öğretmen olduğu anlaşılmaktadır. Ancak akıllı tahta üzerinden harita kullanımını tercih ettiğine dair bir beyanda bulunmamıştır. Bu da öğretmenin tarih derslerinde bilişim teknolojilerine “mesafeli” yaklaştığını düşündürmüştür.

Ö-2’den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih derslerinizde haritalardan yararlanırken hangi yöntem ve tekniklerden yararlanıyorsunuz?*” sorusuna şu şekilde yanıt vermiştir: “*Tarihi olayı harita üzerinde anlatıyorum. Öncesi ve sonrasını kıyaslama imkânı veriyor. Başkada bildiğim teknik yok.*” Ö-2’nin kendi beyanı yorumlandığında; harita kullanımına önem verdiği anlaşılmaktadır. Tarihsel olaylarda öncesini ve sonrasını kıyaslama imkânına vurgu yapmıştır. Ancak derslerinde kullanmış olduğu haritaları ders kitapları üzerinden mi, okulun fiziki imkânları aracılığıyla mı elde ettiğine dair herhangi bir bilgi paylaşmamıştır. Kendisi ayrıca “*...başkada bildiğim teknik yok...*” cevabını vermiştir. Tarih derslerinde harita kullanımı hususunda anlatım tekniği, soru cevap yöntemi, gösterip yaptırma tekniği gibi çeşitli öğretim yöntemleri kullanılabilir. Ancak Ö-2 bu konu hakkında bir açıklama yapmamıştır.

Ö-3’den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih derslerinizde haritalardan yararlanırken hangi yöntem ve tekniklerden yararlanıyorsunuz?*” sorusuna şu şekilde yanıt vermiştir: “*Akıllı tahta üzerinde tarih kitabındaki haritalara ulaşılabilir. Ya da EBA üzerinde konularda geçen belgeler gösterilebilir.*” Ö-3’ün kendi beyanı yorumlandığında; ders kitaplarının dijital baskılarını Eğitim ve Bilişim Ağı (EBA) üzerinden temin ederek kitaplardaki haritaları derslerinde kullandığı anlaşılmaktadır.

Ö-4’den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih derslerinizde haritalardan yararlanırken hangi yöntem ve tekniklerden yararlanıyorsunuz?*” sorusuna şu şekilde yanıt vermiştir: “*Çok fazla haritadan faydalandığımızı söyleyemem. Ders kitaplarındaki haritalarda, konuyu anlatırken geçen şehirleri, akarsuları harita üzerinde işaretlemelerini sağlıyorum. Haritada ismi geçmeyen bölgeleri kendilerinin yazmasını sağlıyorum.*” Ö-4’ün kendi beyanı yorumlandığında; tarih derslerinde harita kullanımına önem vermediği anlaşılmaktadır. Kendisi “*tarih ders kitaplarında yer alan haritalar ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?*” sorusuna verdiği cevapta haritaların yetersiz olduğunu ve daha büyük haritalara yer verilmesi gerektiğini vurgulamasına rağmen ikinci alt problemin c.

maddesine yönelik yöneltilen “*tarih derslerinizde haritalardan yararlanırken hangi yöntem ve tekniklerden yararlanıyorsunuz?*” sorusuna vermiş olduğu cevap birbiri ile çelişmektedir.

Ö-5’den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih derslerinizde haritalardan yararlanırken hangi yöntem ve tekniklerden yararlanıyorsunuz?*” sorusuna şu şekilde yanıt vermiştir: “*Değişik yöntemler kullanıyorum. Önceleri siyasi harita ve daha sonra tarihi haritalar kullanıyorum.*” Ö-5’in kendi beyanı yorumlandığında; soruya yönelik yeterli cevap vermediği anlaşılmaktadır. “*Değişik yöntemler kullanıyorum...*” demesine karşın bu yöntemlerin ne olduğuna dair bir bilgi paylaşmamıştır. Tarihi haritaların zaten kapsadığı dönemin siyasi özelliklerini yansıttığı düşünüldüğünde de “*tarihi harita*” ile “*siyasi harita*” arasındaki ayrımın ne olduğuna dair bir bilgi de paylaşmamıştır. Araştırmanın etik kurallara uygun olması doğrultusunda görüşme sonlanana kadar çalışma grubuna herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır.

Ö-6’dan elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih derslerinizde haritalardan yararlanırken hangi yöntem ve tekniklerden yararlanıyorsunuz?*” sorusuna şu şekilde yanıt vermiştir: “*Harita kullanılmadan siyasi, coğrafi, kültürel ve sosyal bir anlatım yapmak mümkün değildir. Bu yüzden mutlaka harita kullanmak ve haritayı okumak önemlidir. Özellikle öğrencilerin harita kullanımına önem vermek gerekir. Günümüzde bu özellik tamamen kaybolmuş durumdadır. Özellikle derslerin sadece sınava yönelik olması ve cevap şıkları üzerinden hareket edilmesi bu kavramı yok etmiştir. Eskiden her öğrencinin aynı zamanda tarih atlası da varken günümüzde kitaplarda bile bu kaynaklara ulaşmakta güçlük çekiyoruz.*” Ö-6’nın beyanı yorumlandığında; herhangi bir öğretim yönteminden bahsetmemesi dikkat çekmektedir. Kendisine yöneltilen sorudan ziyade; harita kullanımının neden önemli olduğunu ve günümüzde tarih derslerinde haritanın neden işlevsiz bir hal aldığını açıklamıştır. Kendisi; sınava odaklı bir eğitim sistemi oldukça hangi yöntem olursa olsun tarih derslerinde harita kullanımında yeteri kadar faydalanılmayacağı görüşünde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca günümüzde tarih derslerinde kullanılabilecek haritalara ulaşma konusunda güçlükler çekildiğini vurgulamıştır.

Ö-7’den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih derslerinizde haritalardan yararlanırken hangi yöntem ve tekniklerden yararlanıyorsunuz?*” sorusuna şu şekilde yanıt vermiştir: “*eba.gov.tr’den konularımızla ilgili haritaları gösteriyorum. Öğrencilerin tarih atlası almaları ve konuları çalışırken haritalardan yararlanmaları*

gerektiğini söylüyorum. Ders esnasında tarih atlaslarını kullanmalarını sağlıyorum. Konuları anlatırken ders kitaplarındaki haritalara dikkat çekip konuyu daha iyi kavramalarını sağlıyorum.” Ö-7’nin beyanı yorumlandığında; EBA’dan faydalanarak dijital haritalardan yararlandığı ve öğrencilere tarih atlası kullanmalarının önemini kavratmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Tarih derslerinde haritalar kullanarak konuları somutlaştırmaya gayret ettiği düşünülmektedir. Ancak kullanmış olduğu yöntem ve tekniklerden bahsetmemiştir.

Ö-8’den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen *“tarih derslerinizde haritalardan yararlanırken hangi yöntem ve tekniklerden yararlanıyorsunuz?”* sorusuna şu şekilde yanıt vermiştir: *“Meslek hayatımın başında sınıflara harita götürerek işlerdim. Zamanında planlamayla sınıfta uygun harita hep olurdu. Fakat şimdi akıllı tahta kullanımıyla çoğu zaman bu harita işi aksıyor. Bazen sınıflarda tahtalar açılmıyor. Ders kitaplarından öğrencilere buldurmaya çalışıyoruz. Çoğu zaman uygun harita olmuyor. Ticaret yollarını öğrenmeleri için ödev vererek defterlerine çizdirerek öğretiyoruz. Eskiye oranla harita kullanımı daha düştü. EBA ve akıllı tahta uygulamasıyla daha verimsiz bir tahtada harita kullanımı uygulanıyor.*” Ö-8’in beyanı yorumlandığında; kendisi herhangi bir öğretim yönteminden açıkça söz etmemektedir. Ancak meslek hayatının özellikle ilk yıllarında sınıflarda harita kullanmaya özen gösterdiğini ifade etmiştir. Günümüz teknolojisi ile beraber yaygınlaşan dijital tahtalar başka bir deyimle akıllı tahtaların kullanılması ile harita kullanımında sorunlar yaşandığını ifade etmiştir. Buradan çıkarılacak sonuç; ülkemizde animasyon destekli, dijital platformlarda kullanılabilecek haritalar yaygın değildir. Bir başka sonuç ise okullarda eğitim veren öğretmenlere akıllı tahta kullanımı ile alakalı olarak yeterli düzeyde hizmet içi eğitimlerin uygulanmadığı Ö-8’in beyanı neticesinde düşünülmüştür.

Ö-9’dan elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen *“tarih derslerinizde haritalardan yararlanırken hangi yöntem ve tekniklerden yararlanıyorsunuz?”* sorusuna şu şekilde yanıt vermiştir: *“Derslere konu ile ilgili haritalar götürüyoruz. Konuda adı geçen yerler öğrencilere soruluyor ve harita üzerinde göstermeleri isteniyor.*” Ö-9’un beyanı yorumlandığında; doğrudan belirtmemesine karşın derslerinde anlatım tekniğini ve soru cevap yöntemini kullandığı anlaşılmaktadır. Tarih derslerinde harita kullanımına önem veren Ö-9’un derslerinde akıllı tahta, EBA gibi uygulamalardan faydalandığına dair herhangi bir beyanı bulunmamaktadır.

Ö-10'dan elde edilen veriler incelendiğinde; kendisine yöneltilen “*tarih derslerinizde haritalardan yararlanırken hangi yöntem ve tekniklerden yararlanıyorsunuz?*” sorusuna şu şekilde yanıt vermiştir: “*Derse giderken konuyla ilgili harita götürüyorum. Hangi konuyu işleyeceksem onunla ilgili haritayı götürüyorum. O zaman öğrencinin konuyu daha iyi anladığını görüyorum. Hem coğrafya bilgisi artıyor, hemze tarihte yaşanmış olayların nerelerde geçtiğini görüyor. Örneğin ipek, baharat yolunu haritada görmeden öğrenmesi bir ifade etmiyor. Haritada bu yolları gördüğünde coğrafi keşiflerin niçin Osmanlıyı olumsuz etkilediğini daha çabuk kavriyor.*” Ö-10'un beyanı yorumlandığında; ilk etapta beyanından anlaşılacağı üzere ciddi imla hataları görülmektedir. Kendisi, derslerinde kitaplara ek olarak haritalar götürdüğünü ve bu haritaların öğrencilerin konuyu anlamaları hususunda daha etkili olduğunu vurgulamıştır. Ancak kullandığı öğretim yöntemini doğrudan ifade etmediği görülmüştür.

Bu alt probleme yönelik yapılan araştırma genel olarak yorumlanacak olursa; çalışma grubundaki öğretmenlerden hiçbirisi derslerinde yararlandığı yöntem ve tekniklerden doğrudan bahsetmemiştir. Çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin tarih derslerinde haritalardan yeteri düzeyde yararlanmadığı anlaşılmaktadır. Bu duruma yönelik olarak ders kitaplarına takviye olarak okulların tarihi haritalarla donatılması gerekliliği, öğretmenlere bilişim teknolojileri kullanımı konusunda gerekli hizmet içi eğitimler verilerek akıllı tahtaların daha verimli kullanılması gerekliliği düşünülmüştür. MEB ve EBA aracılığıyla dijital platformlarda kullanılabilecek animasyon destekli haritaların yaygınlaştırılması ve kullanılması gerektiği düşünülmektedir.

4.2.4. Çalışma Grubundaki Tarih Öğretmenlerinin Mensup Olduğu Tipoloji İle Harita Kullanımları Arasında Nasıl Bir İlişki Vardır?

Araştırmanın bu bölümünde çalışma grubundaki tarih öğretmenlerinin mensup olduğu tipoloji ile harita kullanımları arasında nasıl bir ilişki olduğu incelenmiştir. İnceleme, hazırlanan “Görüşme Formu” ve “Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri Ölçeği” yardımı ile elde edilen bilgiler doğrultusunda yapılmıştır. Öğretmenler sırasıyla değerlendirilmiştir.

Ö-1'den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisinin Evans'ın ortaya koyduğu tarih öğretmeni tiplerinden “*bilimsel tarihçi*” öğretmen tipine uygun olduğu görülmüştür.

Bilimsel tarihçi öğretmen tipi; tarih derslerinde öğrencilerin bir tarihçi gibi çalışmaları ve bilimsel nesnelliği yakalamaları için gayret gösteren bir tiptir. Bu tipteki öğretmenler kanıtlara kesin bir biçimde güven duyulmasını ve birinci elden kaynaklara eleştirel bir yaklaşım gösterilmesini isterler. Ö-1’den görüşme formu aracılığı ile elde edilen bilgiler gösteriyor ki kendisi tarih derslerinde harita kullanılmasına titizlikle yaklaşıyor. Öğrencilerinin sorumluluk duygularının gelişmesi için harita ile alakalı onları vazifelendirdiğinden bahsetmiş ve dönem sonunda da bu durumu performans değerlendirmesi olarak göz önünde bulundurduğuna vurgu yapmıştır. Akademik düzeyde öğrencilerinin harita kullanma becerilerini geliştirmeye çalışan ve öğrencilerinin mekân algılarının gelişmesini sağlamaya çalışan bir öğretmen olduğu, görüşme formuna vermiş olduğu yanıtlardan anlaşılmıştır.

Ö-2’den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisinin Evans’ın ortaya koyduğu tarih öğretmeni tiplerinden “*rölativist reformcu*” ve “*eklektik*” öğretmen tiplerine uygun olduğu görülmüştür. Öncelikle rölativist reformcu öğretmen tipi; geçmişin ve günümüzün sosyal problemleri üzerine yansıtıcı düşüncelerini sağlamaya çalışan bir tiptir. Rölativist reformcu öğretmenler öğrencilerinin geçmiş ile bugün arasındaki ilişkiyi kavramalarını isteyen öğretmenlerdir. Ö-2’den görüşme formu aracılığıyla elde edilen verilerde tarih derslerinde harita kullanmasıyla öğrencilerinin geçmiş ile bugün arasında bağ kurduklarını gözlemlediğinden bahsetmiştir. Eklektik öğretmen tipi ise; öğretimdeki ihtiyaçları dikkate alarak öğrencilerin tarihe ilgilerini çekmeye çalışan öğretmendir. Eklektik öğretmenlerin tek düze kurallara bağlı kalmadığı ve ihtiyaçlar doğrultusunda metotlar belirlediği bilinmektedir. Ancak Ö-2’ye ait görüşme formu incelendiğinde eklektik öğretmen tipine yönelik herhangi bir veriye rastlanılmamaktadır. Görüşme formuna vermiş olduğu cevaplar onun rölativist reformcu öğretmen tipinde olduğunu göstermiştir.

Ö-3’den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisinin Evans’ın ortaya koyduğu tarih öğretmeni tiplerinden “*eklektik*” öğretmen tipinde olduğunu göstermiştir. Eklektik öğretmen tipinde baskın bir öğretim metodu yoktur. Yani birçok farklı yöntemi bir arada veya zamanı geldiğinde serbestçe uygulayabilen öğretmenlerdir. Ancak Ö-3’ten görüşme formu aracılığıyla elde edilen veriler değerlendirildiğinde; tarih derslerinde çok yönlü teknikler kullandığına dair bir açıklamaya rastlanılmamıştır.

Ö-4’den elde edilen veriler incelendiğinde; kendisinin Evans’ın ortaya koyduğu tarih öğretmeni tiplerinden hem “*kozmik*” hem de “*eklektik*” öğretmen tipinde olduğu görülmüştür. Ö-4’ten görüşme formu aracılığı ile elde edilen veriler değerlendirildiğinde; karakteristik bir eklektik öğretmende olduğu gibi tarih derslerinde çok yönlü teknikler kullandığına dair bir açıklamaya rastlanılmamıştır.

Ö-5’ten elde edilen veriler incelendiğinde; kendisinin “*rölativist reformcu*” öğretmen tipinde olduğu görülmüştür. Rölativist reformcu öğretmenler öğrencilerinin geçmiş ile bugün arasındaki ilişkiyi iyi anlamalarını bekleyen öğretmenlerdir. Ancak Ö-5’ten görüşme formu aracılığı ile elde edilen veriler değerlendirildiğinde mensup olduğu tipolojiyi destekler bir veriye rastlanılmamıştır.

Ö-6’dan elde edilen veriler incelendiğinde; hem “*rölativist reformcu*” hem de “*eklektik*” öğretmen tipinde olduğu görülmüştür. Eklektik öğretmenler kurallara bağlı kalmadan serbest bir biçimde farklı disiplinleri ve araştırma konusu dâhilinde tarih derslerinde farklı yöntemleri uygulayabilen öğretmenlerdir. Ölçek formu sonuçları detaylıca incelendiğinde kendisinin durum ve ihtiyaçlara göre farklı yöntemler kullanabilen bir yapıda olduğu gözlenmiştir.

Ö-7’den elde edilen veriler incelendiğinde; “*eklektik*” öğretmen tipinde olduğu görülmüştür. Kendisinden görüşme formu aracılığı ile elde edilen veriler incelendiğinde tarih derslerinde hem dijital haritalardan hem de öğrencilere temin ettirdiği atlaslardan faydalandığını vurguladığı görülmüştür. Tam olarak eklektik öğretmen tipini karşılamasa da hem modern anlamda dijital haritaların kullanılması hem de geleneksel olarak derslerde tarih atlaslarının kullanılması Ö-7’nin bir öğretim yöntemine bağlı kalmayarak ihtiyaçlar doğrultusunda sistemini değiştirebildiğini yani tipik bir eklektik öğretmen olduğunu göstermiştir.

Ö-8’den elde edilen veriler incelendiğinde; “*eklektik*” öğretmen tipinde olduğu görülmüştür. Kendisinden görüşme formu aracılığı ile elde edilen veriler incelendiğinde; meslek hayatının ilk zamanlarında sınıflara götürdüğü haritalar ile tarih derslerini yönettiği ancak gelişen teknoloji ile beraber bu yöntemde ısrarcı olmayarak dijital haritaları kullanışından bahsettiği görülmüştür. Doğrudan eklektik öğretmen tipini karşılamasa da bu tutum Ö-8’in bir öğretim yöntemine bağlı kalmayarak ihtiyaçlar doğrultusunda sistemini değiştirebildiğini düşündürmüştür.

Ö-9'dan elde edilen veriler incelendiğinde; “bilimsel tarihçi”, “rölativist reformcu” ve “eklektik” öğretmen tiplerine uygun olduğu görülmüştür. Bilimsel tarihçi olan bir öğretmen tarih derslerinde öğrencilerinin bir bilim insanı gibi nesnel bir biçimde düşünmelerini beklerler. Rölativist reformcu öğretmenler öğrencilerinin geçmiş ile bugün arasındaki ilişkileri anlamlandırmasını beklerler. Eklektik öğretmenler ise kurallara bağlı kalmayarak ihtiyaçlar doğrultusunda öğrencilerinin tarihe olan ilgilerini çekmeye çalışırlar. Ö-9'dan görüşme formu aracılığı ile elde edilen veriler incelendiğinde kendisinin yalnızca derslere giderken yanında konu ile alakalı tarih haritaları götürdüğünü beyan etmesinden dolayı onun mensup olduğu öğretmen tipleri ile alakalı ilişkisine yönelik herhangi bir yorum yapmak mümkün olmamıştır.

Ö-10'dan elde edilen veriler incelendiğinde; “rölativist reformcu” öğretmen tipine mensup olduğu görülmüştür. Kendisinden görüşme formu aracılığıyla elde edilen veriler incelendiğinde tarih derslerinde kullanmış olduğu haritalarla konuları somutlaştırdığını ifade etmiştir. Örneğin; İpek ve Baharat Yolu gibi bugün varlığını devam ettirmeyen tarihi ticaret yollarını tarihi haritalardan göstererek bugünkü güzergâhları ile bir karşılaştırma yaptığını ifade etmiştir. Ö-10 için bu örneği değerlendirildiğinde; rölativist reformcu öğretmen tipine uygun bir örnek vermiştir.

Çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin mensup oldukları tipler ile ders anlatım yöntemleri arasındaki ilişki genel olarak değerlendirildiğinde genel-geçer bir yargıya varılabilecek somut veriler gözlenmemiştir. Yalnızca Ö-1'in bilimsel tarihçi tipi ile ders işleyiş yöntemi, Ö-7'nin ve Ö-8'in eklektik tipte bir öğretmene uygun ders işlediği ve Ö-10'un rölativist reformcu tipi ile ders işleyiş yöntemleri arasında somut bir bağ olduğu gözlenmiştir.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde bulgulardan elde edilen sonuçlar tartışılmıştır. Ulaşılan sonuçlara yönelik öneriler sunulmuştur.

5.1. Sonuç ve Tartışma

Yapılan bu çalışma iki temel sorun üzerine kurulmuştur. İlk aşamada bir öğretim aracı olarak tarih ders kitaplarındaki sorunlar ortaya konulmuştur. İkinci aşamada ise tarih öğretmenlerinin Ronald W. Evans'ın ortaya koyduğu öğretmen tiplerine uygunluğu ele alınmış ve bu doğrultuda tarih ders kitaplarındaki haritalarla alakalı görüşlerine başvurularak mensup oldukları öğretmen tipi ile harita kullanımları arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

İlk aşamada bir öğretim aracı olarak tarih ders kitaplarında yer alan haritalarda öncelikle temel harita kriterlerini taşıyıp/taşımadığı sorununa cevap aranmıştır.

Çalışma kapsamında 6 adet ders kitabında yer alan toplam 153 adet harita incelenmiştir. Haritalar ile alakalı ayrıntılı sonuçlara “Bulgular ve Yorum” başlığı altında değinilmiştir. Bu “Sonuç ve Tartışma” başlığı altında yapılacak değerlendirmelere ilişkin çarpıcı örneklerle yer verilmiştir.

Bu aşamada yapılan değerlendirmeler neticesinde haritalarda yer alan birçok hata saptanmıştır. Yıllardır süregelen “*haritanın yukarısı kuzeydir*” anlayışının sürdürüldüğü görülmüştür. Çünkü incelenen 153 haritanın tamamında yön işareti ve koordinat sistemi bilgisi gözlenmemiştir.

İncelenen 153 haritadan 94'ünde lejant kullanıldığı gözlenmiştir. Ancak bu lejantların tamamında bir takım hatalar mevcuttur. Bu lejantlar haritalarda var olan sembolleri,

simgeleri veya renklendirme tekniklerini açıklama açısından yeterli değildir. Ayrıca lejantlarda bulgular kısmında da açıklanan bir takım hatalar da mevcuttur. Örneğin; araştırmada T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında yer alan *şekil 104. Harita 6.1*'de lejant kısmında belirtilen renklendirme tekniğinin hatalı olduğu; haritadaki gösterim ile ilgili haritanın lejantında belirtilen gösterimin birbiri ile çeliştiği vurgulanmıştır.

İncelenen 153 haritadan 6 tanesinde en temel harita kriteri olan ölçek oranının belirtilmediği görülmüştür. Bu haritalar; *şekil 63. Harita 1.10, şekil 98. Harita 2.4, şekil 99. Harita 2.5, şekil 100. Harita 2.6, şekil 102. Harita 3.1 ve şekil 103. Harita 4.1*'dir. Belirtilen bu şekiller haritadan ziyade birer plan/kroki özelliği göstermektedir. Ayrıca kitaplardaki haritalarda bazı haritaların ölçeklerinde de hata olduğu gözlenmiştir. Örneğin; *şekil 34. Harita 1.1 ile şekil 38. Harita 1.5*'in birbiri ile aynı haritalar olduğu gözlenmesine rağmen *şekil 34*'de 1/18.500.000 oranında bir ölçek belirtilmiş buna karşılık *şekil 38*.'de 1/12.000.000 oranında bir ölçek belirtilmiştir.

İncelenen 153 haritanın tamamında harita başlığı belirtilmiştir. Ancak harita başlıklarında bir takım hatalar gözlenmiştir. Örneğin; “*şekil 150. Harita 5.3 SSCB ve uydusu olan Doğu Bloku devletleri*” başlıklı harita ile “*şekil 151. Harita 5.3 Ortadoğu’da önemli su kaynakları*” başlıklı haritalarda görüldüğü üzere farklı haritalar olmasına rağmen her iki haritada “*harita 5.3*” şeklinde başlıklandırıldığı gözlenmiştir.

İncelenen 153 haritanın bazılarında çizim hataları olduğu gözlenmiştir. Örneğin; *şekil 93. Harita 1.7*'de yapılan incelemede Karadeniz'in kuzeyinde yer alan Azak Denizi'nin olmadığı gözlenmiştir.

İncelenen 153 haritaya yönelik derinlemesine değerlendirmelere bulgular ve yorum başlığı altında ayrıntılı bir şekilde değinilmiştir. Kitaplarda yer alan siyasi haritalarda genellikle konu dâhilinde bahsi geçen devletin gösterildiği, sınır komşularına değinilmediği gözlenmiştir. Ancak bazı haritalarda hiçbir şeyin gösterilmediği, oldukça anlamsız görünümde de mevcuttur. Örneğin; *şekil 13. Harita 4.1*'de Orta Asya'daki kültür bölgelerinden bahsedilmiş ancak haritada deyim yerindeyse hiçbir şey belirtilmemiştir.

İncelenen 153 haritanın neredeyse tamamında gösterilen coğrafi yerlerin isimlerine yer verilmediği görülmüştür. Özellikle tarihi ticaret yollarından bahsedilen haritalarda fiziki harita kullanılması daha işlevsel bir durum olacak iken fiziki haritaların tercih edilmemesi dikkat çekmektedir. Örneğin; *şekil 12. Harita 3.5*'de tarihi Kürk, İpek ve Baharat yolları

gösterilmiştir. Tarihte bu yolların güzergâhlarını belirleyen faktörlerden birisi hiç şüphesiz coğrafi şartlardır. Ancak *şekil 12.*'deki harita incelendiğinde coğrafya ile alakalı hiçbir özelliğe değinilmemiştir. Sadece bazı dağların ismi dilsiz bir harita üzerinde belirtilmiştir. Bu da oldukça “anlamsız” görülmektedir.

İncelenen 153 haritanın neredeyse tamamı için konu anlatımını tam olarak yansıtmadığı sonucuna varılmıştır. Ancak yeterli görülen bazı haritalarda mevcuttur. Örneğin; *şekil 72. Harita 3.4*'de 1853-1856 arasında gerçekleşen Kırım Savaşı ile alakalı bir gösterim vardır. Konu anlatımında bahsedilen Sinop Baskını (1853) neticesinde Osmanlı Donanması'nın yakılması, bunun üzerine İngiliz ve Fransızların Çanakkale'yi geçerek Osmanlı Devleti'ne yardıma gelmesi ve Balkanlar ile Karadeniz'de devam eden mücadelelerin tamamı *şekil 72.*'de gösterilmiştir.

Araştırmanın ilk aşamasında yapılan bulgular ve yorumlardan genel olarak çıkarılan sonuçlar ile daha önceki yıllarda yapılan araştırmalar karşılaştırıldığında;

- Göktan (2018) tarafından yapılan araştırmada 2018-2019 öğretim yılında okutulan Tarih 9 ders kitabında yer alan 28 adet haritanın temel özellikleri ve bu haritaların metin ile olan ilişkileri değerlendirilmiş ve benzer sonuçlara varıldığı görülmüştür.
- Yazıcı ve Özdemir (2016)'ın yaptıkları araştırmada 2016-2017 öğretim yılında liselerde okutulan ders kitaplarında yer alan bazı örnek haritalar değerlendirilmiştir. Bu araştırma sonucunda haritaların yetersizliklerinden bahsedilerek gelişi güzel kullanımlarına vurgu yapılmış ve sonuç olarak da bu tez çalışmasında da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.
- Akengin (2015) tarafından yapılan araştırmada ders kitaplarında yer alan, derslerde kullanılan ve sınıflarda yer alan 21 örnek harita incelenmiştir. Akengin'in çalışmasına paralel olarak bu araştırma neticesinde de anlatılan mekanların düz bir satır olarak kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yani Akengin'in incelediği 21 örnek haritaya paralel olarak 153 haritanın hiçbirisinde fiziki coğrafya özelliklerine değinilmediği sonucuna ulaşılmıştır.
- Şengün Bircan (2013) tarafından tamamlanan doktora tez çalışmasında 9. sınıf tarih dersinde İlk Türk İslam Devletleri başlıklı üniteye Karahanlılar, Gazneliler ve Büyük Selçuklu Devleti konularına ilişkin animasyon destekli haritalarla öğrencilerin akademik başarılarındaki olumlu etkisine vurgu yapılmıştır. Şengül Bircan'ın yaptığı çalışmaya paralel bir çalışma olmamakla beraber, öğretmenler ile yapılan

görüşmelerde; öğretmenlerin sık sık animasyon destekli haritaların yokluğundan yakındıkları bu tez çalışmasında araştırmacı tarafından gözlenmiştir.

- Ünal & Ünal (2012) tarafından yapılan ve 2005-2010 yılları arasında okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarında harita okuma becerileri incelenmiştir. Çalışma sonucunda ise; bu tez çalışmasına paralel olarak haritaların yetersizliğine vurgu yapılmış, çizim hatalarından bahsedilmiş, öğrencilerin bilişsel seviyelerine uygun olmayan haritalardan bahsedilerek bu konuda herhangi bir model ve anlayışın olmadığına dikkat çekilmiştir.
- Buğdaycı (2012) tarafından tamamlanan yüksek lisans tez çalışmasında sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan bazı harita örnekleriyle atlalarda yer alan bazı örneklerin genel tasarımlarından ve çocukların pedagojik seviyelerine uygunluğu açısından bir değerlendirmede bulunmuştur. Değerlendirmesi sonucunda bu çalışmaya paralel olarak çocukların tarihi haritaları anlamlandırmakta güçlük çektiğine vurgu yapmıştır. Lise tarih derslerinde de öğrencilerin tarihi haritaları anlamlandırmakta güçlük çektiklerinden çalışma grubunda yer alan öğretmenler bahsetmişlerdir.
- Zaman, Günel & Zaman (2011)'ın tamamladıkları çalışmada tarih öğretmenlerinin haritalar ile alakalı görüşlerine yer verilerek onlardan harita kullanımları açısından bir öz değerlendirme yapmaları istenilmiştir. Bu çalışma sonucunda; yapılan bu tez çalışmasının sonuçları ile paralel olarak öğretmenlerin harita bilgilerinin zayıf olduğu, akademik eğitimlerinde harita kullanma becerilerini geliştirecek dersler almadıklarından bahsedilmiştir.
- Duman (2011) tarafından tamamlanan yüksek lisans tez çalışmasında sosyal bilgiler derslerinde harita kullanımları ve harita kullanımına yönelik öğretmen görüşlerine yer verilmiştir. Duman araştırması sonucunda; bu çalışmanın aksine öğretmenlerin ders kitaplarında yer alan haritaları yeterli buldukları sonucuna ulaşmıştır.
- Balkan (2007) tarafından tamamlanan yüksek lisans tez çalışmasında 7. sınıf sosyal bilgiler derslerinin harita kullanılarak işlenmesinin öğrencilerin akademik başarılarına etkisi değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda derste kullanılabilecek haritalarında bir listesine yer verilmiştir. Balkan'ın ulaştığı sonuçlar bu çalışmaya uyarlanacak olursa; tarih derslerinde kullanılan haritaların öğrencilerin

akademik başarılarına olumlu yönde katkı yaptığı görüşülen tarih öğretmenleri tarafından beyan edilmiştir.

- Demiralp (2006) tarafından tamamlanan doktora tez çalışmasında coğrafya öğretiminde harita ve küre kullanımının öğrenciler üzerindeki etkisine bakılmıştır. Coğrafya eğitiminde kullanılan gösteri yönteminin öğrencilerin harita kullanma becerilerini olumlu yönde geliştirdiği sonucuna vurgu yapılarak araştırma sonuçlarının tarih eğitimi açısından da kabul edilebilecek sonuçlar olduğuna vurgu yapılmıştır. Yapılan bu çalışmada, Demiralp'ın ulaştığı sonuçlara paralel olarak tarih eğitiminde harita kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına olumlu yönde katkıda bulunduğu çalışma gurubu öğretmenleri tarafından belirtilmiştir.
- Kuşoğlu (2003) tarafından tamamlanan yüksek lisans tez çalışmasında 90'lı ve 2000'li yılların başında okullarda okutulan 20 örnek tarih ders kitabından örnek haritalar incelenmiştir. Kuşoğlu çalışması sonucunda, bu araştırma sonuçlarına paralel olarak haritaların yetersizliğinden ve konu anlatımlarını tam anlamıyla yansıtamadıklarından bahsetmiştir.
- Yapılan bu tez çalışmasında; literatür taraması sonucunda oluşan ilgili araştırmalardan farklı olarak haritaların sadece genel özelliklerinden veya sadece metin içeriği ile olan ilişkisinden değil haritaların tarih eğitimi açısından tüm yönleriyle ele alındığı görülmektedir. İnceleme yapılan haritalarda örnekleme yöntemine gidilmeyerek bir öğretim yılında liselerde okutulan tarih ders kitaplarındaki mevcut tüm haritalar detaylıca analiz edilmiştir. Ayrıca Ronald W. Evans'ın tarih öğretmeni tipolojisi ile tarih öğretmenlerinin harita kullanma becerileri arasındaki ilişkiye yönelik yapılan ilk çalışma olduğu görülmüştür.

Araştırmanın ikinci aşamasında ise; tarih öğretmenlerinin Ronald W. Evans'ın ortaya koyduğu öğretmen tipolojilerine uygunluğu ele alınmış ve bu doğrultuda tarih ders kitaplarındaki haritalarla alakalı görüşlerine başvurularak mensup oldukları öğretmen tipi ile harita kullanımları arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda çalışma grubunu oluşturan öğretmenler ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde EK 3.'de yer alan "Görüşme Formu" ve EK 4.'de yer alan "Tarih Öğretmenlerinin tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri Ölçeği" kullanılmıştır.

İnceleme neticesinde görüşülen 10 öğretmene ilişkin mensup oldukları verilere Tablo 37'de değinilmiştir. Tablo 37 incelendiğinde çalışma gurubundan 7 tanesinin (Ö-2, Ö-3, Ö-4, Ö-6,

Ö-7, Ö-8 ve Ö-9) eklektik öğretmen tipinde olduğu, 5 tanesinin (Ö-2, Ö-5, Ö-6, Ö-9 ve Ö-10) rölativist reformcu öğretmen tipinde olduğu ve 2 tanesinin (Ö-1 ve Ö-9) bilimsel tarihçi öğretmen tipinde olduğu 1 tanesinin de (Ö-4) kozmik öğretmen tipinde olduğu görülmüştür. İnceleme sonucunda hikâye anlatan öğretmen tipine yönelik öğretmenlerde veri elde edilememiştir.

Çalışma grubu öğretmenlerinin ders kitaplarında yer alan haritalarla alakalı görüşleri incelendiğinde; tüm öğretmenlerin ortak görüşü “*haritalar yetersiz*” düşüncesi olmuştur. Ancak veriler incelendiğinde yalnızca Ö-8 düşüncesine yönelik gerekçelerini belirtmiştir. Diğer öğretmenler ise haritaların neden yetersiz olduğu ile alakalı bir görüş beyan etmemiştir.

Çalışma grubu öğretmenlerinin tarih derslerinde haritaları hangi yöntem ve tekniklerle kullandığına yönelik veriler incelendiğinde hiçbir öğretmenin açık bir biçimde yöntem ve teknikten bahsetmediği görülmüştür. Hatta Ö-2; “...başkada bildiğim bir teknik yok.” ifadesinde bulunarak anlatım, soru-cevap- gösterip yaptırma gibi haritalar üzerinden uygulanabilecek yöntem ve tekniklerden “bi haber” olduğunu beyan etmiştir.

Çalışma grubu öğretmenlerinin mensup oldukları öğretmen tipi ile derslerinde harita kullanımlarına yönelik ilişkilerin ele alındığı veriler incelendiğinde 10 öğretmenle alakalı olarak genel-geçer bir yargıya varılamamıştır. Ancak elde edilen veriler yorumlandığında Ö-1’in bilimsel tarihçi tipi ile ders işleyiş yöntemi, Ö-7’nin ve Ö-8’in eklektik tipte bir öğretmene uygun ders işlediği ve Ö-10’un rölativist reformcu tipi ile ders işleyiş yöntemleri arasında somut bir bağ olduğu gözlenmiştir.

Araştırma sonucunda tarih ders kitaplarında yer alan haritaların yetersiz olduğu ve tarih öğretmenlerinin harita kullanma konusunda gerekli ilgi, beceri ve isteğe sahip olmamaları bu durumu perçinlemektedir. Tarih eğitiminde harita kullanımı hususunda bilişim teknolojilerinden yeteri düzeyde yararlanılmadığı görülmüştür. Çünkü yeteri çeşitlikte dijital harita mevcut olmamakla beraber öğretmenler akıllı tahtaları derslerinde genellikle kullanmayı tercih etmedikleri gözlenmiştir.

5.2. Öneriler

Araştırmanın bu bölümünde varılan sonuçlar neticesinde düşünülen önerilere yer verilmiştir.

İncelenen ders kitapları ile alakalı olarak; bu alanda yapılmış akademik çalışmalar değerlendirmeye alınarak ivedilikle ders kitaplarında yer alan hataların giderilmesi gerekmektedir.

Bulgular ve yorum kısmında da yeri geldikçe değinildiği üzere öncelikle haritaların konu anlatımını destekler bir görünüme kavuşması adına ne amaçla kullanılacağı ve harita içeriğinin de buna uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Örneğin tarihi ticaret yollarının güzergâhları açıklanırken siyasi bir harita kullanıldıysa ticaret yolu güzergâhında birbirinin çağdaşı olan devletler belirtilmeli ve siyasi sınırlar net bir şekilde ifade edilmelidir. Ayrıca bu ticaret yollarının güzergâhlarının nasıl oluştuğuna dair bir vurgu yapılacaksa da ilgili bölgenin fiziki haritası kullanılarak konu anlatımı somutlaştırılmalıdır. Başka bir örnek verilecek olursa; tarihi bir çıkarma esnasında arazi şartlarının zorluğundan bahsediliyorsa eğer konu anlatımını somutlaştırmak adına bir izohips haritası kullanılabilir. Bu gibi örnekler elbette daha çoğaltılabilir. Burada vurgulanmak istenen; ülkemizde ders kitaplarında haritaların “geleneksel kullanımı” yerine konu anlatımını destekleyecek bir harita gösterimine gidilmesi gerekliliği düşünülmektedir.

Tarih ders kitaplarında yer alan 153 haritanın değerlendirildiği bu çalışma sonucunda ders kitapları ve materyal tasarım ile alakalı olarak günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler MEB ve EBA tarafından eş senkronizasyonla takip edilmeli ve gerekli alt yapı çalışmaları yapılmalıdır. Ancak unutulmamalı ki bu alt yapı çalışmasının en önemli unsuru; sistemi kullanacak olan öğretmenlerdir. Bu doğrultuda öğretmenlere verilecek eğitim programlarında disiplinden taviz verilmeden bu yeniliklerin onlara tanıtılması gerekmektedir.

Gelişen teknolojiyen yararlanarak haritaların tekrardan revize edilmesi düşünülebilir. Animasyon destekli haritaların oluşturulması teşvik edilerek kullanımının yaygınlaştırılması sağlanabilir.

Ders kitaplarının yanında öğrencilere ve öğretmenlere dağıtılacak olan CD, DVD veya flash bellekler yardımı ile oluşturulacak animasyon destekli haritaların kullanımı teşvik edilebilir.

Tarih ders kitapları hazırlanırken kitap yazım komisyonlarına dikkat edilmesi gerekmektedir. Haritaların tasarımına ve konu ile ilişkisine dikkat edecek olan coğrafya alanında uzman bir kişiye, kartograf ve harita çizim programlarını etkili kullanabilen bir coğrafya bilgi sistemi uzmanına, konu anlatımında yer verilen bilgileri ve bu bilgilerin

haritalar ile uyumunu denetleyebilecek bir tarih alanı uzmanına, ders kitaplarında yer verilen içeriğin öğrencilerin seviyesine uygunluğunu denetleyebilecek bir tarih eğitimi alanı uzmanına yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Tarih öğretmenleri de derslerinde haritaları gerekli olduğunda materyal olarak kullanmaktan kaçınmamalıdır. Çünkü tarihsel olaylar muhakkak bir mekânda gerçekleşmektedir. Harita kullanımı tarihsel olayların anlamlandırılmasında da son derece önemli bir yer tutar. Bu doğrultuda da okullarda tıpkı fizik, kimya, biyoloji, bilgisayar laboratuvarları olduğu gibi tarih laboratuvarları oluşturulabilir.

Tarih öğretmeni yetiştiren eğitim fakültelerinde ve eğitim bilimleri enstitülerinde temel harita bilgisine yönelik uygulamalı dersler verilebilir.

Eğitim fakülteleri/eğitim bilimleri enstitüleri dışından tarih öğretmeni mesleğini icra etmek maksadı ile pedagojik formasyon alan kişilere de uygulamalı temel harita bilgisi dersleri verilebilir.

Halen MEB'e bağlı özel ve kamu eğitim kurumlarında tarih öğretmeni olarak görev yapan branş öğretmenlerine de üniversiteler aracılığıyla uygulamalı temel harita bilgisi derslerinden faydalanabilme imkânı sağlanabilir.

İlerleyen yıllarda bu alanda çalışma yapacak kişilere yol göstermesi adına; daha geniş uygulama sahası dâhilinde öğretmenlerin harita kullanma becerileri ile bilişim teknolojileri alanındaki becerileri arasındaki ilişkiyi ölçmeye yönelik uygulamalı çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Akbaba, B. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarında görsel kaynakların kullanımı. B. Akbaba (Ed.), *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu sosyal bilgiler içinde* (s. 233-277). Ankara: Pegem.
- Akengin, H. (2015). Tarih öğretiminde kullanılan haritalar üzerine bir değerlendirme. *Türk Tarih Eğitim Dergisi (TUHED)*, 122-155.
- Alemdar, E. & Keleş, S. (2018). *Ortaöğretim çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12 ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Ata, B. (1997). *Tarih öğretimine bilimsel problem çözme yönteminin uygulanmasına yönelik bir model*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ata, B. (1999). Türk romanında tarih öğretmeni tipolojisi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi (Dr. Himmet Biray özel sayısı)*, s. 348-357.
- Ata, B. (2000). İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve tarih öğretimi. *Türk Kültürü*(450), 590-602.
- Ata, B. (2013). Bilim ve teknolojinin sosyal değişime etkisi, *Bilim, teknoloji ve sosyal değişim* (s. 1-11). Ankara: Pegem.
- Balkan, A. (2007). *İlköğretim 7. sınıf sosyal bilgiler dersinde harita kullanımının derse karşı tutuma, başarıya ve hatırdaki tutma düzeyine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1933). *Tarih ve terbiye*. İstanbul: Semih Lütfi.
- Bloch, M. (2015). *Tarih savunusu veya tarihçilik mesleği*. (A. Berktaş, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Bruce, L. B. & Howard, L. (2015). İçerik analizine giriş. *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (H. Aydın, Çev.). Konya: Eğitim.

- Bruner, J. (1996). *The culture of edication*. Cambiridge: MA: Howard University Press.
- Buğdaycı, İ. (2012). *İlköğretimde harita kullanımı üzerine bir inceleme*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak Kılıç, E., Akgün, Ö.,E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2018). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12 ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Dağtekin, H. (1977). Bizde tarih haritacılığı ve kaynakları üzerine bir araştırma. VIII. T.T.K. Kongresi,(3-39), İstanbul: İnkılâp ve Aka.
- Demiralp, N. (2006). *Coğrafya öğretiminde gösteri yöntemi kullanılarak harita ve küre kullanım becerilerinin geliştirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Duman, H. (2011). *Sosyal bilgiler öğretiminde harita kullanımı ve harita kullanımı konusunda öğretmen görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metodlarına giriş*. Ankara: Anı.
- Ercan, R. (2010). Eğitimin felsefi temelleri. N. Saylan (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (s. 39-78). Ankara: Anı.
- Evans, R. W. (1989). Teacher conceptions of history. *Theory and research in social education*, 17(3), s. 210-240.
- Evans, R. W. (1994). Educational ideologies and the teaching of history. G. Leinhardt (Ed.), *Teaching and learning in history* (s. 171-209). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Gökçe, M. & Işık, H. (2011). Orta Asya Türk Tarihi Konularının Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies (Internetal Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)* (6)4, s. 563-592.

- Göktan, A. F. (2018). Ortaöğretim tarih ders kitaplarında kullanılan haritalar üzerine bir değerlendirme. A. Şimşek, S. Kaymakçı & İ. Turan (Ed.), *V. uluslararası tarih eğitimi sempozyumu tam metin bildiriler içinde*(s. 863-888). İstanbul.
- Gutek, G. L. (2017). *Eğitime felsefi ve ideolojik yaklaşımlar*. (N. Kale, Çev.) Ankara: Ütopya.
- Halkin, L. E. (2014). *Tarih tenkidinin unsurları*. (B. Yediyıldız, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk milli kültürü*. İstanbul: Boğaziçi.
- Kaya, Z. (2006). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Pegem.
- Kuşoğlu, Ü. (2003). *Orta öğretim tarih ders kitaplarındaki haritaların metinle ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Laçın, A., Önal, B., Demir, B., Erdem, E., Kaplan, M., Arıca, M., Gündoğdu, S., Aydemir, V., Karakaya, V. & Çakmak, Y. (2018). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*. Ankara: MEB.
- MEB. (2018a). Ortaöğretim tarih dersi (9,10 ve 11. sınıflar) öğretim programı.
- MEB. (2018b). Ortaöğretim T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı.
- MEB. (2018c). Ortaöğretim çağdaş Türk ve Dünya tarihi dersi öğretim programı.
- Naskali, E. (2009). *Sâsânîler*. Mayıs 3, 2019 tarihinde TDV İslâm ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sasaniler> adresinden erişilmiştir.
- Oğuzoğlu, D. T. (2003). Görsel tasarım açısından tarih ders kitapları. *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu* (s. 131-154). Ankara: Nobel.
- Okur, Y., Sever, A. & Aksoy, M. (2017). *Ortaöğretim çağdaş Türk ve Dünya tarihi 12*. Ankara: MEB.
- Özgüdenli, O. G. (2005). *Moğollar*. Mayıs 3, 2019 tarihinde tdv İslâm ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/mogollar> adresinden erişilmiştir.

- Öztürk, M. (2016). Tarih öğretiminde harita bilgisi ve kullanımı, M. Safran (Ed.), *Tarih nasıl öğretilir? Tarih öğretmenleri için özel öğretim yöntemleri* içinde (s. 231-241). İstanbul: Yeni İnsan.
- Safran, M. (2006). Tarih öğretimi ve çağdaş müfredat teorileri; XII. Türk Tarih Kongresi. *Tarih eğitimi makale ve bildiriler* (s. 27-35). Ankara: Gazi.
- Sarpkaya, R. (2004). Eğitimin felsefi temelleri. C. Celep (Ed.), *Meslek olarak öğretmenlik* içinde (s. 147-189). Ankara: Anı.
- Sönmez, V. (2008). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Anı.
- Şengül Bircan, T. (2013). *Animasyon destekli haritalarla tarih öğretiminin öğrencilerin akademik başarılarına ve mekan algılarına etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- TDK. (2005). *Büyük Türkçe sözlük*. Ankara: 4. Akşam Sanat Okulu.
- Ünal, F. & Ünal, M. (2012). Sosyal bilgiler öğretim programları (1924-2005) ve ders kitaplarında (2005-2010) harita okuma becerisi. *Milli Eğitim Dergisi*, (193), 165-182.
- Ünaldı, Ü. E. (2012). *Eğitim fakültesi öğrencileri ve öğretmenler için harita bilgisi ve uygulamaları*. Ankara: Gazi.
- Yazıcı, K. & Özdemir, G. (2016). Ders kitaplarında tarih konularının öğretiminde kullanılan haritaların temel özelliklerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 506-520.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldız, A. (2010). *Tarih öğretmeni tipleri ile sınıfa yansıyan tarih anlayışı arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, D., Duran, H. & Köse, İ. (2018). *Ortaöğretim Türk kültür ve medeniyet tarihi 11 ders kitabı*. Ankara: MEB.

- Yüksel, E., Kapar, M. A., Bildik, F., Şahin, K., Şafak, L., Ardıç, M., Bağcı, Ö. & Yıldız, S. (2018a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Yüksel, E., Kapar, M. A., Bildik, F., Şahin, K., Şafak, L., Ardıç, M., Bağcı, Ö. & Yıldız, S. (2018b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Zaman, S., Günal, H. & Zaman, N. (2011). Tarih öğretmenlerinin harita kullanımı ile ilgili düşünceleri üzerine bir araştırma: Erzurum örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (15)2, 205-218.

EKLER

EK 1: Araştırmanın Uygulanması İçin Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden Alınan Elektronik İmzalı İzin Belgesi

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 14588481-605.99-E.20963983

07.12.2017

Konu : Araştırma İzni

GAZİ ÜNİVERSİTESİNE
(Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 2012/13 nolu Genelgesi.
b) 31/10/2017 Tarihli ve E.41893 sayılı yazınız.

Enstitünüz Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Tarih Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Ahmed Fatih GÖKTAN'ın "**Orta Öğretim Tarih Ders Kitaplarında Harita-Metin İlişkisi ve Sınıf İçi Öğretmen Uygulamaları**" kapsamında uygulama talebi Müdürlüğümüzce uygun görülmüş ve uygulamanın yapılacağı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

Görüşme formunun (3 sayfa) araştırmacı tarafından uygulama yapılacak sayıda çoğaltılması ve çalışmanın bitiminde bir örneğinin (cd ortamında) Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme (1) Şubesine gönderilmesini rica ederim.

Vefa BARDAKCI
Vali a.
Milli Eğitim Müdürü

Konya yolu Başkent Öğretmen Evi arkası Beşevler ANKARA
e-posta: istatistik06@meh.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için
Tel: (0 312) 221 02 17/135-134

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meh.gov.tr> adresinden 61da-c77a-3695-83b3-9be7 kodu ile teyit edilebilir.

EK 2. Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri Ölçeği Kullanım İzin Belgesi

TARİH ÖĞRETMENLERİNİN TARİH ÖĞRETMENİ TİPLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ ÖLÇEĞİ KULLANIM İZİN BELGESİ

Sayın Dr. Abdullah YILDIZ;

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tarih Eğitimi Bilim Dalı tezli yüksek lisans öğrencisiyim. Prof. Dr. Bahri ATA'nın danışmanlığında "Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Harita-Metin ilişkisi ve Sınıf İçi Öğretmen Uygulamaları" başlıklı yüksek lisans tez çalışmamda yararlanabilmek için sizin "Tarih Öğretmeni Tipleri İle Sınıfa Yansıyan Tarih Anlayışı Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tez çalışmanızda kullanmış olduğunuz "Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri Ölçeği" başlıklı ölçeğinizi kullanmak istiyorum. İzninizi saygılarımla arz ederim.

03/05/2019

Dr. Abdullah YILDIZ

Ahmed Fatih GÖKTAN

Arştırmacı İletişim Bilgileri :

Adı-Soyadı : Ahmed Fatih GÖKTAN
E-posta adresi : ahmedgoktan@gmail.com
Telefon : +90 535 739 36 73

EK 3. Öğretmen Görüşme Formu Örneği

EK 3.1. Birinci Sayfa

Görüşme Formu

Sayın öğretmenim,

Tarih öğretmeni tipleri ile öğretmenlerin sınıf içerisinde harita kullarımlarına yönelik ilişkinin değerlendirilmesinin amaçlandığı bu yüksek lisans çalışmasında cevaplarınız, alana ilişkin bulgular ortaya çıkarılmasında büyük önem taşımaktadır.

Vakit ayırdığınız için teşekkür ederim.

Ahmed Fatih GÖKTAN

Gazi Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Tarih Eğitimi Bilim Dalı

Tarih:/...../2019

1. Kısaca öz geçmişinizi (cinsiyet, mezun olduğunuz fakülte ve mezuniyet alanınız, kıdeminiz vb. hususlar hakkında) yazar mısınız?

[illegible]

2. Tarih ders kitaplarında yer alan haritalar ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?

EK 3.2. İkinci Sayfa

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Tarih derslerinizde haritalardan yararlanırken hangi yöntem ve tekniklerden yararlanıyorsunuz?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

EK 4. Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri Ölçeği Örneği

EK 4.1. Birinci Sayfa

Tarih Öğretmenlerinin Tarih Öğretmeni Tiplerine İlişkin Görüşleri

Sayın öğretmenim,

Tarih öğretmeni tipleri ile öğretmenlerin sınıf içerisinde harita kullanımlarına yönelik ilişkinin değerlendirilmesinin amaçlandığı bu yüksek lisans çalışmasında cevaplarınız, alana ilişkin bulgular ortaya çıkarılmasında büyük önem taşımaktadır.

Vakit ayırdığınız için teşekkür ederim.

Ahmed Fatih GÖKTAN

Gazi Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Tarih Eğitimi Bilim Dalı

Tarih:/...../2019

(1) Kesinlikle Katılmıyorum

(2) Katılmıyorum

(3) Kararsızım

(4) Katılıyorum

(5) Kesinlikle Katılıyorum

Aşağıda yer alan ifadelerin sağında yer alan rakamlar yukarıda belirtilen katılım düzeyinizi ortaya koymaktadır. Size uygun olan seçeneği "X" işareti ile işaretleyiniz.

	İFADELER	(1) Kesinlikle Katılmıyorum	(2) Katılmıyorum	(3) Kararsızım	(4) Katılıyorum	(5) Kesinlikle Katılıyorum
1.	Tarih dersinde insanlar ve olaylar hakkındaki etkileyici ayrıntılar vurgulanmalıdır.					
2.	Tarih derslerinde açıklama ve yorumlar tarihi anlamlı hale getirir.					
3.	Tarihin en ilginç yanı tarihi gördüğü etkileyen insanüstü/evrensel yasaların olmasıdır.					
4.	Tarih derslerinde tarihi olaylar hikayeleştirilerek anlatılmalıdır.					
5.	Tarih derslerinde kahramanlar ve yaptıkları örnek olarak öğrencilere anlatılmalıdır.					
6.	Tarihte benzer özelliklere sahip zaman dilimleri olduğunu düşünüyorum.					

EK 4.2. İkinci Sayfa

	İFADELER	(1) Kesinlikle Katılmıyorum	(2) Katılmıyorum	(3) Kararsızım	(4) Katılıyorum	(5) Kesinlikle Katılıyorum
7.	Geçmişin olayları bugünümüzü ve geleceğimizi şekillendirmektedir.					
8.	Tarih derslerinde öğrencilere tarihsel araştırma becerileri kazandırılmalıdır.					
9.	İnsanlar yaptıklarıyla tarihin seyrini değiştirebilirler.					
10.	Geçmişte meydana gelen olaylar kendine özgüdür ve tarihsel bağlam içinde değerlendirilmelidir.					
11.	Tarih eğitiminin amacı kültürel mirasımızı öğrenmek ve atalarımıza minnettarlığımızı ifade etmektir.					
12.	Tarih dersinde kanıtlara mutlak güven duyulmalıdır.					
13.	Tarih, güncel sorunları anlamak için gereklidir.					
14.	Tarih dersinde düz anlatımın yanı sıra öğrenciyi aktif hale getirecek etkinliklere de yer verilmelidir.					
15.	Tarih dersinde kaynaklar eleştirel bir yaklaşımla ele alınmalıdır.					
16.	Doğru ve geçerli kararlar verebilmek için tarihten ders çıkarılmalıdır.					
17.	Tarih dersinde öğrencilerin aktif olduğu etkinliklere yer verilmelidir.					
18.	Tarih dersinde geçmişten bugüne değişmeyen değerler öğrencilere kazandırılmalıdır.					
19.	Tarih dersinin amaçlarının öğrenci tarafından bilinmesi derse motivasyonu artırır.					
20.	İyi bir tarih bilgisine sahip olan öğrenciler sayesinde dünya daha iyi bir hale gelecektir.					
21.	Öğrencilerin açık uçlu sorularla düşündürülmeleri ve derse katılmaları sağlanmalıdır.					
22.	Tarihsel geçmişini bilmek toplumsal birlikteliği kuvvetlendirir.					
23.	Tarih, ilahi yasalara göre açıklanabilir.					
24.	Tarihte "kuruluş, yükselme, çöküş" döngüsü vardır.					
25.	Geçmişte yaşanan hataların tekrar edilmesi insanlığa zarar verir.					
26.	Tarihi çok iyi öğrenilmeli ve öğretilmelidir çünkü bugünün kökleri geçmiştir.					
27.	Şimdiki durumumuzla ilgili olarak tarihin bize ne öğreteceği önemlidir.					
28.	İnsan, aklını kullanarak tarihsel doğrulara ulaşmalıdır.					
29.	Tarih bilgisine sahip olmak eğitilmiş olmanın bir göstergesidir.					
30.	Tarih dersinde öğretmen öğrencilerine örnek olmalıdır.					
31.	Tarihten bir şeyler öğrenebilmek için tarihsel periyotlar arasındaki benzer özellikler dikkate alınmalıdır.					
32.	Tarih, diyalektik bir süreçtir.					
33.	Tarih içerisinde tekrar eden olaylar ve dönemler vardır.					

EK 4.3. Üçüncü Sayfa

	İFADELER	(1) Kesinlikle Katılmıyorum	(2) Katılmıyorum	(3) Kararsızım	(4) Katılıyorum	(5) Kesinlikle Katılıyorum
34.	Tarih dersinde öğrencilere tarihi roman okumaları ve tarihi film izlemeleri tavsiye edilmelidir.					
35.	Öğrenciler tarih konusunda iyi bir bilgi birikimine sahip olmalıdırlar.					

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...